

Laura Uzule
Vita Zelče

LATVIEŠU KAPUSVĒTKI: IDENTITĀTES RITUĀLS

**Laura Uzule
Vita Zelče**

**LATVIEŠU KAPUSVĒTKI:
IDENTITĀTES RITUĀLS**

MANSARDS

Grāmata sagatavota un izdota valsts pētījumu programmas “Nacionālā identitāte” projekta “Latvijas sociālā atmiņa un identitāte” ietvaros

Grāmata izdota ar Valsts kultūrkapitāla fonda atbalstu

Recenzenti

Dr. habil. philol. Janīna Kursīte, *Dr. phil.* Skaidrīte Lasmane, *Dr. philol.* Pauls Daija

Lēmums par grāmatas izdošanu pieņemts LU Sociālo zinātņu fakultātes Domes 2014. gada 29. maijā sēdē (protokola Nr. 2960-V2-1-7, lēmuma Nr. 2960-V2-2-32)

Literārā redaktore Aija Lāce
Lauras Āboliņas vāka dizains
Alda Aleka attēlu apstrāde
Gundegas Kārklīņas makets

Uz vāka: Lauras Āboliņas glezna “Pēc kapusvētkiem” (2014)

© Laura Uzule, 2014

© Vita Zelče, 2014

© LU SZF SPPI, 2014

© Laura Āboliņa, dizains, 2014

© “Mansards”, izdevums, 2014

ISBN 978-9934-12-061-9

*Vecmāmiņām Rozālijai Dukšinskai, Ārijai Pūpolai,
Ilgai Uzulei un Salimonai Zelčai*

Saturs

Ievads	13
1. nodaļa. Nacionālā identitāte un rituāli	19
Par nāvi un “dzīves svinēšanu”	21
Rituāls	25
Sēras un komemorācija	28
Sociālā/kolektīvā atmiņa	31
“Atmiņas vieta” — latviešu kapusvētki	33
2. nodaļa. Kapusvētku ģenēze un tradīcija	36
Kapsētas	38
Kapsētu goddevības tradīcija	43
Pirmie kapusvētki	47
3. nodaļa. Laika līnija	58
Pēc Piektā gada	58
Divdesmitie gadi	70
Trīsdesmitie gadi	82
Četrdesmitie gadi	89
Piecdesmitie gadi	100
4. nodaļa. Padomju kapusvētki	108
Miruso piemiņas dienas atzīmēšanas sākums	108
Laicīgo kapusvētku ieviešanas kampaņa	114
Sovetiskā rutīna	123
Svinēšana	135

Atkāpe — mirušo piemiņas diena pilsētās	143
Pārmaiņu laiks	146
5. nodaļa. Kapusvētki un kapsētas 21. gadsimtā	148
Kapusvētku dalībnieki	149
Par kapsētām	151
Kapusvētku rituāls	155
Kapsētu apmeklētāju un kapusvētku dalībnieku kultūra un uzvedības noteikumi	156
Kapusvētki latviešu identitātē un to nākotnes perspektīvas	163
Kapusvētku tradīcijas attīstība nākotnē	170
6. nodaļa. Reliģijas loma kapusvētku norisē un attīstībā	172
Luterāņu konfesijas rituālelementi kapusvētkos	173
Katoļu konfesijas rituālelementi kapusvētkos	180
Garīgo kapusvētku tradīcijas transformācija un prognozējamā attīstība nākotnē	185
7. nodaļa. Kapusvētku reprezentācija medijos un kultūrā	191
Kultūrvēsturisko novadu identitāte presē	193
<i>Kapusvētki Vidzemē jeb “Apsveicu kapusvētkos!”</i>	193
<i>Kapusvētki Latgalē jeb došanās svētceļojumā</i>	200
<i>Kapusvētki Kurzemē, Zemgalē un Sēlijā: vai zūdoša tradīcija?</i>	205
Teātris	209
Kino un televīzija	215
8. nodaļa. Kapusvētku tradīcijas transformācija un paplašinājums	219
“Oligarhu kapusvētki”	220
Skolu kapusvētki	226
Virtuālās kapsētas un kapusvētki	229
Dzīvnieku kapsētas un kapusvētki	235
Nobeigumā	241
<i>Latvian Cemetery Festivals: Rituals of Identity. Summary</i>	246
Bibliogrāfija	267
Attēlu saraksts	276
Personu rādītājs	282
Logi	
Veļu laiks	54
Mācītāja Andrieva Niedras runas Tirzas kapusvētkos 1912. gada 5. augustā atstāsts	66

Mirušo piemiņas diena	79
Bijušā žurnālista Jāņa Grinblata (1906—1975) romantizēts atmiņu stāsts par kapusvētkiem Vidzemē no vairāku gadu desmitu distances	84
Kapusvētki Veckalsnavā 1949. gada 31. jūlijā	97
Raunas kapusvētki	104
Mirušo piemiņas diena Priekules rajona Kalētu ciemā 1959. gadā. Paraugpiemērs	113
Mirušo piemiņas diena Viļānu rajonā 1962. gadā	118
Latvijas Komunistiskās partijas laikraksts “Ciņa” par kapusvētku svinēšanu Alūksnes rajonā 1979. gadā	129
Jelgavas 4. vidusskolas direktora, skolēnu pūtējorķestra virsdiriģenta Agra Celma atmiņstāsts	131
Ināras Ločmeles (dz. 1963. gadā) atmiņas par kapusvētkiem Latgalē	140
Anatolija Ločmeļa (dz. 1960. gadā) atmiņstāsts par kapusvētkiem Latgalē	141
Uzvedības noteikumi kapsētā	162
Brocēnu novada Lielsatiķu kapsētas kapusvētku novērojums. 2013. gada 27. jūlijs	164
Kapusvētku novērojums Alojās kapsētā. 2012. gada 15. jūlijs	177
Regulāra kapusvētku apmeklētāja un tradīcijas turpinātāja Jāņa Ratinika pārdomas par kapusvētkiem Rēzeknes novada kapsētās	183
Kapusvētku novērojums Katlakalna kapos. 2012. gada 19. augusts	186
Kapusvētku novērojums Limbažu pilsētas kapos. 2012. gada 5. augusts	189
Ieskats dokumentālās filmas “Dzintara latvietis-87” Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīva Rīgas kinostudijas fonda <i>lietā</i>	216
Akcijas “oligarhu kapusvētku” politisko mērķu un aktivitāšu memorands medijos	221

*Katram latvietim ir sava kapusvētku vieta Latvijā. Kapu svētkos sanāk radi.
Lai kur kurais bijis un dzīvojis, bet uz kapu svētkiem sanāk un sabrauc visi.
Pārdomāt, padomāt, kādi bija radi, kādi bija cilvēki, pēc tam ieēst, iedzert.
Tā arī sauc — par kapu svētkiem. [..] Sanāk, satiekas pie saviem veļiem, aprunājas.*

Imants Ziedonis, Kristaps Kalns. *Latvija man.*
Rīga: Dienas Grāmata, 2008. 144. lpp.

Latviešiem kapusvētki ir godu diena. Daudzi tai gatavojas jau krietnu laiku iepriekš, Lcepot pīrāgus un raušus, brūvējot miestīņu, nobēržot mājas sliekšni baltu jo baltu un uzvelkot karoga mastā sarkanbaltsarkano karogu. Daudziem šī diena kalendārā ir apvilкта ar sarkanu apli, lai, pasarg' Dievs, par to neaizmirstu un jau savlaicīgi izbrīvētos no darbiem, jo kapusvētku apmeklējums ir ikgadējs "obligāts rituāls", kas nav atliekams. Vieniem kapusvētki ir kā *svētceļojums* uz dzimtajām mājām, kad izvētīt gada laikā uzkrātās pelavas no graudiem, pārdomāt izvirzītos un sasniegtos dzīves mērķus, kā arī satikties ar sen neredzētiem dzimtas pārstāvjiem. Vēl kādam šī diena ir meditācijas laiks, kad laicīgais un garīgais saplūst, veidojot neredzamu saikni ar mūžībā aizgājušajiem tuviniekiem, kad dalīties savās bēdās un gūt mierinājumu. Kapusvētki ir arī tirgus diena, kad izpildīt iecerētos peļņas plānus, pārdodot konfektes, cepumus un kompaktdiskus kapsētas pievārtē. Daļai sabiedrības šī diena ir darbs, kad dziedot un spēlējot iespējams ne vien priecēt svētku dalībniekus, bet arī nopelnīt nepieciešamos līdzekļus.

Citiem šī diena ir *misija*, kad ar sprediķi ietvērto vārdu palīdzību mudināt cilvēkus aizdomāties ne vien par pasaulīgo, bet arī par garīgo un mūžīgo. Vēl kapusvētki ir *sirdsapziņas šķīstīšanas laiks*, kad vaicāt, kāpēc, un arī rast atbildes, kad lūgt piedošanu un izlīgt ar sevi. Daudziem kapusvētki ir (*pār*)*mantojuma diena*, kad vienuviet satiekas visa kuplā saime un ikviens var smelties spēku, gudrību un rimtumu no dzimtas koka varenajām saknēm. Vēl kādam kapusvētki ir rotāšanās un *tautās došanās laiks*, kad tiek šūtas jaunas kārtas, izmeklētas greznākās rotas, izrādīts jaudīgākais spēkrats un pausts turpmāk iecerētais. Daudziem šī diena ir *mēlnesības laiks*, kad ieraudzīt piesegto un noklausīt čukstēto, lai aizmēlotu aiz trejdeviņām mājām un piemēlotu trejdeviņus

ciemus. Tāpat daudziem šī diena ir *vienaldzības un vilšanās laiks*, kad ceļš uz kapsētu paliek nezālēs ieaudzis un sniega kupenu aizputināts, bet gādīgu tuvinieku roku piešķārienu vietā aizmirstās kapu kopiņas un pussabrukušie pieminekļi saņem kastaņu lietu un salnas kodienus.

Šī grāmata ir par latviešu kapusvētkiem Latvijā — par to izcelšanos, veidošanos un pastāvēšanu dažādos laikmetos. Tās uzdevums, izzinot kapusvētku tradīciju un rituālu, veidot zināšanas par latviešu identitāti.

Pētījumu gan hronoloģiski, gan metodoloģiski veido divas tematiskās daļas. Pirmajā aplūkota šīs tradīcijas ģenēze un vēsture, apkopojot literatūrā, presē, atmiņu stāstos, arhīvu dokumentos un citos avotos rodamo informāciju. Tā analizēta, sistematizēta un izklāstīta laiksecīgi un tematiski strukturēta stāsta veidā.

Otrā daļa lielākoties tapusi, izmantojot antropoloģisko pieeju un veicot mediju analīzi. Trīs gadu garumā, no 2011. līdz 2013. gadam, kapusvētku laikā kapsētās veikti novērojumi, gan rakstveidā, gan arī ar fotoaparāta palīdzību fiksējot svētku norisi, un arī anketēšana. Teju 40 kapsētās visos Latvijas novados anketas aizpildījuši 500 respondentu — kapusvētku dalībnieki, kuri snieguši atbildes uz 21 anketas jautājumu, norādot gan savu attieksmi pret kapu kultūras tradīcijām Latvijā kopumā (kapsētu apmeklējumu biežums un iemesli, ievērojamie uzvedības pamatprincipi, asociācijas un sajūtas), gan arī novērtējot kapusvētku lomu nacionālās identitātes izveidē, kā arī prognozējot tradīcijas attīstību nākotnē. Izstrādātā anketa mērķtiecīgi izplatīta, aptverot pēc iespējas plašāku Latvijas teritoriju, tādējādi nodrošinot reprezentatīvāku respondentu izlasi un arī iegūtos rezultātus. Anketēšana veikta visu četru Latvijas kultūrvēsturisko novadu kapsētās, piemēram, Kurzemē — Gaiķu, Lielsatīķu, Krogsētas, Būtnāru kapsētā; Latgalē — Sprūžēvas, Dreižu, Greiškānu, Sokorķu, Mitru, Lejas Ančupānu, Verēmu, Ratinīku kapsētā u.c. Anketēšanas laikā iegūtie dati tika apkopoti un analizēti, tādējādi izveidojot “vidējā Latvijas kapusvētku apmeklētāja portretu”, konstatējot paradumus, attieksmes un novērtējumus, kā arī prognozējot iespējamās kapusvētku tradīcijas attīstības tendences.

Tāpat veiktas arī vairākas intervijas ar kapusvētku dalībniekiem (mirušo piederīgajiem, mācītājiem, mūziķiem, ekspertiem), uzklusot viņu atmiņu stāstus par savu kapusvētku pieredzi, dzimtas tradīcijām un rituāliem, mirušo pieminēšanas paradumiem kaimiņvalstīs.

Lai noskaidrotu, kā kapusvētku un kapu kultūras izpratne tiek konstruēta latviešu valodā iznākošajā presē, izmantojot Latvijas Nacionālās bibliotēkas krājumus, tika apzinātas publikācijas žurnālos un laikrakstos. Veikta vairāk nekā 250 publikāciju (ziņas, apraksti, reportāžas) satura analīze, iztirzājot tajās paustos viedokļus un izpratnes par kapusvētku nozīmi un nākotnes perspektīvām. Rezultāti izklāstīti apkopojošā un aprakstošā veidā, citējot spilgtākos piemērus no publikācijām presē.

Sākotnējā iecere par kapusvētku tradīcijas izpētei veltītas monogrāfijas izveidi nebūtu īstenojusies, ja mums līdzās nebūtu tik daudz atsaucīgu un zinošu cilvēku, kas palīdzēja tapt pētījumam.

Īpaši liela pateicība jāizsaka it visiem Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes komunikācijas zinātnes studentiem, kuri palīdzēja kapusvētku tradīciju noskaidrošanai paredzēto anketu izplatīšanas un kapusvētku norises novērojumu veikšanas un fiksēšanas procesā. Viņi ir — Liene Ancīte, Edgars Bērziņš, Ilze Buzjuka, Ieva Cedere, Kristīne Dzērve, Valters Kalsers, Santa Kļaviņa, Alīna Kozlovska, Linda Kubaka, Santa Manuilova, Līga Raģele, Aira Šmelde, Elīna Šmite, Evija Tukiša, Līga Vikse, Laura Vorpa un Ivita Žiaugre. Paldies par atbalstu anketu izplatīšanā Dacei Grošai, Ābramam Kleckinam, Ingai Poļakai, Ojāram Skudram, Ivetai Veispalei un Viesturam Zanderam.

Tāpat par atsaucību un veltīto laiku, diskutējot, skaidrojot un daloties novērojumos par kapusvētku tradīcijas mainību, paldies pelnījuši it visi intervētie eksperti — pedagogs un mūziķis Agris Celms, mācītājs Uldis Gailītis, raidījumu redaktore Gunta Gaidamaviča, ikgadēja kapusvētku dalībiece Birute Krivmane, novadpētniece un rakstniece Lūcija Ķuzāne, baltinavieši Ināra un Anatolijs Ločmeļi, teoloģijas doktore Ingrīda Puce, mācītājs Sandis Ratnieks, kapusvētku tradīciju kopējs Jānis Ratinīks, ārsta palīdzē Vera Šahnova un arhibīskaps Jānis Vanags. Liels paldies LU Filozofijas un socioloģijas institūta Nacionālā mutvārdu vēstures krājuma vadītājai Mārai Zirņītei par ielūkošanos mutvārdu vēstures interviju krājumā un LU Vēstures institūta Etnogrāfisko materiālu krātuves vadītājai *Dr. hist. h. c.* Lilitai Vanagai par iespēju iepazīties ar etnogrāfisko ekspedīciju materiāliem un izmantot pētījumā. Paldies par kapusvētku tēmas risinājumu sarunās LU profesorei Skaidrītei Lasmanei, profesorei Ievai J. Kalniņai, docentei Sarmai Kļaviņai, docentei Silvai Seņkānei, Latvijas Mākslas akadēmijas docentei Intai Pujātei, Latvijas Kultūras akadēmijas profesoram Raimondam Briedim un LU Filozofijas un socioloģijas institūta pētniekam Kasparam Zellim.

Paldies par konsultācijām mūsu ārvalstu kolēģiem Tartu Universitātes Kultūras un tēlotājmākslas institūta asociētajai profesorei Enei Koresārei (*Kōresaar*), Varšavas Universitātes docentei Monikai Mihališīnai (*Michaliszyn*), Aijovas Valsts universitātes emeritētajam profesoram Andrejam Plakanam, Klaipēdas Universitātes Baltijas reģiona arheoloģijas un vēstures institūta docentei Silvai Počutei (*Pocytė*) un Baltkrievijas Valsts universitātes Filozofijas un sociālo zinātņu fakultātes Sociālās komunikācijas katedras vadītājai Olgai Tereščenko (*Терещенко*).

Paldies par morālu atbalstu, noderīgiem padomiem, atmiņstāstiem un vizuālajām kapusvētku norises liecībām Valsts pētījumu programmas “Nacionālā identitāte” projekta “Latvijas sociālā atmiņa un identitāte” dalībniekiem!

Liela šīs monogrāfijas vērtība ir tajā publicētās fotogrāfijas, kas bagātina apkopoto datu un veiktās analīzes izklāstu, piešķirot grāmatā aprakstītajai kapusvētku tradīcijas attīstībai vizualizāciju un klātesamības sajūtu. Paldies Skaidrītei Alksnei, Edgaram Bīberam, Raimondam Briedim, Mārītei Dreimanei, Adrijai Eversei, Baibai Koemecai, Teresei Korsakai, Maritai Kroičai, Skaidrītei Lasmanei, Klintai Ločmelei, Sandrai Murinskai-Gailei, Uldim Neiburgam, Jānim Ratinīkam, Gitai Siliņai, Bronislavai Sprūģei, Selgai Stepenai, Lindai Uzulei, Ivetai un Valdim Veispaliem, Jutai un Mārim Zemīšiem, Evijai Ziemelei par atļauju ielūkoties rūpīgi glabātajos dzimtu albumos un izmantot personīgās fotogrāfijas monogrāfijā. Paldies par vizuālā materiāla papildinājumu arī atsaucīgajam Alūksnes novadpētniecības muzeja kolektīvam un īpaši krājuma glabātājai Astrīdai Ievedniecei, Latvijas Nacionālās bibliotēkas Digitalizācijas nodaļas galvenajai bibliotekārei Lāsmāi Timmai, Latvijas Fotogrāfijas muzejam, Nacionālā teātra Mārketinga un sabiedrisko attiecības daļas vadītājai Līgai Rimševičai, Nacionālā mākslas muzeja Komunikācijas daļas vadītājai Annai Balandinai, kā arī Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīvam un Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvam.

Pateicība monogrāfijas zinātniskajiem recenzentiem *Dr. habil. philol.* Janīnai Kuršītei, *Dr. phil.* Skaidrītei Lasmanei un *Dr. philol.* Paulam Daijam par vērtīgiem komentāriem, ieteikumiem un laba vēlējumiem.

Paldies LU Sociālo zinātņu fakultātes izpilddirektorei Gitai Blauai par lietpratīgo daudzo praktisko jautājumu risināšanu. Tāpat paldies par atbalstu Sociālo zinātņu fakultātes bibliotēkas vadītājam Jānim Kreicbergam un datortīkla administratoram Gintam Būdam. Paldies literārajai redaktorei Aijai Lācei par skrupulozo monogrāfijas lasījumu un korekcijām. Paldies arī Laurai Āboliņai par vāka dizainu. Paldies māksliniekam

Aldim Alekam. Paldies apgādam “Mansards”, Jānim Ogam un Aijai Rozenšteinei par interesi un lielo darbu, sagatavojot grāmatu.

Monogrāfija izdota, pateicoties valsts pētījumu programmas “Nacionālā identitāte” un Valsts kultūrkapitāla fonda atbalstam. Tā papildina apgāda “Mansards” sēriju “*imperfectum*”.

Grāmatas lasītājus lūdzam dalīties domās un savus viedokļus par šo grāmatu sūtīt uz e-pastu sociala_atmina@lu.lv

PALDIES!

1. nodaļa

NACIONĀLĀ IDENTITĀTE UN RITUĀLI

Nacionālā identitāte ir viena no indivīda un sociālo grupu identitātēm, kas veido piederību nacionālajai un/vai valstiskajai kopienai. Identitātes atslēgautājums ir vienkāršs: “Kas es esmu? Kas mēs esam? Kam piederu/am?” Nacionālas piederības saturā iekļaujas psiholoģiskā dimensija (piemēram, lepnums, emocionālā attieksme pret savu un/vai citām kopienām), kultūras dimensija (vērtības, tradīcijas, valoda, kultūrteksti), teritoriālās piederības dimensija (arī uzskati par mājām, dabu, ainavu), kolektīvās atmiņas dimensija (attieksme pret pagātnes sasniegumiem, zaudējumiem, pārdarījumiem, vēstures stāsti un mīti) un politiskā dimensija (attiecības ar valsti, tiesības, pienākumi, pilsoniskā pozīcija).¹

Piederības sajūta ir svarīga esības jēgas, pašidentifikācijas, sociālā un psiholoģiskā komforta un drošības daļa, bez tās cilvēks jūtas vientuļš un nevajadzīgs. Identitātes veidošanai un uzturēšanai allaž ir divas puses. Indivīds pats nosaka savu piederību, kopienai, ko uzskata par savējo. Vienlaikus būtiska ietekme ir arī ārējiem faktoriem — ģimenei, skolai, medijiem, draugiem, sociālajiem tīkliem, dzimtenei un dzīvesvietai. Identitāte ir indivīda izvēles un vērtību mijiedarbe ar sociālajām ietekmēm un struktūrām. Mūsdienu pasaulei raksturīga ir identitāšu daudzveidība, mainība un sīva savstarpējā konkurence. Nacionālā identitāte ir viena no noturīgākajām un pastāvīgākajām identitātēm.

Nacionālo kopienu rada tai piederīgo pārliecība par savu kopību, savstarpējā atzīšana, kopīgi uzskati, vērtības un uzticēšanās. Tāpat nozīmīgs ir vēstures stāsts, kas

¹ Guibernau, M. (2007). *The Identity of Nations*. Cambridge: Polity Press. P. 11—25.

apliecina nacionālās kopienas kontinuitāti, tautas kultūra un “sava zeme”, kas veido teritoriālās piederības izjūtu. Nācija pastāv tikai un vienīgi darbībā, tālab svarīga ir “aktīvā identitāte”. Proti, politika, valsts, pašvaldības, sabiedriskās organizācijas, domubiedru grupas — kopīgi pieņemti lēmumi, izraudzītie līderi, sasniegumi un zaudējumi daudzas dzīves jomās.² Nacionālā identitāte top, mainās un pastāv nācijas ikdienā, tās daudzveidīgajās formās. Tostarp, nacionālās valodas lietošanā gan oficiālajā telpā, gan kultūrā, gan sadzīvē, svētku svinēšanā un sērās, priekā par sporta uzvarām, nacionālajā virtuvē, mediju dienaskārtībā, dienas gaitu ierastībā.³ Identitāte arī allaž sakņojas morālo vērtību sistēmā, kas veido individu un sociālo grupu uzvedību, normas, priekšstatus par “labo” un “ļauno” un citiem būtiskiem esības jautājumiem. Morālie noteikumi ir izšķirīgi kolektīvajā eksistencē, tie, protams, nav pilnīgi nemainīgi un mūžīgi, bet to trūkums rada anomāliju, fragmentāciju un postažu.⁴

Latvijas un latviešu nacionālā identitāte aizvadītājā gadsimtā ir piedzīvojusi būtiskas satura un jēgas transformācijas. Pēcpadomju laikmets, globalizācija, patērniecības un populārās kultūras uzplaukums kaut kādā mērā ir radījis arī apjukumu latviešu identitātes vērtību sistēmā. Tajā arī ir arī daudzas ilgstošas un noturīgas vērtības, piemēram, latviešu valoda, dziedāšanas un dziesmu svētku kultūra, tautas tradīcijas un rituāli, kas veido latviešu identitātes spēku un atjaunotni.⁵

Šis pētījums veltīts vienam no latviešu nacionālās identitātes rituāliem — kapu svētkiem, arī nāves un kapsētu kultūrai.

² Miller, D. (1997). *On Nationality*. Oxford: Oxford University Press. P. 22—24.

³ Sociālpsihologs Maikls Biligs (*Billig*) šo dzīves daļu apzīmē ar jēdzienu “banālais nacionālisms”, uzsverot, ka arī ikdiena un ieradumi ir ideoloģiski krāsoti. Sk.: Billig, M. (1995). *Banal Nationalism*. London: Sage Publications.

⁴ Schöpflin, G. (2010). *The Dilemmas of Identity*. Tallin: TLU Press. P. 53.

⁵ Valsts pētījumu programmas “Nacionālā identitāte” (2010—2014) ietvaros ir tapuši vairāki pētījumi par mūslaiku Latvijas/latviešu nacionālo identitāti. Piemēram, sk.: Zepa, B., Kļave, E. (2011). *Latvija. Pārskats par tautas attīstību. 2010/2011. Nacionālā identitāte, mobilitāte un rīcībspēja*. Rīga: LU SZF SPPI; Kaprāns, M., Zelče, V. (2011). Identitāte, sociālā atmiņa un kultūras trauma. Grām.: Kaprāns, M., Zelče, V. (red.). *Pēdējais karš: Atmiņa un traumas komunikācija*. 2. izd. Rīga: LU SZF SPPI; Mansards. 12.—21. lpp.; Krūmiņa-Koņkova, S. (red.). (2011). *Kultūras identitātes dimensijas*. Rīga: LU FSI; Bela, B., Zepa, B. (red.). (2012). *Identitātes. Kopienas. Diskursi*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds; Zobena, A. (red.). (2014). *Ad locum: Vieta, identitāte un rīcībspēja*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds; u.c.

Par nāvi un “dzīves svinēšanu”

Nāve, tāpat kā daudzas citas cilvēkdzīves daļas, ir universāla.⁶ Atvadas, bēres, kapu iekārtošanu un kopšanu, arī kapusvētkus mēdz dēvēt par “dzīves svinēšanu”.⁷ Tajā dzīvie novērtē un slavē dzīvi un dzīvību, formulē attiecības ar nāvi un jau mirušajiem cilvēkiem, mazina savas bailes no nāves un neziņu par dzīvi “viņšaulē”. Pasaules kultūrā vērojama atvadu rituālu, atdusas vietu un kapsētu, sēru un atceres liela daudzējādība gan laikā, gan telpā, tomēr attieksme pret šo dzīves/nāves jomu vienmēr ir bijusi ļoti nopietna un jēgpilna.

Rituāli un sociālā kārtība ir mainīgi sociālie fenomeni, cilvēce jau ir izdzīvojuši vairākas to formu un veidotāju nomaīņas. Arī katrā cilvēces vēstures periodā un katrā sabiedrībā ir sava attieksme pret nāvi un tās veidiem.⁸ Piemēram, sociologs Glenijs Hovarts (*Howarth*) izšķir trīs secīgus sabiedrības veidus un tiem atbilstošus nāves rituālus: tradicionālā sabiedrība un tradicionālā nāve; modernā sabiedrība un modernā nāve; postmodernā sabiedrība un postmodernā nāve.⁹

Tradicionālajās jeb pirmsmodernajās sabiedrībās nāves sapratnes pamatu veido reliģija. Tajā pastāvošā cilvēku ticība dzīvei aizsaulē nosaka arī attieksmi pret dzīvē darāmo un paveikto, tajā gūto garīgo pieredzi, kā arī pret pašu konkrētās nāves faktu. Rietumu tradicionālajās sabiedrībās nāve tiek uztverta kā neizbēgams dzīves notikums. Kristietība — Eiropā dominējošā reliģija viduslaikos — un baznīca bija galvenās autoritātes gan dzīves, gan nāves jautājumos. Nabadzīgo cilvēku masu uztverē dzīves jēga mijiedarbojas ar nāvi. Pastāvēja pārliecība, ka nabadzību, piedzīvotās bēdas un netaisnību kompensēs pēcnāves dzīve debesīs. Par “labu nāvi” uzskatīja aiziešanu, kuru cilvēks

⁶ Nāves tēma ir ļoti plaši iztirzāta filozofiskajā un teoloģiskajā literatūrā. Tās analīzi un apkopojumu sk.: Howarth, G. (2007). *Death & Dying. A Sociological Introduction*. Cambridge: Polity Press; Шенкао, М. (2003). *Смерть как социокультурный феномен*. Киев: Ника-Центр, Эльга; Москва: Старклайт; и.с.

⁷ Metcalf, P., Huntington, R. (1991). *Celebrations Death. An Anthropology of Mortuary Ritual*. 2nd ed. New York: Cambridge University Press. Arī rakstniece Noras Ikstena savam romānam, kura sižetu veido bērū norise, ir devusi nosaukumu “Dzīves svinēšana” (1998).

⁸ Tuvāk par nāves vēsturi sk.: Ariès, P. (1981). *The Hour of Our Death. The Classic History of Western Attitudes Toward Death Over the Last One Thousand Years*. New York: Vintage Books; Kellehear, A. (2007). *A Social History of Dying*. Cambridge: Cambridge University Press.

⁹ Howarth, G. (2007). *Death & Dying. A Sociological Introduction*. P. 15—19.

pats apzinās un kurai ir garīgi sagatavojies, un arī sakārtojīs visas “šās zemes” lietas. Arī, ja nāve nāca negaidīta, bija jācenšas, cik vien iespējams, sakārtot dzīvi un atvadīties. Garīdznieka pienākums — gādāt, lai tiktu nodrošinātas mirstošā garīgās vajadzības. Pēc nāves mirušā ķermeni apglabāja svētītā zemē. Bagāto un vareno privilēģija bija kapa-
vieta baznīcā, un, jo tuvāk tā atradās altārim, jo drīzāka augšamcelšanās bija gaidāma.¹⁰

Antropologs Broņislavs Malinovskis (*Malinowski*) savulaik rakstīja: “No visa, kas rada reliģiju, būtiskākais ir svarīgākais un pēdējais mūža pavērsiena punkts — nāve.” Tā mirušā tuviniekos “modina divējādas jūtas — mīlestību un pretīgumu, dziļu emocionālu divdomību — valdzinājumu un bailes, kas apdraud gan cilvēku eksistences psiholoģiskos, gan sociālos pamatus. Mirušais saista piederīgos, jo viņi tam pieķērušies, bet arī atgrūž, jo nāve sāk briesmīgas pārvērtības”.¹¹ Šajā situācijā kristīgajās kultūrās svarīga ir baznīcas un garīdznieku praktiskā rīcība, viņu uzdevums ir vadīt dzīvos, nodrošināt sociālo kārtību un dzīves turpinājumu kopienā. Nāve, atvadīšanās un arī bēres (tāpat kā dzīve) lielākoties notiek publiskajā telpā.

Nāves mainīgais raksturs¹²

Raksturotājs	Tradicionālā nāve	Modernā nāve	Postmodernā nāve
Galvenā patiesība	Tradīcija	Profesionālā ekspertīze	Personiskā izvēle
Lēmējs/soģis/padomdevējs	Garīdznieks	Ārsts	Pats
Dominējošais diskurss	Teoloģija	Medicīna	Psiholoģija
Izpausme	Lūgšana	Klusums	Jūtu izteikšana
Aizgājējs	Dvēsele	Ķermenis	Personība
Ķermeniskais konteksts	Dzīvošana ar nāvi	Kontrolēta nāve	Dzīvošana ar nāvi
Sociālais konteksts	Kopiena	Slimnīca	Ģimene

¹⁰ Howarth, G. (2007). *Death & Dying. A Sociological Introduction*. P. 20, 21.

¹¹ Gīrcs, K. (1998). *Kultūru interpretācija*. Rīga: AGB. 164. lpp.

¹² Howarth, G. (2007). *Death & Dying. A Sociological Introduction*. P. 17. Tabulas autors ir T. Valters (*Walter*), un tā publicēta: Walter, T. (1996). Facing death without tradition. In: Howarth, G., Jupp, P. (eds). *Contemporary Issues in the Sociology of Death, Dying and Disposal*. Basingstoke: Macmillan. P. 95.

Sekularizācija, kas Eiropā sākās 16.—17. gs., darīja nozīmīgāku fizisko un materiālo pasauli. Tālaika zinātne jau sāka izskaidrot cilvēka ķermeni, arī dzimšanu un nāvi. Pieauga cilvēka dzīvības un individualitātes vērtība un cieņa pret to. Industrializācija un urbanizācija mainīja tradicionālās kopienas, cilvēki migrēja — devās uz pilsētām, arī aizceļoja uz citiem kontinentiem. Jaunā situācija, kad saira gadsimtiem ilgās kopienām piederīgos vienojošās saites, arī radīja jaunas institūcijas, kas risināja sabiedrības sociālās problēmas un nodrošināja sociālo kārtību. To vidū arī medicīnas un sociālās higiēnas iestādes, kuru pamatfunkcija bija aprūpēt cilvēku dzīvību un nāvi. Kopš 20. gadsimta cilvēku aiziešanā no dzīves medicīnas darbinieku loma jau bija pat svarīgāka nekā garīdzniecības.

“Labas nāves” un “sliktas nāves” izpratnes pamatā bija nodzīvotās dzīves ilgums un nāves veids. Priekšlaicīga (it īpaši bērnu un jaunu cilvēku) nāve pārsvarā tika uzverta kā dziļa traģēdija. Atšķirībā no reliģijas, kas nāvi uztvēra kā dzīves sastāvdaļu, zinātniski racionālā pieeja nāvi faktiski uzskatīja par “ienaidnieci”. Medicīnas un zinātnes uzdevums bija cīnīties pret to, censties ar visiem līdzekļiem nāvi atvairīt.¹³ Filozofe Skaidrīte Lasmane atzīst, ka latviešu tautasdziesmu “ētikas ideāls ir saskanīgs, godam nodzīvots mūžs — gan tradīciju ievērošanā, gan paša brīvā saprātīgumā aizvadīts. Godam nodzīvotai dzīvei raksturīga pašpietiekamība ..” un “krietns, godam dzīvots mūžs pats par sevi ir sabiedrīks ieguvums”.¹⁴

20. gadsimts, kad miljoniem cilvēku gāja bojā pasaules karos, holokaustā, terorā, padomju represijās, radīja duālu emocionālo attieksmi pret nāvi. No vienas puses, dziļas sāpes par atsevišķa indivīda nāvi, no otras puses, diezgan lielu vienaldzību pret cilvēku nāvēm, to statistiku, kas atsevišķu cilvēku traģēdijas pārvērta neemocionālos skaitļos. Viena no rakstnieka Ēriha Marijas Remarka atziņām: “.. atsevišķa cilvēka nāve vienmēr ir nāve, bet divu miljonu nāve — vienmēr tikai statistika.”¹⁵

Analizējot mūslaiku jeb t.s. postmoderno sabiedrību, sociologi nāvi raksturo kā no publiskās sfēras *nošķirtu parādību*. Entonijs Gidenss (*Giddens*) raksta, ka tā lielā mērā

¹³ Howarth, G. (2007). *Death & Dying. A Sociological Introduction*. P. 21—23.

¹⁴ Lasmane, S. (1989). Baltā pasaules izjūta. Grām.: Drīzule, R. (sast.). *Liepu laipa. Tautasdziesmu izlase*. Rīga: Zinātne. 30., 31. lpp.

¹⁵ Remarks, Ē. M. (1991). *Melnais obelisks. Novēlots jaunības stāsts*. Rīga: Liesma. 116. lpp. Ē. M. Remarka viedokļa par nāvi 20. gs. analīzi sk.: Шенкао, М. (2003). *Смерть как социокультурный феномен*. С. 121—125.

ir “tehnisks jautājums”, par kuru lemj medicīnas speciālisti un fiksē īpašos dokumentos. Tomēr nāvi nav iespējams uztvert kā cilvēku esības parastu notikumu un sociālās sistēmas ikdienišķu daļu. Iespējams, ka nāve ir tas nulles punkts, kas nosaka cilvēka kontroles pār dzīvi robežlīniju.¹⁶ Nāves *nošķirtību* rada cilvēku lielākās daļas aiziešana no dzīves speciālās iestādēs (slimnīcās, aprūpes namos), tādējādi tā kļūst publiski neredzama, slēpta no līdzcilvēkiem. Cilvēku salīdzinoši plašās un daudzveidīgās zināšanas par nāvi ir fragmentējušas tās kā sociāla fenomena uztveri. Sabiedrības kopējās attieksmes vietā dominējušu lomu iegūst individuālie viedokļi, un indivīdiem pašiem ir jāveido katram sava attieksme pret nāvi.¹⁷

Arī bailes no nāves ir vispārēja kultūras daļa. Nemirstība nav tikai nāves neesamība, tā ir arī nāves izaicinājums un noliegums. Cilvēka mirstība veicina kultūras, vēstures un mākslas attīstību. Ja cilvēki nezinātu, ka viņi ir mirstīgi, vai daudzi uzskatītu, ka ir vērts dzīvot, vaicā sociologs Zigmunds Baumanis (*Bauman*).¹⁸ Vairumā civilizāciju dzīvi un nāvi neuzlūko pretstatā. Nāve nav dzīves opozīcija, bet tās turpinājums. Izaicinājumu veido esamība, *izdzīvošana* pēc fiziskās nāves, ja ne uz visiem laikiem, tad vismaz uz kādu laiku.¹⁹

Pēdējā pusgadsimtā nāve bez traģēdijas, zaudējuma, skumju un šausmu emocijām eksistē populārās kultūras produkcijā un medijos un tādējādi arī — paralēli cilvēku ikdienai. Filmās nāve var pastāvēt bez asinīm vai, gluži pretēji, ar realitātei neiespējamām milzu straumēm, trilleru normatīvā ir nogalināšana, neskaitāmas nāves visdažādākajās formās. Daudzos populārās kultūras produktos (piemēram, televīzijas seriālos), kas piedāvā ģimenes, draugu loka, policijas, detektīvu, armijas, mediķu ikdienas naratīvus, nāve ir neatņemama sastāvdaļa.²⁰ Arī ziņu mediji ir piesātināti ar dokumentāliem vēstījumiem par cilvēku bojāeju nelaimes gadījumos, katastrofās, terora aktos, militāros konfliktos, par sērošanu, slavenību bērēm, eitanāziju, pašnāvībām,

¹⁶ Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity. Self and Society in Late Modern Age*. Stanford: Stanford University Press. P. 161, 162.

¹⁷ Howarth, G. (2007). *Death & Dying. A Sociological Introduction*. P. 23—25.

¹⁸ Bauman, Z. (1992). *Mortality, Immortality and Other Life Strategies*. New York: Polity Press. P. 7.

¹⁹ Kellehear, A. (2007). *A Social History of Dying*. P. 59.

²⁰ Piemēram, arī Latvijas televīzijas kanālu demonstrētajos seriālos “Ātrā palīdzība” (*ER*, 1994—2009), “Midsomeras slepkavības” (*Midsomer Murders*, 1997—), “Sešas pēdas zem zemes” (*Six Feet Under*, 2001—2005), “Bīstamās mājsaimnieces” (*Desperate Housewives*, 2004—2012), “Grejas anatomija” (*Grey’s Anatomy*, 2005—), “Nozieguma skelets” (*Bones*, 2005—); u.c.

slepkavībām.²¹ Tādējādi mediju konstruētā jeb mediētā nāve (gluži pretēji individuālajai nāvei) ir būtiska publiskās sfēras daļa un veido nāves, aiziešanas no dzīves izpratni gan individuālā, gan kolektīvā līmenī. Mediju un populārās kultūras ietekmē nāve faktiski ir zaudējusi savu tabu statusu un pārtapusi par izklaides līdzekli un ikdienišķu stāsta daļu. Tiek arī apgalvots, ka 21. gadsimtā ir sākusies jaunu attiecību ar nāvi ēra. Būtiska loma ir mediju jaunajām tehnoloģijām — televīzijas tiešraidēm un globālajiem mediju tīkliem, internetam —, kas cilvēkiem mediētā veidā ļauj būt par notikumu (piemēram, karu, teroraktu, zemestrīču, viesuļvētru) līdzdalībniekiem arī bez reālas klātbūtnes tajos. Nāves vietas ievēribu publiskajā sfērā sekmē arī mediju, ziņu satura un pasniegšanas, vizuālā atveidojuma liberalizācija, ir palielinājušās sociālās pieļaujamas normas. Internets arī piedāvā ikvienam kļūt pašam par mediju satura veidotāju, piedāvājot sev svarīgas ziņas pasaulplašam patēriņam. Tas ir atstājis ietekmi uz nāves atveidojumu publiskajā sfērā, nereti padarot neskaidru tās publiskās demonstrācijas ētikas normatīvu. Tāpat arī internets — komentēšanas, sociālo tīklu iespējas — ir daudzveidojis sērošanas praksi, daudzveidojis un paplašinājis atvadu un tajās iespējamās līdzdalības formātu. Mūslaiku mediju sabiedrībā neizbēgami mediētās nāves nozīme ir liela, tāpat kā tāda tā ir realitātē.²²

Rituāls

Rituāls ir allaž klātesošs atvadās no mirušā, bērēs un atcerē. Tas kalpo, lai samierinātu individuus un kopienas ar nāvi un tās sekām. Rituāli ir konvencionālas, stilizētas, komunikatīvas un jēgpilnas darbības, kas tiek veiktas īpašos gadījumos un kas rada spēcīgas emocionālas jūtas rituāla dalībniekos. Sociologs Emīls Dirkeims (*Durkheim*) akcentē, ka rituāli sabiedrības locekļu vidū atjauno un nostiprina sociālās saites un solidaritāti. Ar rituāla īstenošanu un dalību tajā sabiedrība it kā no jauna apliecina savu esamību.²³

²¹ Howarth, G. (2007). *Death & Dying. A Sociological Introduction*. P. 1.

²² Tuvāk sk.: Hanusch, F. (2010). *Representing Death in the News. Journalism, Media and Modernity*. Basingstoke; New York: Palgrave Macmillan.

²³ Durkheim, E. (1912/2001). *The Elementary Forms of Religious Life*. New York: Oxford University Press. P. 287, 288.

Dominējošās sajūtas pēc tuvinieka zaudējuma ir bēdas un bailes, kas ir jāpārvar un no jauna jāiekļaujas sabiedrībā. Sastapšanās ar nāvi cilvēkos raisa visspēcīgās emocijas, un rituāli palīdz tās kontrolēt un pārvarēt.²⁴

Nāves rituāliem ir arī īpaša saikne ar reliģiju, ar tās piedāvāto visuma un neizprotamā, mistēriskā skaidrojumu. Salīdzinot daudzas kultūras, ir iespējams identificēt vairākas tām visām raksturīgas nāves rituālu pamatfunkcijas: (1) tie palīdz indivīdiem un sabiedrībai kopumā samierināties ar zaudējumu; (2) šie rituāli ir ceļš, kas savieno aiziešanu no šas dzīves un viņsauli; (3) nāves rituāli palīdz dzīvajiem pārvarēt bailes no nāves; (4) tie arī ļauj indivīdiem un sabiedrībai kopumā tikt galā ar nāves radītajām sociālajām un kultūras sekām.²⁵ Bēru rituāla uzdevums ir veidot attiecības starp mirušā ķermeni, viņa dvēseli un sērotājiem. Tajā uzrunāta galvenokārt tiek dvēsele, lai gan sociālo kārtību nodrošina tieši mirušā ķermeņa apbedīšana.²⁶ Bēru rituālu centrā ir paradoksālā vēlme saglabāt saikni ar aizgājēju un vienlaikus arī — saraut šīs saistības un “panākt to, lai dzīvotgriba būtu spēcīgāka par tieksmi krist izmisumā. Apbedīšanas rituāli uzsver cilvēka dzīves kontinuitāti, atturēdami piederīgos gan no padošanās dziņai panikā bēgt no notikumu vietas, gan no gluži pretējās dziņas doties mirušajam līdzī kapā”. Te palīdzīga ir reliģija, tā rada ticību, mierina, piedāvā kultūrā atzītu ticību nemirstībai un stājas pretī centrālās spēkiem — bailēm, mulsumam, demoralizācijai, proti, “reliģija nodrošina tradīcijas uzvaru pār stūrgalvīgu instinktu klaji negatīvo reakciju”.²⁷

Nāves rituālos ir iespējams izšķirt trīs secīgus posmus. Pirmais — miršanas rituāls: atvadišanās, pēdējās gribas izteikšana vai uzrakstīšana, grēku nožēla, kristīgo pēdējais vakarēdiens; pēc nāves seko mirušā ķermeņa sagatavošana bērēm, kas arī ietver dažādas rituālprakses. Otrajā posmā iekļaujas bēru rituāli. To saturu nosaka “sliekšņa situācija”, kurā mirušais un sērotāji uz laiku norobežojas no pārējās sabiedrības, lai kopā izdzīvotu pārejas brīža emocijas un pēc bērēm atgrieztos ikdienā. Trešajā — komemorācijas rituāli: kapavietas apmeklējumi, mirušā cilvēka dzimšanas un nāves dienas atcerēšanās, Mirušo piemiņas diena.²⁸ Latvijā — arī ikgadējie kapusvētki.

²⁴ Metcalf, P., Huntington, R. (1991). *Celebrations Death. An Anthropology of Mortuary Ritual*. 2nd ed. New York: Cambridge University Press. P. 2—5.

²⁵ Sumiala, J. (2013). *Media and Ritual. Death, Community and Everyday Life*. London; New York: Routledge. P. 92.

²⁶ Metcalf, P., Huntington, R. (1991). *Celebrations Death. An Anthropology of Mortuary Ritual*. P. 82, 83.

²⁷ Ģircs, K. (1998). *Kultūru interpretācija*. 164., 165. lpp.

²⁸ Sumiala, J. (2013). *Media and Ritual. Death, Community and Everyday Life*. P. 91, 92.

Tradicionālajās kultūrās ļoti spēcīgas ir paražas, pareģojumi, ticējumi, kas nosaka cilvēku rīcību, sastopoties ar nāvi un mirušajiem. Tie līdzinās “zelta likumiem”, kas precīzi izpildāmi, lai viss notiktu pareizi un dzīve tālāk ritētu labi un pareizi, kā arī jau bijušajai nāvei nesekotu nākamās. Bēru rituāls tradicionālajās sabiedrībās ir it īpaši nozīmīgs, tas uzskatāms par augstākās nozīmes kultūras notikumu. Bēres atceļ un/vai dara otršķirīgas visas citas dzīves jomas un ceremonijas. Šis rituāls faktiski apstādina laika parasto gaitu un iedarbina pavisam citu tā skaitīšanas mehānismu. Mirušā tuvinieki it kā tiek izslēgti no vispārējā kalendāra (ja tajā tobrīd ir kādas svētku dienas), un viņu uzvedība krasi atšķiras no ikdienišķās, piemēram, tiek valkāts apģērbs melnā krāsā, viņi nepiedalās svētkos, dziedāšanā, dejošanā, mājās netiek veikti nekādi celtniecības vai remonta darbi u.c.). Mirušā tuvāko cilvēku katru darbību, rīcību ikvienā bēru rituāla posmā reglamentē minētie “zelta likumi” un aizliegumi, kuru uzdevums ir pasargāt cilvēkus no jaunas nelaimes.²⁹ Piemēram, latviešu bēru kultūrā darbojas likums, kas liek, dodoties no kapsētas uz mājām, nolauzt pie ceļa novietoto egļu galotnes un/vai skujujas, tā neļaujot nāvei paņemt nākamo cilvēku.³⁰

Visas darbības rituālā ir secīgas, tās ir performatīvas un iekļaujas jau noteiktā uzvedības ietvarā. Rituālos nav pārsteigumu, katra darbība ir iepriekšzināma un tiek kontrolēta. Citādi rituālam nav jēgas un tas nepilda savas funkcijas. Tieši darbības nemitīga un nemainīga atkārtošana ikkatrā nākamajā rituālā pārvērš to par tradīciju, kas nodrošina sociālās kārtības stabilitāti un drošības izjūtu.³¹ Visi rituāli ir komunikatīvi, tie rada vēstījumu, kas tiek pausts un arī “izlasīts” to īstenošanas laikā.³² Rituāli ir spēcīgs kolektīvās uzvedības veids, kas arī atvadām no mirušā un atcerei piešķir jēgu un dziļu nopietnību.

²⁹ Котович, О., Крук, Я. (2013). *Золотые правила народной культуры*. 8-е изд. Минск: Адукация і выхаванне. С. 138—173.

³⁰ Austrums, Ģ. (1939). *Tautas senās godu un audzināšanas tradīcijas*. Rīga: Literatūra. 108. lpp. Ar bērēm saistītos latviešu ticējumus sk.: Šmits, P. (1940). *Latviešu tautas ticējumi*. Rīga: Latviešu folkloras krātuve. 1. sēj. 125.—149. lpp.

³¹ Mach, Z. (1993). *Symbols, Conflict, and Identity. Essays in Political Anthropology*. Albany: State University of New York Press. P. 68—73.

³² Rothenbuhler, E. W. (1998). *Ritual Communication. From Everyday Conversation to Mediated Ceremony*. Thousands Oaks: Sage Publications. P. 53.

Sēras un komemorācija

Attiecības starp mirušajiem un dzīvajiem, proti, uzmanību, kāda katrā konkrētā sabiedrībā tiek veltīta mirušajiem, nosaka nāves un mirušo reprezentācija kultūrā, kam ir nozīmīga loma arī nacionālās identitātes veidošanā. Daudzās kultūrās mirušie ir godā turēti senči, un tas ļauj uzturēt saikni starp viņiem un dzīvajiem. Liela nozīme ir arī reliģijai un ticībai par dvēseles tālāko likteni un vienreizīgumu, tāpat arī sērošanas un skumju izpausmes praksēm. Tāpat daudzās kultūrās izplatītas ir arī bailes no mirušajiem un pārliecība, ka viņi atgriežas kā rēgi un/vai spoki un traucē, apgrūtina un biedē dzīvos.³³

Vietas, kur tiek apbedīti mirušie, lielākoties tiek uzskatītas par svētām. Modernajā laikmetā kapsētas pārtapa par vietām, kas iemieso un demonstrē kopienu ticību un vērtības, mirušo nozīmi cilvēku dzīvē. Tās kļuva par dzīvo un mirušo tikšanās vietām, kur vienlīdz svarīgi gan sakrālie, gan sekulārie motīvi.³⁴ Sēras un pieminēšana ir komunikācijas formas, kas palīdz pārvarēt zaudējuma radīto bēdu un skumju stāvokli. Tās ietver konkrētas darbības un sociālo atbalstu, kas ļauj šīs bēdas pārdzīvot, dziedina un liek turpināt dzīvi.³⁵ Arī sēras ir spēcīgas emocijas. “Sēras, tāpat kā mīlestība, irēāli un uzmācīgi skar visu pasauli, sabiedrību,” par mātes nāves pārdzīvojumu raksta filozofs Rolāns Barts (*Barthes*).³⁶

Kolektīvu zaudējumu un kopīgi pārdzīvotu labu un sliktu notikumu atceri apzīmē ar jēdzienu “komemorācija”. Tas ietver visus veidus jeb mehānismus, kas kalpo kā pagātnes norišu atgādinājums un iemiesojums. Komemorācija cilvēkos rada un uztur piederību pagātnei, senčiem, kopīgas sajūtas, emocijas un atmosfēru. Tā ietver publiskos un individuālos atceres (arī sērošanas) rituālus, memoriālu veidošanu, piemiņas vietu iekārtošanu gan reālajā, gan virtuālajā vidē, pieminēšanas vides, infrastruktūras un mediju produktu radīšanu, kā arī vēl daudzas citas darbības.³⁷ Gan kapsētu nozīme,

³³ Howarth, G. (2007). *Death & Dying. A Sociological Introduction*. P. 215.

³⁴ Turpat. 220., 221. lpp.

³⁵ Winter, J. (1995). *Sites of Memory, Sites of Mourning. The Great War in European Cultural History*. Cambridge: Cambridge University Press. P. 29.

³⁶ Barts, R. (2010). *Sēru dienasgrāmata. 1977. gada 26. oktobris—1979. gada 15. septembris*. Rīga: Laikmetīgās mākslas centrs. 134. lpp.

³⁷ Turner, C. (2006). Nation and commemoration. In: Delanty, G., Kumar, K. (eds). *The Sage Handbook of Nations and Nationalism*. London: Sage Publications. P. 206.

gan forma, tāpat kā sērošana un komemorācija, laika gaitā ir mainījušās.³⁸ Uz šiem procesiem būtiska ietekme bija 20. gadsimtā piedzīvotajiem milzīgajiem cilvēku zaudējumiem.

Sērošana pēc vēstures katastrofām ir īpaši spēcīga un iegūst daudz dažādu formu; tā vērojama juridiskos tekstos, politikā, literāros darbos, glezniecībā, skulptūrā, medijos, kino, fotogrāfijās, mūzikā, teātrī, pieminekļos, dažādos pasākumos u.c.³⁹ Eiropas sērošanas un komemorācijas kultūrā pavērsienu iezīmēja Pirmais pasaules karš, jo cilvēce nekad agrāk vēl nebija sastapusies ar tik lielu skaitu priekšlaicīgi mirušu cilvēku. Gandrīz katrs indivīds, katra ģimene bija zaudējusi (vai vismaz pazina) kādu karā kritušo. Eiropas reģioni, kur bija norisinājusies karadarbība, pārklājās ar militārajām kapsētām. Pēc Pirmā pasaules kara komemorācija kļuva par universālu darbību. Bija nepieciešams kritušos kaut simboliskā veidā pārvest mājās, samierināties ar zaudēto, ļaut kritušajiem dusēt “mūžīgajā mierā”. Daudzi bija gājuši bojā tālu prom no mājām, un tālab tuviniekiem nebija *savu* atceres vietu. Karā iesaistīto valstu valdības ieguldīja lielus līdzekļus brāļu kapu sakārtošanā un memoriālu izveidē. Tie bija simboli, kas vienoja sērojošās kopienas un summēja kopīgās atmiņas, piešķīra vērtību karā zaudētajām dzīvībām un radīja cerību, ka nākotne vairs nebūs tik asiņaina un nežēlīga.⁴⁰ Pirmā pasaules kara memorializācija un komemorācija iedibināja to pieminēšanas tradīciju, kas pastāv arī mūsdienās un vieno nācijas un uztur patriotismu.⁴¹

Otrā pasaules kara, holokausta un padomju represiju komemorācijas vēsture ir salīdzinoši sarežģītāka. To noteica gan pēckara jaunās Vācijas, gan Japānas veidošana, kurā aizmiršanai bija daudz lielāka nozīme nekā atcerei.⁴² Arī uzvarētāju valstu

³⁸ Tuvāk sk.: Gilles, J. R. (ed.). (1994). *Commemorations. The Politics of the National Identity*. Princeton: Princeton University Press.

³⁹ Connerton, P. (2011). *The Spirit of Mourning. History, Memory and the Body*. Cambridge: Cambridge University Press. P. 26.

⁴⁰ Winter, J. (1995). *Sites of Memory, Sites of Mourning. The Great War in European Cultural History*. P. 22—28, 78—116.

⁴¹ Sk.: Hunt, N. C. (2010). *Memory, War and Trauma*. Cambridge: Cambridge University Press. P. 172—185. Arī sk.: Mosse, G. L. (1990). *Fallen Soldiers. Reshaping the Memory of the World Wars*. New York; Oxford: Oxford University Press; Winter, J. (2006). *Remembering War. The Great War Between Memory and History in the Twentieth Century*. New Haven; London: Yale University Press.

⁴² Par šo tēmu, piemēram, tuvāk sk.: Kansteiner, W. (2006). *In Pursuit of German Memory. History, Television, and Politics after Auschwitz*. Athens: Ohio University Press; Margalit, G. (2010). *Guilt*,

attieksme pret kritušajiem un komemorācijas kultūru nereti bija pakļauta varas iekšpolitiskajām un ārpolitiskajām interesēm, ko noteica arī Aukstais karš. Daudzviet (piemēram, Padomju Savienībā) mirušie tika šķiroti savējos un ienaidniekos, pēdējo atceri aizliedzot un viņu atdusas vietas iznīcinot.⁴³ Holokausts savu nozīmīgo vietu atmiņas kultūrā un morālo vērtību sistēmā ieguva pakāpeniski, ne uzreiz pēc kara noslēguma.⁴⁴ Savukārt padomju režīma bojāejas gados liela nozīme bija sērošanai un publiskām atvadām no jau pirms vairākiem gadu desmitiem bojāgājušajiem staļinisko represiju upuriem, piemiņas vietu iekārtošanai un simbolu izveidei.⁴⁵ Kapiem un pieminekļiem ir arī sava politiskā nozīme. Mirušie līderi un varoņi pārtop par politiskās kārtības simboliem. Valstu iekārtu un vērtību maiņa/pārkārtošana veic arī revīzijas kapsētās un pieminēšanas kultūrā.⁴⁶

Komemorācijā top jaunas sociālas saites, kas savij kopā pagātņi un tagadņi, veido attiecības starp “es” un “citi”, tā ir arī būtisks individuālās un kolektīvās identitātes avots.

Suffering, and Memory. Germany Remembers Its Dead of World War II. Bloomington; Indianapolis: Indiana University Press; Niven, B. (2002). *Facing the Nazi Past. United Germany and the Legacy of the Third Reich.* London; New York: Routledge; Zehfuss, M. (2007). *Wounds of Memory. The Politics of War in Germany.* Cambridge: Cambridge University Press; u.c.

⁴³ Par Otrā pasaules kara komemorācijas politiku Padomju Savienībā sk.: Zelče, V. (2011). Uzvaras svētki padomju Latvijā. Grām.: Muižnieks, N., Zelče, V. (red.). *Karojošā piemiņa: 16. marts un 9. maijs.* Rīga: Zinātne. 196.—237. lpp.

⁴⁴ Tuvāk sk.: Bērziņš, D. (2011). Holokausta sociālā atmiņa: teorētiskās perspektīvas un attīstības tendences. Grām.: Kaprāns, M., Zelče, V. (red.). *Pēdējais karš. Atmiņa un traumas komunikācija.* 2. izd. Rīga: LU SZF SPPI; Mansards. 61.—77. lpp. Par holokausta vietu ASV sociālajā atmiņā, vērtību sistēmā un kultūrā sk.: Novick, P. (1999). *The Holocaust in American Life.* Boston; New York: Houghton Mifflin Company.

⁴⁵ Sk.: Smith, K. (1996). *Remembering Stalin's Victims. Popular Memory and the End of the USSR.* Ithaca; London: Cornell University Press; Hochschild, A. (1994). *The Unquiet Ghost. Russians Remember Stalin.* New York: Viking. Par deportāciju pieminēšanu Latvijā Atmodas gados sk.: Kaprāns, M., Procevska, O., Uzule, L. (2011). Deportāciju pieminēšanas atainojums Atmodas laika preses izdevumos. Grām.: Kaprāns, M., Zelče, V. (red.). *Pēdējais karš. Atmiņa un traumas komunikācija.* 157.—181. lpp.

⁴⁶ Tuvāk sk.: Verdery, K. (1999). *The Political Lives of Dead Bodies. Reburial and Postsocialist Change.* New York: Columbia University Press.

Sociālā/kolektīvā atmiņa

Sociālā atmiņa nekad nav vien pagātnei raksturojošs jēdziens, bet gan lielākoties vēstījums par šodienu.⁴⁷ Konkrētā laikā un telpā indivīdiem un sabiedrībai ir savas atceršanās (vai aizmirstāšanas, noklusēšanas) un komemorācijas prioritātes. Kāda pagātnes daļa izzūd no vēstures, cita tajā paliek un nostiprinās, vēl cita — atgriežas no aizmirstības. Sociologs Moriss Halbvakss (*Halbwachs*) savulaik rakstīja, ka daudzu cilvēku kopīgais iztēlotais priekšstats par pagātnei ir daļa no šās grupas apziņas. Kolektīvā atmiņa uzskatāma par “līdzību” hroniku, kas apliecina grupas kontinuitāti un tās stabilitāti.⁴⁸ Sabiedrības jeb sociālās grupas atmiņa veidojas, balstoties uz kopīgi pārdzīvotiem notikumiem, to atmiņas pamatā ir individuālās pieredzes. Kopīgu atmiņu nosaka tas, kas starp grupas un indivīdu atmiņas saturu nav lielu atšķirību, jo visi ir piedzīvojuši vienu un to pašu.⁴⁹ Kolektīvo identitāti faktiski rada atmiņa, vienlaikus sociālā identitāte nosaka kolektīvās atmiņas saturu. Obligāta prasība, lai rastos vēlēšanās piederēt kādai kopienai, ir tās atmiņas atzišana un līdzdalība komemoratīvajās darbībās. Atmiņa ir identitātes saistviela, kas ar atcerēšanās starpniecību vieno sabiedrību. Kopīgo identitāti rada cilvēku atmiņas.⁵⁰

Kultūras un atmiņas pētnieku Jana un Aleidas Asmanu (*Assmann*) secinājumi atmiņas funkcionēšanā iezīmē divus līmeņus — komunikatīvā atmiņa un kultūras atmiņa. Komunikatīvo atmiņu veido tie pagātnes notikumi, pieredze un pārdzīvojumi, par kuriem ikdienā komunicē un veic publiskos un/vai privātos komemoratīvos rituālus sava laika sabiedrība. Komunikatīvās atmiņas laika struktūru veido 3—4 paaudzes jeb apmēram 80—100 gadu. Savukārt kultūras atmiņā iekļaujas apzināti radīti kultūras teksti, pieminekļi, simboli, rituāli, svētki, atmiņas institūcijas, kas tiek lietotas, lai uzturētu sabiedrības paštēlu, pārliecinātu sabiedrības locekļus par senču piedzīvotā svarīgumu un sevišķumu, kam jāvieno konkrētās sabiedrības locekļi. Kultūras atmiņas saturu un laika struktūru veido mītiskā vēsture, kas ietver norises un vērtības jau no

⁴⁷ Tuvāk par sociālās atmiņas jēdzienu sk.: Kirša, K., Rozenšteine, A., Uzule, L., Zelče, V. (2013). Sociālā atmiņa Latvijas identitātē. Grām.: Stradiņš, J. (red.). *Letonikas piektais kongress. Rīga, 2013. gada 28.—30. oktobris. Plenārsēžu materiāli*. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija. 244.—256. lpp.

⁴⁸ Halbwachs, M. (1980). *The Collective Memory*. New York: Harper Colophon Books. P. 84—87.

⁴⁹ Wertsch, J. V. (2002). *Voices of Collective Remembering*. Cambridge: Cambridge University Press. P. 25.

⁵⁰ Assmann, J. (2006). *Religion and Cultural Memory*. Stanford: Stanford University Press. P. 87, 88.

absolūtās pagātnes.⁵¹ Tādējādi atmiņa vienādojas ar kultūras mantojumu, ar kuru kolektīvi un/vai individuāli identificējas sabiedrība un tai piederīgie. Šī atmiņas daļa arī iemiesojas simbolos, svētkos, rituālos, komemoratīvajā kalendārā un pasākumos, arī patērniecībā un citās dzīves jomās.⁵²

Franču vēsturnieks Pjērs Norā (*Nora*) 20. gadsimta beigās un pēdējo gadsimtu miju nodēvējis par atmiņas un pieminēšanas vispasaules triumfa laikmetu, kurā no ikdienas dzīves ātri zūdošās tiešās saskarsmes (piemēram, laukiem, iepriekšējo paaudžu lietotām lietām un arodiem) saikni ar pagātņi aizstāj daudzas komemoratīvas darbības. Norā izšķir četrus “atmiņas vietu” veidus: simboliskās vietas (piemēram, komemorācijas norises, svētceļojumi, gadadienas, simboli, ģerboņi), funkcionālās vietas (rokraksti, autobiogrāfijas, biedrības), monumentālās vietas (pieminekļi, kapsētas, ēkas) un topogrāfiskās vietas (arhīvi, bibliotēkas, muzeji). Šajās vietās ir iespējams “lasīt” savu pagātņi un radīt identitāti.⁵³

Sociālās atmiņas dinamiku veido paaudžu nomaīņa; katra paaudze izstrādā savu attieksmi pret pagātņi, neļaujot iepriekšējām paaudzēm uzspiest to viedokli. Šādas transformācijas notiek apmēram ik pēc trīsdesmit gadiem, pārveidojot sabiedrības atmiņu profilu. Tādējādi paaudžu maiņai ir svarīga nozīme sociālās atmiņas atjaunošanā, it īpaši kaunu, vainas izjūtu un traumu radījušu atmiņu pārvērtēšanā un pagātnes publiskās reprezentācijas jaunas koncepcijas izveidē, norāda A. Asmane.⁵⁴ Paaudzes sociālo atmiņu kā komunikatīvo atmiņu spēcīgi ietekmē sava laika sociālie un kultūras faktori. Sociālajā un vēstures diskursā pagātne vienmēr ir kaut kā īpaša pagātne, piemēram, grupas, kopienas, nācijas, rases, sabiedrības, civilizācijas. Notikumi, pieredzes un personības, kas ir ietekmējušas cilvēku domāšanu un vērtības, tiek iekļautas pagātnes

⁵¹ Sk.: Assmann, A. (2008). Canon and archive. In: Erll, A., Nünning, A. (eds). *Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook*. Berlin; New York: Walter de Gruyter. P. 98—107; Assmann, J. (1995). Collective memory and cultural identity. *New German Critique*, 65, 125—133; Assmann, J. (2008). Communicative and cultural memory. In: Erll, A., Nünning, A. (eds). *Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook*. P. 109—118; u.c.

⁵² Par kultūras mantojumu, atmiņu un identitāti tuvāk sk.: Macdonald, S. (2013). *Memorylands. Heritage and Identity in Europe Today*. London; New York: Routledge.

⁵³ Nora, P. (1998). The era of commemoration. In: Nora P. (ed.) *Realms of memory*. Vol. III: *Symbols*. New York: Columbia University Press. P. 609—637.

⁵⁴ Ассман, А. (2014). *Длинная тень прошлого. Мемориальная культура и историческая политика*. Москва: Новое литературное обозрение. С. 27.

naratīvos. Daļai to ir īss mūžs, citiem — ilglaicīgs, dažkārt šie naratīvi iemanto arī oficiālu statusu valsts ideoloģijā un kultūrā un ir publiski labi zināmi. Kolektīvajai pagātnei ir daudzu sastāvdaļu, piemēram, stāsti, teksti, priekšmeti, vietas, personības, ticējumi, sasniegumi, institūcijas, kas rada piederības, *mēs* apziņu.⁵⁵

Arī indivīdu un sabiedrības mainīgās attiecības ar nāvi, mirušajiem un viņu piemiņšanas vietām veido sabiedrības kultūru, ir tās atmiņas daļa un identitātes radītāja.

“Atmiņas vieta” — latviešu kapusvētki

Kapusvētki, emocionālā attieksme pret tiem, zināšanas un dalība to rituālos ir latviešu identitātes daļa. Kapusvētki kā sociālais un kultūras fenomens ir izveidojušies un nostiprinājušies laika gaitā, vairāku vēstures notikumu, vides, dzīvo-mirušo attiecību ietekmē. Kapsētas un kapusvētki ir svarīga latviešu “atmiņas vieta”, kurā sakņojas tautas kultūras atmiņa un funkcionē komunikatīvā atmiņa. Kapu kopšanas tradīcija, tostarp kapusvētki, ir iekļauta Latvijas kultūras kanonā.⁵⁶

Pirmajās publikācijās par kapusvētkiem nav vienādības, lietojot jēdzienu “kapusvētki”. 19. gadsimta presē tie tiek dēvēti arī par “*kapsētas svētkiem*”, “*kapsētas dievkalpojumu*”, “*kapu svētkiem*”, arī par “*miroņu svētkiem*”. Jēdziena īpašo rakstura savdabību veido tā emocionālā dihotomija. Vārds “kapi” saistās ar skumjām, nopietnību, savukārt “svētki” — ar prieku. Valodnieks Konstantīns Karulis skaidro, ka vārds “svētki” ir aizguvums no senkrievu valodas “*СВЯТОКЪ*” un cilmes ziņā saistīts ar vārdu “svēts”. Par tā izcelsmi ir dažādi viedokļi. “Svēts” var būt gan cēlies no senkrievu valodas, gan arī no baltu pirmvalodas.⁵⁷ Folkloras un literatūras pētniece Janīna Kursīte atzīmē, ka vārdam “svēts” ir indoeiropiešu valodas vārdsakne un tā tika izmatota daudzās šās grupas valodās, saistot gaismas (debesu — ūdens spīduma), plašāk baltās krāsas un sakrāluma izpratni. Piemēram, latviešu tradīcijā par to liecina Svētes, arī Sventājas upes nosaukums, kā arī baltā stārķa apzīmējums “sventelis” (jaunākos laikos “svētelis”), arī dievietes Māras pavārds “svētā Māra”. “Svētki pirmskristietiskajā apziņā varēja nozīmēt

⁵⁵ Cubitt, G. (2007). *History and Memory*. Manchester; New York: Manchester University Press. P. 199, 200.

⁵⁶ Sk.: <http://kulturaskanons.lv/lv/1/4/142/>

⁵⁷ Karulis, K. (2001). *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*. Rīga: Avots. 970.—972. lpp.

iekšējās apgaismošanās brīdi, pie kura nonāk ar ritualizētas darbības palīdzību. Nevar apgalvot, ka “kapusvētku” jēga ietvertu tikai šo seno nozīmi vien, bet kā daļu — varētu domāt gan. [...] Ja pieņem, vismaz kā vienu no komponentēm, “svētki” nozīmes pirmskristietisko slāni, tad tam nav sakara ar prieku kā tādu, bet vārdsavienojumā “kapusvētki” tas būtu apgaismības, noskaidrošanās brīdis kapsētā,” skaidro J. Kursīte.⁵⁸

Tautas valodā vārds “kapusvētki” viegli iesakņojās un iederējās kopš šās tradīcijas sākuma un joprojām iederas, tas bija vienkāršs, ērts sarunā un šo vasaras svētku raksturu atspoguļojošs. Domājams arī, ka 19. gadsimtā vārda “kapusvētki” jēdzieniskā dihotomija nebija tik spilgta kā mūsdienās, svinīguma un svētuma saturs tajā bija daudz izteiktāks. Izklaide un priecāšanās kā svētku galvenais saturs un jēga *svinīgumu* un *svētumu* ikdienas izpratnē lielā mērā nomainīja 20. gadsimta nogalē, uzplaukstošā patērniecības kultūrai un komercializētiem izklaides pasākumiem.

Jau vairāk nekā simt gadu Latvijā kapusvētki ir regulārs un pašsaprotams vasaras notikums ikkatrā kapsētā. Zināšanas par to rikošanu, uzvedības normatīvu galvenokārt tiek nodotas no paaudzes uz paaudzi kopienas un/vai ģimenes ietvaros. Etnogrāfes Lilitas Vanagas pētījums par Rīgas apkaimes lauku pagastu sabiedrību vēsta, ka vēl 20. gadsimta beigās intervētie gados vecie cilvēki kapusvētkus atzina par vienu no galvenajām pagastu sabiedrību vienojošajām vērtībām, kurai ir arī īpaša vieta agrāko un pašreizējo pagasta locekļu saskarsmē un komunikācijā līdz pat šai dienai.⁵⁹

Iespējams, ka tieši šī pašsaprotamība ir iemesls, kādēļ kapusvētkiem veltīts visai maz literatūras un pētījumu. Faktoloģiski un analītiski bagātākais darbs par latviešu kapusvētkiem ir Lutera akadēmijas absolventa, Viesītes Ev. luteriskās draudzes mācītāja Alvja Āboliņa pētījums “Kapu svētki Latvijā”.⁶⁰ Ziņas par kapusvētkiem Latgalē ir apkopojis rakstnieks un literatūrpētnieks Valentīns Lukaševičs.⁶¹ Kapusvētku sākotni

⁵⁸ LU profesores, *Dr. habil. philol.* Janīnas Kursītes šās grāmatas pirmspublikācijas recenzija 2014. gada 11. maijā. Liels paldies par papildinājumu! J. Kursīte arī norāda, ka plašs pētījums par indoeiropiešu vārdsaknes **kuei-* (spīdēt, gaišs, balts) saistību ar indoeiropiešu sakrāluma ideju ir krievu valodniekam un etnologam Vladimiram Toporovam. Sk.: Toporov, V. (1995). *Святость и святы́е в русской духовной культуре*. Москва: Гнозис; Языки русской культуры.

⁵⁹ Vanaga, L. (2003). Migrācija un dažū Pierīgas lauku pagastu sabiedrība 20. gadsimtā: Etnoloģisks ieskats. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2, 41.

⁶⁰ Āboliņš, A. (2004). Kapu svētki Latvijā. *Svētdienas Rīts*. 4. jūl.—16. okt.

⁶¹ Lukaševičs, V. (2012). Kopusvētki. Grām.: Šuplinska, I. (red.). *Latgales lingvoteritoriālā vārdnīca*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola. 1. sēj. 305.—307. lpp.

izzinājusi reliģijpētniece Agita Misāne.⁶² Pēdējos gados presē publicēti daudzi apraksti par kapusvētku tradīciju dažādās Latvijas vietās,⁶³ fragmentāras ziņas atrodamas arī memuārliteratūrā, uzziņas un akadēmiskajā literatūrā.

Šās grāmatas nākamajās nodaļās aplūkota latviešu kapusvētku vēsture un analizēta to nozīme šodienā, lai skaidrotu, kā šī nāves un mirušo godināšanas tradīcija ilgstoši ir bijusi un joprojām ir nācijas “dzīves svinēšana” un identitātes izpausme un vienlaikus tās veidošana.

⁶² Misāne, A. (2012). Piezīmes par kapu svētku sākotni Latvijā. Grām.: Krūmiņa-Koņkova, S. (red.). *Reliģiozitāte Latvijā: Vēsture un mūsdienu situācija*. Rīga: LU FSI. 245.—257. lpp.

⁶³ Piemērus sk.: Rūtiņš, A. (2012, aug.). Ieskats Latvijas un novada kapu svētku vēsturē. *Pļaviņu Novada Ziņas*. 4. lpp.; Latkovskis, B. (2012, 12. jūn.). Latgales kapu svētki. *Neatkarīgā Rīta Avīze*. 2. lpp.; Kļava, I. (2011, 13./26. jūl.). Lai dzīvo kapusvētki! *Citādā Pasaule*, 14, 12.—17.; Eglīte, I. (2010, jūl.). Kapusvētku fenomēns. *In Memoriam*, 1, 2.—7.; Mediņa, I. (2011, 10.—12. jūn.). Politiskie Oligarhu kapusvētki. *Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai*. 4. lpp.; Maļuha, S. (2007, 11. sept.). Četrkājainos mīluļus pieminot. *Rīgas Aprīņa Avīze*. 8. lpp.; Degtere, D. (1998, 3. aug.). Kapu svētki — dzīvo festivāls pie “bufetēm” vai mirušo piemiņas svētki? *Rīta Ziņas*. 3. lpp.; Ceipe, G. (1992, okt.). Kā radušies kapu svētki? *Kultūras Avīze*. 13. lpp.; [B.a.]. (1983, 21. sept.). Kapu svētkos Toronto ap 2000 dalībnieku. *Laiks*. 5. lpp.; [B.a.]. (1919, 23. jūl.). Dole. *Latvijas Sargs*, 93, 2; u.c.

2. nodaļa

KAPUSVĒTKU ĢENĒZE UN TRADĪCIJA

Latviešu kapusvētku tradīcija sāka veidoties 19. gadsimta pirmajā pusē kā topošā modernā laikmeta un tā pārmaiņu sastāvdaļa. Šis gadsimts bija laiks, kad, notiekot sociālajai emancipācijai, veidojās jaunlaiku sabiedrība un tās dzīvesveids. 1817. gadā Kurzemē, 1819. gadā Vidzemē un 1861. gadā Latgalē notika brīvlatīšana, līdz ar to zemnieki ieguva tiesiski patstāvīgas personas statusu, tika ieviestas jaunas sabiedrības organizācijas formas — piešķirti uzvārdi, tapa zemāko tiesu un pārvaldes iestāžu sistēma, tika atvērtas zemniekiem domātas skolas. Gadsimta ritumā pilnīgi izmainījās cilvēku dzīve, sociālās attiecības, pārmaiņas notika arī lauksaimniecībā, rūpniecībā un transportā, jaunās tehnoloģijas mainīja daudzu cilvēku ikdienu un vidi. Piemēram, dzelzceļš, iekšdedzes dzinējs, elektrība, elektriskais tramvajs, elektriskais gludeklis, dzelzsbetons, metro, anestēzija, pasterizācija, dinamīts, fotogrāfija, telefons, gramofons, kino, rentgens ir dažas no 19. gadsimta zīmēm.

Spēji uzlabojās dzīves līmenis, pieauga mūža ilgums, mazinājās mirstība. Latvieši apguva lasīšanas un rakstīšanas prasmi, ieguva skolu sniegto izglītību, lietoja sava laika masu medijus, sāka orientēties politikā un pasaules telpā. Tradicionālās dzīves kārtības vietā stājās kapitālistiskā sabiedrība, ko raksturoja jaunas šķiras, profesijas un vērtības. Pārmaiņas skāra arī varas sistēmu, ideoloģiju un kultūru. 19. gadsimtā pirmo uzplaukumu piedzīvoja nacionālās idejas, aizsākās daudzas latvisko pašapziņu, kultūru un tradīciju veidojošas aktivitātes. Latvieši tapa par moderno nāciju, izveidoja tai atbilstīgu nacionālo identitāti.

Šis laikmets noteica arī jaunu rituālu, svētku un tradīciju formēšanos, kā arī veco paradumu transformāciju un iekļaušanu modernajā dzīveskārtībā. Daudzu šķietami

pašsaprotamu tradīciju, svētku un rituālu izcelsme nav nemaz tik sena, kā ikdienā domājam. Katra sabiedrība savā laikmetā tos “izgudro” vai pārveido atbilstīgi konkrētajai situācijai un vērtībām. “Izgudrota tradīcija” nozīmē daudzas un mijiedarbīgas sociālās prakses (lielākoties īpaši organizētas), kā arī ietver stingrus priekšrakstus un noteikumus, rituālus un simbolus. To mērķis ir ar tradīcijai piemītošo regulāro atkārtotānos iedibināt, ieaudzināt un uzturēt sabiedrībā noteiktas vērtības un uzvedību, kuras jēga balstās vēsturiskajā pagātnē un sasaistē ar to. Tādējādi šīs tradīcijas kļūst arī par kolektīvo un individuālo identitāšu daļu.¹ Daudzas tradīcijas un rituāli, kas tika “izgudroti” kādā konkrētā laikā, ir arī pārstājuši eksistēt.²

19. gadsimtā līdz ar nacionālo valstu tapšanu veidojās to oficiālie svētku kalendāri un rituāli. Vairums mūslaiku tradīciju, svētku un svētku brīvdienu iedibinājušās līdz ar modernizāciju un ir tikai kādus 200 gadus senas vai arī vēl jaunākas.³ 19. gadsimtā par būtisku sabiedrības daļu kļuva buržuāzija — pie pārticības ar savu saimniecisko darbību, izglītību, intelektu tikušie ļaudis, piemēram, tirgotāji, finansisti, rūpnieki, uzņēmēji, dažādu institūciju direktori un augstākie menedžeri, ārsti, juristi, skolotāji, augstākie ierēdņi, zinātnieki, slavenākie mākslinieki u.c. Pie t.s. lauku buržuāzijas pieskaitāmi turīgi zemnieki, dzirnavnieki, krogu un iebraucamo vietu īpašnieki. Šai grupai piedēriģos raksturoja līderība, atbildīgums, disciplīna, racionalitāte, ekonomisks dzīves veids. Buržuāzijas dzīvē un morālē īpaša vieta bija ģimenei, cilvēku attiecībām tajā, bērniem, mājīguma un solidaritātes atmosfērai. Tā arī iedibināja vēl šolaik tik populāros ģimenes rituālus un svētkus, tostarp dzimšanas dienas svinēšanu, ģimenes gadskārtu jubileju atzīmēšanu. Ierastie baznīcas svētki saplūda ar ģimenes svētkiem, reliģiskos svētkus izmantoja, lai svinētu ģimenes svētkus. Tādējādi mainījās gan svētku saturs, gan forma. Piemēram, Ziemassvētki, eglītes rotāšana un dāvanas zem tās, svētku galdi, arī Jaunā gada atzīmēšana kļuva par galvenajiem gada notikumiem ģimenē. Svinēšanu ietekmēja arī

¹ Hobsbawm, E. (1983). Introduction: Inventing traditions. In: Hobsbawm, E., Ranger, T. (eds). *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press. P. 1—14.

² Piemēram, Padomju Savienības svētku kalendārs un rituāli. Latvijā no tiem transformētā veidā saglabājušies ir 8. marta jeb Sieviešu dienas svētki. Par padomju rituāliem tuvāk sk.: Rolf, M. (2013). *Soviet Mass Festivals, 1917—1991*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press; Lane, C. (1981). *The Rites of Rulers. Ritual in Industrial Society — the Soviet Case*. Cambridge: Cambridge University Press; u.c.

³ Mach, Z. (1993). *Symbols, Conflict, and Identity. Essays in Political Anthropology*. Albany: State University of New York Press. P. 95—171.

patērniecības kultūra, piedāvājot kolektīvu svētku svinēšanu kā izklaidi. Buržuāzijas dzīvesveidu un iedibinātās tradīcijas pārņēma arī sabiedrības zemākie slāņi.⁴

Arī Latvijā 19. gadsimtā veidojās jauna tradīciju kultūra. Svētku kalendārā bija reliģiskie svētki, Krievijas ķeizara un viņa ģimenes locekļu dzimšanas un vārda dienas, tika svinēti arī brīvlaišanas svētki, it īpaši šo notikumu “apaļās” jubilejas. 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā pilsētās, it īpaši Rīgā, uzplauka masu izklaide, tika rīkoti arī lielmēroga svētki (piemēram, Rīgas 700 gadu jubileja 1901. gadā, 1910. gadā notikušās svinības, rīkotas par godu divsimtgadei kopš Vidzemes iekļaušanas Krievijas impērijā, Napoleona karaspēka sagraves simtā gadadiena 1912. gadā). Publiskajā telpā lielu nozīmi ieguva arī latviešu nacionālās tradīcijas, spilgtākā no tām — Dziesmu svētki. Tāpat tika svinēti arī dažādi lokāla rakstura svētki, rīkoti labdarības pasākumi. Transformējās arī baznīcas svētki, tie kļuva demokrātiskāki, centās piesaistīt vairāk cilvēku. Ev. luteriskās baznīcas draudzēs tika rīkoti Bībeles svētki, Misiones svētki, Baznīcas svētki, sāka svinēt arī kapusvētkus. To sākumi saistās ar jauno kapsētu iekārtošanu, iesvētīšanu un to gadskārtu atzīmēšanu.

Kapsētas

18. gs. beigās un 19. gs. pirmajā pusē mūsdienu Latvijas teritorijā tika iekārtotas daudzas jaunas kapsētas. Viduslaikos cilvēkus parasti apbedīja baznīcā un tās tuvumā. Dižciltīgie tika apglabāti pašā baznīcā, bet citu kārtu cilvēku kapsētas ierīkoja to tuvumā. 17. gadsimtā zviedru pārvaldītājā Vidzemē tika noteikts, ka mirušie jāapglabā baznīcas svētītās kapsētās un visi, kuri tādās nav apbedīti, ir jāizrok un jāpārved uz šīm kapsētām. Par likuma neievērošanu bija noteikti sodi. Tomēr latvieši laukos saviem mirušajiem kapavietas parasti ierīkoja lauku sētu tuvumā, bieži tas bija pakalnos, mežmalās, skaistu koku tuvumā. Šī paraduma noturību varēja veicināt arī tālais ceļš līdz kapsētai un kapsētu sliktais stāvoklis (sabrukušie žogi, nekoptā vide, ceļinieku nicīgā attieksme

⁴ Perrot, M., Guérand, R.-H. (1990). Bourgeois rituals. In: Perrot, M. (ed.). *A History of Private Life. Vol. IV: From the Fires of Revolution to the Great War*. Cambridge; London: The Belknap Press of Harvard University Press. P. 261—337; Plech, E. H. (2000). *Celebrating the Family. Ethnicity, Consumer Culture, and Family Rituals*. Cambridge; London: Harvard University Press.

pret kapiem). Tālab daudzviet joprojām dominēja prakse apbedīt mirušos tuvinielus “pa vecam”, saskaņā ar senām, pagāniskām tradīcijām.⁵

Ar 1772. gada 18. decembra ukazu⁶ visā Krievijas impērijā mirušos aizliedza apbedīt baznīcās un ap tām. 1773. gadā Vidzemē un 1795. gadā arī Kurzemē tika izdots patents ar rīkojumu, ka gan pilsētās, gan laukos baznīcas nedrīkst kalpot par kapu vietām un ir jāierīko apžogotas kapsētas ārpus apdzīvotām vietām. Tām bija jābūt vismaz 100 asu (apmēram 2,1 km) attālumā no baznīcas un dzīvojamām ēkām. Jauno kapsētu ierīkošanu noteica sanitāri higiēniskās normas. Lielā daļā baznīcu visas apbedījumu vietas (arī t.s. kaulu kambari) bija pārpildītas. Tajās izplatījās spēcīga trūdu smaka, kā arī valdīja bailes, ka šie apbedījumi var kļūt par infekcijas slimību perēkļiem un izplatītājiem. Vēlāk tika izdots rīkojums, ka slēgtās kapsētas nedrīkst pārvērst tīrumos, celt uz tām ēkas vai izmantot kādā citā veidā. Kapsētas lielākoties piederēja pilsētām, pagastiem, draudzēm, dažādu konfesiju piederīgie parasti tika glabāti savās atsevišķās kapsētās.⁷ Pastāvēja atšķirības starp pilsētu un lauku kapsētu iekārtošanas un uzturēšanas praksēm.

19. gadsimta pirmajā pusē Vidzemē un Kurzemē iekārtoja jaunas kapsētas un tās iezīmēja jaunu posmu apbedījumu kultūrā. To noteica jau minētās lielās sociālās pārmaiņas — brīvīšana, pagastu institūciju izveide, indivīda sociālās vērtības pieaugums, vides sakārtošana un reglamentācija, kā arī baznīcas centieni iedzīvināt latviešos kristietību un kristīgo dzīvesveidu. Jaunās kapsētas parasti izveidoja skaistās vietās, kur tās iekļāvās ainavā, dažkārt uzkalniņos. Tika uzcelts žogs, zvanu tornis, arī (parasti vēlāk) kapliča, dažās kapsētās — arī kapsētas baznīca (“baznīciņa”). Smiltenes mācītājs Kārlis Kundziņš par savas draudzes jauno kapsētu ar gandarījumu stāstīja: “*Viena pati liela kapsēta pa visu draudzi baznīcas tuvumā. Pašā ceļa malā, braucot no*

⁵ Piemēram, 1732. gada baznīcas vizitācijas protokolos fiksēta Cēsaines zemnieku sūdība, ka ceļavīri brauc pāri kapiem ar zirgiem un ratiem, savukārt 1739. gadā vizitori fiksējuši, ka Limbažu kapsēta piemētāta ar cilvēku kauliem un tos apkārt vazā suņi, cūkas un meža zvēri. Plašāk sk.: Johansons, A. (1975). *Latvijas kultūras vēsture. 1710—1800*. Stokholma: Daugava. 367.—371. lpp.; Adamovičs, L. (1933). *Vidzemes baznīca un latviešu zemnieks. 1710—1740*. Rīga: Ģenerālkomisija Latvijas Vidusskolu Skolotāju Kooperatīvā. 369., 370., 455.—463. lpp.

⁶ Ukazs (krievu val. указ) — Krievijas valdības rīkojums, pavēle.

⁷ Švābe, A. (red.). (1932—1933). *Latviešu konversācijas vārdnīca*. Rīga: A. Gubja apgāds. 8. sēj. 15523.—15526. sl.; Švābe, A. (red.). (1950—1951). *Latvju enciklopēdija*. Stokholma: Trīs Zvaigznes. 2. sēj. 967. lpp.; Jērāns, P. (red.) (1988). *Rīga: Enciklopēdija*. Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija. 349. lpp.; Āboliņš, A. (2004). Kapu svētki Latvijā. *Svētdienas Rīts*. 24. jūl., 7. aug.

baznīcas uz mācītāja dzīvokli. Sasniedzama draudzes locekļiem no visām pusēm. Tālākajiem kapsēta ap 16 km. Apglabāšana nolikta visvairāk uz svētdienu pēc dievkalpojuma baznīcā. Pie kapsētas uzcelta ērta baznīciņa. Tanī varam pulcēties arī negaisa laikā un esam aizsargāti ziemas aukstumā.”⁸

Par kapu kopšanas iedibinātājiem Vidzemē uzskata hernhūtiešus. Reliģijpētniece Agita Misāne atzīmē: “Kapsēta ir piemērota vieta ne tikai mirušo apbedīšanai, bet arī pastaigai, pārdomām un citām darbībām, ir visnotaļ luteriska.” Arī luterānisma iedibinātāja Mārtiņa Lutera (*Luther*, 1483—1546) ideāls bija kapi parka veidolā, kur cilvēki var apstāties, vērot augus un pārdomāt mūžu, dzīvības trauslumu, nāvi un augšāmcelšanos. Šo M. Lutera ideju atbalstīja arī baznīcas reformators un brāļu draudžu kustības veicinātājs grāfs Nikolajs Ludvigs fon Cincendorfs (*Zinzendorf*, 1700—1760). Pēc viņa ierosmes 1730. gadā Hernhūtē izveidoja vienu no pirmajām dārzu kapsētām Eiropā. Šis kapsētu iekārtošanas veids guva atbalstītājus citās luteriskajās zemēs.⁹

Hernhūtiešu aizsāktā kapu kultūras tradīcija Vidzemē, it īpaši Valmieras apkaimē, ir īpaši spilgta. Šim novadam raksturīgas plašas un labi koptas kapsētas. Savukārt Kurzemē kapsētas ir mazākas un tās citu no citas šķīra neliels attālums.¹⁰ Jaunās kapsētas lielākoties bija skaistas un sniedza estētisku gandarījumu. Rakstnieks Jānis Jaunsudrabiņš bērniības atmiņu “Baltajā grāmatā” ar bijību tēlo vietējo kapsētu, kas atradās piekalnē: “*Turpat pie lielajiem vārtiem bija mazi vārtiņi [..]. Cik te bij krustu, gan lielu, gan mazu, visvisādās krāsās un veidos. Taisni vārtiem pretim stāvēja balts krusts. [..] Mēs apskatījām visas puķes, kādas vien uz kapiem ziedēja, un nopriecājamies par tām. [..] Pašā kapu vidū bija augsta būda, kurā karājās zvans. Un turpat pie būdas stāvēja liels krusts. [..] Māte pasmaidīja un teica, ka zem tā neesot nekas paglabāts, tas stāvēt tikai tāpat — kā visu krustu kungs.*”¹¹

Atšķirībā no iepriekšējām apbedījuma vietām, kurās piemiņas plāksnes vai piemiņķļus uzstādīja tikai dižciltīgajiem un garīdzniekiem, 19. gadsimtā izveidotajās lauku kapsētās apglabātajiem cilvēkiem, neraugoties uz viņu sociālo statusu, bija *savs vārds*

⁸ Kundziņš, K. (1935). *Mana mūža gājiens. Atmiņas un apcerējumi*. Rīga: Rīgas Latviešu biedrības derīgu grāmatu nodaļa. 161. lpp.

⁹ Misāne, A. (2012). Piezīmes par kapu svētku sākotni Latvijā. Grām.: Krūmiņa-Koņkova, S. (red.). *Reliģiozitāte Latvijā: Vēsture un mūsdienu situācija*. Rīga: LU FSI. 248., 249. lpp.

¹⁰ Švābe, A. (red.). (1932—1933). *Latviešu konversācijas vārdnīca*. 8. sēj. 15526. sl.

¹¹ Jaunsudrabiņš, J. (1971). *Baltā grāmata*. Rīga: Liesma. 267. lpp.

un *uzvārds*. Ja arī tas netika iegrāvēts pieminekli vai nebija izlasāms uz koka krusta, kapsētā apglabātā cilvēka vārdu parasti zināja nosaukt ne tikai tuvinieki, bet arī vairākums lokālajai kopienai piederīgo vairākās paaudzēs.

Divdesmitajā gadsimtā laukos ir atvērts salīdzinoši maz civilo kapsētu. Savukārt vecās kapsētas daudzviet ir vairākkārt paplašinātas. Latvijas Iekšlietu ministrijas Veselības departamenta 1922. gada 16. marta instrukcija noteica, ka kapsētas var iekārtot ne tuvāk kā 35 m no pilsētas, bet laukos 0,5 km no apdzīvotām vietām un dzeršanai lietojamiem ūdeņiem. Kapsētas norobežojamas ar žogu vai valni, tajās var būvēt kapličas. Instrukcijas arī noteica, ka kara laika apbedījumi un atsevišķas kapavietas ir nožogojamas un uzturamas, tās neaizskarot, līdz tās dabiski neiznīkst. Ja pagājuši 40 gadu kopš pēdējā apbedījuma, Iekšlietu ministrija var ļaut kapsētas teritoriju izmantot kādiem citiem nolūkiem. Vairākums Latvijas kapsētu 20. un 30. gados piederēja dažādu konfesiju draudzēm, dažas — arī pašvaldībām. Tajās galvenokārt apbedīja pie konfesijām nepiederīgos.¹²

Mazo pilsētu un lauku kapsētu kultūra ir līdzīga. Citāda tā ir lielajās pilsētās, atšķirīga ir arī apbedījuma vietu veidošanās vēsture. Rīgā, ārpus pilsētas, kapsētas sāka veidot 1773. gadā. Apmēram 27 ha lielu teritoriju tagadējās Miera ielas apkaimē ierādīja protestantu draudzēm, kur izveidojās Lielie kapi.¹³ Turpat un tajā pašā laikā tika izveidota arī pareizticīgo kapsēta — Pokrova kapi. Katoļu, vecticībnieku un ebreju kapsētas ierīkoja Maskavas priekšpilsētā, tur arī izveidoja “nabagu kapus”, kur apbedīja visu draudžu nabadzīgos locekļus, kas nespēja iegādāties kapavietu. 18. gadsimta beigās tika ierīkoti arī Mārtiņa kapi un Torņakalna kapi. 19. gadsimta otrajā pusē atvēra kapsētu Aleksandra augstumos (Sarkandaugavā), Matīsa kapus, Ziepniekkalna kapus. Ap 19. un 20. gadsimta miju Rīgā bija 26 kapsētas ar kopējo platību 105 ha un četras slēgtas kapsētas. Mirušo skaita straujais pieaugums līdz ar pilsētas iedzīvotāju skaita pieaugumu lika izveidot jaunas kapsētas. 1913. gadā tika atklāti pēc Rīgas dārzu direktora, ainavu arhitekta Gustava Kufalta projekta veidotie Meža kapi (90 ha platībā), kurus

¹² Švābe, A. (red.). (1932—1933). *Latviešu konversācijas vārdnīca*. 8. sēj. 15526., 15527. sl.; Švābe, A. (1950—1951). (red.). *Latvju enciklopēdija*. Stokholma: Trīs zvaigznes. 2. sēj. 967. lpp.

¹³ Par šo kapsētu tuvāk sk.: Hanovs, D. (red.) (2011). *Nevajadzīgie cilvēki ... : par Rīgas Lielo kapu saglabāšanu un kopīgas kultūras telpas veidošanos : albums ir veltījums visiem tiem, kas ir aizmirsti, un tiem, kas vēl neprot atcerēties*. Mārupe: Drukātava; Caune, A. (2014). *Rīgas Vidzemes priekšpilsēta pirms 100 gadiem*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds. 58.—93. lpp.

pārzināja protestantu draudzes.¹⁴ 1915. gadā tiem līdzās iekārtoja kapsētu Pirmajā pasaules karā kritušo strēlnieku apbedīšanai, kur vēlāk izveidojās — Rīgas Brāļu kapi.¹⁵ Netālu no tiem 1925. gadā ierīkoja kapsētu pie reliģiskajām konfesijām nepiederīgo apglabāšanai. Pēc dzejnieka Raiņa — nacionālās kultūras simbola — apbedīšanas 1929. gadā to pārdēvēja par Raiņa kapiem. 1929. gadā atvēra jaunu kapsētu Šmerli.¹⁶ Rīgas plešanās plašumā un iedzīvotāju lielais skaits noteica jaunu apbedījuma vietu iekārtošanu pilsētas nomalēs arī vēlāk.

Izmaiņas kapsētu uzturēšanas kārtībā notika padomju okupācijas gados. Atbilstoši PSRS likumdošanai tās bija valsts īpašums. Dažas lauku un pilsētas (piemēram, Liepājā, Aizputē) kapsētas tika nacionalizētas visai drīz pēc Otrā pasaules kara noslēguma, tomēr lielākā daļa līdz pat 40. gadu beigām palika draudžu pārziņā.¹⁷ 1950. gada pavasarī Latvijas PSR valdība pieņēma lēmumu par kapsētām. Tas noteica, ka kapsētas pilsētās un ciemos pāriet vietējo pašvaldību pārziņā.¹⁸

Šobrīd Latvijas Republikas likuma “Par pašvaldībām” 15. pants kapsētu un beigto dzīvnieku apbedīšanas vietu izveidošanu un uzturēšanu definē kā pašvaldību autonomo funkciju.¹⁹ Ministru kabineta noteikumi “Aizsargjoslu ap kapsētām noteikšanas metodika” nosaka kapsētu drošības un ekspluatācijas prasības.²⁰ Pašvaldību kapsētu darbība un uzturēšanas kārtība reglamentēta pašvaldību izdotajos noteikumos, visu konfesiju baznīcu likumos paredzētas baznīcas un draudžu attiecības ar kapsētām un baznīcu ceremoniju norises noteikumi. Kapsētu jautājums ir aplūkots arī kultūras pieminekļu aizsardzības likumos, Latvijas Republikas starpvalstu līgumos ar citām valstīm un citos juridiskos aktos.

¹⁴ Par Meža kapiem tuvāk sk.: Cēbere, G., Rivare, Dz., Rivars, J. (1987). *Meža kapu memoriālā skulptūra*. Rīga: Zinātne.

¹⁵ Par Brāļu kapiem tuvāk sk.: Apsītis, V. (1995). *Brāļu kapi*. 2. izd. Rīga: Zinātne; Gailītis, G. (sast.) (2011). *Rīgas Brāļu kapi. 1915 • 1936 • 2011*. Rīga: Jumava; u.c.

¹⁶ Pīrangs, H. (1932). Rīgas kapsētas. Grām.: Liventāls, T., Sadovskis, V. (red.). *Rīga kā Latvijas galvaspilsēta*. Rīga: Rīgas pilsētas valde. 501.—506. lpp.; Jērāns, P. (red.) (1988). *Rīga: Enciklopēdija*. 349. lpp.

¹⁷ Talonens, J. (2009). *Baznīca staļinisma žņaugos. Latvijas Evāņģēliski luteriskā baznīca padomju okupācijas laikā no 1944. līdz 1950. gadam*. Rīga: Luterisma mantojuma fonds. 95., 96. lpp.

¹⁸ Turpat. 146. lpp.

¹⁹ Latvijas Republikas likums “Par pašvaldībām”. Pieņemts 1994. gada 24. maijā. Sk.: <http://likumi.lv/doc.php?id=57255>

²⁰ Ministru kabineta noteikumi Nr. 502 “Aizsargjoslu ap kapsētām noteikšanas metodika”. Pieņemti 1998. gada 29. decembrī. Sk.: <http://likumi.lv/doc.php?id=20592>.

Rīgas pašvaldības pārvaldībā šobrīd ir 19 kapsētu. Divas no tām — Jaunciema un Bolderājas kapsētas — ir atvērtas kapsētas. Četrpadsmit kapsētas ir daļēji slēgtas kapsētas, kur mirušos apbedī ģimenes kapavietās. Trīs kapsētas — Mārtaņa, Torņakalna un Kapsila — ir slēgtas kapsētas, kur mirušos vairs neapbedī. Vairākas kapsētas, piemēram, Ivana, Pokrova, Vecmilgrāvja, ir reliģisko draudžu pārziņā.²¹ Kopumā visā Latvijā ir saskaitāmas apmēram 1700 kapsētu.²²

Pilsētu un lauku kapsētās ir vērojamas atšķirības arī mirušo piemiņas kultūrā. Kapusvētki iekļaujas lauku — mazo pilsētu un pagastu — vasaras notikumu tradīcijā.

Kapsētu goddevības tradīcija

Latvijā pret kapsētām izturas ar lielu cieņu. Šīs vietas tiek ne vien koptas un izdaļotas, tajās cilvēku uzvedība ir citāda — pieklājīgāka, disciplinētāka, goddevīgāka. Tā tikusi audzināta no paaudzes paaudzē. Filologs Kārlis Draviņš 20. gadsimta pirmās puses Kurzemes etnogrāfiskajā aprakstā stāsta: “*Pret kapsētu kā aizgājēju mūžīgās atdusas vietu un iesvētītu zemi mūsu vecākās paaudzes ļaudis juta lielu pietāti. To ar pamācībām, atgādinājumiem un, ja bija nepieciešams, ar stingrību ieaudzināja arī bērniem. Kapsētā nedrīkst skraidīt, trokšņot, kur nu vēl klaigāt. Par lielu pārkāpumu uzskatīja, ja kāds uzkāpa uz kapu kopīņas. Kapos nedrīkstēja arī gulēt zālē, ēst ogas, ja tās tur bija atrodamas, un laist iekšā lopus. Par nepieklājīgu lietu uzskatīja pīpēšanu kapsētas iežogojuma iekšpusē.*” K. Draviņš norāda, ka bērnus par nerātībām kapsētā bar ne vien vecāki, bet arī viņiem nepazīstami ļaudis.²³

Līdzīgs ir arī literatūras un folkloras pētnieces Janīnas Kursītes bērniības stāsts, kas vēsta jau par 20. gadsimta otro pusi. Atceroties kādu kapsētas apmeklējumu, viņa stāsta: “*Reiz mazotnē, kamēr pieaugušie bija ieģrimuši sarunās, ieraudzīju uz blakus kapu skaistas, sarkanas meža zemenītes un jau gribēju tās noplūkt, kad lielie, to pamanījuši, mani atrāva nost, sakot, ka no kapiem neko nedrīkst ņemt. Kopš tā laika manī ir kāds īpašs respekts un bijība pret to, kas aug kapsētā.*”²⁴ Arī Raitim Apalupam, laicīgo kapusvētku

²¹ Sk. internetā (2013, 10. aug.): http://mvd.riga.lv/lv/departaments/kapsetu_parvalde/; <http://saulriets.lv/test/index1.php?do=tree&id=257>

²² Sk. internetā (2013, 5. aug.): <http://neogeo.lv/?p=8158>

²³ Draviņš, K. (2000). *Kurzemē aizgājušos laikos*. Rīga: Jumava. 483. lpp.

²⁴ Blaua, L. (2012, 1. aug.). Kas latvietim ir kapusvētki? *Ieva*, 31 (770), 17.

vadītājam, vēl līdz pat mūsdienām spilgti atmiņā palicis mātes mācītāis, ka “*kapos nedrīkst skaļi runāt un smieties, aiztikt puķes, kāpelēt pāri kapu kopiņām*”.²⁵

Kapsēta ir kā svētnīca, kurā jāprot uzvesties. Politikis Miķelis Valters atmiņu grāmatā raksta: “*Mēs visi gājām uz kapsētu — nē, sacīja, uz kapiem. Kapi bija kas svēts, dārgs. Par kapiem runāja klusāk. Kad kāds aizgāja — tie bija klusi svētki. Nedrīkstēja kliegt, runāt — vajadzēja klusēt. Klusi gāja sievas, vīri atmēta smēķi, bērni skatījās izbrīnījušies. [..] Poēzija bija šais svētdienās, kad gatavojās iet uz kapsētu. [..] Bija savāds klusums vārdos un klusa gatavošanās, gāja kā uz baznīcu. Tādā gājienā nerunāja. Ceļā it kā pārdomāja un prātoja.*”²⁶ M. Valters arī piebilst, ka, staigājot pa kapsētu celiņiem, veroties krustos, ziedos, “*jutu varbūt pirmo jēgu par skaistumu šais pieminekļos*”.²⁷

Pietāte pret kapsētu kā aizgājušo cilvēku māju bija/ir latviešu identitātes daļa. Kapsētas, raksta J. Kursīte, tiek veidotas pēc dzīvesvietas principa.²⁸ Kapavietas ir kā mājas, pie kurām aizved celiņi un kuras rotā ziedi, košumkrūmi un citi augi. Tādēļ arī kapos pieņemtās uzvedības pamats izsenis sakņojās ciemošanās uzvedības modelī, ko papildināja arī bijība pret mirušo pasauli. Tradīcija noteica — ciemos nedodas tukšām rokām, ciemos dodas svētku drānās, ciemojoties sevi rāda no vislabākās puses. Rakstniece Anna Žīgure stāsta: “*Starp maniem paziņām nav neviena, kurš laiku pa laikam neteiktu: “Es nupat biju kapos” vai “Ak, man būtu jāaiziet uz kapiem”. Tas nav tikai tāpēc, ka uz tuvinieku un draugu pleciem gulstas atbildība par kapa vietu kopšanu. [..] Uz kapiem iet tāpēc, lai atgūtu dvēseles mieru un iekšējo līdzsvaru. Kapsēta latviešiem nav drūma, bet drīzāk rāma vieta. [..] Latviešu īpatnība ir tā, ka kapu kopšana un attieksme pret kapsētu ir tautas mentalitātes būtiska sastāvdaļa. Kapiem ir jābūt skaisti sakoptiem.*”²⁹

Godāt mirušos cilvēki devās arī svarīgos brīžos, piemēram, ģimenes svētkos. Etnogrāfu pierakstos lasāms nostāsts, ka līgava un līgavainis 1896. gadā, dažas dienas pirms kāzām devušies uz kapsētu, lai ielūgtu mirušos vecākus. Viņi kapsētā noskaitīja Tēvreizi, trīs reizes piekraudzināja pie krusta, sakot: “*Mīļie vecāki, es ielūdzu jūs savās kāzās!*” Tā cerēts iegūt laimi un labklājību.³⁰ Jāpiebilst, ka vecākus zaudējuši bērni tā dara bieži.

²⁵ Vītola, I. (2010, 28. jūl.). Tradīcija pāri gadiem. *Gulbenes Novada Ziņas*. 11. lpp.

²⁶ Valters, M. (1969). *Atmiņas un sapņi*. 1. d. Stokholma: Daugava. 55., 56. lpp.

²⁷ Turpat. 57. lpp.

²⁸ Kursīte, J. (2006). Veļos aiziešana latviešiem. *Kentaurs XXI*, 39, 76.

²⁹ Žīgure, A. (2000). *Es stāstu par Latviju*. Rīga: Karogs. 270. lpp.

³⁰ Straubergs, K. (2006). Latviešu tautas ticējumi par mirušajiem. *Kentaurs XXI*, 39, 29.

Vienlaikus ar kapsētām saistās arī daudzi spoku stāsti, ticējumi. Arī tajos sastopas mirušo pasaule un dzīvo pasaule.³¹

Latviešu ģimeņu kultūrā ierasta ir mirušo atgriešanās dzimtajā kapsētā. Ir jābūt nopietnam iemeslam, lai atdusētos *citā* kapsētā. Visbiežāk tā ir iesakņošanās jaunā kopienā, cieņas iemantošana, kas cilvēku padara par *savējo* kopienā. Atmiņstāsti vēsta, ka izsūtīto un padomju gulaga noietnēs nonākušo vēlēšanas atdusēties savā kapsētā bija spēcīga dzīvošanas motivācija.³² Rakstniekam un bijušajam ieslodzītajam Aleksandram Pelēcim ir Sibīrijas dzejas rindas: “*Ir kapu kopa. Ir egles krusts. / Stiepj jasmīns ziedus dvingainus. / Vecā krustmāte te bieži nāk, / Dīvainu lūgšanu skaitīt sāk: / [...] Neliec dvēselei svešumā mist! / Tālajā tundrājā brālis mans rakts. / Sveša zeme to apņem kā nakts. / Jasmīna vietā pār kapu zied / Vaivarājs smārdīgs un grīslis ciets. / Smaga, ļauna ir svešuma smilts. / Nepūš pār tādu dievidis silts — / Tādēļ kaut dvēselei dodī, Dievs, / Alūksnes kapsētā sildīties! / Šeitān, kur tēvi un vectēvi dus, / Kaps lai ir viņam un egles krusts!*”³³ Arī daudzu trimdā uz Rietumiem devušos latviešu vēlēšanās bija pēc nāves atdusēties dzimtenes kapsētā. Piemēram, 20. gs. 60. gados Latviešu kara invalīdu izveidotajos Brāļu kapos Katskila kalnos (Ņujorkas apkaime) ASV bija iespējams cilvēka mirstīgās atliekas apglabāt kā īpašu kapsulu, ko, Latvijai atgūstot neatkarību, būtu iespējams apglabāt dzimtajos kapos. 90. gados daudzi trimdas latvieši savu svešumā mirušos vecākus pārāpbedīja Latvijā.

Latviešu pasaules uztverē šausminošu iespaidu atstāja padomju okupācijas varas cīņa ar savu ienaidnieku kapiem, barbariski iznīcinot vācu karavīru, arī latviešu leģionāru kapus,³⁴ kā arī padomju represiju upuru atdusas vietas.³⁵ Trimdinieks Bruno Plūme stāsta par

³¹ Kursīte, J. (2008). *Sfumato. Nesfumato. Ekspedīciju ceļi un neceļi*. Rīga: Madris. 130.—131. lpp.

³² Paldies literatūrzinātniecei Ievai J. Kalniņai par šo norādi.

³³ Pelēcis, A. (1991). *Ar Melno vēju*. Rīga: Avots. 81. lpp.

³⁴ Tuvāk sk.: Zelče, V. (2011). Latviešu leģiona atmiņa un piemiņas dienas Latvijā sākotne. Grām.: Muižnieks, N., Zelče, V. (red.). *Karojošā piemiņa. 16. marts un 9. maijs*. Rīga: Zinātne. 130.—132. lpp. 20. gs. 70. gados uz Kanādu emigrējušais veterinārārsts Eduards Ātrems atmiņās raksta: “*Latviešu leģionāru, kā arī pedējā karā kritušo vācu karavīru kapi ir visi iznīcināti, bet Pirmā pasaules kara vācu karavīru kapi vēl saglabājušies. Citur visur krusti izrauti un kapu kopīņas nolīdzinātas ar zemi. Vīrs tiem izveidotī lauki un ceļi. Vai tiešām komunisti domā, ka nevienam latvietim nav jāzina, kur apglabāts viņa tēvs, dēls, vīrs, brālis vai draugs? Vai vēl Eiropā tā rīkojas ar mirušajiem, apsmejot pierādīto jūtas?*” Sk.: Ātrems, E. (1979). *Nekad nevar zināt, ko tie ... atkal izgudros!* Toronto: Amber Printers & Publishers Ltd. 133. lpp.

³⁵ Piemēram, sk.: Neiburgs, U. (2006, 30. jūn.). Baltie krusti čekas upuriem. *Latvijas Avīze. Piel. Mājas Viesis*. 22., 23. lpp.

viesošanos dzimtenē un Meža kapu apmeklējumu 1966. gadā: “Uzmeklējām tā dēvētos Baltos krustus³⁶ — vietu, kur, vāciešiem ienākot, tika apbedīti Centrālcietumā atrastie čekas nomocītie un nošautie upuri, viņu starpā ģenerālis Goppers. Kapi bija aizauguši, ar dažiem salūzušiem soliņiem. Uz dažām kopiņām bija nolikti svaigi ziedi. Krusti bija palikuši neskarti vairāk nekā 20 gadu, kaut netālu esošie vācu virsnieku kapi tikuši nolīdzināti jau pirmajā nedēļā pēc krievu atgriešanās. Manā nākamajā lidojumā, 1969. gadā, Baltie krusti bija nolīdzināti. To vietā paredzētas jaunas kapu vietas.”³⁷

Represēto un uz Sibīriju izsūtīto latviešu atmiņās ir smeldzīgi stāsti par to pieredzes/atšķārsmes mirkli —, ka mirušajiem tuviniekiem, draugiem un paziņām nav iekārtotas kapavietas un tādas arī nekad nebūs. Okupācijas laikā iznīcināto kapsētu atjaunošana bija viens no pirmajiem darbiem, kas tika paveikts Atmodas gados un atgūtā valstiskuma pirmajos gados. Piemiņas zīmes novietotas arī vairākās izsūtīto latviešu atdusas vietās Sibīrijā. Janīna Kursīte uzsver, ka “kapsētas saglabā svarīgas identitātes zīmes, gan ar kapu pieminekļu, krustu veidu, gan ar uzrakstiem (uzrakstu valodu, pašu tekstu), iekārtojumu (piemēram, ziedu klātbūtni)”.³⁸

Padomju gados, kad daudzi kapi palika neapkopti un notika vēsturisko kapsētu demolēšana, ir zaudēts daudz no godbijīgās attieksmes pret kapsētām. Tomēr kapu nekopšana, vēl jo vairāk to apgānīšana ir pretrunā ar latvisko identitāti. Dzejnieks Imants Ziedonis “Kurzemītē” (1970), stāstot par vecām kapsētām, piezīmē: “.. stipri un gudri cilvēki neatriebjas savu ienaidnieku kapiem un relikvijām”.³⁹ Kapsētas, kapavieta postīšana ir aizskārums. Arī mūslaikos, kad politisku iemeslu dēļ, šovīnistisku ambīciju dēļ tiek apgānītas kapsētas, atsevišķas kapavietas un pieminekļi, latviešu sabiedrības lielā daļā tas rada dziļu sāpi un aizvainojumu.

³⁶ Kapulauks “Baltie krusti” ir komunistiskā režīma nomocīto cilvēku piemiņas vieta. Padomju okupācijas represīvo iestāžu nogalināto cilvēku mirstīgās atliekas atrada pēc vācu okupācijas varas ienākšanas, apraktas Centrālcietuma pagalmā, un pēc ekshumācijas, 1941. gadā jūlijā, guldīja Meža kapos, aizsākot “Balto krustu” kapulauka vēsturi. “Baltajos krustos” atdusas vēl līdz pat 1944. gadam masu kapos atrastie komunistiskā terora upuri. To skaits pēc aptuvenām aplēsēm ir ap 120. 1969. gadā krusti tika iznīcināti. 20. gs. 70. gados krustu teritorijā bija atļauts apbedīt citus mirušos. 1990. gadā tika atjaunots lielais piemiņas krusts un apbedījumu vieta sakopta.

³⁷ Plūme, B. (2013). *Ceļš uz Latviju*. Limbaži: Limbažu lauvas. 14. lpp.

³⁸ Kursīte, J. (2008). *Sfumato. Nesfumato. Ekspedīciju ceļi un neceļi*. 132. lpp. Par uzrakstiem uz kapu pieminekļiem sk.: Treija, R. (2006). Latviešu kapsētu epitāfiju tekstu struktūra: Galvenās aprises. *Letonica*, 14, 259—284.

³⁹ Ziedonis, I. (1995). *Raksti*. Rīga: Nordik. 2. sēj. 93. lpp.

Pirmie kapusvētki

Pirmo kapusvētku norises laiks nav precīzi zināms. Šīs tradīcijas sākumi saistās ar jaunā veida kapsētu atklāšanas dievkalpojumiem, to iesvētīšanu un gadskārtu atzīmēšanu, rīkojot dievkalpojumus kapsētās. Pakāpeniski šī tradīcija daudzviet ieguva ikgadēju raksturu un kļuva par **kapusvētkiem**. Informācija par šiem pagātnes notikumiem ir fragmentāra. Lielākajai daļai draudžu un pagastu nemaz nebija svarīgi dokumentēt un publiskot ziņas par vasaras dievkalpojumu norisi savās kapsētās, jo tas bija iegājies un parasts pasākums. Tikai atsevišķu draudžu mācītāji un locekļi rakstīja šo notikumu aprakstus un iesniedza publicēšanai presē vai iekļāva draudžu hronikās un savos atmiņu stāstos, tādējādi saglabājot šo informāciju rakstveida avotos.

Pirmais latviešu valodā Jelgavā iznākošais laikraksts “Latviešu Avīzes” (1822—1915) 1823. gada decembrī publicēja atskatu uz jaunas kapsētas atklāšanu Priekulē, Mežinieku pagastā. Turienes muižniece fon Hāna par godu sava vīra nāves otrajai gadadienai piešķīra zemes gabalu tās ierīkošanai. Kapsētai arī tika uzcelts žogs un ierīkots pulksteņnis (zvana tornis). Laikraksts vēsta, ka kapsētas iesvētīšanas dievkalpojums bijis ļoti jauks pasākums, kas visus klātesošos vienojis emocionālā lūgšanā un ieguvis atzinību.⁴⁰ Arī Sēlpils mācītājs Johans Kristiāns Stenders (*Stender*, 1787—1862) 1826. gadā ar gandarījumu vēstīja par jaunas draudzes kapsētas iekārtošanu un iesvētīšanu.⁴¹

1832. gada vasarā “Latviešu Avīzes” ziņoja par Dzelzunama nelielās kapsētas atklāšanu Biržumuižā. Tai izveidots akmens vaļņu žogs un stipri vārti.⁴² Dažus gadus vēlāk turpat — Biržumuižā, kuras draudzes mācītājs bija Jākobs Lundbergs (*Lundberg*, 1782—1858) — literāts un latviešu valodas kopējs —, tika iesvētīta vēl viena kapsēta. Laikrakstā lasāms: “*Tā ronās ne tālu no baznīckunga muižas un ir aptaisīta ar lielu stipru akmiņu vaļņu. Visapkārt ārpusē 2 bērzu kārtas ir dēstītas, kapsētas vārti ir mūrēti no akmiņiem un ķieģeļiem. Pie šās kapsētas pieder 62 sētas. Visa draudze no baznīcas devās uz to jaunu Dieva lauku. Mums tikai bija žēl, ka lietus lije, jo daži draudzes locekļi, visuvairāk sievas un bērni, tape caur to aizkavēti, pie šīs iesvētīšanas klāt būt.*”⁴³ 1839. gadā

⁴⁰ No Priekules. *Latviešu Avīzes*. 1823. 20. dec.

⁴¹ St[enders, J. K.] No Sēlpils. *Latviešu Avīzes*. 1826. 24. jūn. Par Johanu Kristiānu Stenderu un Stenderu dzimtu tuvāk sk.: Grudule, M. (2010). Stenderu dzimta Sēlijā. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, 64, 5/6, 79.—95. lpp.

⁴² No Biržumuižas. *Latviešu Avīzes*. 1832. 25. aug.

⁴³ L.....g. Jauna ziņa. *Latviešu Avīzes*. 1835. 30. maijs.

Jaņa Rozentāla glezna "No kapsētas" (1895).
Latvijas Nacionālais mākslas muzejs

Jaņa Rozentāla gleznas “No kapsētas” (1895) prototips —
Saldus Sv. Jāņa Ev. luteriskās baznīcas vārti. 2014. gada 8. maijs. *Lauras Uzules foto*

“Latviešu Avīzes” plaši aprakstīja kapsētas izveidi un iesvētīšanu Vecumuižā. To no pārējās pasaules atdalīja jaunizrakts grāvis, velēnu valnis, kapsētai bija arī aizslēdzami vārti, pie ieejas zirgu slita.⁴⁴ 1844. gada septembrī Rīgā iznākošais latviešu laikraksts “Tas Latviešu Draugs” publicēja aprakstu par jaunas kapsētas atklāšanu 13. augustā Gaujienes draudzē. Tajā uzsvērts, ka šī kapsēta, kas uzcelta par vietējā muižnieka līdzekļiem, tagad ir lielākā un skaistākā Vidzemē. Iesvētīšana notika pēc dievkalpojuma baznīcā. Laikraksts arī ataino šo rituālu: “.. *pēc beigtiem Dieva vārdiem draudzes mācītājs ar visu draudzi no baznīcas devās uz jaunu kapsētu. Visu priekšā tika nests liels melns krusts, ko bij iespraust kapsētā. Tad nāce skolas kungs, dziedādams uz ceļu no*

⁴⁴ S-c, K. Jauna kapsēta. *Latviešu Avīzes*. 1839. 5. janv.

Vidzemes dziesmu=grāmatas Nr. 325 p. 4—8. Pakaļ skolas kunga gāje draudzes mācītājs, pakaļ viņa tie draudzes pērminderi, un pakaļ šiem tie citi draudzes locekļi — dziedādami un pavadīdami ar zvanīšanu, no baznīcas izejot, līdz kamēr visa draudze kapsētā iegājuši. — Tur, pašā vidū, viens runduls bij uztaisīts, ar velenēm aplūkts un ar trim soliem uz kanceles odi, kur mācītājs uzkāpe un krustu iespraude. Kad nu tā draudze bij sastājusies riņķī apkārt, mācītājs uzņēme to valodu, draudzi pamācīdams. To darījis, viņš to kapsētu iesvētīja un beidze ar sirsnīgu Dieva lūgšanu.” Kapsētā kopā pulcējās gan vācu, gan latviešu draudzes locekļi, bija arī sabraukuši viesi no Alūksnes, Smiltenes, Palsmanes un citām draudzēm. Pasākuma dalībnieku vidū bijuši arī daudzi igauņi. Tika lēsts, ka uz kapsētas atklāšanu bija ieradusies 3000 cilvēku. Iesvētīšana noslēdzās ap pulksten diviem, bet cilvēki uz mājām devās tikai ap pulksten sešiem.⁴⁵

“*Kapsētas=svētku*” jēdziens latviešu presē parādās 1854. gadā, kad laikraksts “Latviešu Avīzes” vēsta par 1. augustā Nītaures draudzē notikušo pasākumu un apraksta tā rituālu. Laikraksts uzsver, ka tas ir “*labs, cieņā turams ieradums*” un “*mācītājs ikkatrā gadā vienā svētdienā līdz ar draudzi aizstaigā uz kapsētu, tur ar svētiem spēcīgiem Dieva=vārdiem ikkatru uzskubināt*”. Šos Nītaures kapusvētkus izsludināja svētdienas dievkalpojums, apmēram jūlija vidū. No rīta ļaudis pulcējās baznīcā un pēc dievkalpojuma, skanot zvanam, dziedādami devās uz kapsētu. Tur arī notika dievkalpojums ar sprediķi, dziesmām un lūgšanu. Mācītājs īpaši pieminēja pēdējā gada laikā mūžībā aizgājušos draudzes locekļus. Laiks Nītaurē todien bija ļoti labs, un “*daži nevarēja līdz pat vēlam vakaram no savu mīļu piederīgu kapiem šķirties, karstas asaras liedami, glītāki tos uzkopdami un uz tiem dažas puķītes ar saknēm stādīdami*”.⁴⁶ Laikrakstā “Latviešu Avīzēs” nav rodama plašāka informācija par kapusvētku neformālo daļu. Domājams, ka sanākušie cilvēki pēc dievkalpojuma kavējās, lai tiktos un runātos, kā arī apliecinātu savas ģimenes saites.

19. gadsimta 50.—60. gados lielā daļā Vidzemes kapsētu kapusvētki bija kļuvuši par ikvasaras notikumu. Piemēram, Krimuldas draudzē tos rīkoja kopš 1831. gada pie Bīriņu muižas īpašnieka grāfa Augusta Ludviga Mellina izveidoto kapu kapličas. Allažu draudzē kapusvētkus jau sāka atzīmēt ap 1839. gadu, Krimuldas draudzes Putniņu kapos kapusvētku tradīcija iedibinājās līdz ar to iesvētīšanu 1852. gadā.⁴⁷ Slokā un

⁴⁵ Jaunas ziņas. *Tas Latviešu Draugs. Pielikums: Latviešu Drauga Pavadons.* 1844. 7./14. sept.

⁴⁶ No Nītaures draudzes, Vidzemē. *Latviešu Avīzes. Pielikums.* 1854. 9. sept.

⁴⁷ Ērmans, J. (1930). *Krimuldas baznīca un draudze. 1205—1930.* Rīga: B. Dīriķis un biedri. 14., 15. lpp.

Dubultos tos rīkoja kopš 1855.—1856. gada.⁴⁸ Kapusvētku tradīciju draudzes pārņēma cita no citas, savā veidā tā bija pieredzes apmaiņa un mijiedarbe. Ja kādā vietā kas labi izdevās, tad citi to pārņēma. Kapusvētku rituālu veidoja gājiens no baznīcas uz kapsētu un dievkalpojums baznīcā. Daudzviet pasākumu īpašu darīja tas, ka dievkalpojumu vadīja ne tikai vietējais mācītājs, bet viņam pievienojās arī kaimiņu draudžu garīdznieki. Īpaša nozīme bija arī kapsētā skanošajām garīgajām dziesmām un kopīgām lūgšanām.⁴⁹ Kapusvētku organizācijā tika izmantotas kapusvētku lapiņas, kurās bija lasāmi svētkos skanošo lūgšanu un dziesmu teksti. Latvijas Evaņģēliski luteriskās baznīcas Konsistorijas arhīvā glabājas jau 1875. gadā izdotā lapiņa.⁵⁰

19. gs. pēdējā desmitgadē kapusvētki jau tika uzskatīti par Ev. luteriskās baznīcas leģitīmu rituālu. Par to liecina kapusvētku lūgšanas parauga iekļaušana 1891. gada Vidzemes Dziesmu grāmatā un kapusvētku dievkalpojuma norises kārtība 1900. gada “Agendā priekš evaņģelijumticīgām Lutera draudzēm Krievu valstī”.⁵¹

Attiecības starp kristīgo baznīcu un latviešiem 19. gadsimta pirmajā pusē un vidū vēl bija stipri formālas. Viņi apmeklēja dievkalpojumus, izpildīja baznīcas rituālus, turīgākajiem saimniekiem mājās bija Bībele, Dziesmu grāmata un arī vēl citi reliģiski izdevumi, tomēr lielai daļai kristietība palika neizprasta un sveša. Trīsdesmitajos gados Ev. luteriskā baznīca sāka rosīgu latviešu kristīgās audzināšanas un izglītošanas darbu.⁵² Baznīcai bija jācenšas rast dažādus līdzekļus, lai piesaistītu cilvēkus. Viens no tiem bija svētku rīkošana. Mācītājs K. Kundziņš atzīst, ka lauku baznīcas bieži bijušas gandrīz tukšas, zemniekiem vasarā bija daudz darbu savās saimniecībās, nevaļā, bet ziemā — slikti ceļi un aukstums. Tādēļ viņš rīkoja t.s. izbraukuma dievkalpojumus zemnieku mājās un arī dažādus svētkus, jo uz tiem cilvēki labprāt nāca un baznīca bija cilvēku pilna.⁵³ Mācītājs Augusts Bīlenšteins atmiņu grāmatā atzina, ka viņam “*loti patika*

⁴⁸ Mūsu kapu=svētki Dubultos. *Latviešu Avīzes*. Piel. *Baznīcas ziņas*. 1865. 5. aug. Nr. 31.

⁴⁹ Piemēram, sk. Dubultu kapusvētku 1865. gadā aprakstu: Mūsu kapu=svētki Dubultos. *Latviešu Avīzes*. Piel. *Baznīcas ziņas*. 1865. 5. aug.

⁵⁰ Āboliņš, A. (2004). Kapu svētki Latvijā. *Svētdienas Rīts*. 24. jūl. 6. lpp.

⁵¹ Turpat. 7. aug. 6. lpp.; 14. aug. 6. lpp.; Misāne, A. (2012). Piezīmes par kapu svētku sākotni Latvijā. 247., 248. lpp.

⁵² Tuvāk sk.: Adamovičs, L. (1947). *Dzimtenes baznīcas vēsture*. 2. izd. [Detmolda]: Pētera Mantiņnieka apgāds; Edgara Ķiploka apgāds. 63.—65. lpp.; Zelče, V. (2011). *Latviešu avīžniecība. Laikraksti savā laikmetā un sabiedrībā. 1822—1865*. Rīga: Zinātne. 148.—151. lpp.

⁵³ Kundziņš, K. (1935). *Mana mūža gājiens. Atmiņas un apcerējumi*. 164. lpp.

Vidzemē ik gadus ar lielu dalībnieku skaitu svinētie Bībeles un baznīcu kapu svētki”, un diemžēl Daugavas otrā krastā tie nenotika “*tik dziļi saviļņojošā veidā*”. Šī atšķirība ir arī par iemeslu tam, ka Kurzemē draudzei parasti ir daudzas mazas kapsētas, bet Vidzemē visi draudzes locekļi tiek apbedīti vienā lielā kapsētā.⁵⁴

Jaunās kapusvētku tradīcijas skaistumu iemūžinājis gleznotājs Janis Rozentāls (1866—1916) vienā no savām pirmajām gleznām “No kapsētas” (1895). Tā ataino mirkli, kad cilvēki pēc kapusvētkiem dodas mājup. Gleznas sākotnējais nosaukums — “Miroņu svētkos”, sižets ir J. Rozentāla iztēles radīts. Tas daļēji atkārtot latviešu kultūrā labi pazīstamās gleznas “No baznīcas” (“Pēc dievkalpojuma”) vēstījumu — latviešu lauku sabiedrības sociālo ainu. Gleznā “No kapsētas” arī attēloti kolorīti dažādām sociālajām grupām piederīgie — turīgs saimnieks, darbā noguruši zemnieki un zemnieces, pilsētiece, ubadze un citi. Par kapsētas vārtu prototipu kalpo Saldus baznīcas otrie vārti.⁵⁵ Iespējams, ka kurzemnieks J. Rozentāls savos vasaras ceļojumos pa Vidzemi ir vērojis kādus tur notiekošos kapusvētkus vai tajos piedalījies, tā gūstot šīs gleznas iecerī. Piemēram, Rūjienas apkaimē, kur viņš viesojās pie gleznotāja Ādama Alkšņa (1864—1897), vai pat, pieļaujams, Alūksnē, ciemojoties Bērtiņu mājās, kuru ļaudis iemūžināti gleznā “Svētku rītā” (“Pātari”, 1896).⁵⁶

Vasaras dievkalpojumi kapsētās jeb kapusvētki kļuva par vieniem no populārākajiem svētkiem laukos. Būtiska nozīme ļaužu pulcināšanā bija arī mācītāja personībai un viņa prasmei komunicēt ar latviešu auditoriju. Gadsimta otrajā pusē popularitāti sāka gūt latviešu tautības mācītāju vadītie kapusvētki, jo tie lauku ļaudīm bija tuvāki, saprotamāki nekā vācu mācītāju vadītie. Lielākajā daļā draudžu sociālā un lingvistiskā plaisa starp vācu mācītājiem un latviešiem palika nepārkāpjama un valdīja atsvešinājums.⁵⁷ Cilvēkus kapusvētkiem piesaistīja arī to norise dabā, vasarā, ainavas un jauno, sakopto kapsētu estētika, kā arī šā pasākuma emocionālā un norises vietas līdzība ar

⁵⁴ Bilenšteins, A. (1995). *Kāda laimīga dzīve*. Rīga: Rīgas Multimediju centra apgāds. 228. lpp.

⁵⁵ Skulme, J., Lapiņš, A. (1954). *Janis Rozentāls*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība. 72.—74. lpp.; Skulme, J. (1966). *Jaņa Rozentāla dzīves un darba vietas*. Rīga: Liesma. 27. lpp.; Stankevičs, A. (1981). *Pēc pirmajiem cīruļiem*. Rīga: Liesma. 82. lpp.; Lāce, R. (1986). *Glezniecība*. Grām.: Cielava, S. (red.). *Latviešu tēlotāja māksla. 1860—1940*. Rīga: Zinātne. 45. lpp.

⁵⁶ Paldies par konsultāciju, izzinot Jaņa Rozentāla gleznu “No kapsētas”, mākslas zinātniecei Intai Pujātei!

⁵⁷ Tuvāk sk.: Zelče, V. (1998). Auf dem Wege zu einer lettischen Nation. Deutschbaltische Pastoren in den sozialen und nationalen Prozessen von der ersten Hälfte bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts. *Nordost-Archiv*. Bd. VII. Heft 2. S. 417—442.

latviešu senajiem rituāliem un mirušo atceres kultūru. Kapusvētkos saplūda kopā vecais un jaunais laikmets, pagāniskā un kristīgā tradīcija nostājās līdzās. Rakstnieks Ernests Dinsbergs, raugoties uz to laiku, atzina, ka “Dieva ticība, māņu ticība un burvju ticība bija kā māsas un radi. Dieva lūgšana, pātaru skaitīšana un lādēšanās bija tik tuvu kopā, ka reizēm nebūt nevarēja izšķirt tos robežus, kur vieni beidzās un otri sākās”.⁵⁸ Arī rakstnieks un mācītājs Andrievs Niedra 19. gadsimtu raksturo kā pārejas laiku, kad cilvēku ikdienā līdzās bija “vecā ticība” un kristietība. Viņš atzina, ka, neraugoties uz piederību Ev. luteriskajai baznīcai, liela daļa latviešu “vēl bij pagāni savās jūtās, domāšanā un ierašās; visskaidrāk es to redzēju pie saviem mātes vecākiem, kuri paklusam vēl katru rudenī nesa “ziedus” saviem “vecīšiem” un “gariņiem” un uz to rūpīgāko izpildīja visas tēvu tēvu ierašas, neuzdrošinādamies un nevēlēdamies no tām novērsties, lai nesāniknotu savus vecos dievus un neizdzītu svētību no mājas”.⁵⁹ Niedra arī stāstīja: “Mani vecāki stāvēja ar savu ticību vēl tā pusratā: lūkoja pēc iespējas izpildīt visu, ko ieteica baznīca, bet klusām un kā kaunēdamies pieturējās arī pie tām senču ierašām, kuras nebija nenoliedzami pagāniskas; laikam viņi domāja, ka viens dievs nebūs skaudīgs uz otru, ja viņš savu tiesu ir dabūjis pilnīgu.”⁶⁰ Zemnieku laika, ikdienas un darba ritmu noteica gadalaiki, veicamie lauku darbi, savukārt tie labi sadzīvoja ar pagānisko svētku dienu kalendāru — Ūsiņu, Mārtiņiem, Jāņiem, Meteni u.c. Īpaša vieta latviešu dzīvē bija veļu laikam vēlā rudenī, kad visi lauka darbi pabeigti un var sākt gaidīt ziemu. Tad arī bija īstais brīdis veļu gaidīšanai un mielošanai, sarunai ar mirušajiem un pārdomām par cilvēku dzīvi un likteni.

Veļu laiks

Veļu laiks — nopietni un svēti mirušo cilvēku pieminēšanas svētki, kas ilga no Miķeļiem līdz Mārtiņiem (no 29. septembra līdz 28. oktobrim), dažkārt līdz pat Ziemassvētkiem. Veļu laika kulminācija parasti bija novembra pirmajā nedēļā jeb senajā nedēļā, kas ilga deviņas dienas (1.—9. novembris). Dažkārt laiku pat īpaši kalendārā neiezīmēja, bet noteica saskaņā ar norisēm dabā. Piemēram, Lubānā teica: “Kad rudenī vilki gaudo — sācies veļu laiks.”

⁵⁸ Dinsbergs, E. (1904). *Autobiogrāfija ar ģimetni un ievadu no Poruku Jāņa*. Cēsis: J. Ozols. 16. lpp.

⁵⁹ Niedra, A. (1977). *Mana bērnība un mani puikas gadi*. [Istlansinga]: Gauja. 17. lpp.

⁶⁰ Turpat. 34. lpp.

Veļu laikam ir arī citi nosaukumi — *dievaines, dievu dienas, vecīšu laiks, dvēseļu mielasts, ilģu laiks, garu laiks, ļauķu laiks, pauru laiks, zemlikas*.

Veļu laikā latvieši godināja savus mirušos piederīgos. Parasti sestdienā tika mieloti mirušo gari. Māju saimnieks darīja alu, kāva cūku vai teļu, saimniece cepa pīrāgus. Tajā vakarā bija jāievēro vislielākā kārtība un tīrība: visi celiņi jānoslauka, no istabas jāizņem nevajadzīgās lietas, telpa rūpīgi jāiztīra. Visi ļaudis kārtīgi nomazgājās pirtī un apvilka goda drānas. Veļiem galdu klāja pirtī un lūdza mieloties. Pēc mielasta nāca raudzīties, vai veļi ir baudījuši ēdienu. Ja šķita, ka veļi tam pieskārušies, tad bija gaidāms labs gads. Tad ēdienu nesa uz mājām, lika uz saimes galda.

Dažviet veļiem gatavotais ēdiens tika nests uz mežu, citviet — uz riju. 19. gs. otrajā pusē veļu mielastu jau klāja istabā. Visu nakti uz galda dega uguns, bet ļaudis gāja gulēt. No rīta saimei tika likta galdā veļu maltīte. Tas bija svēts brīdis, kurā cilvēki atcerējās mirušos tuviniekus un pārdomāja savu dzīvi.

Veļu laika tradīcijās pastāvēja variācijas. Piemēram, rakstnieks Andrejs Pumpurs atmiņās stāstīja: “*Šinī laikā nedrīkstēja lopus nekur vest iz mājas, tāpat arī ne pirkt, ne pārdot. Vakaros nedrīkstēja vērpt vilnu, bet pirmā vakarā vajadzēja iesākt vērpt kaut ko citu — kas to nepaguva, tam bija visā veļu laikā ratiņš jātur mierā. Veļu vakarus pavadīja vīrieši un sievietes kopā, vieni otriem mīklas uzdodami un pasakas stāstīdami. Pirmā vakarā mājastēvs un māte nolika veļiem ēdienu kādā atstātā vietā klētī vai pirtī. Ja rijā nedzīvoja saime, tad arvienu tur tika veļi pamieloti.*” A. Pumpurs veļu laika rituāla tēlojumu ir iekļāvis eposā “Lāčplēsis” (1888). Andrievs Niedra atmiņās stāstīja, ka veļiem tika nests viss labākais — jauna rudzu maize, jauna griķu karaša, jauns miežu alus, gaļa, medus.

Austrums, Ģ. (1939). *Tautas senās godu un audzināšanas tradīcijas*. Rīga: Literatūra; Kursīte, J. (2006). Veļos aiziešana latviešiem. *Kentaurs XXI*, 39, 68—78; Kursīte, J. (2009). *Tautlietu vārdene*. Rīga: Nemateriālā kultūras mantojuma valsts aģentūra. 514.—515. lpp.; Muktupāvela, R. (2006). Priekšstati par mirušajiem latviešu un lietuviešu tradicionālajā kultūrā. *Kentaurs XXI*, 39, 79—90; Niedra, A. (1977). *Mana bērniņa un mani puikas gadi*. [Īstlansinga]: Gauja. 41.—43. lpp.; Pumpurs, A. (1980). *Tēvijā*. Rīga: Liesma. 24.—25. lpp.; Pumpurs, A. (1988). *Lāčplēsis. Latvju tautas varonis. Tautas eposs. Ar Jāzepa Rudzīša ievadapcerējumu un komentāriem*. Rīga: Zinātne. 191.—192. lpp.; Švābe, A. (red.) (1928—1929). *Latviešu konversācijas vārdnīca*. Rīga: A. Gulbis. 3. sēj. 6117.—6119. sl.

Būtiska nozīme sabiedrības attiecībās ar baznīcu un kristietību 19. gadsimtā bija arī izglītības, laicīgās literatūras klāsta un daudzuma, labklājības pieauguma, zinātnes autoritātes, racionālisma, kultūras ietekmē notiekošajai sekularizācijai. Pasaules uztvere, domāšana, lēmumi, rīcībspēja kļuva laicīgāki.⁶¹ Latviešu kapusvētku tradīcijas veidošanās pamatā ieaudās trīs savstarpēji pretrunīgās virzības — dzīves kristietiskošanās, sekularizācija un pagānisma klātbūtne. Iespējams, ka tieši šis sakausējums radīja kapusvētku īpatno jēgas kodolu un pievilcību, ļoti dažādu cilvēku vienoto būšanu kopā šajos svētkos.

Kapusvētku tradīcijas tapšanu ietekmēja arī vēl citas modernā laikmeta sociālās norises. Viena no tām — migrācija. 19. gs. otrajā pusē daudzi atstāja dzimtas vietas, devās uz pilsētām strādāt, uzsākt uzņēmējdarbību, mācīties. Cilvēki arī devās tālākos ceļos — labākas dzīves un/vai izglītības meklējumos pārcēlās uz dzīvi ārpus Latvijas teritorijas.⁶² Parasti viesošanās dzimtenē gan no tuvākām vietām, gan tālienes notika vasarā, kapusvētki bija piemērots pasākums ne tikai, lai atcerētos mirušos, bet arī satiktu radus un draugus, pārrunātu prombūtnes laika notikumus, stāstītu par svešatnē piedzīvoto.

Turklāt 19. gs. otrajā pusē rosīga bija kļuvusi lauku sabiedriskā dzīve. Darbojās dziedāšanas, kultūras, izglītības, lauksaimniecības, ugunsdzēsības, mājturības, savstarpējās apdrošināšanas biedrības, kredītbiedrības, atturības biedrības, kooperatīvi. Katrā lauku centrā bija vismaz viena vai vairākas šādas biedrības. To paspārnē darbojās kori, pūtēju orķestri, pašdarbības teātru trupas, kas labprāt uzstājās dažādos pasākumos. Vasarās laukos tika rīkoti koncerti, lokālie un apvienotie dziesmu svētki, spēlēts teātris, notika zaļumballes. Daudzviet kapusvētkiem sekoja šie laicīga rakstura sarīkojumi, tādējādi pulcinot salīdzinoši vairāk cilvēku gan vienos, gan otros pasākumos. Šajā laikā laucinieku dzīvesveidā iesakņojās “iešana ārpus mājas” brīvajā laikā un nedēļas nogalēs, kā arī piedalīšanās publiskajā telpā notiekošos pasākumos. Tas veicināja pagasta kopienas nostiprināšanos, cilvēki labāk iepazīna cits citu, draudzējās, ķildojās, naidojās. Pagasta sabiedriskā dzīve, tostarp arī kapusvētku rīkošana un svinēšana, veidoja latviešu sabiedrības pašorganizācijas prasmi.

⁶¹ Par šiem procesiem Rietum pasaulē tuvāk sk.: Chadwick, O. (1975). *The Secularization of the European Mind in the 19th Century*. Cambridge: Cambridge University Press.

⁶² Par migrāciju tuvāk sk.: Zelče, V. (2011). Migrācijas lielākās plūsmas. 19. gs. sākums—1991. gads. Grām.: Zepa, B., Kļave, E. (red.). *Latvija. Pārskats par tautas attīstību. Nacionālā identitāte un rīcībspēja. 2010/2011*. Rīga: LU SPPI. 49.—53. lpp.

Pagasta locekļus 19. gs. otrajā pusē vienoja aizvien ciešākas personiskās saites, kas nostiprinājās, mācoties kopā skolā, dziedot korī, piedaloties citās pagasta sabiedriskajās aktivitātēs un izklaides pasākumos.⁶³ Identitātē iedibinājās “savējo”, “vietējo”, “mēs” dimensija, kas pagasta ļaudis darīja solidārus savstarpējās attiecībās un attieksmē pret savu kopienu. “Savējo” lokā palika arī tie vietējie, kas bija devušies uz pilsētu vai citiem pagastiem. Turklāt liela daļa no viņiem vismaz periodiski atgriezās dzimtajā pagastā, lai piedalītos ģimenes un/vai pagasta svarīgākajos notikumos (arī kapusvētkos).⁶⁴

Kapusvētku — kā daudzviet jau gadskārtējas tradīcijas — jēgu daļēji mainīja un bagātināja 1905. gada norises.

⁶³ Strods, H. (red.). (1969). *Latviešu etnogrāfija*. Rīga: Zinātne. 343., 344. lpp.; Bērziņš, V. (1998). Latvijas lauku iedzīvotāji 19. un 20. gadsimta mijā. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 4, 33—49; Mieriņa, A. (2000). Zemnieki un lauksaimniecība. Grām.: Bērziņš, J. (red.). *Latvija 19. gadsimtā. Vēstures apceres*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds. 98.—102. lpp.

⁶⁴ Arī sk.: Vanaga, L. (2006). Ieskats Latvijas pagastu sabiedrības etnopsiholoģiskajā raksturojumā 1905. gada revolūcijas laikā. Grām.: Bērziņš, J. (red.). *1905. gads Latvijā: 100. Pētījumi un starptautiskas konferences materiāli. 2005. gada 11.—12. janvāris, Rīga*. Rīga: Latvijas vēstures insitūta apgāds. 528.—530. lpp.

3. nodaļa

LAIKA LĪNIJA

Šajā nodaļā ir iezīmēta kapusvētku vēstures laika līnija kopš 20. gadsimta pirmās desmitgades beigām līdz 50. gadu beigām. Visā šajā ilgajā posmā svētku rituālu veidoja kristīgā baznīca un vietējā lauku kopiena, pulcinot kopā kapsētā dusošo cilvēku radniekus no tuvienes un tālienes, kā arī pārējos apkaimes ļaudis. Lai arī visā šajā periodā svētku rituāls pamatlīnijās palicis nemainīgs, tomēr tā laika līnijā vērojamas kapusvētku un cilvēku kopā sanākšanas jēgas atšķirības. Kapusvētki ir justspējīgs notikums, kas līdzīgi radaram uztver sava laika sociālo, politisko, kultūras un morāles noskaņu. Tātad ietekmē kapusvētku kultūras mehānismu, kas pielāgojos lokālās kopienas un tās locekļu aktuālajām vajadzībām un vērtību sistēmai.

Laika līnija šajā nodaļā ir iedalīta desmitgadēs, ne vēstures stāstos biežāk lietotajā politisko pārmaiņu periodizācijas matricā. Katras desmitgades apskatā ir akcentēts atšķirīgais, sociāli un nacionālās kultūras praksē nozīmīgākais.

Pēc Piektā gada

Kapusvētku svinēšanas uzplaukums sākās apmēram 4—5 gadus pēc 1905. gada notikumiem¹ un tiem sekojošajām represijām. Kapusvētku norisē atspoguļojās tālaika kolektīvais noskaņojums un arī Piektā gada atstātās pēdas dzīves uztverē. Tie ar lielu vērīenu

¹ Latviešu literatūrā ir arī tēlojumi par 1905. gada revolūcijas izpausmēm kapusvētku laikā, piemēram, aģitāciju un vardarbību. Piemēram, sk.: Paegle, L. (1940, 12. okt.). Asinis uz akmens. *Jaunais Komunārs*. 5., 6. lpp.; Miesnieks, J. (1947, 9. maijs). Rēgi. *Latvija*. 3. lpp.

Mācītājs Teodors Grīnbergs. 20. gs. sākums

tika svinēti Vidzemē, arī Kurzemē šī vasaras tradīcija iesakņojās aizvien vairāk. Pirmie šobrīd zināmie kapusvētki Kurzemē notika 1906. gada 17. septembrī Vārmes draudzes Busku kapos pēc vietējās draudzes vēlēšanās. Kapusvētkos uzstājās Kabiles mācītājs Viktors fon Lucaus (*Lutzau*, 1854—1924) un Lutriņu mācītājs Teodors Grīnbergs (1870—1962). Tajā paša dienā tika nosvinēti Misiones svētki, un abus svētkus apmeklēja daudz ļaužu. Būtiska loma kapusvētku tradīcijas tālākajā popularizēšanā Kurzemē bija tieši T. Grīnbergam. Kalpojot Ventspils draudzē kopš 1907. gada, viņš aizsāka kapusvētku rikošanu šajā apkaimē.²

² Āboliņš, A. (2004). Kapu svētki Latvijā. *Svētdienas Rīts*. 28. aug. 6. lpp. Tuvāk par Teodoru Grīnbergu sk.: Ķiploks, E. (sast.). (1970). *Arhibīskaps Dr. Teodors Grīnbergs: rakstu krājums 100. dzimšanas dienas atcerei*. [B. v.]: Latvijas Ev.-lut. baznīca un Latviešu Ev.-lut draudžu apvienība Amerikā.

1913. gada 28. jūlijā (9. augustā) kapusvētki pirmo reizi notika Liepājā — Bārenbuša kapsētā — un, par spīti lietaņajam laikam, tika kupli apmeklēti.³

Piektais gads bija sevišķs notikums latviešu nācijas dzīvē, faktiski — pavērsiens. Tika pieprasīta monarhistiskās un impēriskās pārvaldes un kārtu sistēmā sakņotās sociālās nelīdztiesības nomaiņa ar demokrātisku, nācijas un cilvēku tiesības respektējošu politisko un sociālo sistēmu. Protesta akcijās tieši vai netieši iesaistījās vairākums latviešu visā Vidzemē, Kurzemē un daļēji arī Latgalē, tādēļ arī Krievijas impērijas policejisko un militāro institūciju un vietējās muižniecības īstenotā vardarbīgā un cilvēka cieņu pazemojošā izrēķināšanās ar Piektā gada aktīvākajiem dalībniekiem skāra visu nāciju. Mēdz sacīt, ka šis laiks mainīja latviešus. Paliekošākās sekas bija “neatgriezeniskas izmaiņas latviešu tautas apziņā. Revolūcija bija zaudēta, bet pašapziņa, apziņa par savu spēku un spējām būt pašiem saimniekiem savā zemē palika”.⁴ Zaudējot latvieši ar laiku pārtapa par uzvarētājiem, par ko liecināja nākamo gadu saimnieciskais uzplaukums, bagātā kultūra, augstā izglītība, latviešu strēlnieku varoņgaitas un arī Latvijas valsts izveide.

Pašapziņa un pašcieņa jau tūlītēji spilgti ieaudās arī kapusvētku kultūrā. Kapusvētki iekļāvās pēc 1905. gada tapušajā latviešu *pret*-publiskajā sfērā,⁵ kas pastāvēja kā opozīcija oficiālajai, varas akceptētajai publiskajai sfērai. Tā darbojās kā latviešu pretestības prakse Krievijas impērijas un vietējās muižniecības diktētajai dzīveskārtībai, kā alternatīvās publiskās domas un vērtību sistēmas tapšanas vieta un svētku veids. Varas kontrolē atradās pilsētās un pagastos notiekošie kultūras, atpūtas un izglītību veicinošie pasākumi, publiskās lekcijas, biedrību darbs un sapulces, to norise bija jāsašķaņo. To organizatoriem bija jānodrošina, lai neizskanētu Krievijas impērijas un tās politikas kritika.⁶ Publiskā telpa kapsētā salīdzinoši bija daudz brīvāka. Tradīcijās un

³ T. S. S. B. (1913, 30. jūl.). Pirmie kapu svētki. *Liepājas Atbals*. 3. lpp. Kapusvētkos runāja Liepājas Sv. Annas baznīcas mācītājs Visvaldis Sanders (1885—1979) un viesis no Sanktpēterburgas — mācītājs Jānis Grinbergs (1869—1923). Dziedāja Liepājas baznīcas koris Gāliņa vadībā un spēlēja “ragu orķestris”.

⁴ Apine, I. (2005). *1905.—1907. gada revolūcija Latvijā un latviešu sociāldemokrāti*. Rīga: Zelta grauds. 50. lpp.

⁵ Jēdziens “publiskā sfēra” apzīmē to sociālās dzīves jomu, kur veidojas publiskā doma, kur sabiedrības locekļi iztīrā kopīgo interešu jautājumus, izsaka viedokļus. Sk.: Habermas, J. (1989). *The Structural Transformation of the Public Sphere. An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. New York: Polity Press.

⁶ Bērziņš, V. (red.). (2000). *20. gadsimta Latvijas vēsture. 1. sēj.: Latvija no gadsimta sākuma līdz neatkarības pasludināšanai*. Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgāds. 415.—417. lpp. Arī sk.: Bērziņš, J. (1995).

mitoloģijā sakņotā pietāte pret kapiem, arī bailes no mirušo pasaules, domājams, bija iemesls, kāpēc kapsētas netika pārvērstas par stingras policejiskas uzraudzības objektiem. Kapsētā cilvēku uzvedība, vērtību izpratnes demonstrēšana un (sa)runas varēja būt patiesākas. Iespējams, ka kapsētas kļūšana par *pret*-publiskās sfēras telpu sekmēja arī cilvēku īpašo gādību par savu tuvinieku atdusas vietām un kapu kopšanas kultūras uzplaukumu, kas kapsētas pārvērtā par krāšņiem un sakārtotiem parkiem.⁷ Turklāt tas arī atbilda zemnieku kultūras vērtību prioritātei — dzīvei saskaņā ar dabu un cieņai pret to.

Gandrīz visas latviešu lokālās kopienas Piektā gada notikumos bija zaudējušas daļu savu locekļu. Soda ekspedīcijas bija nogalinājušas ap 2500 latviešu, gandrīz 6000 atradās cietumos, katrogā vai izsūtījumā, ap 5000 bija devušies bēgļu gaitās.⁸ Daudzu soda ekspedīciju nogalināto kapavietas nebija zināmas, daudziem bija liegts kapsētās apbedīt savus nobendētos dēlus, tēvus, meitas vai citus tuviniekus. Represīvās iestādes arī kontrolēja un gādāja, lai bojāgājušie piektgadnieki netiktu pieminēti un netiktu uzstādītas piemiņas zīmes. Ja tādas parādījās, tad tika iznīcinātas. Šīm piemiņas vietām neesot, par memoriāliem, kur sērot un pieminēt, kļuva ainavas dabiskie objekti — laukakmeņi, pakalni, koki — ozoli, liepas, ābeles, kuru tuvumā bija nogalināti cilvēki vai arī tie iemiesoja ar viņiem saistītās atmiņas.⁹ Tomēr piektgadnieku piemiņa iekļāvās arī kapusvētku kultūrā. Neraugoties uz daudzu kapavietu neesamību, kapiem bez piemiņas zīmēm, neziņu par ieslodzījumā un emigrācijā esošo likteni, šie cilvēki un viņu ģimenes kopienā bija *savējie*. Arī aiz kapsētas žoga kā grēcinieki apglabātie soda ekspedīciju nogalinātie piektgadnieki piederēja kopienai un iederējās kapsētas telpā, tā padziļinot taisnīguma izpratni.¹⁰ Kapusvētkos piektgadniekus atcerējās, pārrunāja nodzīvoto dzīvi, apmainījās ar informāciju par ieslodzīto un svešumā devušos likteni,

1905. gada revolūcijas ietekme uz latviešu sabiedrības garīgo dzīvi. Jautājuma ievirzei. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, 9/10, 62—70.

⁷ Piemēram, par Jaunpiebalgas kapu kopšanu sk.: Pakalnetis (1912, 21. aug.). No Jaunpiebalgas draudzes. *Sadzīve*. Nr. 93. 2. lpp.

⁸ Bērziņš, J. (2005). Piektajam gadam — 100. Grām.: Bērziņš, J. (red.). *1905. gads Latvijā: 100. Pētījumi un starptautiskas konferences materiāli. 2005. gada 11.—12. janvāris, Rīga*. 32. lpp.

⁹ Zelče, V. (2007). Pieminēšana. Piektais gads. Grām.: Zelče, V. (red.). *Zīmes. Mēs. Pieminēšana. Piektais gads*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 28.—33. lpp.

¹⁰ Atziņa par kapsētās un kopienas jaunajām attiecībām ar aiz žoga apbedītajiem no sarunas ar literatūrzinātnieci Ievu J. Kalniņu 2014. gada 27. februārī. Paldies!

pārsprieda viņu nākotnes izredzes. Piektgadnieku tuviniekiem un draugiem kapusvētki sniedza sociālo un emocionālo atbalstu un novērtējumu.¹¹

Kapusvētki stiprināja lokālās kopienas iekšējās saites. Turklāt Piektā gada norises spilgti izgaismoja gan cilvēku individuālo krietnumu, gan neģēlību. Viņu rīcība 1905. gadā, soda ekspedīciju īstenoto represiju laikā, pārtapa par cieņas/necieņas mērauklu, kas noteica tā vai cita cilvēka vai dzimtas vietu lokālajā kopienā un attieksmi pret viņu/viņiem. Kapusvētki aizvien vairāk tapa par izteiktiem *savējo* svētkiem, kuru dalībnieku senči, tuvinieki, kaimiņi, draugi vai paziņas guldīti kapsētā. Cilvēkam bija jābūt pamatojumam, kāpēc viņš/viņa dodas uz kapusvētkiem, kāda ir piederības saikne, kāpēc viņš/viņa ir *savējais*. Kapusvētkos vienlīdz svarīga bija *horizontālā* saikne, kas laiktelpā vienoja *savējos*, kā arī *vertikālā* saikne — mūžībā aizgājušie ļaudis un viņu atdusas vietas —, kas apliecināja sakņojumu un pēctecību.

Kapusvētki vairākās Vidzemes vietās izvērtās par lielām *izrādēm*. Liecības par to laiku vēsta, ka cilvēki šajā dienā sevi demonstrēja no vislabākās, vispārticīgākās, visestētiskākās puses. Viņi, cik vien skaisti bija iespējams, saposa kapus, paši tērpās labākajās svētku drānās, lietoja greznākās zirglietas un ratus. Vienlaikus tā bija ģimenes/dzimtas un lokālās kopienas varenuma un vērtību publiska izrādīšana. Kapusvētki bija pārtapuši par latviskās identitātes spēka rituālu.

¹¹ Te iederīgs ir arī mācītāja un vēsturnieka Haralda Biezā (1906—1995) atmiņu stāsts par kapusvētkiem Lestēnē 1923. gadā: “*Kā tas Latvijā bija pierasts, katru gadu notika kapusvētki. Tas bija toreiz, kad vēl Lestenes mācītājs bija vācietis Krīgers (Krueger). Viņš bija uzaicinājis kapusvētkos runāt toreiz vēl teoloģijas studentu, vēlāko ārk. prof. un Sibīrijas mocekli E. Rumbu, kas bija izcils runātājs. Bija zināms, ka viņš cēlies no kaimiņu Jaunpils pagasta. Cilvēkiem tāpēc bija lielāka interese klausīties šo latviešu teoloģijas studentu. Kapusvētku gadījumos vienmēr tika uztaisīta ar puķēm nopušķota pults, kas bija netālu no kapu ieejas. Kādus desmit metrus no šīs pults bija Biezo ģimenes kapu vieta. Tur bija apglabāts arī 1905. gadā nošautais mans tēvabrālis Žanis. Pie viņa kapa bija liels pelēka granīta krusts ar zelta burtiem iekaltu vārdu. Mūsu ģimene stāvēja pie tā, tuvu pie runātāja. Šī runa radīja ārkārtīgu uztraukumu Lestenes draudzē, to sevišķi izjuta mans tēvs. Kaut bija nošauts viņas dēls, vecmāte bija dziļi kristīga. Viņai dēla zaudēšana bija traģēdija bez kāda sociāla, nacionāla vai teoloģiska motivējuma. Rumba šais kapusvētkos asi runāja pret sarkanajiem. [...] Vecmāte, pārnākusi no kapusvētkiem, stāstīja, ka pēc tam, kad mēs aizgājuši, pie nošautā dēla kapa pienācis vīrietis, kuru viņa nav pazinusi. Tās nav ar viņu runājis, tam galvā bijusi baltas virsas cepure, kā jūrniekam, ko tas noņēmis, piestājies pie kapa un noliektu galvu kādu brīdi klusējis. Pēc tam vēl noskatījies uz kapu un aizgājis. Nekad neķļuva zināms, kas bijis šis svešinieks. Jādomā, kāds no 1905. gada cīnītājiem.” Sk.: Biezais, H. (1986). *Saki tā, kā tas ir*. [Linkolna]: Gauja. 66., 67. lpp.*

Mācītājs un rakstnieks Andrievs Niedra. 1902. gads

Arheoloģe Lūcija Vankina atmiņās stāsta par kapusvētkiem Bērzaunē, kas rīkoti jūlija pēdējā svētdienā un piederēja pie vasaras nozīmīgākajiem notikumiem. Viņa raksta: “*Tad ļaudis taisījās apmeklēt savus aizgājušos piederīgos un satīties ar radiem un draugiem. Svētku rītā saposās un devās ceļā. [...] Uz lielceļa dažreiz izveidojās vesela braucēju karavāna. Kam bija strauji, jauni zirgi, tie apbrauca gausākos. Zirgi bija iejūgti goda aizjūgā. Zirglietas nospodrinātas, kumeliņi nopucēti. Aiz sētā meža, kad sākās balto vītolu aleja, atskanēja pirmās zvanu skaņas baznīcas tornī; tās braucējus pavadīja līdz baznīcai. No baznīcas pa kreisi nogriezās balto vītolu ieskaudais ceļš uz kapsētu. Ceļa vītolu ēnā, tāpat pie kapsētas salasījās pajūgi. Viss bija svinīgs un tīrs, kapi apkopti. Ap vienpadsmitiem atskanēja kapu zvans — un kapusvētki sākās. Spređiķoja draudzes mācītājs T. Ramoliņš¹². Dievvārdi notika kapsētas austrumu piekalnē, kur atradās maza kancelīte.”¹³*

¹² Teodors Ramoliņš (1867—1947), garīdznieks. Beidzis Tērbatas Univeristāti. Bijis mācītājs Rīgā (1900—1905), Bērzaunē (1905—1921), Mežotnē (1921—1936).

¹³ Vankina, L. (1994). *Mūsu mājas. Pa atmiņu ceļiem*. Rīga: Zinātne. 73. lpp.

Kapusvētku izrādes svinīgās daļas centrālais notikums bija mācītāja sprediķis. Tam bija augstas prasības, un allaž pēc kapusvētkiem, kā liecina publikācijas presē un atmiņu stāsti, mācītāja runa tika vērtēta, salīdzināta, kritizēta vai uzteikta. Garīdzniekam bija jāspēj uzrunāt pat tūkstošiem kapusvētku dalībnieku, sniegt viņiem emocionālo un prāta baudījumu, tālaika morālo skaidrojumu. Daudzi mācītāji to arī nespēja paveikt. Turklāt 1905. gada notikumos baznīca, it īpaši Ev. luteriskā baznīca bija zaudējusi prestižu un autoritāti.¹⁴ Kapusvētkos tika gaidīti tieši latviešu tautības mācītāji, viņi baudīja daudz lielāku uzticību nekā vācbaltiešu izcelsmes garīdznieki. Latviešu mācītāji ne tikai labāk pārvaldīja latviešu valodu, bet arī pazina auditoriju. Viņu vairākums paši bija zemnieku dēli un tālab arī — *savējie*. Vidzemes lielākajos kapusvētkos dažkārt uzstājās ne tikai vietējais mācītājs, bet arī viens vai divi citi mācītāji. Auditorijai tas parasti patika, un ciemiņu sprediķi tika uzklausi ar interesi. Tādējādi arī kapusvētku dievkalpojums bija citāds, interesantāks, svinīgāks nekā baznīcā ik nedēļu notiekošais.

Par tālaika kapusvētku leģendu kļuva mācītāja Andrieva Niedras sprediķi. Reizumis pat ir izskanējuši apgalvojumi, ka tieši viņš ir kapusvētku tradīcijas iedibinātājs.¹⁵ A. Niedra bija izcils orators. Laikabiedri liecina, ka “vārdi dievkalpojumā plūduši kā dzīva straume, apgaroti ar sirds siltumu un ideālismu. Viņš nebija auksts, skeptisks runātājs, bet visam teiktajam dzīvojis līdzī. Viņa runa tecējusi kā strauta ūdens no kalna avota, arvienu tīra, dzidra, svaiga. Un nekad savus tematus Niedra nav atkārtojis”.¹⁶ Andrieva Niedras biogrāfe Biruta Gudriķe uzsver, ka mācītājs ceļu uz latviešu sirdīm atradis tāpēc, ka “pratis savienot kristietības mācību ar savas tautas ētisku audzināšanu nacionālā ideālisma virzienā”.¹⁷ Izskanēja arī apgalvojumi, ka A. Niedra ir otrais izcilais sprediķotājs Vidzemes vēsturē pēc ļoti populārā mācītāja Jura Neikena (1826—1868).

¹⁴ Runce, I. (2005). Baznīca un 1905. gada revolūcija Latvijā. Grām.: Bērziņš, J. (red.). *1905. gads Latvijā: 100. Pētījumi un starptautiskas konferences materiāli. 2005. gada 11.—12. janvāris, Rīga*. 354. lpp.; Runce, I. (2013). *Mainīgās divspēles. Valsts un Baznīcas attiecības Latvijā: 1906—1940*. Rīga: LU FSI. 150., 151. lpp.

¹⁵ Āboliņš, A. (2004, 21. aug.). Kapu svētki Latvijā. *Svētdienas Rīts*. 6. lpp.; Misāne, A. (2012). Piezīmes par kapu svētku sākotni Latvijā. Grām.: Krūmiņa-Koņkova, S. (red.). *Reliģiozitāte Latvijā: Vēsture un mūsdienu situācija*. Rīga: LU FSI. 253.—257. lpp.

¹⁶ Gudriķe, B. (2007). *Andrievs Niedra — rakstnieks un mācītājs*. Rīga: Zinātne. 203. lpp.

¹⁷ Turpat. Par A. Niedras dzīvi arī sk.: Puriņš, Ā. (2005). *Andrievs Niedra. Četri gadī un viss mūžs*. Rīga: Valters un Rapa.

Mācītājs Andrievs Niedra kapusvētkos Jaunpiebalgā. Pastkarte. Ap 1914.—1919. gadu.
Latvijas Nacionālās bibliotēkas krājums

Vasarās Andrievu Niedru gaidīja daudzos kapusvētkos. Piemēram, Kārlis Siliņš, jau būdams trimdā, 20. gs. 60. gados atmiņās ar sajūsmu rakstīja par pieredzēto kapusvētkos Vietalvā: “Mācītājs Andrievs Niedra noturēja kapu svētkus mūsu ģimenes kapu kuplās liepas paēnā. No dziesmu lapiņām tad pirmo reizi dziedāja viņa brīnišķīgo dziesmu: “Jūs dzīves jūras klusie krasti, Tu sala plašā mūžībā.” Esmu dzirdējis sprediķojam gandrīz visus mūsu labākos mācītājus, bet tik dziļu iespaidu ne no viena mācītāja nekad un nekur citur neesmu izjutis.”¹⁸ Mācītājs Kārlis Kundziņš (jun.) atminējās: “[..] kā jauns kandidāts Valmierā, es ar patiesu apbrīnu biju noklausījies kādu kapu svētkos Niedras teiktu sprediķi, neparastu pēc sava rakstura un nepārspējamu savā dzejiskā izteiksmē. Cilvēka mūžs tanī bija salīdzināts ar Jordānas upes gaitu līdz pat tās ieplūšanai

¹⁸ Siliņš, K. (1965). *Mana dzīve. Manu dienu atmiņas*. [Aijovas Veiverlija]: Latvju Grāmata. 30. lpp.

Nāves jūrā, pēc kam noslēgumā runātājs, izejot no pravieša vārdiem (Eceķ. 47.), attēloja brīnumaino Nāves jūras metamorfozi — tās pārvēršanos ziedošā Dieva dārzā.¹⁹ Andrievs Niedra pats par savu tā laika mācītāja un sabiedriskā darbinieka aktīvās darbības mērķi nosauc vēlēšanos kļūt par “tautas audzinātāju”, kurš “darbojas latviešu tautas dvēseles labā, par vienotas gribas un ideālisma veidotāju”. Viņaprāt, tas bija panākams nevis ar “abstrakcijām un teorijām; audzinošais tautā bija jāienes tēlu, konkrētu situāciju un praktisku pasākumu veidā”.²⁰

**Mācītāja Andrieva Niedras runas Tirzas kapusvētkos
1912. gada 5. augustā atstāsts.
Runas pamats: 2. Mozus grāmata, 13, 19**

“Viņam, pēc ilgiem gadiem uz dzimteni atnākušam, daudz kas bijis citāds, svešs, daudz nepazīstamu seju un dažs labs, ko senāk pazinis, pārvērties tā, ka zīmējis gan, bet nevarējis teikt, vai ir tas, vai tikai kāds tam līdzīgs. Bet, pēc ļoti daudziem apvaicājoties, tam rādījuši uz kapsētas kalniņu: tur — tur viņi jau atdusas no saviem darbiem. Tur viņš savus sveicienus varējis nest pie viņu kapu kopiņas, un tas arī viņam rādot, kāpēc visiem kapsēta tik mīļa un kapu svētki pie mums tāda iecienīta diena, — kāpēc tie vecie, kas savus laikabiedrus pārdzīvojuši, vismīļāk uzmeklē kapsētu un kāpēc daudzi, svešumā mūžu nodzīvojuši, mirdami vēlas, lai apglabātu dzimtenes kapos, kā to arī Jāzepts kāroja. Tad apcerēja: kāpēc Mozus un Izraēļa bērni ņēma Jāzepta kaulus līdzī un ko mēs tur mācamies? Runātājs deva atbildi, ka viņi to darīja 1) paklausot viņa novēlējumam, ko Jāzepts bij licis pat apsvērt, ticēdams Dieva solījumiem. Arī mums tā jāpaklausa savu vecāku un vectēvu novēlējumiem un jāgodā viņu stiprā ticība un jāizpilda mūsu ticības solījumi. Viņi to darīja 2) aiz pateicības par Jāzepta labdarību un mīlestību. Jo vairāk mēs parādā pateicību tiem, kas dus kapos, par viņu mīlestību un labdarību! Runātājs te atminējās, ka, zēns būdams, reiz nesis tēvam, līdumu arot, ko ēst, un, pamanījis viņa asaras, vaicājis cēloņa, uz ko tēvs atbildējis, ka žēl šo — bērnu, būtu

¹⁹ Kundziņš, K. (1955). *Laiki un likteņi. Atmiņas un apceres*. 2. izd. [Mineapole]: Sējējs. 62. lpp.

²⁰ Puriņš, Ā., Andersone, I. (1994). Andrieva Niedras “Tautas nodevēja atmiņu” npublicētā nodaļa. *Latvijas Arhīvi*, 2, 52.

labprāt vēl 5 gadus dzīvojis, lai šos dzīvē nostādītu, panesot visus grūtumus, bet nezinot, ko Dievs nodomājis, — un ziemas nesagaidot jau viņu guldījuši zem zaļām velēnām. Bet nevien vecākiem, bet draugiem, pazīstamiem, daudzkārt pat svešiniekiem mēs parādā pateicību, ko dievamžēl mūsu laikos tik daudzkārt aizmirstot. — Tālāk viņi to darīja 3) aiz nožēlošanas, ka Jāzepam darījuši ļaunu. Mums arī gan daudz ko nožēlot pie kapiem. Cik daudz bērniem jānožēlo nepaklausība vecākiem! Cik vecākiem jānožēlo, ka bērns, ko Dievs viņiem dāvinājis skaidru, mīļu, gājis postā aiz viņu modrības trūkuma. Cik daudz ļauna nav darījis viens pats neapdomīgs vārds uz kādu vai par kādu teikts, un tā vēl dažādi! Lai tad nākam pie apbēdināto kapiem, tos kopt un lūgties no Dieva piedošanas. — Pēdīgi viņi to darīja 4) cerībā, ka iegūs Dieva apsolīto mantību. Kapsēta arī cerības vieta. Jauniem tas vēl nebūs saprotams, tie domās: kā var būt cerība, kur visi centieni, mērķi, dzīve pagalam! Bet vecie, kas, uz spieķa atspiezdami, noguruši, vientuļi, no dzīves vairs nekā negaidot, atstaigā uz kapiem, tie saprot: te tā miera vieta, te tā pēdīgā cerība! Arī dzīves apnikumā raugās uz kapsētu kā cerības vietu. Bet mums, kristīgiem cilvēkiem, vajag pacietības, vajag sargāt savu mūžīgo cerību. Tad vien varēsim pie kapiem stāvēt cerības pilni un šķiroties priecāties uz atkalredzēšanos mūsu īstajā dzimtenē pie Kristus un pie sava debess Tēva. — Beigu vārdā, aizrādot uz kuģim “Titanik” bojā ejot²¹ dziedāto dziesmu: “Tuvāk pie tevis, Dievs,” runātājs vēlējās, lai šos vārdus ņemtu par pamatu dzīvē un nāvē un lai pie kapiem stāvētu cerībā, ka aizgājēji nākuši tuvāk Dievam: tad caur Kristus žēlastību mūsu sirds visos laikos sajostos tuvāk Dievam! — Klausītāju bija tūkstošiem, gan pašu ļaudis, gan no apkārtējām draudzēm. Dziedāja no sevišķām lapiņām. Mācītājs Niedras kgs vienu (gan paša sacerētu) dziesmu sacīja priekšā. Draudzes dziedātāju koris pušķoja svētkus ar trim dziesmām.”

T. (1912). Tīrzā. *Evanģēliuma Gaisma*. 38, 301.

Kapusvētku svinīgā rituāla svarīga sastāvdaļa bija arī vietējo koru un orķestra uzstāšanās. Parasti izskanēja vairāki skaņdarbi. Domājams, ka tieši kapusvētkos korjiem un orķestriem bija vislielākā auditorija un tādēļ arī — gada nozīmīgākais un atbildīgākais

²¹ Pasažieru tvaikonis “Titāniks” nogrima 1912. gada 15. aprīlī.

priekšnesums. Presē izskanēja priekšlikums kapusvētku programmā iekļaut deklamācijas, jo ir daudz labu dzejoļu (piemēram, Viļa Plūdoņa, Andrieva Niedras, Luda Bērziņa, Augusta Saulieša, Tirmalietes u.c. dzejas), kas piemērotas šā pasākuma noskaņai.²²

Dievkalpojums bija tikai daļa no kapusvētkiem. Sanākušajiem ļaudīm galvenā bija satikšanās. Piemēram, dzejniece Ziemcietīte kapusvētku ainu tēlo: “*Kā upe plūst ļaudis uz kapsētu, / Lai kapu svētkus tur svētītu. / Pie mīļo kapiem katris apstājas / [...] Ir daudz ar tādu, kas uz kapsētu / Ir nākuši, lai ļaudis satiktu. / [...] Tie jau tri tērzejot starp kapiem staigā.*”²³

Notika arī “ciemošanās” citam pie cita ģimenes kapavietās un pie pajūgiem aiz kapsētas vārtiem. Lūcija Vankina atmiņās rakstīja: “*Pēc dievvārdiem radi un paziņas sagāja pie ratiem aprunāties un ieturēties ar “rikām” (tā sauca līdzpaņemto cienastu).*”²⁴ Dažviet blakus kapsētai notika tirdzniecība. Jaunpiebalgas kapusvētku norisi kritizējošā rakstā lasāms: “*Min.[ēto] svētku dienās dažādi šeptnieki sabrauc no malu malām, kā: zivju, reņģu, kliņģeru, auglūdēns pārdevēji utt.; netrūkst arī alkohola “skapētāju”, ne “rudzīša”, ne “miezīša”. Aiz šī iemesla tad arī draudze pa dievvārdu laiku sadalās divos lēģeros, t.i., kamēr viena puse iekšpus sētas vārtiem klausās dievvārdus par zemes iznīcību un nākamās debess dzīves priekiem (?!), tikmēr otra puse, ārpus mūriem ar zemes priekiem mielodamies, jau paradīzi jūt šepat zemes virsū.*”²⁵

Svinēšana turpinājās arī tuvākajos krogos.²⁶ Daudzviet par tradīciju kļuva zaļumballe dienas noslēgumā. Lūcija Vankina atcerējās, ka vakarā Bērzaunes upes līcī notikuši zaļumsvētki.²⁷ Tomēr lielākā vasaras zaļumballe bijusi pēc kapusvētkiem pareizticīgo kapsētā, tā notika nedēļu vēlāk nekā luterāņu kapusvētki, un tad uz abiem pasākumiem pulcējās ļaudis no plašākas apkārtnes. Zaļumsvētkus tad rikoja Aronas pilskalnā, tajā dziedāja koris un spēlēja orķestris.²⁸

²² Brn, K. (1908). Kapu svētki. *Evanģēliuma Gaisma*. Nr. 42. 334. lpp.

²³ Ziemcietīte (1911, 19. jūl.). Kapu svētkos. *Latviešu Avīzes*. 1. lpp.

²⁴ Vankina, L. (1994). *Mūsu mājas. Pa atmiņu ceļiem*. Rīga: Zinātne. 73. lpp.

²⁵ Kr., O. (1912, 21. aug.). No Jaunpiebalgas draudzes. *Sadzīve*. 2. lpp.

²⁶ Laikraksts “Jaunās Latviešu Avīzes” par kapusvētkiem Vecpiebalgā 1914. gada vasarā rakstīja, ka kapusvētkos ir sanākuši kopā ap 2500 cilvēku, taču atšķirībā no citiem gadiem Kalna krogs ir tukšs, jo mācītājs Rozenbergs visu gadu ir dzīvi sprediķojis par alkohola ļaunumu. Taču “*kapu vārtu priekšā abpus ceļam bij sabraukuši 14 auglūdeņnieku rati*”. Sk.: Pbdz. (1914, 1. jūl.). Vecpiebalga. *Jaunās Latviešu Avīzes*. 3. lpp.

²⁷ Vankina, L. (1994). *Mūsu mājas. Pa atmiņu ceļiem*. Rīga: Zinātne. 73. lpp.

²⁸ Turpat. 74. lpp.

Sākoties Pirmajam pasaules karam, kapusvētku tradīcija nepārtrūka. Kapsētas tāpat tika koptas, un cilvēki sanāca kopā. Domājams, ka dalībnieku skaits bija mazāks, — daudzi bija armijā, citi devušies bēgļu gaitās, vēl citi mainījuši dzīvesvietu. Bija saņemtas ziņas par kritušajiem. Kapusvētki arī kara apstākļos palika nozīmīga lokālās kopienas satikšanās un jaunumu apmaiņas vieta. Par 1916. gada Lazdonas kapusvētkiem presē lasāms: “Lazdonas luterāņu kapos bija liela ziedu bagātība. Kur vien acis meti, kapu plāni un kopas nobērti jaunu smilti un puķēm izrotāti, ka neviļus nāca prātā doma: lūk, tautas daiļuma sajūtas izstāde.”²⁹ No mācītāju sprediķiem tika gaidīts kara jēgas, sava laika morāles skaidrojums, mierinājums, cerību piepildījuma solījums. Piemēram, Saikavas kapusvētkos Cēsu iecirkņa prāvests Avots³⁰ “svētku sprediķī dziļi izjustiem vārdiem runāja par ilgām pēc svabadības, kuras ceļas dvēseles dziļumos nospiestai un izmocītai cilvēcei. Runātājs atstāja neaizmirstamu iespaidu un pacēla no zemes rūpju dzīves un ļaunuma ideālā ilgu pasaulē. Ļaužu bija tūkstošiem [..]”.³¹

Pirmais pasaules karš pilnībā izpostīja dzīves normālo ritmu. Jaunekļi un vīri spēka gados bija uzvilkuši karavīra formu, sievietes veica darbus, kurus pirms kara uzskatīja par šim dzimumam absolūti neatbilstīgiem un neiespējamiem. Bija mainījies atbildības sadalījums ģimenē. Vīriešiem atrodoties armijā, sievietes pieņēma lēmumus par ģimeni, bērniem, gados veciem ļaudīm, finansēm, dzīvesvietu. Rīgas evakuācija, došanās (it īpaši kurzemnieku) bēgļu gaitās, mobilizācija bija saārdījušas agrāko sociālo sistēmu, daudziem mainījās sociālais statuss. Strauji kritās dzīves līmenis, trūka pārtikas un citu ikdienai tik nepieciešamo lietu. Karalaiks un frontes tuvums mainīja arī seksuālās uzvedības normatīvus. Valdīja sajūta, ka visa *vecā, labā pasaule* iet bojā.³² Šo sajūtu vēl izteiktāk vairoja politiskā nestabilitāte, sabrūkot Krievijas impērijai, mainoties varām, naudai, nenorimstot karadarbībai. Kapsētas un kapusvētki šajā *juku laikā* saglabāja normalitāti. Tika sakopti kapi, sanāca cilvēki, skanēja sprediķis, dziedāja koris un skanēja mūzika, daudzviet notika arī zaļumballe — viss kā miera laikā.

²⁹ -tp-. (1916, 13. jūl.). Lazdona. Kapu svēkos. *Lūdums*. 5. lpp.

³⁰ Kārlis Avots (1859—1939), studējis Tērbatas Universitātē, bijis mācītājs Ļaudonā, Liezerē, Cēsu iecirkņa prāvests (1905—1935), Valkas iecirkņa prāvesta p. i. (1935—1937).

³¹ [B. a.] (1918, 13. jūl.). Saikava. *Dzimtenes Ziņas*. 3. lpp.

³² Tuvāk par Pirmā pasaules kara izraisītājām sociālajām un ikdienas dzīves pārmaiņām sk.: Zelče, V., Sprugaine, V. (2005). *Marginālās jeb 1376. fonds*. Rīga: Latvijas Valsts arhīvu ģenerāldirekcija; Latvijas Valsts vēstures arhīvs. 14.—39. lpp.

Divdesmitie gadi

Divdesmitie gadi iezīmē jaunu un citādu posmu Latvijas dzīvē. Līdz ar to mainījās arī kapusvētku tradīcija, tās sociālā loma, emocionālā slodze un vieta lokālo kopienu un tām piederīgo tiklojumā.

1920. gadā Latvijā norima karadarbība. Bija nodibināta Latvijas nacionālā valsts un noritēja tās radišana realitātē. Tika veidota likumdevēja un izpildu vara, tās pārstāvniecība, nacionālā un reģionālā līmeņa administratīvās, ekonomiskās, finanšu (arī naudas), kultūras un citas valsts esībai nepieciešamās institūcijas. Notika valsts iedzīvotāju dzīves, iztikas līdzekļu nodrošinājuma, sociālās un tiesiskās aizsardzības sistēmas izveidošana. Tā bija neatliekama dzīves un ikdienas prasība, jo gandrīz piecus gadus Latvija bija atradusies kara zonā un to “*vajadzēja uzcelt pilnīgi no kara drupām*”.³³ Cilvēkiem bija vajadzīga vispirms drošība un iztika, lai varētu cik vien iespējams jēgpilni dzīvot savu dzīvi — strādāt, radīt un audzināt bērnus, kopt zemi, radīt materiālas un garīgas vērtības, kā arī īstenot *kolektīvo darbu* — Latvijas valsts būvēšanu.

Jau pirmajā miera gadā tika uzsākta agrārā reforma, kas daudzus agrākos bezzemiņus pārvērta par jaunsaimniekiem, tā piepildot gan viņu, gan arī viņu senču sapni par *savu zemi*. Etnogrāfs Uģis Niedre, stāstot par vidzemnieka Augusta Pakalna mūža laiku, tēlo arī vienus no pirmajiem mierlaika kapusvētkiem un tolaik tik svarīgo zemes reformu: “*Gada lielākais notikums Aumeistaros ir kapu svētki. Sabrauc un sanāk no malu malām, pat citiem apriņķiem un novadiem, bijušie un esošie pagastnieki. Visi, kuriem kāds sakars ar kokos icaugušo draudzes mūžīgā miera dārzu. Jūlija pēdējā svētdienā kaņpos tad nevar saprast — vai dzīvo vairāk kā gulētāju. [...] Kapsētā starp pušķotām kopiņām staiģāja, sēdēja uz soliņiem veci un jauni. Dažs, nometies ceļos pie kapa, raudāja. Vīstos puķu smarža te jaucās ar briedošas labības smaržu tur — ārpusē. Mācītājs runāja dedzīgi. Gustam netikās spiesties drūzmā tuvāk, līdz viņam vējš atnesa atsevišķas teikumu daļas: — Augstākā dzīves gudrība — prieki un bēdas — laime, nelaime — nāves ēna — iznīcība — augšāmcelšanās... — Kopsakaru nevarēja uztvert. Gusts gāja staiģāt. Sarokojās ar pazīstamiem vīriem. Aprunājās. Runas šim laikam parastās kā visās cilvēku sanāksšanas vietās — par ZEMI. Došanu, ņemšanu, pieprasīšanu, piešķiršanu... Garas un nebeidzamas.*”³⁴

³³ Bērziņš, A. (1963). *Labie gadi: pirms un pēc 15. maija*. [B. v.]: Grāmatu draugs. 81. lpp.

³⁴ Niedre, U. (1993). *Iršu dārzs. Vēstījums par vidzemnieka Augusta Pakalna mūža laiku un darbiem*. Rīga: Izdevniecība “Latvijas enciklopēdija”; Latvijas Etnogrāfiskais brīvdabas muzejs. 88., 89. lpp.

Pirmajā pasaules karā, pēc Krievijas impērijas sabrukuma notikušajās dažādu politisko spēku bruņotajās sadursmēs, terorā un Atbrīvošanas karā Latvija bija zaudējusi apmēram 37,5% savu iedzīvotāju. 20. gadu sākumā mājās atgriezās tūkstošiem bēgļu, arī daļa vēl pirms kara uz Krieviju aizceļojušo latviešu. Karš un bēgļu gaitas bija saārdījušas cilvēku savstarpējo attiecību tīklus.³⁵ Tiek lēsts, ka faktiski katra ģimene bija zaudējusi kādu radnieku. Ģimene, kā raksta vēsturnieks Andrejs Plakans, nav tikai vīrs, sieva un viņu bērni, bet arī sociāls process, kura dalībnieki ir dziļi sakņoti plašos un sazarotos ģimeniskos tīklos. Tie ietver arī dzīvesvietas, dzimtas mājas, tradīcijas, attiecības, kā arī vēl citas sociālas parādības un norises. Karš bija izklīdinājis ģimenes, daudzas sašķēlis, sanaidojis. Vēl ilgus gadus pēc kara cilvēki meklēja cits citu un centās atjaunot radnieku saites un attiecības. Samērā daudz laulību tika šķirtas un slēgtas jaunas. Latvijas iedzīvotāju demogrāfiskajā ainā parādījās jauna sociālā grupa — kritušo karavīru atraitnes.³⁶

Divdesmito gadu pirmā puse daudziem latviešiem bija mājās pārnākšanas laiks. Tālab arī — atkalredzēšanās, satikšanās laiks, kurā līdzās bija prieks un bēdas, pārsteigums un sarūgtinājums, cerības un vilšanās. Kapusvētki, būdami plašākais un vasaras nozīmīgākais pasākums Latvijas laukos, bija vieta, kur šīs satikšanās notika, kur tika uzzināti gan labi, gan slikti jaunumi par pazīstamo cilvēku likteni karā un/vai bēgļu ceļos. Kapusvētki faktiski bija pagastnieku *dvēseļu revīzija*. Tajos skaitīja un pārskaitīja karā zaudētos un dzīvi palikušos.

Pie Pirmā pasaules kara sekām pieder arī jaunas kolektīvas sērošanas tradīcijas veidošanās visā Eiropā. Nekad pirms tam cilvēce nebija zaudējusi tik daudz jaunu cilvēku, kuri nebija nodzīvojuši visu cilvēkdzīvi atvēlēto laiku. Nekad agrāk tik daudz cilvēku nebija apbedīti ģimenes, bet brāļu kapos, kas pārsvarā atradās tālu no dzimtās vietas, pat arī citās valstīs. Daudzu bojāgājušo atdusas vieta tā arī palika nezināma. Samierinoties ar zaudēto un neatgūstamo, tika iekārtoti brāļu kapi, uzstādīti pieminekļi, izveidotas simboliskās “nezināmā karavīra” atdusas vietas. Visā Eiropā, kā raksta kultūrvēsturnieks Džejs Vinters (*Winter*), pēc Pirmā pasaules kara izveidoto memoriālu galvenā tēma bija cieņa, kritušo dzīvības novērtējums un cerība. Šis vēstījums palīdzēja

³⁵ Plakans, A. (2002). Ģimenes struktūras: dzīves cikls Baltijas pagātnē. Grām.: *Baltija — jauns skaatījums*. Rīga: Atēna. 127. lpp.

³⁶ Tuvāk sk.: Zelče, V., Sprugaine, V. (2005). *Margināls jeb 1376. fonds*. Rīga: Latvijas Valsts arhīvu ģenerāldirekcija; Latvijas Valsts vēstures arhīvs. 41.—50. lpp.

Svētbrīdis Rīgas Brāļu kapos. 1924. gads. *Jāņa Rieksta foto*

pārdzīvot tuvinieku zaudējuma sāpes. Karavīru pieminēšana bija tālaika universāla parādība. Sērošanas rituālos iekļāvās gan valsts rīkotās ceremoniālās parādes un svinīgā vainagu nolikšana, gan ģimenes un draugu loka pasākumi, gan arī cilvēka rokas pieskāriens karavīra piemiņas plāksnei.³⁷ Arī Latvijā 20. un 30. gados tika uzstādīti Brīvības cīņu pieminekļi un strēlnieku brāļu kapu pieminekļi, izveidotas pieminēšanas tradīcijas un rituāli. Tie kalpoja arī sabiedrības saliedēšanai un valsts vērtības apziņai. Latvija, lai gan bija zaudējusi ļoti daudz cilvēku, pasaules pirmo lielāko karu bija noslēgusi kā uzvarētāja, bija izkarota iespēja veidot valsti.³⁸

³⁷ Winter, J. (1995). *Sites of Memory, Sites of Mourning. The Great War in European Cultural History*. Cambridge: Cambridge University Press. P. 22—28, 78—116.

³⁸ Par sērošanas un pieminēšanas tradīciju Latvijā pēc Pirmā pasaules kara un Atbrīvošanās kara tuvāk sk.: Zelče, V. (2007). Pieminēšana. *Piektais gads*. 17.—19. lpp.

Pēc kara tapa arī jauna tradīcija — kapusvētki brāļu kapos. Pamatlīnijās to rituāls bija līdzīgs civilajās kapsētās notiekošajam. Atšķirība — Latvijas Armijas komandieru un karaspēka daļu piedalīšanās. Šajos kapusvētkos parasti klātesošos uzrunāja ne tikai mācītāji, bet arī armijas un/vai veterānu organizāciju pārstāvji. Preses publikācijas, kas vēsta par brāļu kapu kapusvētkiem, vienmēr akcentē pasākuma svinīgumu, sirsnīgumu un lielo dalībnieku skaitu. Piemēram, īsa ziņa par kapusvētkiem Rīgas Brāļu kapos 1928. gadā: “*Gadskārtējie Brāļu kapu svētki vakar izdevās labi. Kapos saplūda tūkstošiem ļaužu, kuri, neviena neaicināti, [...] labprātīgi min kluso ceļu uz varoņu dusas vietu. Kapos aizlūgumu turēja mācītāji E. Bergs³⁹, Teriņš⁴⁰ un Ķirsītis (no Bauskas). Aizlūgumi par kritušajiem brāļiem notika reti sirsnīgi un aizkustinoši. Daudzi piederīgi savu tuvinieku, kā arī pilnīgi svešus sev kapus pušķoja ar agrīnās vasaras ziediem.*”⁴¹ Līdzīga ir presē publicētā informācija par kapusvētkiem Liepājas brāļu kapos. Tajā arī piezīmēts, ka svinīgais pasākums beidzās ap pusdienas laiku, bet cilvēki kapos kavējās līdz pat vēlam vakaram.⁴² Savukārt Jelgavā divdesmitajos gados jūnija beigās vai jūlija sākumā notika gadskārtējais brauciens ar kuģīti pa Lielupi uz Ložmetējkalnu, kur notika kapusvētki. Tajos tika noturēts dievkalpojums, uzstājās kori un piedalījās arī strēlnieku organizāciju un armijas pārstāvji. Pasākumam bija arī saviesīgā daļa, kurā tika dziedāts, dejots un iets rotaļās.⁴³

Jāuzsver, ka arī Latvijas laukos notiekošajos kapusvētkos divdesmitajos gados nozīmi ieguva ne tikai sērošanas dimensija, bet arī priecāšanās, dzīves svinēšana un baudīšana. Noslēdzoties karam, ar spēju vilni uzplauka izklaides un atpūtas kultūra. Tā ļoti spilgti vērojama bija pilsētās — kafejnīcas, bāri, naktslokāli, klubi, kazino, dejas, kino, pieauga alkohola un apreibinošo vielu patēriņš, cieņā bija labs ēdiens,

³⁹ Edgars Bergs (1878—1868), uzņēmēja un sabiedriskā darbinieka Kristapa Berga dēls, studējis Tērbatas Universitātē, bijis mācītājs Rubenē un Rīgā, Brāļu kapu komitejas priekšsēdētājs, Rīgas Māras baznīcas latviešu draudzes mācītājs. 1944. gadā devies trimdā uz Vāciju, vēlāk uz Angliju.

⁴⁰ Jānis Teriņš (1893—1980), mācījies Tērbatas Universitātē, Harkovas kara skolā, Latvijas Universitātē, Rīgas garnizona mācītājs (1922—1934), vēlāk Rīgas garnizona draudzes mācītājs. 4. Saeimas deputāts. 1944. gadā kā bēglis nonāk Zviedrijā.

⁴¹ -s. (1928, 4. jūn.). Gadskārtējie Brāļu kapu svētki. *Pirmdienas Rīts*. 4. lpp.

⁴² L. K. (1922, 28. jūn.). Brīvības cīņu piemiņas svētki Liepājā. *Tautas Balss*. 2. lpp.

⁴³ [B. a.]. (1925, 27. jūn.). Uz golgātu. *Jaunais Zemgaliētis*. 3. lpp.; [B. a.]. (1926, 30. jūn.). Izbraukums uz Ložmetējkalnu. *Jaunais Zemgaliētis*. 3. lpp.; [B. a.]. (1929, 12. jūn.). Izbraukums uz Ložmetējkalnu. *Jaunais Zemgaliētis*. 3. lpp.

mūzika, izklaidējoša satura prese un literatūra. “*Pēc kara izraisītajām lielajām pārvērtībām, trūkuma un atsacīšanās gadiem cilvēkiem vienmēr ir bijusi alka tvert prieku pilniem malkiem*”,⁴⁴ liksmība bija tālaika sociālā nepieciešamība. Tā palīdzēja pārvarēt kara radīto traumu, mazināt zaudējuma izjūtu un gaisināja bažas par nākotni. Arī laukos, ir īpaši vasarās, notika daudz kolektīvo atpūtas un izklaides pasākumu — zaļumballes, pļaujas svētki, ražas svētki, koru koncerti, ugunsdzēsēju svētki, aizsargu svētki, bērnu svētki, ģimenes svētki, “zemnieku dienas”, sporta svētki, dažāda mēroga dziesmu svētki, teātra uzvedumi un citas svinības ar dejām, mūziku, dziedāšanu un mielastu. Arī pēc kapusvētkiem daudzviet notika viens vai vairāki atpūtas pasākumi. Tālaika presē sastopamas publikācijas, kas nosoda daudzās svinības un vērienīgo svinēšanu kapusvētku dienā, tajās izskan pārmetumi par alkohola lietošanu un daudzajiem iereibušajiem vīriem kapusvētkos.⁴⁵

Kapusvētkos un citos tās dienas pasākumos piedalījās visu vecumu, visu nodarbošanās veidu, visu sociālo un mantisko stāvokļu cilvēki. Publika bija ļoti raiba. Dzejnieks Pēteris Ērmanis to raksturo: “*Redz drānas gaišas, tumšas, pelēkas. / Kas dažādības apģērbos un sejās! / Gan tuklums balts, gan saulē dedzis vaigs, / Gan vienkāršākais svārks, gan modes tērps / [..]. Te jaunība un vecums blakus iet, / Te līkai vecenītei ik pie rokas / Mazs bērniņš tuntulīgi pieķēries.*”⁴⁶ Daļu sanākušo dievkalpojums nepavisam neinteresēja. Tā, piemēram, komponists Pēteris Barisons par kādu kapusvētku dalībniekiem stāsta: “*Citam acīs asaras, citam sejā vienaldzība, bet dažam tā miegs uz mācīties, ka, sprediķa laikā uz kapu kopiņas apsēdies, sāk krākt.*”⁴⁷ Jauniešiem bija svarīgi ieraudzīt vienam otru, puisim/meitai kaut vai tikai ieskatīties mīlotā acīs.⁴⁸ Atmiņu stāsti liecina, ka jaunieši uz kapusvētkiem devās ne tikai, lai klausītos mācītāja runu, aizlūgtu par mirušajiem tuviniekiem, bet arī, lai satiktos. Skolotājs Arvids Nusbergs atmiņās ataino kādu savu jaunības laika “izgāšanos” Ogres kapusvētkos 1920. gadā: “*Mācītāja*

⁴⁴ Rudzītis, H. (1997). *Manas dzīves dēkas*. Rīga: Zinātne. 48. lpp.

⁴⁵ Piemēram: X (1922, 26. aug.). Kristīgie liekuļi ballējas. *Sociāldemokrāts*. 3. lpp.; Balvenietis. (1925, 28. aug.). Balvi. *Daugavas Vēstnesis*. 2. lpp.; -z- (1926, 13. aug.). Kā viņi lustējās. *Strādnieku Avīze*. 2. lpp.; Šveiks. (1929, 25. jūl.). Vistiņļejā svētīgi nosvētītā zaļumballe. *Madonas Aizkulis*. 4. lpp.

⁴⁶ Ērmanis, P. (1926). Kapu svētki uz laukiem. *Ilustrēts Žurnāls*. Nr. 7. 225. lpp.

⁴⁷ Barisons, P. (2007). *Pa pagātnes tekām. Dienasgrāmata rakstīta no 1915. līdz 1947. gadam*. Jūrmala: Praktiskā grāmata. 398. lpp.

⁴⁸ Niedre, U. (1993). *Iršu dārzs. Vēstījums par vidzemnieka Augusta Pakalna mūža laiku un darbiem*. 89. lpp.

Svētceļojums uz latvju tautas Golgatu.

Pagājušo svētdienu uz Ložmetēju kalna vēsturiskām kaujas vietām izbrauca dzīvi palikušie cīņu un uzvaru biedri, kur arī no Jelgavas bij izbraukušas dažas desmitas organizācijas, atnest sveicienus un svētīt kapa svētkus. Augšā: Bij strēlnieks, tagad mūcītājs Būmanis, turā svētku runu, un organizācijas ar karogiem un vaiņagiem.

Apakšā: Gen. Auzans, bij. liktenīgo kauju vadītājs, Ložmetēju kalna virsotnē, norādāmlams uz Tīreļa purviem, iepazīstina skaidrotāju kursu dalībniekus ar tām cīņām un vietām, kur latvju dēli ziedoja savas jaunās dzīvības dzimtenes labā.

Ju. Inka uzņemums.

Publikācija par kapusvētkiem Ložmetējkalnā. *Nedēļa*, 1925, Nr. 27, 16. lpp.

*sprediķa laikā stāvēju blakus Augustam cilvēku bara aizmugurē un klausījos. Pēkšņi pamanīju, ka viņš pazudis. Devos arī es projām no bara un gandrīz uzskrēju virsū kādam pāritim, kas klusi dudināja aiz akācijām. Modās nelāga ziņkārība: vai tas ir Augusts, vai nav? Apgāju ar lielu līkumu, lai neuzkrītoši pārliecinātos, bet pārtis jau nāca pa celiņu uz kapsētas izeju. Es biju atklājies. Viņi abi smiedamies māja, kā sveicinādami. Es neveikli paklanījos un metos prom. Bija liels kauns.*⁴⁹ Jēkabpils avīze par kapusvētkiem Krustpilī rakstīja: “Mācītājs vēl nav ticis galā ar sprediķošanu, kad kādu kilometri nost džesbends plēš vaļā atklāšanas maršu. Jaunatne skrien kā lapas vējā, kur mūzika skan, dimd un rūc.”⁵⁰

Tāpat kā pirms kara cilvēki rūpīgi un atbildīgi gatavojās kapusvētkiem. Skolotāja Daina Zupa agrīnās bērnības atmiņās par došanos uz Opekalna kapusvētkiem stāsta: “Tētis gatavoties sāka jau iepriekšējā dienā. Mazgāja goda ratus un spodrināja zirga

⁴⁹ Nusbergs, A. (1996). Atmiņu zīmējumi. Rīga: Artava. 111. lpp.

⁵⁰ Šalkonis. (1929, 23. aug.). Krustpils pagasts. Jēkabpils Vēstnesis. 4. lpp.

lietas, ko ikdienas darbos neizmantoja. Mamma cepa pīrāgus, ķimeņu maizītes un biezpiena kūku. Cēlās agri. Apdarīja mājas darbus, tad mazgājās un saposās jaunās drēbēs, kas parasti glabājās skapī. Mamma dārzā grieza ziedus. [...] Tētis paņēma skaistos, rakstainos grožus un mazliet paraustīja. Bēris sāka rikšot. [...] ceļš pilns pajūgu. Brīnums! Cits aiz cita brauca ļaudis, goda ratos sasēdušies. Tik daudz iejūgtu zirgu saskaitīt nekādi nebūtu iespējams!” Atmiņā vēl palikusi mamma pamācība, ka “mirušie cilvēki jātur dārgā piemiņā, jo viņi mūsu labā daudz pūlējušies”, kā arī garšīgie pīrādziņi un maizītes pēc kapusvētku dievkalpojuma.⁵¹

Savukārt divdesmito gadu jaunumu vidū ir automašīnas — kapusvētku dalībnieku pārvadātājas. Iepriekšējās desmitgadēs uz kapusvētkiem ļaudis devās vien kājām vai zirgu pajūgos. Tagad laukos iestādes un paši turīgākie saimnieki iegādājās kravas mašīnas. Vizināšanās ar tām bija īpašs notikums. Piemēram, Apes kapusvētku dienas “varonis” bija brīvprātīgo ugunsdzēsēju auto, kas uz šo pasākumu veda apkaimes ļaudis.⁵² Cīravas kapusvētku apraksts vēsta: “Svētku sākums bij nolikts pēcpusdienā plkst. 3, bet jau priekšpusdienā par Sakas lielceļiem lido pilni pasažieru smagie automobiļi, meijām izpušķoti, dziesmām atskanot, tie joņo uz svētku vietu kaimiņu pagastā. Sākot no pat 16 verstis attālās Pāvilostas, visur gar ceļmalām drūzmējās ļaudis, veci un jauni, tiem jāgaida nākošais un atkal nākošais brauciens. Īsi pirms trijiem motori, smagi elsodami, pienes svētku vietai vienus pēc otra korus, taureniekus un pēdējos svētku viesus.”⁵³ Trīsdesmitajos gados dažkārt presē uz kapusvētku izziņošanu tika publicēta informācija (galvenokārt laiks) par kapusvētku dalībnieku pārvadāšanu ar kravas mašīnām un autobusiem.

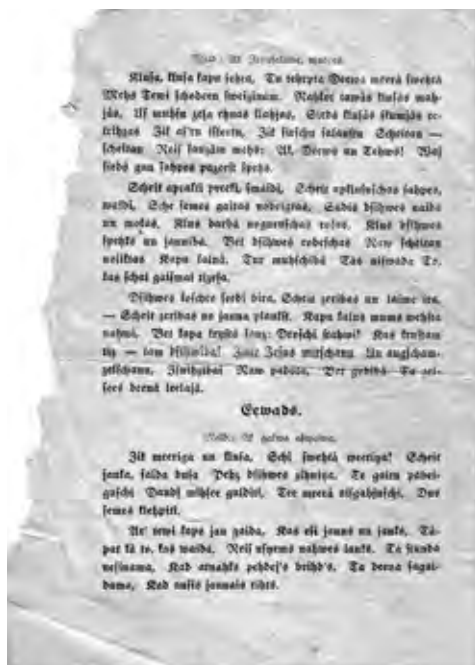
Pilsētnieku došanās uz kapusvētkiem dzimtajā vietā dēvēja arī par “svētceļojumu”.⁵⁴ Tālumnieki, lai nokļūtu kapusvētkos, izmantoja dzelzceļu. Tādējādi jau vilciens kļuva par novadnieku pirmo satikšanās vietu. “[...] mēs jau te vienā pašā vagonā esam daudz braucēju, visi reizi gadā apmeklējam savas dārgās kapu kopiņas, pakavējamies atmiņās

⁵¹ Zupa, D. (2002). *Skolotāj, partija jā-klausa. Gobu dzimtas liktenis*. Rīga: Anitas Mellupes SIA BO “Likteņstāsti”. 58.—41. lpp.

⁵² Novērotājs. (1929, 25. aug.). Apekalns. *Gulbenes Vēstnesis*. 1. lpp. Šī ziņa vēsta, ka automašīna šajā gadā avarēja un gaidītā vizināšanas izjuka.

⁵³ W-ce. (1926, 9. jūl.). Cīrava. *Jaunais Rīts*. 3. lpp. Ziņa vēsta, ka automašīnas piederēja Lamberta k-gam, kurš ļaudis pārvadājis par zemu samaksu. Viņam arī kapusvētkos publiski tika izteikta pateicība.

⁵⁴ Teriņš, J. (1927, 21. aug.). Kapu svētki. *Latvijas Kareivis*. 1. lpp.

Kapusvētku lapa. *Klintas Ločmeles arhīvs*

pie vecākiem, brāļiem, māsām un tad atgriezamiem mājās, ko mīļu līdzpraņemdami no dārgā, mīļā zemes stūriša,” lasāms Vecgulbenes vilciena pasažieru aprakstā.⁵⁵

Informācija par vasarā plānotajiem kapusvētkiem gan rakstu, gan sludinājumu veidā aizvien biežāk bija lasāma presē — gan lielajos laikrakstos, gan arī vietējos, reliģiskajās un baznīcas avīzēs. Tā par kapusvētku norises laiku varēja uzzināt arī tālu no savu senču dzimtenes dzīvojošie.

Jāmin vēl kāda divdesmito gadu politiskās un sabiedriskās dzīves jaunā iezīme — vēlēšanas un priekšvēlēšanu cīņas, kas ienāca arī kapusvētkos. Saeimas vēlēšanu gados — 1922., 1925., 1928. un arī 1931. gadā — vairākos kapusvētkos vai pēc tiem notika aģitācijas sapulces. Prese ar nosodījumu vēstīja par Kristīgi nacionālās savienības un

⁵⁵ Teriņš, J. (1927, 21. aug.). Kapu svētki. *Latvijas Kareivis*. 1. lpp.

Latviešu zemnieku savienības kandidātu rīkotajām “tautas sapulcēm” un to nesaderību ar kapusvētkiem.⁵⁶

Divdesmitajos gados Latvijā kapusvētki ieguva daudzdimensiju tautas svētku raksturu. Tie tika svinēti faktiski visos Vidzemes, Kurzemes, Zemgales un Sēlijas pagastos. Kapusvētkus sāka rīkot arī Latgalē.⁵⁷ Sākotnēji tie notika atsevišķās luterāņu kapsētās, bet pakāpeniski šī tradīcija vērsās plašumā,⁵⁸ tos rīkoja aizvien lielākā skaitā pagastu un arī citu konfesiju kapsētās.

Aizvien izteiktāka kļuva atšķirība starp kapusvētkiem pilsētā un laukos. Pilsētā tie galvenokārt noritēja tikai dievkalpojuma veidā, pirms tā, protams, tika sakopti kapi, nolikti svaigi ziedi. Laukos kapusvētki bija cilvēku (dzīvo un jau aizsaulē esošo) tikšanās un tās nosvinēšana. Savukārt pilsētās kopš 20. gadiem iesakņojās un uzplauka Mīrušo piemiņas dienas atzīmēšana uz rudens un ziemas pārejas sliekšņa un aizdegtu sveču nolikšana pie kapu kopiņām. Iestājoties tumsai, kapsētas pārtapa daudzu mirgojošu liesmiņu ainavā. Arī daudzās lauku kapsētās tika atzīmēta Mīrušo piemiņas diena, kā arī Svecīšu vakari vasaras beigās vai rudens sākumā. Tomēr svecītes kā piemiņas zīme vairāk raksturīgas pilsētai. Šajā laikā bija sākusies sveču industriālā ražošana, spēji kritās to cenas. Pilsētas apgaismojumam aizvien vairāk izmantoja elektrību. Taču laukos, kur cilvēku mājās joprojām dominēja petrolejas lampas un dažādi uguns liesmas gaismekļi,⁵⁹ svecītes vispirmām kārtām vēl aizvien uztvēra kā ikdienā lietojamus sadzīves priekšmetus, nevis simboliska vēstījuma nesējus.

⁵⁶ Piemēram, sk.: Strādnieks (1922, 26. jūl.). Valka. *Sociāldemokrāts*. 3. lpp.; T. (1925, 30. jūl.). Kristīgais un zemnieku savienībnieks kapu svētkos. *Sociāldemokrāts*. 3. lpp.; [B. a.] (1925, 17. sept.). Dobeles. *Jaunais Zemgālietis*. 4. lpp. Humoresku sk.: Kuri-Beri. (1922, 8. sept.). Cukurāboliņš vēlēšanu drudzī. *Svari*. 2.—3. lpp.

⁵⁷ Piemēram, laikraksts “Daugavas Vēstnesis” informē, ka 1925. gada 21. maijā kapusvētki notiks Baltinavā, 2. jūnijā Liepnas Kudupes kapos. Sk.: [B. a.]. (1925, 24. apr.). Ev. lut. draudz. Dievkalpojumu saraksts. *Daugavas Vēstnesis*. 2. lpp.

⁵⁸ Piemēram, Latgales Ev. luteriskās baznīcas draudžu sinodes 1929. gada ziņojumā vēstīts, ka šajā gadā Latgalē kapusvētki notikuši 26 ev. luteriskajās kapsētās. Sk.: [B. a.]. (1931, 20. febr.). Latgales Evaņģ.-lut. baznīcu sinode. *Latgales Ziņas*. 1. lpp.

⁵⁹ Tuvāk par apgaismojumu Latvijas pilsētās un laukos 20. gs. 20.—30. gados sk.: Urālietis, A., Valks, H. (1988). *Elektoroenerģija vakar, šodien, rīt*. Rīga: Avots. 14.—25. lpp.

Mirušo piemiņas diena

Mirušo piemiņas diena — aizsaulē aizgājušo cilvēku atceres diena kristīgajā pasaulē. Latvijā tā parasti tiek atzīmēta novembra pēdējā svētdienā. Ev. luteriskās baznīcas kalendārā šī diena ir Mūžības svētdiena (baznīcas gada pēdējā svētdiena). Tā — kā visu mirušo, it īpaši aizvadītajā gadā mirušo, piemiņas diena — ieviesta 19. gadsimta pirmajā pusē. 1832. gadā Mirušo piemiņas diena atzīmēta pirmo reizi arī mūsdienu Latvijas teritorijā (pēc Prūsijas, kur to atzīmēja kopš 1816. gada, parauga). Romas Katoļu baznīcā šo dienu dēvē par Visu ticīgo mirušo piemiņas dienu jeb Dvēseļu dienu un atzīmē 2. novembrī. Tā tiek atzīmēta jau no 10. gadsimta beigām.

Dzejnieks un publicists Kārlis Skalbe par Mirušo piemiņas dienas tradīciju Rīgā rakstīja: *“Ir skaisti cilvēciņi paradumi [..]. Viens no šādiem paradumiem, kas vieno visus it kā vienā lielā mūžīgā draudzē, ir mirušo pieminēšana.*

Tā ir svinēšana, kas atdzīvojās pie mums pēc pasaules kara, kad tik liela daļa mūsu tautas vai nu no ievainojumiem kaujās, vai no slimībām un ciešanām, kas pavadīja kara pēdas, — pacēlās aiz klusā velēnu vaļņa.

It kā pagājušo gadu simbols pār kapiem pacēlās kaujā kritušā kareivja vai izmocītā bēgļa tēls, kas no kara ieguvumiem nebija saņēmis nekā cita kā vienkārša koka krustiņu.

Tumša novembra naktī neskaitāmi klusi gājēji piepildīja Brāļu kapus un apkārtējās kapenes, dedzināja svecītes uz kapiem un satikās ar saviem aizgājušajiem. Apmaldījies gājējs aiz pilsētas viegli varēja atrast ceļu uz kapsētu, jo pār tumšo priežu galotnēm debesis bija gaišas no svecīšu uguns...

Liekas, ka šai gājienā mēs meklējam savu tik daudz cietušo tautu...”

Ari kultūrpētnieks Andrejs Johansons atzīst, ka Latvijā svecīšu dedzināšana Mirušo piemiņas dienā pie savu tuvinieku kapiem par stabilu tradīciju kļuva divdesmitajos gados. Viņš arī aplūko zviedru folklorista Matsa Rēnberga (*Rehnberg*) 1965. gadā izdoto pētījumu par svecēm kapsētās. Tajā iztīrāta arī situācija Latvijā. “Balstīdamies uz aptaujās savāktajiem materiāliem, kas glabājas Ziemeļu muzejā Stokholmā, viņš konstatē, ka apskatāmās paražas uzplaukumu Latvijā pēc 1. pasaules kara ietekmējuši impulsi ir no rietumiem, ir austrumiem. Pirmos

devuši baltvācieši, sekodami Vācijas paraugiem, otru karavīri un bēgļi, kas atgriezās mājās no Krievijas. Pēc Rēnberga izstrādātās statistikas 30. gados Dobelē ar svecēm bijuši apgaismoti 90% luterāņu kapu, Liepājā 50%, Torņkalnā pie Rīgas 40%,” stāsta A. Johansons. Viņš arī piebilst: “Gandrīz lieki pieminēt, ka uz kapiem aizdegtās sveces raksturo veļu kultu modernos apstākļos. Ko senāk izteica mirušo godināšana un mielošana (dažkārt noliekot ēdienus ne tikai istabā, bet arī tieši uz kapa), tas tagad koncentrējas gaišajā sveces mirdzumā, varbūt ar zināmu simbolisku padziļinājumu.”

Bijušais žurnālists Jānis Grīnblats atmiņās stāsta, ka Mazsalacas draudzes mācītājs A. Skrodelis 30. gados ieviesa mirušo piemiņas dienas atzīmēšanu novembrī, rikojojot kapsētās svecīšu vakarus. Viņš uzsver, ka šis pasākums bija nopietnāks nekā kapusvētki, jo “nekādu svinīgu ceremoniju, nedz arī “groziņu vakariņu” nebija. Toties visa kapsēta mirdzēja svecīšu liesmās”. Ar laiku šo tradīciju pārņēma citas Vidzemes draudzes, raksta J. Grīnblats.

Johansons, A. (2001). *Visi Rīgas nami skan. Atceres un apceres*. Rīga: Daugava. 38. lpp.; Grīnblats, J. (1973). *Jaunkundz, nepareizi savienots! Autobiogrāfisks stāstījums par pieredzēto aviānietību, agronomijā un sabiedriskā dzīvē*. Ņujorka: [Aut. izd.]. 134. lpp.; Hirša, S. (galv. red.). (2007). *Latvijas enciklopēdija. 4. sēj.: LATV-ROJA*. Rīga: SIA “Valerija Belokoņa izdevniecība”. 459. lpp.; Skalbe, K. (1990). *Mazās piezīmes*. Rīga: Zinātne. 327. lpp.; Švābe, A. (galv. red.). (1936). *Latviešu konversācijas vārdnīca*. Rīga: A. Gulbis. 14. sēj. 27403.—27404. sl.

Divdesmitajos gados kapusvētku svinībās pilnībā izzuda pirms Pirmā pasaules kara iedibinājusies protesta, *pret*-publiskās sfēras iezīme. Tajos it kā gluži pašsaprotami savijās tālaika sēru rituāls un liksmošanās pasākumi. Kapusvētkiem piemita nacionālu tautas svētku iedaba. Cilvēki uz kapsētām, sarikojumiem, zaļumballēm gāja satikt cits citu un kopā piedalīties *dzīves svinēšanā*.

Filozofs Pauls Jurevičs rakstīja, ka latviešu kultūras dzīve ir jauna, tā ir tāla no satīnguma un nemitīgi meklē jaunas formas. Turklāt ilgstošā nestabilitāte, mierīgas dzīves rituma trūkums tai zināmā mērā ir radījis avantūrisma pieskaņu, kā arī vēlēšanos par visu, kas jau ir sasniegts, priecāties un baudīt to.⁶⁰ Šī avantūrisma deva,

⁶⁰ Jurevičs, P. (1965). *Idejas un īstenība*. Upsala: Daugava. 362., 363. lpp.

radošums atspoguļojās arī šā laika kapusvētkos. Lai gan Pirmais pasaules karš bija palicis aiz muguras, tā smagās sekas cilvēki jūta gan ikdienā, gan arī, veidojot savas dzīves ilgtermiņā. Kara rezultātā Latvijā bija izveidojusies disproporcija starp vīriešiem un sievietēm, it īpaši darba spējīgo cilvēku vecuma grupā sieviešu pārsvars bija ievērojams. Tāpat salīdzinoši liels bija gados veco cilvēku īpatsvars (sevišķi Vidzemē). Karš bija ietekmējis cilvēku veselības stāvokli, no tā un bēgļu gaitām atgriezās arī nopietni slimi cilvēki un invalīdi. Daudzi no viņiem no dzīves aizgāja priekšlaikus. Divdesmitajos gados Latvijā bija arī liela zīdaiņu mirstība. Pieaugušo galveno nāves cēloņu vidū bija asinsrites slimības, infekcijas saslimšanas, kā arī vēzis, tuberkuloze, nervu sistēmas slimības. Lai gan, augot labklājībai, uzlabojās dzīves kvalitāte un vispārējā demogrāfiskā situācija, nāves ēna no daudzām ģimenēm, no kara un bēgļu gaitām pārnākušajiem neatkāpās.⁶¹ Kapusvētki — dievkalpojums, atcere un satikšanās, mūzikas un liksmes pilnā diena kā ikgadējs rituāls — banalizēja nāvi, ikdienišķoja, tā arī mazinot bailes no nāves. Šie svētki kapos un to tuvumā — ironija un zobošanās par likteni.

Pēc Pirmā pasaules kara un Latvijas valsts pastāvēšanas pirmajā desmitgadē latviešu kapusvētku svinēšanas tradīcijā bija pilnībā iesakņojusies to divdabība, divu pretēju vēstījumu un rīcību apvienojums un mijiedarbe. Tādējādi atspoguļot pašu dzīvi, kur pretējības allaž atrodas līdzās.

Prestatu piemēri

Reliģiskais	Laicīgais
Kristietība	Pagānisms
Kapsēta	Krogs, "zaļumsvētku" norises vieta
Sēras, cieņa	Liksmība
Lūgšana	Dziedāšana, dejošana
Dievkalpojums	Zaļumballe
Vietējie	Atbraucēji
Laucinieki	Pilsētnieki
Mācītājs	Laicīgo pasākumu organizators
Kaps, kapsēta	Ziedu dārzs
Vecākā un vidējā paaudze	Jaunatne
Mirušie	Dzīvie

⁶¹ Tuvāk demogrāfiskās situācijas raksturojumu sk.: Skujenieks, M. (1927). *Latvija. Zeme un iedzīvotāji*. 3. izd. Rīga: A. Gulbis. 213.—253. lpp.; Skujenieks, M. (1937). *Latvijas iedzīvotāji*. Grām.:

Kapusvētki jau nekad un nekur nebija pilnīgi vienādi, to elementi (piemēram, priekšnesumi, pasākuma norises vietas noformējums) tika mainīti, papildināti. Cilvēki, kopienas arī aizguva cits no cita pieredzi. Piemēram, no Vidzemes, kur kapusvētku tradīcija bija senākā un arī izkoptākā, labi izdevušos gan svinīgā rituāla, gan izpriecu elementus pārņēma citu novadu ļaudis.

Kapusvētkos arī atainojās ne tik pozitīvi vērtējamie sabiedrības dzīves vērtību aspekti. Vispirms jau — dižmanība, pārlietu ārišķīga dižošanās ar sociālo statusu, pārticību, sava veida augstmanību, kas piemita daļai no pagastu saimnieciskās, administratīvās un sabiedrisko organizāciju elites. Tas izpaudās arī “vecsaimnieku” pārākumu demonstrējošā attieksmē pret “jaunsaimniekiem”, nelielu zemes platību īpašniekiem un laukstrādniekiem.

Trīsdesmitie gadi

Trīsdesmitajos gados Latvija piedzīvoja gan smagu ekonomisko krīzi un saimniecisko uzplaukumu, gan demokrātijas norietu un autoritāro iekārtu. Visas šīs norises atstāja arī savu ietekmi uz kapusvētku norisi, lai gan to rīkošanas jēgu nemainīja. Sākoties nopietnām saimnieciskajām problēmām, it visur nedaudz norima līksmā izklaides kultūra. Arī Latvijas laukos. Protams, sarīkojumi, zaļumballes, koncerti, teātra izrādes, dažādi svētki notika, tomēr tajos bezrūpīgā priecāšanās bija daudz mazākās devās. Ikdienā bija pieaugusi raižu, bažu, nespējas atbrīvoties no ikdienas pieaugušajiem rūpestiem loma. Komponista Pētera Barisona dienasgrāmatā par vērojumiem Zvejnieku kapusvētku 1931. gada augusta dievkalpojumā un tā dalībnieku noskaņojumā teikts: “*Kad ieskatos viņu sejās, tad redzu: vairumam no tām šī ir tikai ceremonija, kas neskar dziļākas stīgas, bet prāts pie ikdienas joprojām siets.*”⁶² Šās desmitgades pirmās puses presē ir rodamas arī ziņas, ka dažās vietās gadskārtējie kapusvētki kādā no krīzes laika vasarām nav rīkoti. Domājams, ka tās tomēr ir atsevišķas izņēmuma situācijas.

Malta, N., Galenieks, P. (red.). *Latvijas zeme, daba un tauta. 3. sēj.: Latvijas tauta.* Rīga: Valters un Rapa. 3.—26. lpp. Zvidriņš, P., Vanovska, I. (1992). *Latvieši: statistiski demogrāfiskais portretējums.* Rīga: Zinātne. 24.—44. lpp.; Bērziņš, V. (red.). (2003). *20. gadsimta Latvijas vēsture. 2. sēj.: Neatkarīgā valsts: 1918—1940.* Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds. 291.—303. lpp.

⁶² Barisons, P. (2007). *Pa pagātnes tekām. Dienasgrāmata rakstīta no 1915. līdz 1947. gadam.* Jūrmala: Praktiskā grāmata. 360. lpp.

Romas Katoļu baznīcas Rīgas arhidiecēzes bīskaps
Antonijs Springovičs. 20. gs. 20. gadu beigās

1932. gadā Romas Katoļu baznīcas Rīgas arhidiecēzes bīskaps Antonijs Springovičs ieteica visās katoļu kapsētās vasaras otrajā pusē svētdienās rīkot kapusvētkus ar aizlūgumiem par mirušajiem. Tiem, kā uzsver vēsturnieks Heinrihs Strods, bija liela nozīme katoļu reliģiskajā audzināšanā un vienā apvidū dzimušo cilvēku pulcināšanā, ģimenes un dzimtas tradīciju bagātināšanā.⁶³

Turpinājās brāļu kapos rīkoto kapusvētku tradīcija. Lai gan ar laiku bija pierimis kara zaudējumu sāpes skaudrums, pasākumi bija svinīgi un sirsnīgi un tos apmeklēja ļoti daudz cilvēku. Piemēram, laikraksts “Latvijas Kareivis” par kapusvētkiem Rīgas Brāļu kapos stāstīja: “*Jau priekšpusdienā tramvaji un autobusi uz Meža parku bija pildīti. Vairums pasažieru izkāpa pie Brāļu kapiem, kur pēcpusdienā bija nolikti kapu svētki. Plkst. 15, kad svētki sākās, kapos bija sapulcējušies daudzi tūkstoši ļaužu. Starp viņiem kupls skaits karavīru. Netrūka arī iebraucēju no provinces pilsētām un laukiem.*

⁶³ Strods, H. (1996). *Latvijas katoļu baznīcas vēsture, 1075—1995*. Rīga: [b. i.], 263. lpp.

Dievkalpojumu ievadīja dziesma “Kad godbijīgi stājamies pie brāļu kopām klusām”, ko šim gadījumam sacerējis R. Bērziņš. Uzrunu teica garnizona mācīt. J. Teriņš, ņemdam par pamatu vārdus: “Mēs neesam no tiem, kas atkāpjas uz pazušanu...” Runātājs uzsvēra, ka uz Brāļu kapiem tauta nāk ne tikai pieminēt kritušos varoņus, bet arī klausīties, ko varoņi stāsta.” Kapusvētkos liturģiju izpildīja mācītājs E. Bergs, sprediķi lasīja mācītājs J. Teriņš, spēlēja 4. Valmieras pulka orķestris, dziedāja Miera baznīcas draudzes koris. Cilvēki Brāļu kapos kavējās līdz pat vēlai pievakarei.⁶⁴ Arī nākamo gadu kapusvētku presē publicētie svētku apraksti ir visai līdzīgi. Pēc 1934. gada 15. maija apvērsuma kapusvētku runās parādījās Kārļa Ulmaņa un arī ģenerāļa Jāņa Baloža cildināšana.⁶⁵

Trīsdesmito gadu otrajā pusē kapusvētki tika svinēti ar vērienu, daudzviet plaša bija arī pēc tiem notiekošo pasākumu programma. Tās daudzveidību un kvalitāti noteica pagasta māksliniecisكو kolektīvu varējums. Daudzviet tas bija ļoti augsts, jo kori, orķestri, teātra trupas regulāri piedalījās dažādos kultūras dzīves notikumos, arī nacionālajos un reģionālajos dziesmu svētkos.⁶⁶ Dažkārt pagasti neapmierinājās ar saviem māksliniekiem vien, bet uzaicināja profesionālus aktierus un mūziķus, kuri kapusvētku dienas vakarā sniedza savu priekšnesumu, tā piesaistot vēl plašāku apmeklētāju loku.

Bijušā žurnālista Jāņa Grinblata (1906—1975) romantizēts atmiņu stāsts par kapusvētkiem Vidzemē no vairāku gadu desmitu distances

Vasaras vidū, parasti kādā no jūlija svētdienām, draudzes rīkoja kapu svētkus. Tas bija liels un gaidīts notikums, kas piesaistīja apmeklētājus no malu malām. Ierādās piederīgie pat no citām pilsētām un novadiem. Jau agrā priekšpusdienā visi apkārtējie ceļi bija pajūgiem pieblīvēti, kā laucinieki teica, “loks pie loka”. Visiem braucējiem un nācējiem rokās mājas dārzā plūkti puķu pušķi, citi steidz tādus sagādāt pie dārzniekiem un dievvārdu laikā visa kapsēta krāšņojas vienā vienīgā ziedu rotā.

⁶⁴ -o. (1931, 16. jūn.). Varoņu pieminēšana Brāļu kapos. *Latvijas Kareivis*. 1. lpp.

⁶⁵ Piemēram, sk.: -ci. (1937, 8. jūn.). Kapu svētki Brāļu kapos. *Latvijas Kareivis*. 2. lpp.

⁶⁶ Piemēram, komponists Pēteris Barisons stāsta par savu dalību kapusvētkos 1932. gada 31. augustā: “Priekš pusdienas kapu svētki Kaplavas kapsētā, kur koris dzied trīs dziesmas, starp kurām Jurjāna “Uz augšu”. Visai nepateicīga, ar riskantām pārejām, kurām tik tikko tiekam puslīdz sveikā pāri. Laiks izdevīgs, un tautas sanācis liels vairums [...]. Draugs Kalniņš ar savu orķestri pavada korāļus, kuri šogad izklausās labāk nekā pagājušā gadā.” Sk.: Barisons, P. (2007). *Pa pagātnes tekām. Dienasgrāmata rakstīta no 1915. līdz 1947. gadam*. 398. lpp.

Kapu svētki notika pat lietainā laikā, neko daudz nezaudējot no apmeklētāju skaita. Garīgi ceremonijai noslēdzoties, sākās staigāšana pa ģimeņu dārziņiem, satikšanās ar radiem un draugiem, sirsnīga sveicināšanās un aprunāšanās, vēlāk izvērtoties tīri laicīgās izdarībās ar uzkošanu un iedzeršanu. Daudzās vietās, piem., Gaujienā, Palsmanē, Gulbenē un citur kapu svētki izvērtās par īstiem tautas svētkiem. Turpat kapsētas ārpusē, koku ēnā bija sabraukti pajūgi, no kuriem saimnieki cēla līdzatvestās alus mucīņas, parādījās ar “sarkangalvītes”, un mēriņi staigāja no rokas rokā. Sievieši bija padomājuši par pīrādziņiem, “auksto gaļu”, kotletēm, sieru un citiem gardumiem, ko izklāja turpat ratos uz baltiem palagiem. [...] Visi jutās omulīgi. Paziņas, viesodamies no vieniem ratiem pie otriem, iemalkojot putojošo miestīņu un pa mēriņam “sīvā”, drīz vien kļuva sārti un valodīgi. Visi jutās kā īstenās lauku “godībās”, un šur tur dzirdēja ieskanamies arī pa dziesmai. Parasti jau krēsloja svētdienas novakare, kad, patērējuši līdzatvestos pārtikas un dzērienu krājumus, kapu svētku viesi sāka izklīst. — “Tad nu atkal līdz citam gadam, ja Dievs liks dzīvot!” atvadījās tālākie radi, kam līdz mājām patāļš ceļš bija mērojams. Apmierinātas jutās arī sievas, dabūjušas izmēļoties un paslavēt viena otras cepto dzeltenmaizi vai speķa raušus.

Smilteniešiem šāda veida prieki bija ierobežoti, jo draudzes mācītājs prāv. K. Kundziņš bija no kanceles cieši noteicis, ka pie kapsētas nekāda ēšana un dzeršana nedrīkst notikt, jo tas neesmot piedienīgi. Tad nu svētku laicīgā daļa turpinājās pilsētā vai nu lauksaimniecības biedrības telpās, vai arī “Sprugūla” vai citā krogū. To zinot, smiltenieši, uz kapu svētkiem braucot, necentās apgrūtināties ar līdzvedamiem ēdieniem un dzērieniem, tos sagādājot turpat uz vietas. Protams, sirsnība nepadevās tik dabīga un ilgstoša kā Gaujienā vai citur, bet prieka un omulības netrūka arī te. Pie tam jauniem cilvēkiem jau kājas cilāties cilājās uz zaļumballi Jāņa parkā, ko parasti kapu svētku pēcpusdienā rīkoja vietējie brīvprātīgie ugunsdzēsēji, ordeņiem apkārušies, lepnās uniformās un spožās ķiverēs, ragu orķestri priekšgalā, braši maršēja cauri pilsētai uz zaļumu vietu, pavadīti no nepārredzamā ballētāju pulka. “Vēl duci nēģu, sešus alus un pusstopu!” atskanēja rīkojumi bufecīkam no dažāda laba galdiņa “Sprugulī”, tad posās mājās arī vecākā paaudze. Kapu svētki bija labi nosvinēti.

Grīnblats, J. (1973). Jaunkundz, nepareizi savienots! Autobiogrāfisks stāstījums par pieredzēto avīžniecībā, agronomijā un sabiedriskā dzīvē. Ņujorka: [Aut. izd.]. 132.—134. lpp.

Trīsdesmitajos gados jau it visos kapusvētkos tika izmantotas īpašas drukātās svētku lapiņas ar dievkalpojuma norises scenāriju un kopīgi skaitāmo lūgšanu un dziedamo dziesmu tekstu. Iznāca arī jau kapusvētku dziesmu grāmatas un tika publicēti ieteikumi, kā šos svētkus labāk rīkot.⁶⁷

Mācītājs Vilis Augstkalns, vērodams kapusvētku norisi visos novados, ir saskatījis to norises galvenās atšķirības. Pēc viņa domām, kapusvētki Rīgā ir “*apstāšanās trauksmē*”, kad cilvēki uz vienu vai divām stundām ierodas kapsētā, lai, “*ļāvuši dvēseli skart klusajai mūžībai, atgrieztos pilsētas troksnī*”. Savukārt Kurzemē un Zemgalē, kur pārsvarā ir nelielas kapsētas, kapusvētki ir “*klusuma un lūgšanas svētki*”. Uz tiem cilvēki pārsvarā dodas kājām, retais ar pajūgu, jaunieši brauc ar velosipēdiem. Kopējais apmeklētāju skaits mērāms nedaudzos simtos. Atšķirība jūtama arī starp Zemgali un Kurzemi. Zemgalē “*paliek tā sajūta, ka šie viesi ir mazāk svētbijības, bet vairāk godbijības pilni, viņu klusums ir mazāk lūgšanas, bet vairāk rimtas apceres klusums*”. Kapusvētkiem vislielākā nozīme ir vidzemnieku dzīvē, uz tiem dodas it visi. “*Kapsētā sapulcējās tūkstoši un dažās, īpaši lielo draudžu kapsētās, pat vairāk kā desmit tūkstošu. Pa visiem ceļiem svētku rītā plūst braucēju un, tuvāk kapsētai, arī gājēju straumes. Rokās un klēpjos ziedi un atkal ziedi. Ļaudis jau agri, no paša rīta ierodas kapsētā, bet pēdējie pajūgi kapsētas apkaimi atstāj, saulītei slīdot uz rietu,*” raksta V. Augstkalns. Vislielākie kapusvētki, viņaprāt, ir Alūksnē, Gulbenē, Smiltēnē, Burtniekos, Mazsalacā, Gaujienā, Raunā, Opekalnā, Vietalvā. Vidzemē kapusvētki “*nav klusuma svētki kā Kurzemē, bet diženi, dziļas sirsnības, kopības gara pilni gan. Šie kapu svētki ir apliecinātāji tam, cik ļoti viena draudze ir aizgājušie un dzīvie*”. Latgalē luterāņu kapsētu maz, tās arī ir nelielas, tomēr kapusvētku tradīcija šajā novadā līdzinās Vidzemei, ne Kurzemei.⁶⁸

Valsts saimnieciskie panākumi, aktīvā nacionālās ideoloģijas propaganda kāpināja arī laucinieku pašapziņu. K. Ulmaņa autoritārā režīma laikā vara veicināja (pat padarīja par obligātu) kapusvētku tradīciju Latgalē, izmantojot to kā šī novada integrācijas Latvijas tradīcijās pasākumu.⁶⁹ Turklāt autoritārajam režīmam raksturīga bija dažādas tematikas

⁶⁷ Piemēram, [B. a.]. (1929). *Kapu svētkiem*. Rīga: LU Kristīgā studentu biedrība; Rukmanis, A. (sast.). (1939). *Dziesmu grāmata katoļiem. Kapu svētku dziesmas ar oficiju*. Rīga: Katoļu gāmatnīca.

⁶⁸ Augstkalns, V. (1943, 18. jūl.). Kapu svētki dzimtās zemes novados. *Baznīcas Ziņas*. Nr. 30. 3.—4. lpp.

⁶⁹ Lukaševics, V. (2012). Kapusvētki. Grām.: Šuplinska, I. (red.). *Latgales lingvoteritoriālā vārdnīca*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola. 1. sēj. 306. lpp.

Waj fini mešda mafa

Kapu svētkos

awada,
meens,
li, Nu
meers
i fasee
Dian'

Opekalna draudse Kapu svehtkos

1929. g. 30. Julijs.

*Šodai mums nav jānākam pie
bet pašam mājotam.*

Stāsts par vīrieti un sievieti

Viņš bija vīrieti, un viņa bija
meieta. Un viņi dzīvoja kopā, un
vēlā: Dzinis meitai bija, un viņa
bija vīrieti, un viņa bija vīrieti.
Tas, kas bija vīrieti, un viņa
tas: Tas bija vīrieti, un viņa
tas.

Stāsts par vīrieti un sievieti

Viņš bija vīrieti, un viņa bija
meieta. Un viņi dzīvoja kopā, un
vēlā: Dzinis meitai bija, un viņa
bija vīrieti, un viņa bija vīrieti.
Tas, kas bija vīrieti, un viņa
tas: Tas bija vīrieti, un viņa
tas.

Stāsts par vīrieti un sievieti

Viņš bija vīrieti, un viņa bija
meieta. Un viņi dzīvoja kopā, un
vēlā: Dzinis meitai bija, un viņa
bija vīrieti, un viņa bija vīrieti.
Tas, kas bija vīrieti, un viņa
tas: Tas bija vīrieti, un viņa
tas.

Stāsts par vīrieti un sievieti

Viņš bija vīrieti, un viņa bija
meieta. Un viņi dzīvoja kopā, un
vēlā: Dzinis meitai bija, un viņa
bija vīrieti, un viņa bija vīrieti.
Tas, kas bija vīrieti, un viņa
tas: Tas bija vīrieti, un viņa
tas.

Kapu svētkos

*Pa šo laiku ir pienācis laiks
mums, lai atgādinātu, ka mums
ir jābūt vīrieti, un viņa
tas.*

Stāsts par vīrieti un sievieti

Viņš bija vīrieti, un viņa bija
meieta. Un viņi dzīvoja kopā, un
vēlā: Dzinis meitai bija, un viņa
bija vīrieti, un viņa bija vīrieti.
Tas, kas bija vīrieti, un viņa
tas: Tas bija vīrieti, un viņa
tas.

Liturgija

*Šodai mums nav jānākam pie
bet pašam mājotam.*

Šodai mums nav jānākam pie
bet pašam mājotam. Šodai mums
nav jānākam pie bet pašam mājotam.
Šodai mums nav jānākam pie
bet pašam mājotam.

Kapu svehtkos

KAPU SVĒTKOS

*Šodai mums nav jānākam pie
bet pašam mājotam.*

KAPU SVĒTKU DZIESMAS.

Kapusvētku dziesmu un sprediķu grāmatas. 20. gs. 30. gadi. *LNB krājums*

masu svētku rikošana, labākas vai mazāk labas kvalitātes ideoloģisku lieluzvedumu radīšana, politisku, sadzīves un kultūras rituālu un to vides izkopšana.⁷⁰ Arī tas atstāja savu ietekmi uz kapusvētkiem un ar tiem saistītajām norisēm, lika sacensties gan ar varas rīkotajiem masu pasākumiem, gan iekļauties kopējā vasaras svētku kalendārā.

⁷⁰ Par to tuvāk sk.: Zelče, V. (2007). “Bēgšana no brīvības”: Kārļa Ulmaņa režīma ideoloģija un rituāli. Grām.: Zelče, V. (proj. vad.). *Agora. 6. sēj.: Reiz dzīvoja Kārlis Ulmanis...* Rīga: Zinātne. 325.—350. lpp.; Hanovs, D., Tēraudkalns, V. (2012). *Laiks, telpa, vadonis: autoritārisma kultūra Latvijā. 1934—1940.* Rīga: Zinātne. 67.—95., 193.—226. lpp.

Četrdesmitie gadi

1940. gada vasarā Latvija zaudēja savu valstiskumu. Tajā vasarā kapusvētku tradīcija turpinās visos novados. Valdība neziņa, jo daudzie notikumi — Sarkanās armijas ienākšana, t.s. Tautas valdības izveidošana un tās sastāvs, Saeimas vēlēšanu izsludināšana, daudzās demonstrācijas Rīgā un citās pilsētās — un to jēga nebija saprotami. Kapusvētkus neļāva rīkot 1940. gada 15. jūlija svētdienā, jo cilvēkiem bija jāpiedalās okupācijas varas rīkotajā izrādē — nedemokrātiskajās Tautas saeimas vēlēšanās, kuru uzdevums bija piešķirt leģitimitāti Latvijas valstiskuma iznīcināšanai. Medijos parādījās vien padomju okupācijas varas veidotā versija un notiekošā slavinājums. Lielu apriņķi ieguva arī baumas.⁷¹ Par notiekošo, domājams, tika aktīvi runāts arī kapusvētkos. Sabraucot cilvēkiem no tālienes un tuvienes, saplūda vērotais un dzirdētais daudzās pilsētās un pagastos. Tādējādi jūnija otrajā pusē, jūlijā un augustā notiekošie kapusvētki pārvērtās par lokālo kopienu iekšējās komunikācijas platformām, ziņu apmaiņas un iespējamās nākotnes pārspriešanas vietām.

Ir liecības, ka arī okupācijas vara izmantoja cilvēku pulcēšanos kapusvētkos, lai veiktu tautas “ideoloģisko audzināšanu”. Piemēram, 1940. gada augustā, pēc kapusvētkiem Opekānos pie baznīcas tika rīkota “tautas sapulce”, kurā Apes rajona LKP pārstāvis Tornis skaidroja, ka mācītājam nav tiesību prasīt no draudzes ziedojumus, un apgalvoja, ka “*Padomju Latvijā būs visiem ticības brīvība*”.⁷² Uzsāktās ateisma kampaņas ietvaros publiskajā telpā parādījās kapusvētku kā baznīcas rīkota pasākuma nosodišana un ķengāšana. Tā laikrakstā “Cīņa” tika izzobota mācītāja runa Viļķenes pagasta kapusvētkos, uzsverot, ka “*jaunais laiks nāk ar dzīves prieku un veselīgu dzīves uztveri*”, ko “*ciņģtēva vaimanas [...] nespēs apturēt*”.⁷³ Sēras un pārdomas neiekļāvās sovietiskajā ideoloģijā.

1941. gada vasaras notikumi izmainīja arī kapusvētku norises kalendāru un saturu. 14. jūnijā notikusi masu deportācija, kad Latvija vienā naktī zaudēja vairāk nekā 15 000 cilvēku, izgaisināja neskaidrību par padomju okupācijas raksturu un patiesajiem

⁷¹ Tuvāk sk.: Zelče, V. (2011). 1940. gads: notikums un izrāde. Pārdomas par pagātņi, sabiedrību, cilvēkiem un neatbildētiem jautājumiem. Grām.: Kaprāns, M., Zelče, V. (red.). *Pēdējais karš: Atmiņa un traumas komunikācija*. 2. izd. Rīga: LU SZF SPPI; Mansards. 56.—57. lpp.

⁷² L. C. (1940, 21. aug.). Skaidrību un patiesību! *Cīņa*, 8. lpp.

⁷³ [B. a.] (1940, 13. jūl.). Tumsības garu vaimanas. *Cīņa*, 8. lpp.

mērķiem. Vienlaikus arī radīja izmisuma, bezspēcības sajūtu un neziņu par aizvesto cilvēku likteni. 22. jūnijā sākās PSRS—Vācijas karš, un, vācu karaspēkam sekmīgi virzoties uz priekšu, 8. jūlijā nacistiskās Vācijas okupācijas vara jau kontrolēja visu Latvijas teritoriju.

Kapusvētki, tāpat kā pēc Pirmā pasaules kara un Brīvības cīņām, kļuva par *dvēseļu revīzijas* vietu. Tajos pieminēja padomju okupācijas gadā nogalinātos un arestētos cilvēkus un aizlūdza par viņiem. Šiem cilvēkiem pievienojās arī jau karā kritušie. Savukārt 1941. gada vasarā notika izrēķināšanās ar cilvēkiem, kuri bija sadarbojušies ar padomju varu. Norisinājās nacistiskās okupācijas varas represijas, jau vasarā Latvijas lauku reģionos sākās holokausti. Divu aizvadīto gadu nāves bilance bija liela, tāpat liela bija arī neziņa par daudzu cilvēku likteni.

Vasaras otrajā pusē notikušie kapusvētki bija plaši apmeklēti, tos salīdzināja arī ar svētceļojumu vietu, kurp dodas cilvēki pat no tālākas apkaimes.⁷⁴ Kādā presē publicētā tēlojumā rakstīts: “*Kapsētas ir tās vietas, kur cilvēki visā zemē šogad aizstaigā biežāk nekā dažkārt. Kapsētās aiznes skaistākos vasaras ziedus no dārza, kapsētās daudz reiz tiek pārvērtēta dzīves stāja un dvēseles neatkarība. Un kad mācītāji aicina draudzes ierasties gadskārtējās dvēseļu dārzu svinībās — kapu svētkos — tad tikai reta sirds un retas kājas atteicas klausīt šim aicinājumam, kas pilda dvēseli ar dzīves nežēlības žulti un atmiņu saldumu.*”⁷⁵

Vācu okupācijas gados kapusvētku kultūra piedzīvoja uzplaukumu, tas bija vajadzīgs un neatņemams vasaras pasākums. Ārēji kapusvētku rituāls šajā laikā līdzinājās pirms Latvijas valstiskuma zaudēšanas notikušajam, taču kopā sanākšanas jēga lielā mērā jau bija cita. Daudzviet citāds bija arī kapusvētku galveno rīkotāju sastāvs. Padomju represijas, it īpaši deportācijas, bija skārušas daudzus mācītājus, kā arī lokālo kopienu līderus — pagastu vadītājus, vietējo biedrību priekšsēdētājus, skolotājus, koru un orķestru diriģentus un dalībniekus. Nacisti baznīcai atvēlēja lielāku brīvību un darbības lauku nekā padomju režīms, vienlaikus arī pieprasot paklausību un sadarbību.⁷⁶

⁷⁴ [B. a.] (1941, 6. sept.). Daudz svētceļnieku lauku kapu svētkos. *Tēvija*. 3. lpp.

⁷⁵ Danga, P. (1941, 22. aug.). Kapu svētku piemiņai. *Tēvija*. 8. lpp.

⁷⁶ Tuvāk sk.: Strods, H. (1996). *Latvijas katoļu baznīcas vēsture. 1075—1995*. 277.—287. lpp.; Talonen, J. (2004). The Latvian Evangelical-Lutheran Church during the German Occupation in 1941—1945. Grām.: Ērglis, Dz. (red.). *Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti. 11. sēj.: Latvija nacistiskās Vācijas okupācijas varā. 1941—1945. Starptautiskās konferences referāti, 2003. gada 12.—13. jūnijs, Rīga*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds. 197.—220. lpp.

Katru gadu kapusvētkos no jauna tika veikta *dvēseļu revīzija*, jo nelaika nāvju straume nebeidzās, līdz ar mobilizāciju latviešu leģionā tā no jauna pieauga. Neizklīda arī neziņa par padomju varas deportētajiem cilvēkiem. Kapusvētkos arī bija atgriezies *pret*-publiskās sfēras noskaņojums. Atklātas opozīcijas demonstrācija represīvajiem totalitārajiem režīmiem tūlītēji tika apspiesta un tās paudēji — sodīti. Taču kapusvētki bija vieta, kur kaut daļēji saglabājās kopienas solidaritāte. Šā pasākuma rituāls palīdzēja uzturēt sociālās kārtības nemainīguma (lai arī iluzoru) un tās atjaunotnes sajūtu.

Literāts un bijušais leģionārs Pēteris Liepiņš (1924—2013) savās uz dienasgrāmatu ierakstiem balstītajās atmiņās stāsta par 1942. un 1943. gada vasaru dzimtajā Kalsnavā. Došanās uz kādiem apkaimes kapusvētkiem un pēc tam uz zaļumballi bija ik svētdienas notikums. Lielākoties Pēteris Liepiņš turp devās, lai būtu kopā ar draugiem, un viņam svarīgāka bija tā vakara daļa, kur varēja dejot, klausīties mūziku, arī satikt meitenes. Dziļākas emocijas jauneklim raisa Veckalsnavas kapusvētki, jo šajos kapos atdusas vec-tēvs. Turp tiek nesti skaistākie ziedi, kādi vien dārzā ir izauguši, līdzī paņemta arī svaigi (tieši par godu kapusvētkiem) brūvēta alus mucīņa. Pēteris Liepiņš stāsta arī par mācītāja runu: “*Mācītājs aizlūdz Dievu par tiem karavīriem, kuri krituši Austrumu frontē cīņā pret boļševismu un kuru kapi izkaisīti svešā zemē, tālu no dzimtenes. Vienīgi viņu atdusas vietas noglāsta tā pati saule, ko skatām mēs! Kapsēta ir tā miera osta, kurā, beiguši braucienus pa dažādām dzīves jūrām, piestāj visi kuģi. Nāve nešķiro! Tai nav ne bagāto, ne nabago. Tās priekšā visi ir vienādi...*” Šīs runas laikā daudzu klausītāju acīs iezagās asaras. Pēc kapusvētkiem — balle skolas licī. Pēteris Liepiņš raksta, ka cilvēki apsprieduši (jeb tenkojuši) gan vietējo ļaužu privāto dzīvi, gan arī notikumus frontē, gan iespējas izvairīties no mobilizācijas vācu armijā.⁷⁷

Kapusvētki — tradicionāls un stabils rituāls — kalpoja arī kā pretmets kolektīvo bailu un neziņas sajūtai. Nacistiskās okupācijas laiks, holokausts, represijas un mobilizācija kolektīvajā apziņā iedibināja priekšstatu, ka nacistiskais režīms ļaunumā ne ar ko neatšķiras no komunistiskā. Vienlaikus daudzos valdīja arī izmisīgas bailes no Sarkanās armijas atgriešanās, padomju iekārtas atjaunošanas, čekas un jaunām deportācijām uz Sibīriju.

Kurzemnieks Aldis Hartmanis kara laika atmiņās stāsta: “*Braucieni uz kapu svētkiem parasti notiek pēc Jāņiem. Tad mūsu lepņais pajūgs ripo pretējā virzienā, uz Remtes, Saldus*

⁷⁷ Liepiņš, P. (2012). *Dzimtenē — draugu pulkā*. 2. izd. Rēzekne: Latgales Kultūras centrs. 132.—133., 148.—149., 153.—157. lpp.

Zeltiņu kapusvētku lapīņa. 1941. gads.
Alūksnes novadpētniecības muzejs

Kapusvētku lapīņa nacistiskās okupācijas laikā.
Annas Lodiņas arhīvs

pusi, līdz Upesmuižai. Tur kapos pēc atceres brīža un mācītāja svētrunas visi satiekas pie zirgu pajūgiem, kur sameklē līdzpaņemto dzeramo un uzkodas. Tad tuvākie radi siet kopīgā pulciņā, atceras aizgājējus, pārrunā senākus un pašreizējos notikumus, iedzer pa glāzītei kara laika degvīna, ko saukā par “bikšu ūdeni”.⁷⁸

Vidzemnieks Pēteris Liepiņš kapusvētkus un zaļumballes apmeklēja arī 1943. gada vasarā, tikai jau citā noskaņā, jo bija saņemta pavēste par mobilizāciju latviešu leģionā. Par 1943. gada 20. jūnijā notikušajiem Jāņukalna kapusvētkiem viņš stāsta: “Šodien turp dodas daudzi. Šajā lielajā tautas pārbaudījuma laikā kapsēta ir tā vieta, kur nomierināt sirdis... [..]

Dievs vien to zina, kur man būs lemts atdušēties un kādas smiltis auklēs manu augumu...

⁷⁸ Hartmanis, A. (2013). *Jauns un traks tu, puika, esi bijis. Ģimnāzista, lauku izpalīga, leģionāra atmiņas*. Jelgava: Aldis E. Hartmanis. 38. lpp.

Stāvam klusajā kapu kalniņā, kas šodien rotāts daudziem skaistiem ziediem. Kad sāk runāt mācītājs, daudziem nākas likt pie acīm kabatas lakatiņus.

Netālu atrodas otrs kalniņš, kas pēc dievkalpojuma arī pulcēs daudzus, bet pagaidām tur vēl neskan mūzika...” Dejots šoreiz tika vairāk, arī draugu sarunas ballē bija ilgākas, daži arī alkoholu lietoja vairāk, nekā ierasts, skaidrojot: “*Jāiedzer un ar meitām jāpameņģējas, kamēr vēl laiks! Kad aiziešu uz fronti, tad varēs gavēt...*”⁷⁹

1943. un vēl jo vairāk 1944./45. gadā ikdienā aizvien lielāku vietu ieņēma liksmošanās. Atmiņu stāstos neiztrūkstošas ir mājas ballītes, vīriešu pavadišana leģionā, dzimšanas, vārda dienu un citu notikumu svinēšana. Pieauga arī alkohola lietošana. Šņabis un kandža, arī alus bija ne tikai svētku, bet lielā mērā — ikdienas sastāvdaļa.⁸⁰ Dzerts, ēsts un svinēts tika arī kapusvētkos, visvairāk Vidzemē, kur šī tradīcija bija spēcīgāka. Mielasts gan salīdzinājumā ar pirmskara laiku bija trūcīgāks, un vairs nenotika tirdzniecība ar dažādiem gardumiem,⁸¹ jo nacistiskā vara bija ieviesusi pārtikas preču apgrozījuma kontroli un sadali. Daļa sabiedrības kara noslēgumā dzīvoja pēc principa: “*Baudi karu, miers būs briesmīgs!*”⁸² Tādējādi izmisumu, bezcerību, bailes aizstājot ar uzdzīvi, cinismu un bravūru.

Drūmas nolemtības un vienlaikus tomēr arī sīciņas, bet gaišas cerības noskaņa ir arī rakstnieces Mildas Losbergas tēlotajos 1944. gada vasaras kapusvētkos Limbažu pusē: “*Beidzot esmu laukos. Ir apbrīnojami skaista diena. Agrāk nebiju ievērojusi, kā saulē vizuļo vasaras spēku piesūkušās tumšzaļās koku lapas. Varbūt daudz ko no savas dzimtenes skaistuma agrāk neesmu pamanījusi. [..]*

Kopā ar saviem lauku radiem klausos mācītāja Manguļa dievvārdos: “Nepiedalieties neauglīgajos tumsības darbos, bet labāk celiet tos gaismā.” (Efeziešiem 5:11). Mācītājs runā ne kā Dieva žēlastības, bet kā Dieva dusmu paudējs, jo deg mūsu zeme, latviešu zeme. Tā ir zeme, kurā atdusas mūsu aizgājēji.

Stāvu blakus Emmastantei, kas atkal un atkal ceļ pie acīm mutautiņu. Tepat blakus Vilma, cieši iekrampējusies manā elkonī. Liekas, viņa ir kā uzvilкта atspere. Ne asaras,

⁷⁹ Liepiņš, P. (2012). *Dzimtenē — draugu pulkā*. 425.—430. lpp.

⁸⁰ Sk.: Zellis, K. (2007). *Alkohols latviešu sabiedrības ikdienas dzīvē nacistu okupācijas laikā, 1941—1945*. Grām.: Strods, H. (red.) *Latvijas Okupācijas muzeja gadagrāmata 2006: Karš pēc kara. 1944—1956*. Rīga: Latvijas Okupācijas muzeja biedrība. 58.—72. lpp.

⁸¹ Augstkalns, V. (1943, 18. jūl.). Kapu svētki dzimtās zemes novados. *Baznīcas Ziņas*. Nr. 30. 3. lpp.; Liepiņš, P. (2012). *Dzimtenē — draugu pulkā*. 154. lpp.

⁸² Piemēram, sk. Lāms, V. (1989). *Kāvu blāzmā: Romāns*. Rīga: Liesma.

bet kaut kas vairāk ir viņā, kas laužas uz āru. Tas ir izmisums, kuram nav vārdu. Atnākusi ziņa, ka Valdis kritis.

*Briesmīgs smagums nolaidies pār zemi un kapiem...*⁸³

Arī 1944. gada vasarā Latvijā iznākušajos reliģiskajos izdevumos publicētajos kapusvētku sprediķos izskanēja nolemtības, atvadu noskaņa, vienlaikus akcentējot, ka kapsētas ir latviešu kultūras daļa, kur var smelt spēku un sakņojuma apziņu. Mācītājs O. Blūmbergs savā kapusvētku sprediķī mudināja cilvēkus “lēniem, klusiem soļiem nostaiģāt, kaut atmiņās, uz mūsu plašajiem dieva dārziem — kapsētām, kur skumjās kapu priedes žēli šalc dziesmu par šķiršanos un nāvi”.⁸⁴ Viņš aicināja vecākiem atcerēties savus bērnus, vīriem — sievas un bērniem — mātes. Arī mācītājs Voldemārs Lorbeģs norādīja, ka ikvienam cilvēkam ir divas mājas — laicīgās dzīves mājas un arī garīgās mūža mājas. “Kad cilvēks ir noguris dzīves ikdienā, tas mīl aiziet uz kapsētu, uz otrām mājām. Un tur, kapu kopdams, nemanot tas jūtas atpūties, atplaucis, tā ka ir spējīgs atkal iet un nest savas dienas krustu,” sprediķī atgādina mācītājs.⁸⁵ Savukārt mācītājs Vilis Augstkalns savā sprediķī rosināja latviešus apzināties cīņu laikā zaudēto dzīvību nestā upura nozīmi un cerīgi raudzīties tālāk. Viņš uzsvēra, ka “kapu svētki dod spēku tautai sevi apzināties, redzēt, ka pāri paaudžu maiņai valda viens likums: mūsu dzīves un mums Dieva piešķirtā likteņa likums”.⁸⁶

1944. gada vasarā karadarbība jau bija atvēlusies līdz Latvijai. Sākās jauns bēgļu laikmets. Daudzviet, it īpaši Kurzemes “katlā”, 1945. gadā dzīve zaudēja civilizācijas vaibstus. “Pēdējo trīs kara mēnešu laikā kurzemnieku dzīvesveids strauji tuvojās tai robežai, aiz kuras ikdienu pārvēršas par eksistenci katastrofas apstākļos. Iemesls tam bija straujš jebkādas personiskās drošības zudums,” to laiku vērtē vēsturnieki Edvīns Evarts un Juris Pavlovičs.⁸⁷

⁸³ Losberga, M. (2001). *Mirdzošais dvīnis*. Rīga: Nordik. 251.—252. lpp. Tuvāk par laikmeta tēlojumu šajā autobiogrāfijas cauraustajā romānā sk.: Lūse, D. (2008). *Latviešu literatūra un 20. gadsimta politiskās kolīzijas*. Rīga: Valters un Rapa. 285.—290. lpp.

⁸⁴ Blūmbergs, O. (1944, 16. jūl.). Es jūs neatstāšu... *Baznīcas Ziņas*, 30, 117.

⁸⁵ Lorbeģs, V. (1944, 16. jūl.). Divējas mājas. *Baznīcas Ziņas*, 30, 119.

⁸⁶ Augstkalns, V. (1944, 16. jūl.). Kapu svētku gaitās. *Baznīcas Ziņas*, 30, 118.

⁸⁷ Evarts, E., Pavlovičs, J. (2011). Ikdienas dzīve “Kurzemes katlā” 1944.—1945. gadā. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 3, 92. Par Latvijas iedzīvotāju noskaņojumu arī sk.: Evarts, E. (2003). Latvijas iedzīvotāju politiskais noskaņojums vācu okupantu skatījumā (1941.—1944. gads). *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2, 76—98; Pavlovičs, J. (2011). Latgales iedzīvotāju atmiņas par ikdienu

Apstājusies bija arī visu konfesiju baznīcu vadītā reliģiskā dzīve. 1944. gada 8. oktobrī pēc vācu drošības dienesta pavēles uz Vāciju tika izsūtīti luterāņu, katoļu un pareizticīgo konfesiju galvas, bēgļu gaitās devās arī daudzi mācītāji. Tradicionālā draudžu sistēma Kurzemē bija izjukusi. Dievkalpojumi, kā arī kristības, laulības un mirušo apglabāšana ar reliģisku rituālu notika tad, ja bija mācītājs. Baznīcas nevarība sociālās krīzes apstākļos Kurzemē būtiski devalvēja kristīgās reliģijas autoritāti.⁸⁸

Padomju okupācijas laikā baznīca atradās stingrā varas uzraudzībā. Tika izveidota institucionālā struktūra — PSRS Tautas komisāru padomes Reliģijas un kulta lietu pilnvarotais Latvijas PSR —, kas nodrošināja kontroli pār reliģiskajām konfesijām un draudzēm. Krievu pareizticīgo baznīca bija tieši pakļauta Maskavai. Uz konfesiju vadību tika izdarīts spiediens, lai tā apliecinātu lojalitāti padomju varai un ar to sadarbotos.⁸⁹

Daļa mācītāju bija arestēti, izsūtīti, liela daļa pārejo — iebaidīta.⁹⁰ Latvijas Ev. luteriskā baznīca līdz ar Gustava Tūra (1890—1973) stāšanos arhibīskapa vietas izpildītāja amatā iesaistījās politikā un puda atbalstu okupācijas varai un aicināja to darīt arī Latvijas iedzīvotājus. Faktiski tas arī bija vienīgais iespējamais baznīcas izdzīvošanas veids padomju okupācijas apstākļos. Mācītāju trūkuma dēļ dievkalpojumi notika reti, baznīcas darbības bija ierobežotas. Tai bija aizliegtas aktivitātes ārpus dievnama sienām, tāpat nedrīkstēja veikt misijas un žēlsirdības darbu, strādāt ar bērniem un

dzīvi vācu laikā. Grām.: Saleniece, I. (atb. red.). *Vēsture: Avoti un cilvēki. XX zinātniskie lasījumi. Vēsture XIV*. Daugavpils: Saule. 243.—247. lpp.; Rasums, A. (2013). Kurzemes iedzīvotāju noskaņojuma atspoguļojums SS-Jagdverband Ostland izlūk dienesta ziņojumos. Grām.: Saleniece, I. (atb. red.). *Vēsture: Avoti un cilvēki. XXII zinātniskie lasījumi. Vēsture XVI*. Daugavpils: Saule. 295.—303. lpp.

⁸⁸ Evarts, E., Pavlovičs, J. (2011). Ikdienas dzīve “Kurzemes katlā” 1944.—1945. gadā. 105. lpp.

⁸⁹ Bleiere, D., Butulis, I., Feldmanis, I., Stranga, A., Zunda, A. (2008). *Latvija Otrajā pasaules karā (1939—1945)*. Rīga: Jumava. 423. lpp.

⁹⁰ 1944. gadā padomju okupētājā daļā bija palikušas 163 katoļu draudzes ar 96 mācītājiem. Sk.: Strods, H. (1996). *Latvijas katoļu baznīcas vēsture. 1075—1995*. 295. lpp.; 1945. gadā Latvijas ev. luteriskajā baznīcā bija palikuši 120 mācītāji, vēlāk viņu skaits saruka. No 1944. līdz 1950. gadam apcietināja 32 mācītājus un teologus. Apsūdzības pārsvarā tika izvirzītas, pamatojoties uz Krievijas PFSR Kriminālkodeksa 58. pantu “par valsts nodevību”. Sk.: Zikmane, E. (2003). Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas attiecības ar valsti 1944.—1959. gadā. Grām.: Šķiņķe, I. (red.). *Latvijas vēsturnieku komisijas raksti. 8. sēj.: Padomju okupācijas režīms Baltijā 1944.—1959. gadā: Politika un tās sekas. Starptautiskās konferences materiāli 2002. gada 13.—14. jūnijs, Rīga*. Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgāds. 293. lpp.

jaunatni, no 1949. gada noliedza iesvētāmo grupu mācības. Kapusvētkus drīkstēja noturēt, saņemot vietējās varas atļauju.⁹¹ Smaga situācija bija arī Latvijas Katoļu baznīcā. Tās vadība 1944./45. gadā aicināja priesterus un katoļticīgos būt lojāliem pret padomju režīmu. Daļa šo nostāju pieņēma, bet daļa iesaistījās aktīvajā un/vai pasīvajā pretestībā. Laikā no 1944. līdz 1953. gadam tika arestēti 60 katoļu priesteri, astoņi gāja bojā ieslodzījumā vai tika nošauti.⁹²

1946. gadā Latvijā notika 785 luterāņu kapusvētki, no tiem 15 — Rīgā. 1947. gadā galvaspilsētā tika sarīkoti 46 kapusvētki un Mirušo piemiņas dienas dievkalpojumi. Tika panākta atļauja nodrukāt kapusvētku dziesmu lapiņas.⁹³ 40. gadu beigās dievkalpojumu skaits bija stipri sarucis. Daudzās lauku draudzēs tie notika reizi mēnesī. Vietumis vēl retāk. Piemēram, Preiļu draudzē 1949. gadā notika vien divi pasākumi — dievkalpojums baznīcā un kapusvētki.⁹⁴

Lielā mērā sagrauta bija arī pagastu agrākā kultūras dzīve. Daļa tautas namu bija nopostīta, daudzviet telpas tika izmantotas citām vajadzībām. Bijušo biedrību un tautas namu organizācija tika veidota pēc Padomju Savienības unificētā parauga, kas iekļāva totālu kontroli, pakļautību komunistiskās partijas rīkojumiem un ideoloģiskajam pieprasījumam.⁹⁵

Četrdesmitie gadi mainīja, pārvērtā dzīveskārtību Latvijā, būtiski saārdot kopš brīvlaišanas tapušo lokālo kopienu struktūru un attiecības. Bija zaudēti cilvēki — gājuši bojā represijās un karā, ieslodzīti, deportēti vai arī devušies trimdā uz Rietumiem. Zudušas bija lokālajām kopienām daļēji piederošās un daļēji savrupās etniskās grupas — vācbaltieši un ebreji. Vācbaltieši 1939. gada nogalē un 1940. gada sākumā, atsaucoties Ādolfa Hitlera aicinājumam, devās uz nacistisko Vāciju un jau tolaik tās iekarotajām teritorijām. Latvijas ebreji tika iznīcināti holokaustā.

⁹¹ Zikmane, E. (2003). Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas attiecības ar valsti 1944.—1959. gadā. 294. lpp. Uz šo ziņu ļoti aktīvi reaģēja latviešu trimdas prese. Sk.: [B. a.]. (1947, 12. apr.). Par baznīcu LPSR. *Latvju Ziņas*. 4. lpp.; [B. a.]. (1947, 26. apr.). Vēstis no dzimtenes. *Latviešu Balss Austrālijā*. Nr. 78. 4. lpp.; [B. a.]. (1947, 16. maijs). Rīgas Radiofons ziņo... *Nedēļas Apskats. Latvian Weekly*. Nr. 34. 3. lpp.

⁹² Tuvāk sk.: Strods, H. (1996). *Latvijas katoļu baznīcas vēsture. 1075—1995*. 289.—304. lpp.

⁹³ Talonens, J. (2009). *Baznīca staļinisma žņaugos. Latvijas Evaņģēliski luteriskā baznīca padomju okupācijas laikā no 1944. līdz 1950. gadam*. Rīga: Luterisma mantojuma fonds. 85., 109. lpp.

⁹⁴ Turpat. 168. lpp.

⁹⁵ Rasa, I. (2008). *Latviešu sabiedrības kultūraktivitātes (1800—1991)*. Rīga: RaKa. 95.—98. lpp.

Kapusvētki Veckalsnavā 1949. gada 31. jūlijā

Literāta un bijušā leģionāra Pētera Liepiņa atmiņu stāsts par kapusvētkiem 1949. gada 31. jūlijā Veckalsnavas kapsētā. Tā ir pirmā vasara pēc 1949. gada 25. marta deportācijām un Pēterim Liepiņam — otrā pēc atgriešanās no ieslodzījuma.

“Tūlīt pēc brokastīm sēstos Žaņa “Ērenpreisam” sedlos un braucu uz kapsētu. Zinu, darba tur nebūs daudz. Un patiešām, pirms pāris mēnešiem vecātēva un vecāsmātes kapu kopiņas savienotas vienā, lai zem kopējā apsega abiem siltāka gulēšana. Tā jau apaugusi ar skaistu, zaļu zālīti. Arī uz kapu kopiņas stādītie saules norietīši ieauguši labi. Ilgi domāju, ko darīt ar krustiem, atstāt vienu vai abus? Atceros, Svētos Rakstos teikts: “Ikkatram savs krusts ir jānes.” Atstāju abus.

Diena solās būt ļoti skaista, jau no paša rīta saule spiež sviedrus uz pieres. Ka tik neuznāk pērkons...

Māte jau sakravājusi uz kapsētu līdzņemamo groziņu. Tajā būs puskukulītis rupjmaizes, krietns gabals žāvētās cūkgaļas, vakar ceptie pīrāgi un vecāsmātes pērn lasīto meža zemeņu ievārījuma burciņa, kā arī kanniņa ar bērzu sulām. Es savukārt esmu nogriezis vecāsmātes iemīļotās gladiolas, dažus jorģiņu ziedus, kā arī mazās kresītes, kas tāpat viņai bija mīļas.

Laiks iejūgt ratos Sirmīti un doties ceļā. Kapsētā salieku ziedus trauciņos ar ūdeni, un ejam uz svētvieta. Ap lielo ozolu cilvēki sāk jau pulcēties. Pēc brītiņa kapličas zvans aicina pasteigties. Mācītājs Baltiņš sāk sprediķi. Vispirms pateicas Dievam par šo brīnišķīgo dienu, kas pulcējusi simtiem ļaužu, lai brītiņu pabūtu kopā ar saviem mīļajiem, kuri jau atrodas citā saulē. Aizlūdz Dievu par karā kritušajiem, kuru kapu kopiņas padomju vara nolīdzinājusi līdz ar zemi. Tas šiem necilvēkiem vēl šķitis par maz — uz kritušo kauliem cēlušī kūtis, pāri viņu kapu laukiem būvējuši šosejas. Dieva sodam šiem izdzimteņiem neizbēgt, pienāks laiks, kad sadegs zilās elles ugunīs...

Šie briesmoņi izrēķinājās ne tikai ar kritušajiem, bet arī ar dzīvajiem, kuri nepatika padomju iekārtai: nežēloja ne sirmgalvjus, ne mazus bērnus — sabāza aizrestotos lopu vagonos un aizsūtīja svešumā, kur vīrus atšķīra no sievām, tēvus no bērniem. Dārgi šie zemcilvēki samaksās. Dieva sodam neviens neizbēgs!

“Svešumā aizvestie man lūdza, lai, viņus pieminot, kopīgi nodziedātu “Tuvāk pie Dieva kļūt...” Jo šai dziesmā ir vārdi: “Kad spēks un spirtums zūd, birst asaras, tad viena cerība vēl mani mierina...” Cerība ir tā, kas Amūrā esošajiem dod spēku izdzīvot, cerot, ka pēc garās svešumā pavadītās ziemas nāks pavasaris un viņi kā gājputni atgriezīsies savā dzimtenē.”

Pametu skatienu visapkārt, vai, dzirdot šos vārdus, Francis Kampāns ar Franci Bižānu un galveno šo izvešanu organizatori Zelmū Ruņģi nemetīsies mācītāju Baltiņu nolīnčot? Taču, ja arī šie nelieši šobrīd atrastos kapsētā, diezin vai tiem pietiktu drosmes tā rīkoties. Cita lieta — uzglūnēt mācītājam no slēpņa kādā klu-sākā vietā... Nodārd pāris spēcīgu pērkona grāvienu.

— Dieviņš brīdina būt godīgiem, — ierunājas man blakus stāvošā māte.

Mākoņi aizvirzās sānis. Šodien pie mums lietus nelīs.

Dievkalpojumu beidzot, mācītājs aizlūgšanā piemin tos, kuri šeit apgūlušies kopš pērnā gada kapusvētkiem. Kad nosauc vecāsmātes vārdu, šķiet, kaut kas iebeļž man pa acīm: nespēju savaldīt asaru straumīti... Ardievu, mani mīļie — vecomāt un vecotēv! Dusiet saldi! Man ar māti vēl kādu laiciņu jākuļas pa šo ļaunuma pārņemto dzīvi, kamēr arī mēs jums pievienosimies.

Dievkalpojums beidzies, ļaudis sāk izklīst. Arī es eju, kur piesiets mūsu Sirmītis. Māte jau paguvusi netālu no ratiem noklāt zemē palagu un liek uz tā atbēru mielastu. Minnīte no savas puses noliek divus šķīvjus — vienu ar kotletēm, otru ar speķrausīšiem. “Mālkalnu” Jānis cienastu papildina ar pudeli “spēka dzēriena”. Tas būs galvenokārt pašam un Glāznieku Voldim. Es no tā kategoriski atsakos, mani draugi — abi Jāņi, Zeltiņš ar Jaunķīķi — gan iemet pa glāzītei.

Pusdienas paēstas. Īsumā pastāstījis, kas pēdējā laikā atgadījies “Mālniekos”, Jānis atvadās, sēstas uz sava velosipēda un aizbrauc. Arī māte, savākusi mielasta paliekas, gatavojas braukt mājās. Mēs, jaunie, pošamies uz Veckalsnavas parku, kur “misiņgrauži” jau iemēģina savas taures.”

Liepiņš, P. (2011). Dzīves šūpoles. 1. sēj. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevniecība. 177.—179. lpp.

Daudzi latvieši 40. gadu otrajā pusē vēl bija nacionālo partizānu rindās vai citās pretestības organizācijās. Vēl citi atradās nelegālā stāvoklī vai arī bija mainījuši personas identitāti un dzīvoja ar svešiem dokumentiem. Tas nozīmēja arī agrākās dzīves vietas atstāšanu un vairīšanos no dzimtā pagasta, kur viņa/viņas vārds un biogrāfija bija labi zināma. Kopienų locekļus šķēla arī attieksme pret padomju okupācijas režīmu, gatavība tajā dzīvot un ar to sadarboties. Tām trūka garīgo un morālo autoritāšu. Arī mācītāji (precīzāk — daļa no viņiem) baznīcas darbības ierobežojuma, diskreditācijas un ateisma kampaņas apstākļos tādi vairs nebija. Pēc 1949. gada 25. marta masu deportācijām un līdz ar kolektīvizācijas sākumu mainījās arī lokālo kopienu iedzīvotāju sastāvs. Parādījās aizvien vairāk *svešinieku*, kas ierādās kā sovetizācijas aģenti un/vai labākas dzīves tīkotāji, kādu bija iespējams iegūt uz nogalināto, deportēto vai svešumā devušos cilvēku rēķina.

Pēc kara kapusvētki, ja vien tos bija iespējams noorganizēt, notika ieraduma dēļ un bija vajadzīgi. Tradīcija jau bija tik stipra, ka cilvēki šim notikumam organizējās paši vai gluži automātiski. Pētera Liepiņa stāsts liecina, ka tajos pat bija iespējama izmisuma pilna padomju režīma noziegumu nosodīšana. Lokālās nacionālās kopienas solidaritātes un *pret*-publiskās sfēras veidošana, domājams, bija tālaika kapusvētku galvenā jēga. Tomēr tās pastāvēšana, kaut arī slēptā un ļoti pieklusinātā veidā, kļuva riskantāka. Padomju vara iekārtai nelojālo cilvēku rindās ieskaitīja visus, kuri apmeklēja ar baznīcu saistītos pasākumus. Algotu darbu strādājošie, piemēram, skolotāji, klubu darbinieki, mediķi, agronomi un daudzi citi, to nevarēja atļauties, ja vēlējās saglabāt darbu, savu un ģimenes sociālo statusu un drošību.

Padomju oficiālajā publiskajā telpā dalība kapusvētkos tika nosodīta un izzobota. To dēvēja par tukšu, nevajadzīgu nodarbi, kas kavē daudz svarīgāku darbu veikšanu. Piemēram, laikraksts “Padomju Jaunatne” 1948. gadā rakstīja, ka Idus pagastā skola nav gatava jaunajam mācību gadam, jo skolas direktors Rikmanis savu laiku velta iesvētībām un kapu svētkiem.⁹⁶ 1950. gadā Vestienes ciema kolhozā “Zaļā zeme” kapusvētku dēļ izjukusi siena talka, jo cilvēki priekšroku devuši “*bībeles gabaliem*” nevis nopļautajām pļavām.⁹⁷ Savukārt Latvijas Komunistiskās partijas izdevums “Cīņa” publicēja sašutuma pilnu rakstu, ka Rīgā, Raiņa kapos, notiek mācītāju vadīti pasākumi, un

⁹⁶ [B. a.]. (1948, 28. aug.). Vēstulų apskats. *Padomju Jaunatne*. 2. lpp.

⁹⁷ [B. a.]. (1950, 3. aug.). Jāuzmostas. *Padomju Jaunatne*. 7. lpp.

deklarēja: “Mēs prasām turpmāk izbeigt Raiņa kapu apgānīšanu un nepieļaut, ka mācītāji šajos kapos notur bērnu ceremonijas, aizlūgšanas un kapu svētkus.”⁹⁸

Pēc 1949. gada deportācijām cilvēku dzīve ārēji ieguva aizvien sovietiskāku formu. Iemesls tam bija bailes un neziņa, vai nesekos nākamās izsūtīšanas. Četrdesmito gadu beigās kapusvētki pārtapa par klusajiem svētkiem un to rīkotāji un dalībnieki centās būt nepamanāmi publiskajā telpā. Tomēr arī vēl citas kopienas sadzīves kultūras tradīcijas, piemēram, zaļumballes turpināja funkcionēt, tā uzturot un kopjot nemainīgās cilvēciskās vērtības — izpalīdzību, draudzību, saliedētību un dzīvotprieku.⁹⁹

Kapusvētki vairs nebija ģimeņu varenības un sasniegumu izrāde, bet ārēji slāpēta, taču sīksta tveršanās un veldzēšanās tradīcijā kā pretmetā ārēji skaļajam, pompozajam un melīgajam padomju režīmam.

Piecdesmitie gadi

Arī šajā desmitgadē oficiālajā publiskajā telpā turpinājās intensīvi kultivētais kapusvētku nosodījums. Visizteiktākais tas bija jaunatnei un bērniem adresētajos vēstījumos. Piemēram, laikraksts “Padomju Jaunatne” publicēja mākslinieka Gunāra Bērziņa zīmēto izteiksmīgo karikatūru, kas izzoboja Balvu rajona Valeriāna Kuibiševa vārdā nosauktā kolhoza komjaunatnes organizācijas sekretāri Broņislavu Vasariņu un komjaunieti Leontīni Vanagu par piedalīšanos kapusvētkos.¹⁰⁰ Šā laikraksta rubrikā “Asā slota” tika izsmiets arī Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas students Valdis Sirlaks par muzicēšanu Jaunraunas kapusvētkos,¹⁰¹ Madonas patērētāju biedrība, kas ceļojošo bufeti bija nosūtījusi uz kapusvētkiem,¹⁰² kā arī Brocēnu kombināta pūtēju orķestra dalībnieki, kas bija uzstājušies kapusvētkos un tālab laikā neieradās uz kolhoza “Boļševiks”

⁹⁸ Cintiņš, V., Rutkovskis, K., Stumbergs, I., Mūrnieks, I., Ozols, Z. (1949, 10. jūn.). Vai mācītāji var gānīties par neticīgo kapiem. *Cīņa*. 6. lpp.

⁹⁹ Par zaļumballu sociālo un cilvēcisko jēgu padomju periodā sk.: Ozoliņa, A. (2012). *Padomju laika zaļumballu reprezentācija Rubenes pagasta vecākās paaudzes iedzīvotāju atmiņās. Maģistra darbs*. Rīga: LU SZF Komunikācijas studiju nodaļa.

¹⁰⁰ Bērziņš, G. (1953, 29. aug.). Katram gadījumam. *Padomju Jaunatne*. 6. lpp.

¹⁰¹ [B. a.] (1950, 17. aug.). Ātro, lēti... *Padomju Jaunatne*. 6. lpp.

¹⁰² [B. a.] (1957, 7. sept.). Kad tūristu salidojums un kapu svētki iekrīt vienā reizē. *Padomju Jaunatne*. 3. lpp.

Katram gadījumam

Balvu rajona Kuibiševa vārdā nosauktā kolchoza komjaunatnes pirmorganizācijas sekretare Broņislava Vasariņa un komjauniete Leontīne Bogdane piekopj reliģisku kultu un nesēn piedalījās kapu svētkos. Viņas laikam grib nodrošināt sev katram gadījumam vietu paradīzē.

— Augstais kungs un debesu ķēniņ, piedod mums, ka mēs esam
iestājušās komjaunatnē!

G. Bērziņa zīmējums

Karikatūra par Balvu rajona Valeriāna Kuibiševa vārdā nosauktā kolchoza komjaunatnes pirmorganizācijas sekretāres Broņislavas Vasariņas un Leontīnes Bogdanes piedalīšanos kapusvētkos. Gunāra Bērziņa zīmējums. *Padomju Jaunatne*. 1953, 29. aug.

rikoto Dziesmu svētku atskaņu koncertu. Par to no darba atbrīvoja diriģentu Smilgu.¹⁰³ Piedalīšanos kapusvētkos nosodīja un izsmēja pionieru un komjaunatnes organizācijās, mācību iestādēs un daudzās darbavietās, tā radot jauniešos un bērnos kauna sajūtu, modinot pretestību vecāku aicinājumiem kopā ar ģimeni doties uz kapsētu.

Jaunā padomju politiskā un sociālā elite no kapusvētkiem norobežojās, tie kļuva par sava laika sabiedrībā oficiāli par sociāli mazvērtīgu uzskatītās sabiedrības daļas pasākumu. Proti, būt klāt publiskā dievkalpojumā 50. gadu sākumā bez bažām varēja atļauties vienīgi pensijas vecuma cilvēki un mazkvalificēto darbu darītāji. Tomēr tas nenozīmē, ka padomju represīvās iestādes kapusvētkus un šos tur sanākušos cilvēkus atstāja bez kontroles.¹⁰⁴

Ja piecdesmito gadu pirmajā pusē kapusvētki turpināja būt klusie svētki, tad pēc Staļina nāves, bet it īpaši desmitgades vidū un otrajā pusē, kad mājās atgriezās ieslodzītie un izsūtītie, to raksturs mainījās. Piemēram, bijusi kolhozniece Lonija Kmeļņika atzīst, ka pēc vīra atgriešanās no Sibīrijas zudušas nemītīgās bailes par viņa dzīvību. „.. vēlāk es nebaidījos. Turējām kapu svētkus, es katrreiz sataisīju kārtīgas pusdienas, brožu mācītājus, dziedātājus, kas brauca pie kapiem,” stāsta L. Kmeļņika.¹⁰⁵

Kapusvētki bija tikšanās, atkalredzēšanās vieta, tur kopā sanāca izsūtītie un dzimtenē palikušie radi, draugi un paziņas. Ja represētie bija zaudējuši savu agrāko dzīvi, mājas, sociālo statusu, tad palikusi bija sava kapsēta un dzimtas kapi. Piemēram, Laima Stradiņa, kuras ģimene 1949. gadā zaudēja mājas, bet pašiem izsūtīšanas naktī izdevās paslēpties un palikt Latvijā, stāsta: “Savas bērniņas mājas un laimīgo dzīvi tajās nekad neesmu aizmirsusi. Maniem vecākiem to zaudējums sāpēja līdz mūža galam. Vecāki uz Ropažiem brauca tikai kapusvētkos, bet savās mājās nekad neiegriezās. Tur dzīvoja sveši ļaudis [..]. Vienīgā vieta, ko mums 1949. gadā dzimtajā pagastā neatņēma, ir kapi.”¹⁰⁶ Kapsētas Latvijas laukos šajā laikā bija viena no retajām publiskajām vietām, kurā nebija (vai bija mazās devās) padomju ideoloģijas klātbūtnes. Tur joprojām uzskatāmā

¹⁰³ [B. a.] (1955, 15. okt.). “Pūtēji”. *Padomju Jaunatne*. 3. lpp.

¹⁰⁴ Piemēram, latviešu trimdas prese, balstoties uz Rietumos 20. gs. 50. gados nonākuša cilvēka liecību, rakstīja, ka Raiskuma kapusvētkos “sadzīts daudz miliču, kaut arī tiem nekā nav bijis, ko darīt”. Sk.: [B. a.] (1958, 10. okt.). Miliči pie baznīcas durvīm un kapu svētkos. *Londonas Avīze*. 3. lpp.

¹⁰⁵ Intervija ar Loniju Kmeļņiku (dzim. Klovāni) 1996. gada 19. jūnijā Rubā. Intervēja Baiba Bela un Ginta Elksne, atšifrēja Agrita Ozoliņa. LU Filozofijas un socioloģijas institūta Nacionālās Mutvārdu vēstures projekts, NMV 370.

¹⁰⁶ Blaua, L. (2013). *Jānis Stradiņš. Ceļš cauri laikiem*. Rīga: Jumava. 301. lpp.

Kapusvētku lapa. 20. gs. 50. gadi.
Alūksnes novadpētniecības muzejs

veidā pastāvēja varas noliegtā un nīdētā atmiņa, Latvijas un latviešu pagātne. Tādējādi kapsētas bija gan zaudētās valsts, gan nacionālās kultūras, gan lokālās kopienas atmiņas vietas.

Kapusvētkos no jauna notika lokālo kopienu *dvēseļu revīzijas*. Tie bija informācijas aprites vietas, — par Sibīrijā uz visiem laikiem palikušajiem, par izdzīvošanu, par pieredzēto un atgriešanos. Kapusvētkos tika no jauna sasiestas daudzas satrūkušās kopienu un dzimtu saites. Tomēr arī jāatzīst, ka četrdesmitajos gados piedzīvotais, došanās trimdā un izsūtīšanas agrāko kopienu bija būtiski un neatgriezeniski mainījušas, kā arī pieredzētais bija ietekmējis cilvēku savstarpējās attiecības. Šis laiks ģimenes un kopienas sašķēla, izklīdināja un sanaidoja daudz lielākā mērā nekā Piektais gads, Pirmais pasaules karš, Brīvības cīņas vai arī K. Ulmaņa autoritārās pārvaldes iedibināšana.

Staļina “personības kulta” nosodījums vēstīja, ka lielmēroga represijas ir beigušās. Vienlaikus bija skaidrs arī, ka padomju okupācija ir/būs ilglaicīga un, iespējams, daudziem tajā būs jādzīvo visa atlikusī dzīve vai arī liela daļa tās. Kapusvētkos no jauna

īpaši svarīga kļuva kopīgā esošās dzīves *svinēšana* un *nostalģija* pēc agrākās dzīves kārtības. Te iederas dzejnieka Māra Čaklā vērojums: “*Jā, latviešu cilvēks arī pēc kariem un izsūtījumiem — pieklusināts un māks — dzīvoja varbūt fatāli nosacītu, tomēr garīgi nenomācamu dzīvi.*”¹⁰⁷

Raunas kapusvētki

Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Vēstures institūta 1954. gada etnogrāfiskās ekspedīcijas piezīmes. Kapusvētki Cēsu rajona Raunā 1954. gada 4. jūlijā. Ziņas rakstījusi Biruta Zunde

“*Savā ekspedīcijas laikā lielākais tautas saplūdums bija novērojams kapus svētkos. Jau visu nedēļu bija manāma rosība pa ceļiem, novakarēs vai pa pusdienu laikiem, vecas māmuļas ar puķēm, spainīti, grābeklīti rokās klibina uz kapsētas pusi. Sevišķi piektdien un sestdien vēl vēlu vakaros šī aina bija vērojama. Sestdien ar zirgiem vairāk brauca. Svētdien, 4. jūlijā, tad jau agri no rīta rībēja ceļi. Ļaudis no visām pusēm brauca. Tad mašīnās un motocikletos un pat smagās mašīnās no tālienes. Aprunājoties ar vietējiem: “Tā jau mums veca lieta, kad kapu svētki vai mirušo piemiņas diena, tad jau ne tik raunēnieši sabrauc un sanāk, bet radi un piederīgie no malu malām. Baznīcā mums iet rets, bet kapos mirušos pieminēt ar simtiem un tūkstošiem. Šodien nu būs tik uz apm. 700 cilvēku, kādi 100 zirgu pajūgu. Kādas 10 vieglas mašīnas un apmēram 2 × vairāk motocikleti un 3 smagās mašīnas. Citus gadus, kad labāks laiks, tad vai viss tūkstotis,” stāsta kapos vecāka māmuļa.*

Kapi uzposti, gan redzams jaunas šopavasara audzētas zāles, gan jauni grantējumi un skaistas puķes. Netrūkst pat potētās rozes. Kapu pieminekļi skaisti izceļas kopto kapu starpā. Ļaudis posušies labākajās drēbēs. Vecās māmuļas zīda lakatos, kas, redzams, glabājas tik kapu svētkiem un melnās smalka auduma kleitās vai kostīmos. Jauniem ir daļai gaišākas kleitas vai kostīmi laba auduma, vai daļai manāma arī agrāk darināta pirkta auduma smalkas vilnas vai zīda apģērbi. Ļaudis lietūs sargus paņēmuši vai katra ģimene. Lietus liņāšanas laikā visur grupiņās vien sacēlās lietussargi.”

Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūta Etnogrāfisko materiālu krātuve, E4, 664.

¹⁰⁷ Čaklais, M. (2000). *Laiks iegravē sejas*. Rīga: Jāņa Rozes apgāds. 24. lpp.

Kapusvētki Klaipēdas novada Šilutes rajona Begedžas kapsētā. Ap 1958.—1959. gadu. *Betijas Matcpreikšas foto. Klaipēdas Universitātes Baltijas reģiona vēstures un arheoloģijas institūta projekta “Ģimenes albumu vēstures. Mēmele. 1944—1960” arhīvs*

Kapusvētku norisē atdzima arī pirms 1940. gada pastāvējušī *izrāde* un *izrādīšanās*. Cilvēki centās parādīt sevi no labākās puses, proti, ar apģērbu, ar stāju, ar dzimtas lielumu, ar transporta līdzekļiem. Iemesli un motivācijas bija atšķirīgas. Piemēram, vieni apliecināja, ka par spīti okupācijas varai nav mainījušies, citi, ka — izdzīvojuši. Vēl citi, ka labi iekārtojušies padomju dzīves apstākļos, tikuši pie turības vai varas balvām. Šī lokālās kopienas *izrāde* atstāja pat grandiozu svētku un sanāksšanas iespaidu. Izteismīgs ārējais rādītājs bija pajūgu un automašīnu skaits pie kapsētas vārtiem. Īpaši prestižas bija vieglās automašīnas, kuru 50. gados nebija daudz un tās bija arī spilgtas statusa zīmes, nereti arī aktīvas kalpošanas padomju varai apliecinājums.¹⁰⁸

¹⁰⁸ Piemēram, Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Vēstures institūta 1954. gada etnogrāfiskās ekspedīcijas laikā Cēsu rajona kolhoza “*Krasnii Oktyabr*” Raunas ciemā kapusvētku laikā pie kapsētas vārtiem uzskatīti 80 pajūgi un 12 vieglās automašīnas. Svarīgs notikums bija mācītāja ierašanās

Turklāt pozitīva informācija par Latvijā notiekošajiem kapusvētkiem ar padomju ideologu gādību parādījās arī latviešu trimdiniekiem adresētajos preses izdevumos “Par Atgriešanos Dzimtenē” un “Dzimtenes Bals”. Piemēram, rakstā par kapusvētkiem Lazdonā tika sacīts, ka tajos pieminēja ne tikai dzimtenē mirušos, bet arī tos, kuri “kara laikā pametuši Latviju un atdusas svešās zemēs — Amerikā, Kanādā, Austrālijā un citur”.¹⁰⁹ Kapusvētku esamība okupētajai Latvijai piešķīra kaut nelielu *normālību* arī Rietumos nonākušo latviešu skatījumā, un to padomju ideologi labi saprata un izmantoja.

Jāmin arī fakts, ka tieši piecdesmitajos gados kapusvētkus sāka rīkot arī Lietuvā, Klaipēdas apkaimes Ev. luteriskajās kapsētās. Tur, tāpat kā Latvijā, notika dievkalpojums un pulcējās kapsētā dusošo cilvēku tuvinieki un apkaimes ļaudis.¹¹⁰ Kapsētas bija viena no retajām publiskajām vietām, kas daļēji bija ārpus okupācijas varas ietekmes un kontroles.

Lielā cilvēku skaita pulcēšanos kapusvētkos, to (atkal)tapšana par pagastu/cienu vasaras lielāko notikumu un *izrādes* spilgtums radīja nopietnu satraukumu padomju varas un ideoloģijas institūcijās. Tas vērojams arī etnogrāfes Ludmilas Terentjevas Jēkabpils rajona Sēlpils pagastā 1958. gadā notiekošo kapusvētku ideoloģiski krāsotajā atainojumā, pētījumā par kolhozu dzīvi. Viņa norāda, ka baznīcas rokās ir visi mirušo atceres rituāli gan šajā ciemā, gan it visur Latvijā. Sēlpils kapsētā tie notiek divas reizes gadā — kapusvētkos jūlijā un “svēcīšu vakarā” oktobrī. Šajās dienās kapsētā ierodas daudz cilvēku — dažāda vecuma un sociālā statusa. Parasti ierodas visa ģimene kopā ar bērniem. Tomēr, pēc L. Terentjevas vērotā, kapusvētku dalībnieku vidū ir liels sieviešu pārsvars. Sēlpils iedzīvotāji kapusvētkus uzskatīja par senu tradīciju un nosodīja tos, kuri nebija atnākuši un nebija sakopuši savas dzimtas kapus. Pēc etnogrāfes domām, cilvēku interese par dievkalpojumu bija maza, vien neliels skaits klātesošo klausījās mācītāja sprediķi, dziedāja baznīcas dziesmas un skaitīja lūgšanas. Pārējie sēdēja

ar savu “*Moskvitch*”. Tika baumots, ka garīdznieks to iegādājies par draudzes baznīcas remontam saziēdotajiem līdzekļiem. Sk.: Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūta Etnogrāfisko materiālu krātuve, E4, 2906.

¹⁰⁹ Lazda, A. (1957, 4. aug.). Kapu svētkos. *Par Atgriešanos Dzimtenē*. 3. lpp. Arī sk.: [B. a.] (1958, 1. aug.). Kapu svētki Vecpiebalgā. *Dzimtenes Bals*. 4. lpp.

¹¹⁰ Intervija ar Klaipēdas Universitātes Baltijas reģiona arheoloģijas un vēstures insitūta pētnieci Silvu Počūti (*Pocytė*) 2014. gada 28. martā.

atstatus, nelielos pulciņos, sarunājās un neklausījās mācītāja sacītajā. Varēja saklausīt arī “kodīgas piezīmes” par dievkalpojumu, tāpat daudzi cilvēki izteicās, ka mirušo pie-minēšanai vajadzētu notikt bez mācītāja līdzdalības.¹¹¹

Piecdesmito gadu vidū un otrajā pusē kapusvētki, lai arī aizvien izteiktāks kļuva varas uztraukums un centieni šo tradīciju sovetizēt, bija notikums, kas ārēji un lielā mērā arī saturiski bija tāds pats kā pirms padomju okupācijas. Tie tapa par aizgājušā laika un Latvijas kā valsts patvērumu. Kapusvētkos bija gluži vai tāpat kā trīsdesmita-jos gados. Sakopta vide, skaisti tērpti visu paaudžu cilvēki, latviešu valoda, uzvedība, Dievvārdu un kristīgās morāles vēstījums... Šī situācija un kapusvētku rituāls kalpoja latviešu nacionālās identitātes atjaunotnei, kā arī samierināja ar notiekošo un, iespē-jams, pat kaut kādā mērā mazināja okupāciju nodarītā nacionālā pāridarījumu sajūtu.

¹¹¹ Терентьева, Л. (1960). *Колхозное крестьянство Латвии (Историко-этнографическая монография по материалам колхозов Екабпилского района Латвийской ССР)*. Москва: Издательство Академии наук СССР. С. 348, 349.

4. nodaļa

PADOMJU KAPUSVĒTKI

Piecdesmito gadu pašās beigās aizsākās padomju formāta latviešu kapusvētki, ko oficiāli dēvēja par Mirušo piemiņas dienu. Kopš kara noslēguma bija pagājuši turpat 15 gadu un kopš pēdējās masu deportācijas — 10 gadu. Latviešu zemniecība kā liela sociāla grupa bija iznīcināta. Pagastu kopienu vietā bija kolhozs un ciema/ciemata/pilsētciema izpildkomitejas pārraudzītie noteiktā administratīvajā teritorijā mītošie iedzīvotāji. Latvijas laukus bija skārusi migrācija, daudzi devās uz pilsētām un citiem novadiem, viņu vietā nāca citi. Latviešu sabiedrības atklātā pretestība bija faktiski salauzta ar vardarbību, baiļu kultivāciju, propagandu, garīgās un kultūras sfēras ideoloģizāciju, un sovetizācija pamatlīnijās — norisinājusies. Samierināšanās ar esošo dzīves kārtību — notikusi. Sākās tās pragmatiska apgūšana un aizpildīšana ne vien ar lojalitātes apliecinājumiem okupācijas režīmam, bet arī ar cik vien iespējams jēgpilnām esības formām un saturu, kas šajā situācijā cilvēkdzīvi darītu pilnvērtīgāku.

Mirušo piemiņas dienas atzīmēšanas sākums

Varai galvenais dzinulis veidot jaunas padomju sadzīves tradīcijas bija baznīcas spēcīgā ietekme un iesaiste cilvēkdzīves rituālos — kristībās, iesvētībās, laulībās un bērēs. Tāpat pietiekami lielu popularitāti, kā bija jau rakstīts iepriekšējā nodaļā, bija saglabājuši kapusvētki ar baznīcas rituālu, un tā spēja pulcēt ļoti lielu cilvēku skaitu. Tas tomēr okupācijas varai nebija pieņemami, jo acīmredzami liecināja, ka sadzīves un cilvēku prātu sovetizācija nav veikta pilnībā.

Padomju Savienība piecdesmito gadu beigās uzsāka pastiprinātu ideoloģisko darbu, deklarējot, ka valsts sasniegusi jaunu attīstības posmu — komunistiskās sabiedrības celtniecību. Tādēļ jāpastiprina Komunistiskās partijas veiktais audzināšanas darbs, “komunistiskās morāles” ievērošana un cīņa ar “buržuāzisko ideoloģiju”.¹ Savukārt viens no svarīgākajiem komunistiskās sabiedrības uzcelšanas priekšnoteikumiem padomju varas ideologu skatījumā bija “reliģisko aizspriedumu pārvarēšana cilvēku apziņā”.² Jau 1954. gadā partijas, komjaunatnes, izglītības un kultūras darbiniekiem bija jāizvērs plaša ateisma kampaņa, arī nākamajos gados tai tika veltīta liela vērība.³ Savukārt 1960. gada jūnijā pēc PSKP CK iniciatīvas Maskavā notika Vissavienības zinātniskā ateisma sekciju priekšsēdētāju seminārs, kura uzdevums izstrādāt plānu reliģisko svētku un tradīciju aizstāšanai ar padomju svētkiem un laicīgām ceremonijām.⁴ Anti-reliģisko tradīciju iedzīvināšanai tika piešķirts arī bagātīgs finansējums, piemēram, 1960. gadā vien nelielā Siguldas rajona izpildkomiteja šim nolūkam iedalīja 5500 rubļu (iespieddarbiem, lozungu sagatavošanai, orķestrim u.c.).⁵

Sava loma jauno padomju tradīciju iedibināšanā, saglabājot daudzas pirms padomju okupācijas kopto rituālu formas un satura elementus, bija arī tālaika Latvijas PSR valdošajai politiskajai atmosfērai. Pēc Staļina nāves Latvijas Komunistiskās partijas, Latvijas PSR saimnieciskās un kultūras dzīves vadībā lielāku ietekmi ieguva nacionālkomunisti. Viņu politikas sastāvdaļa bija “kultūrvēsturiskā mantojuma un kultūras politikas revīzija, cenšoties atbrīvoties no pēckara gados uzspiestā vulgāri marksistiskā skatījuma, pēc kura Latvijas un latviešu kultūra, kas nebija saistīta ar proletārisko kultūru un krievu kultūras (obligāti) pozitīvo ietekmi, tika atmesta kā buržuāziska un reakcionāra”.⁶ Šajā kultūrpolitikas kursā iekļāvās arī padomju sadzīves tradīciju veidošana, kas aizsākās

¹ Ponomarjovs, B. (galv. red.). (1963). *Padomju Savienības Komunistiskās partijas vēsture*. 2. izd. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība. 662.—668. lpp.

² Zavarina, A. (1970). Padomju sadzīves tradīciju attīstība Latvijas pilsētās. Grām.: *Arheoloģija un etnogrāfija. Rakstu krājums. XI sēj.* Rīga: Zinātne. 195. lpp.

³ Rasa, I. (2008). *Latviešu sabiedrības kultūraktivitātes (1800—1991)*. 122. lpp. Piemēram, par ateisma kampaņu un pašākumu ietekmi uz Aglonas baznīcu sk.: Latkovskis, L. (2012). *Aglonas baznīcas un klostera vēsture*. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevniecība. 115.—135. lpp.

⁴ Zavarina, A. (1970). Padomju sadzīves tradīciju attīstība Latvijas pilsētās. 199. lpp.

⁵ Печурa, П., Сердант, А. (1960). *Новая жизнь, новые традиции. (Из опыта внедрения традиций в Литовской и Латвийской ССР)*. Москва: Знание. С. 36.

⁶ Bleiere, D., Butulis, I., Feldmanis, I., Stranga, A., Zunda, A. (2005). *Latvijas vēsture. 20. gadsimts*. 2. izd. Rīga: Jumava. 361. lpp.

ar 1957. un 1958. gadu. To uzdevums ir aizstāt reliģiskās ceremonijas (vispirms jau kristības, iesvētības, laulības, bēres) ar laicīgu un padomju ideoloģijas cauraustu rituālu, tā veicot cilvēku “komunistisko audzināšanu”.⁷

Padomju sadzīves tradīcija — mirušo piemiņas diena — Latvijas PSR pirmo reizi tika atzīmēta 1959. gada jūnijā pirmajā pusē Valkas rajonā, Palsmanē, pēc tam arī citviet Vidzemē.⁸ Par pirmajiem jaunā tipa kapusvētkiem nekavējoties ar lepnumu vēstīja tālaika prese. Aprakstā lasāms, ka mirušo piemiņas dienas sagataves darbi Palsmanes ciemā bijuši ļoti savlaicīgi un tos veica gan ciema padomes, gan vidusskolas un kolhoza partijas pirmorganizācijas pārstāvji. Pirms kapusvētkiem kapsētā apbedīto piederīgajiem izsūtīti speciāli ielūgumi, aicinot iepriekš apkopt kapus un arī ierasties uz svētkiem. Tāpat paziņojumi aizsūtīti arī kaimiņu kolhozu valdēm, ciemu padomju priekšsēdētājiem, izglītības iestādēm, rajona avīzē ievietots sludinājums. “*Lēni un svinīgi plūst pūtēju orķestra spēlētā sēru mūzika. [..] Runā Palsmanes vidusskolas skolotājs Kojāns. [..] Skan skumjā “Tec, saulīte, tecēdama”, “Tik īsa ir dzīve”, “Ik es gāju gar kapjiem”,*” — lasāms laikrakstā “Padomju Jaunatne”.⁹ Runās cildināti politiskā režīma atbalstītāji — tie, kuri “*tautas laimei un labklājībai atdeva ne tikai darbu, bet arī dzīvību*”. Skanot mūzikai, cilvēki ar vainagiem rokās sastājas gājienam — “*tos kā pateicību noliks uz cīnītāju kapjiem*”. Publikācijā uzsvērts, ka svētki esot bijuši cilvēciskuma un sirsnīguma apliecinājums, kas “*mācīja jauno paaudzi cienīt darbu tautas labā, neaizmirst bijušo cīnītāju vārdus, svētas turēt viņu tradīcijas*”.¹⁰ Tāpat īpaši akcentēts, ka lielākā svētku apmeklētāju daļa (arī reliģisko svētku līdzšinējie piekritēji, kas “pagānu

⁷ Fišers, R., Juškevičs, B. (1964). Padomju sadzīves tradīciju attīstība Latvijā. Grām.: *Arheoloģija un etnogrāfija. Rakstu krājums. VI sēj.* Rīga: LPSR ZA izdevniecība. 208. lpp. Pēc Latvijas PSR republikāniskās padomju sadzīves tradīciju padomes izstrādātās klasifikācijas, padomju sadzīves tradīcijas iedalītas vairākās grupās un apakšgrupās: 1. Bērības svinības: a) bērības svētki, b) bērnu svētki, c) pirmā skolas diena, skolas pabeigšana; 2. Jaunības svētki: a) pases saņemšana, b) pilngadības diena, c) aiziešana Padomju armijā, d) ģimenes nodibināšana; 3. Darba pirmrindnieku un darba veterānu godināšana; 4. Izvadišana pensijā; 5. Sēru svinības: 1) apbedīšana, 2) mirušo atceres tradīcijas. Šo tradīciju ideoloģisko pamatojumu sk.: Serdants, A. (1958). *Sadzīvei jaunas tradīcijas!* Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.

⁸ Brēde, A. (1968). Mirušo piemiņas diena. Grām.: Samsons, V. (red.). *Latvijas PSR mazā enciklopēdija.* Rīga: Zinātne. 2. sēj. 583. lpp.; Čivkule, E., Jefremova, L. (1970). Padomju sadzīves tradīcijas lauku darbaļaužu dzīvē. Grām.: *Arheoloģija un etnogrāfija. Rakstu krājums. XI sēj.* 232. lpp.

⁹ Salma, M. (1959, 16. jūn.). Jaunas tradīcijas kopēji: Kapu svētki Palsmanē. *Padomju Jaunatne.* 2. lpp.

¹⁰ Turpat.

svētkus” tikai atnākuši paskatīties, intereses dzīti) bija gandarīta par svētku norisi. Šī publikācija faktiski mudināja lauku ļaudis visos Latvijas novados mācīties no labā piemēra, šo tradīciju pārņemt un ieviest savās kapsētās.

Prese 1959. gadā ziņoja arī par Gulbenes kapusvētkiem. Tur vietējās vidusskolas direktore deklamējusi Viļa Plūdoņa “Rekviēmu”, spēlējis pūtēju orķestris, dziedājis kultūras nama koris. Pirms mirušo atceres dienas tipogrāfijā nodrukātas dziesmu lapiņas, kurās atrodami ne vien dziesmu teksti, bet arī pēdējā gada laikā mirušo uzvārdi. “Orķestris sēru melodijas atskaņoja arī pie atsevišķiem kapiem, ja piederīgie to vēlējas,” — norādīts laikrakstā “Padomju Jaunatne”. Tajā pašā dienā baznīcā norisinājušies arī reliģiski kapusvētki, ar mācītāja piedalīšanos, tomēr tie esot bijuši ļoti slikti apmeklēti.¹¹ Satura un secinājumu ziņā līdzīgs ir arī Veselavas kapusvētku (kuros piedalījās ap 400 cilvēku) apraksts “Padomju Jaunatnē”.¹²

Alūksnes apkaimē, kur kapusvētki allaž bija īpaši vērienīgi, laicīga mirušo piemiņas diena pirmo reizi notika Alūksnes pilsētas kapos 1959. gada 2. augustā. Tika darīts viss, lai tie būtu iespaidīgāki par reliģiskajiem kapusvētkiem. Mirušo piemiņas dienu ievadīja gājiens no pilsētas centra uz kapsētu Alūksnes ezera pussalā. Ceremoniju kapos atklāja rajona izpildkomitejas priekšsēdētāja Jāņa Lujāna ievadvārdi. Pēc pasākuma Alūksnes rajona presē tika secināts, ka šiem svētkiem “noteikti, bet neuzbāzīgi piešķirts nepieciešamais sabiedriski politiskais raksturs”.¹³ Tālaika literatūrā rezumēts: “Lielā tautas atsaucība, kāda ir rīkotajās mirušo piemiņas dienās, ir vislielākā liecība tam, ka padomju cilvēki saprot šī pasākuma jēgu — bez mācītāja liekulīgiem vārdiem godināt mīļu un tuvu aizgājēju piemiņu.”¹⁴

Publiskajā telpā tika skaidrots, ka cilvēkiem kapusvētki tieši laicīgā ietvarā ir nepieciešami un ir dabiska tradīcija, pat vairāk nekā baznīcas rīkoti kapusvētki. Piemēram, padomju ideologi uzsvēra, ka kapu svētkiem Latvijā ir senas tradīcijas un uz tiem sabrauc cilvēki no tuvas un tālas apkaimes, tādējādi tā “patiesībā ir īpatnēja ģimenes locekļu tikšanās”, kur “mācītājs ar savām runām vienmēr bijis tikai lieka piedeava”.¹⁵ Priekules

¹¹ Miks, E. (1959, 2. aug.). Bez mācītāja nav mazāk svinīgi. *Padomju Jaunatne*. 2. lpp.

¹² Alksnis, A. (1959, 2. aug.). Mirušo atceres diena Veselavas kapos. *Padomju Jaunatne*. 2. lpp.

¹³ Temps, E. (1987). Mirušo piemiņas dienas Alūksnes rajonā. Grām.: Cimermanis, S. (red.). *Sociālistiskie svētki un ieražas*. Rīga: Zinātne. 214., 215. lpp.

¹⁴ Fišers, R., Juškevičs, B. (1964). Padomju sadzīves tradīciju attīstība Latvijā. 221. lpp.

¹⁵ Andersons, J., Sāre, M. (1960). *Padomju sadzīves tradīcijas*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība. 54.—55. lpp.

Pirmie jaunās padomju sadzīves tradīcijas popularizējošie izdevumi.
1958.—1960. gads. *LNB krājums*

rajona Kalētu ciemā 1959. gadā notikušo kapusvētku atainojums kā atsevišķs sižets tika iekļauts Rīgas kinostudijas veidotā kinožurnālā “Padomju Latvija”,¹⁶ kas tika demonstrēts kinoteātros un lauku klubos pirms spēlfilmu izrādēm. Tādējādi varas piedāvātais laicīgo kapusvētku rituāla paraugs ieguva plašu auditoriju.

Jauno padomju tradīciju ieviešanas vispārējā vadība sākotnēji atradās Latvijas Ļeņina Komunistiskās jaunatnes savienības (LĻKJS) CK (Centrālā komiteja) pārziņā. Šī institūcija galveno vērību veltīja tradīcijām, kas vispirmām kārtām adresētas jauniešiem (komjaunatnes vecuma ļaudīm), — pilngadības svētkiem un kāzām. 1960. gada 1. jūnijā LĻKJS CK birojs pieņēma lēmumu par īpašas institūcijas — jauno padomju sadzīves tradīciju republikāniskās komisijas — izveidi un metodiskās palīdzības sniegšanu šo

¹⁶ Brenčs, A. (rež.). (1959). *Padomju Latvija. Kinožurnāls*. Nr. 18. jūnijs. Latvijas Nacionālais arhīvs, Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs, 1633.

tradīciju iedibināšanā.¹⁷ Tās uzdevums bija risināt praktiskas dabas jautājumus, apkopot pieredzi un gādāt par repertuāru.¹⁸ Jau 1960. gadā pašdarbības kori skatē demonstrēja repertuārā iekļautās sadzīves dziesmas, tostarp arī sēru dziesmas.¹⁹

Publiskajā telpā kapusvētku kā sekmīga un ideoloģiski pareiza pasākuma ilustrācijai visuzskatāmāk kalpoja vairāku jau aizvadītu mirušo atceres dienu slavinoši (iespējams, lielākā vai mazākā mērā iztēloti, ne realitāti dokumentējoši) apraksti, kas ietvēra notikuša rituāla atainojumu. To uzdevums bija radīt priekšstatu, ka ļaudis itin visur Latvijā ar lielu prieku un brīvprātīgi iesaistās jaunajā tradīcijā un atsakās no kristīgā rituāla.

Mirušo piemiņas diena Priekules rajona²⁰ Kalētu ciemā 1959. gadā. Paraugpiemērs

“Vispirms ciema padomes darbinieki un sabiedrisko organizāciju pārstāvji gādāja, lai kapus uzpostu, salabotu žogus. Par šo pasākumu atbildīga bija ciema padomes kapu komisija. Pēc tam izsludināja, kad notiks mirušo piemiņas diena. Šajā dienā no skolas uz kapiem, kolhoza “Uzvara” orķestra pavadīti, gājienā devās skolēni, skolotāji, kolhoza “Uzvara” ļaudis un Kalētu ciema aktīvs. Gājiena dalībnieki nesa vainagus un ziedus. Kapos, speciāli ar paaugstinājumu korim un tribīnei iekārtotajā laukumā, mirušo atcerai veltītu runu teica kolhoza “Nākotne” partijas pirmorganizācijas sekretārs biedrs Barčs. Kad pieminēja pēdējā gadā mirušos, orķestris spēlēja sēru melodijas. Pēc tam vairākas dziesmas, starp tām Ozoliņa “Dzimtā zeme, dārgā”, latviešu tautas dziesmu “Saulīt’ tek tecēdama” u.c. nodziedāja padomju

¹⁷ Latvijas Nacionālais arhīvs, Latvijas Valsts arhīvs (turpmāk LNA, LVA). PA-201. f. (Latvijas Ļeņina Komunistiskās jaunatnes savienības Centrālā komiteja), 1. apr., 80. lp.

¹⁸ Zavarina, A. (1970). Padomju sadzīves tradīciju attīstība Latvijas pilsētās. 198. lpp.; Bondarevs, P. u.c. (1987). *Latvijas Ļeņina Komunistiskās jaunatnes savienības vēstures apcerējumi (1919—1986)*. Rīga: Avots. 270., 271. lpp.

¹⁹ LNA, LVA, 236. f. (Latvijas PSR Kultūras ministrijas Emiļa Melngaiļa Tautas mākslas centrs), 1. apr., 57. l., 24., 25. lp.

²⁰ 1960. gadā, kad šis apraksts tika publicēts, bija notikusi Latvijas PSR teritoriālā reforma un Kalētu ciems atradās Liepājas rajonā.

saimniecības “Vaiņode” koris. Skolniece nodeklamēja vairākus piemērotus dzejoļus, fragmentus no Plūdoņa “Rekviēma”. Pēc tam nolika vainagus uz 1905. gadā un 1919. gadā kritušo revolucionāro cīnītāju kapiem, uz bandītu nogalinātā komsorga, Kalētu skolas ilggadējā skolotāja kapa un citiem kapiem. Kolhoza “Uzvara” vīru kvartets dziedāja sēru dziesmas. Tad biedrs Barčs uzaicināja klātesošos apmeklēt tuvinieku kapus un nolikt uz tiem vainagus un ziedus.”

Andersons, J., Sāre, M. (1960). *Padomju sadzīves tradīcijas*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība. 54.—55. lpp.

Jāteic, ka kapusvētku tradīcija nebija jauno padomju tradīciju ieviešanas kampaņas uzmanības centrā. Daudz svarīgāk bija panākt, lai bērni un jaunieši nepiedalītos baznīcas rituālos un lai bēres notiktu bez mācītāja vadītā rituāla. Tomēr 1960. gadā uzsāktā mērķtiecīgā ideoloģiskā un organizatoriskā jauno padomju tradīciju ieviešanas kampaņa ietvēra laicīgo kapusvētku — mirušo piemiņas dienas — iedibināšanu visā Latvijas PSR.

Laicīgo kapusvētku ieviešanas kampaņa

Jauno padomju tradīciju ieviešanai tika izveidots daudznozaru atbildīgo institūciju tīkls, kas darbojās visās pilsētās un ciemos. Pirmām kārtām tas ietvēra visu līmeņu izpildkomitejas, komunistiskās partijas un komjaunatnes organizācijas, kā arī saimnieciskos uzņēmumus un kultūras iestādes.

Lai jauno sadzīves tradīciju ieviešanu aktivizētu, 60. gadu pirmajā pusē ik pa laikam tika veiktas vairākas par šo uzdevumu atbildīgo institūciju reorganizācijas.²¹ Piemēram, 1963. gadā gandrīz visos rajonos izveidoja savas padomju sadzīves tradīciju padomes; analogas orgkomitejas tika veidotas arī ciema padomēs.²² Ik pa laikam tika izdoti rīkojumi, instrukcijas, pavēles, ka padomju tradīciju ieviešanas darbs ir jāuzlabo.

²¹ Zavarina, A. (1970). Padomju sadzīves tradīciju attīstība Latvijas pilsētās. 199., 200. lpp.

²² Fišers, R., Juškevičs, B. (1964). Padomju sadzīves tradīciju attīstība Latvijā. 222. lpp.

1963. gada aprīlī LĻKJS, CK, Latvijas Republikāniskās Arodbiedrību padomes (LRAP) prezidijs un Latvijas PSR Kultūras ministrija izdeva kopīgu lēmumu “Par stāvokli un pasākumiem padomju tradīciju ieviešanā republikas darbaļaužu dzīvē”. 1964. gada maijā PSKP CK Ideoloģiskā komisija Maskavā sasauca padomju tradīcijām veltītu apspriedi. Tai 1964. gada jūnijā sekoja Latvijas PSR Ministru padomes “Nolikums par padomju sadzīves tradīciju ieviešanas un reliģisko kultu likumievērošanas kontroles komisijām”. Šis nolikums noteica vienotu jauno tradīciju organizatorisko bāzi, vienotu sistēmu un dažādu institūciju darbības koordināciju.²³ 1964. gada 6. jūnijā izveidoja arī Latvijas PSR Ministru padomes Republikānisko padomju sadzīves tradīciju ieviešanas un reliģisko kultu likumievērošanas kontroles komisiju.²⁴ Par vadošo jauno tradīciju ieviešanas institūciju kļuva Latvijas PSR Zinību biedrības Republikāniskās ateistu padomes Padomju sabiedrības tradīciju sektors. Par jauno tradīciju ieviešanu gādāja arī Ministru padomes Jauno tradīciju komisija, Kultūras ministrija, Emīļa Melngaiļa Tautas mākslas nams u.c. iestādes. Lauku klubu un kolhozu kultūras, partijas un komjaunatnes darbinieki tika apmācīti pasākuma sagatavošanā un vadīšanā.

Jauno padomju sadzīves tradīciju ieviešanas iekļaušana daudzu pārvaldes, ideoloģisko, saimniecisko un kultūras iestāžu darba dienaskārtībā ietvēra arī kontroles un atskaišu sistēmu. Zemāka līmeņa institūcijas par padarīto un problēmām ziņoja augstākajām iestādēm, tika vākta informācija, statistikas dati, izstrādāti darba plāni, sastādītas atskaites un radīti vēl arī citi dokumenti, kas liecina par jauno tradīciju ieviešanas kampaņas rezultātiem. Svarīgākie no tiem joprojām glabājas Latvijas Nacionālā arhīva fondos. Tie apliecina, ka sešdesmito gadu pirmajā pusē jauno padomju tradīciju ieviešana bija prioritārs ideoloģisks uzdevums un pret baznīcas ietekmi vērsto pasākumu sastāvdaļa. Šie dokumenti arī sniedz liecības par padomju tradīciju vadītāju un organizatoru apmācības sistēmu, atsevišķām kampaņas aktivitātēm un problēmām dažādos novados.

Jaunās padomju tradīcijas tika veidotas pēc vienota, varas akceptēta scenārija. Faktiski tās tika tiražētas, piegrieztas pēc viena lekāla un tad pavairotas, kā tas bieži notika padomju mākslā, piemēram, rakstniecībā, kuru kultūras pētniece Katerina Klarka (*Clark*) salīdzina ar svētbilžu gleznošanu viduslaikos, kad mākslinieki nodarbojās ar

²³ Zavarina, A. (1970). Padomju sadzīves tradīciju attīstība Latvijas pilsētās. 198., 199. lpp.

²⁴ Cimermanis, S. (1987). Priekšvārds. Grām.: Cimermanis, S. (red.). *Sociālistiskie svētki un ieražas*. Rīga: Zinātne. 4. lpp.

Mirušo piemiņas dienas un bērū organizatoriem adresētais
metodiskais līdzeklis. 1960. gads. *LNB krājums*

kanona kopēšanu. Tādējādi padomju literatūra kļuva homogēna.²⁵ Par mirušo piemiņas dienas pirmo lekālu kalpoja 1960. gadā Latvijas PSR Politisko zināšanu un zinātņu popularizācijas biedrības rotoprinta formātā izdotais metodiskais līdzeklis “Materiāli

²⁵ Clark, K. (2000). *The Soviet Novel. History as Ritual*. 3rd ed. Bloomington; Indianapolis: Indiana University Press. P. 4—15.

mirušo piemiņas dienai un mirušo izvadīšanas gadījumos (lauku rajonu pieredzes apmaiņa)”. Tajā, kā paraugi no kā mācīties, bija iekļautas arī vairākas kapusvētku runas, kas vēstīja par cilvēka mūžu un aiziešanu, par dzīvi, par kapsētu skaistumu, par tuvinieku un draugu sērām, par senču pieminēšanas svarīgumu. Runas bagātināja tautasdziesmas, dzejas rindas, tostarp ideoloģiska satura vārsmas, kas cildināja cīnītājus par padomju varu, arī citāti par dzīves jēgu no padomju rakstnieka Nikolaja Ostrovska romāna “Kā rūdījās tērauds”. Šajās paraugrunās emocionālais vēstījums bija savīts ar ideoloģisko. Metodiskajos norādījumos bija ietvertas arī mirušo piemiņas dienas standartprogrammas. Tās paredzēja atskaņot Frederika Šopēna, Pētera Čaikovska, Georga Fridriha Hendeļa mūziku, Gustava Ernesaksa dziesmu “Tu, dzimtā zeme, dārga man”, pirms okupācijām populāro Jāzepa Vītola dziesmu ar Augusta Saulieša vārdiem “Satumsa nakts”²⁶ un 1905. gadā tapušo Jāņa Akuratera dziesmu “Ar kaujas saucieniem uz lūpām”, kā arī tautasdziesmas “Maza biju neredzēju” un “Tek saulīte, tecēdama”. Paraugprogrammā plānota arī Viļa Plūdoņa poēmas “Rekviēms” deklamācija. Metodiskie norādījumi paredzēja, ka mirušo piemiņas dienas publiskajā rituālā jāiesaista arī vietējie mākslinieciskie kolektīvi — koris, vokālais ansamblis, pūtēju orķestris un deklamētāji.²⁷

Padomju sadzīves tradīciju organizatori savos propagandas materiālos uzsvēra, ka jau paši pirmie mirušo piemiņas dienas panākumi ir iznīcinājuši ticīgo cerības, ka šādi pasākumi bez mācītāja izjuks. Taču tā nav noticis, jo *“sociālistiskās sabiedrības locekļi, nelūdzot dievu par saviem aizgājējiem, prot un var noorganizēt mirušo atceres dienu dziļi cilvēciski, ka viņi prot cienīt cilvēku ne tikai dzīvu, bet arī pēc viņa nāves, cienīt viņa darbu un nopelnus sabiedrības labā”*. Pasākumu vadītājiem tika norādīts, ka mirušo piemiņas dienas nedrīkst darīt skumjas un pesimistiskas un viņiem *“savās runās jāizvairās kopēt mācītājus”*.²⁸

1960. gadā mirušo piemiņas dienu atzīmēja tikai salīdzinoši nedaudzās vietās, piemēram, Ludzas rajona Īsnaudas ciemā un Balvu rajona Šķilbēnu ciemā. Lielākajā daļā

²⁶ Programmā pie dziesmas “Satumsa nakts” norādīts: “Poļēviča mūzika”.

²⁷ Mežgailis, V. (atb. red.). (1960). Materiāli mirušo piemiņas dienai un mirušo izvadīšanas gadījumos (lauku rajonu pieredzes apmaiņa). Rīga: Latvijas PSR Politisko zināšanu un zinātņu popularizēšanas biedrība. 1.—10., 16.—18. lpp. Visai atbilstīgi šai programmai 1960. gadā tika izdotas arī mirušo piemiņas dienas drukātās lapiņas. Piemēram, Liepājas rajona mirušo piemiņas dienas lapiņu sk. <http://www.senakuldiga.lv/index/object/objectid/291>

²⁸ Andersons, J., Sāre, M. (1960). *Padomju sadzīves tradīcijas*. 62. lpp.

Mirušo piemiņas diena Viļānu rajonā 1962. gadā

**Viļānu rajona darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas priekšsēdētāja K. Ūbeļa
1962. gada ziņojuma Reliģisko kulta lietu padomes pilnvarotajam
Latvijas PSR P. Liepam fragments**

“Mirušo atceres dienu tiešo organizatorisko darbu veica Jauno tradīciju komisija. Atceres dienu norise un programma tika apspriesta rajona partijas komitejā un rajona izpildu komitejā. Atceres dienu programma un dziesmu teksti bija savlaicīgi nodrukāti tipogrāfijā un izsūtīti iedzīvotājiem. Runas uz kapiem teica padomju un partijas aktīvisti. Mirušo atceres dienās visur piedalījās pūtēju orķestri, kori un dziesmu ansambļi. Pirms mirušo piemiņas dienām iedzīvotāji aktīvi piedalījās ciemu izpildu komiteju rīkotajās talkās kapu apkopšanā.

Pasākuma labi organizētā un interesantā norise izsauca iedzīvotājos lielu atsaucību, lai mirušo atceres dienas kļūtu par tradīciju.

Izņemot mācītājus, iedzīvotāji nav griezušies rajona izpildu komitejā, lai atļautu noturēt kapus svētkus ar mācītāja piedalīšanos.

Mācītājiem tika paskaidrots, ka rajona izpildu komiteja atļaus organizēt kapu svētkus tais kapos, kur netiks organizētas mirušo atceres dienas. Bez tam rajona izpildu komitejā mācītājiem ir vairākkārt paskaidrots, ka neliedzam viņiem noturēt aizlūgšanas pie atsevišķiem ticīgo kapiem uz ticīgo vēlēšanos. Pēdējā laikā neviens mācītājs, ne ticīgais nav griezušies rajona izpildu komitejā pēc atļaujas kapu svētku sarīkošanai.” 1962. gadā Viļānu rajonā mirušo atceres diena notika 21 kapos, visos 14 ciemos un divās pilsētās.

LNA, LVA, 1448. f., 1. apr., 179. lp., 7. lp.

Latvijas kapsētu laicīgos kapusvētkus sāka svinēt 1962. vai 1963. gadā.²⁹ Latvijas PSR rajonu vadītāji iesaistījās padomju iekārtai tipiskajā sacensībā — kurš ideoloģiskos pasākumus praksē iedzīvinās ātrāk un lielākā mērogā, arī “pareizāk.”

Tomēr galvenais traucēklis un vienlaikus konkurents padomju varas iestādēm laicīgo kapusvētku ieviešanā joprojām bija baznīca. Amatpersonu atskaitēs īpaši tika

²⁹ Čivkule, E., Jefremova, L. (1970). Padomju sadzīves tradīcijas lauku darbaļaužu dzīvē. 232. lpp.

akcentēts mirušo piemiņas dienas panākumu pārsvars pār reliģiskajiem kapusvētkiem. Piemēram, Krāslavas rajona 1962. gada atskaitē uzsvērts, ka mirušo piemiņas dienā piedalās ticīgie ļaudis, cilvēku ir vairāk, nekā bija baznīcas kapusvētkos, un arī ticīgie ir apmierināti ar laicīgā pasākuma rituālu. Taču aktivizējušies garīdzniecība un mācītāji cenšas rīkot svētkus arī tajās kapsētās, kur agrāk tie nenotika.³⁰ Aizputes rajona atskaitē akcentēts, ka Sakas ciema padomes rīkotajā mirušo piemiņas dienā piedalījās (kā skatītājs) arī vietējais mācītājs.³¹ Savukārt Bauskas rajona vadītāji ziņoja: “Sevišķa vērība tika veltīta mirušo atceres dienu organizēšanai tādos ciemos, kur ļoti stipra katoļu baznīcas ietekme, kā, piemēram, Skaistkalnē, Bruknā. Tomēr ticīgie bija spiesti atzīt, ka sabiedrības organizētās atceres dienas ir sirsnīgākas, optimistiskākas un labāk organizētas. Tomēr baznīcas ietekmi, tās darbību nevar vērtēt par zemu. Tā Skaistkalnes baznīcas aktīvs pirms mirušo piemiņas dienas staigāja pa mājām, aicinot nepiedalīties. Tomēr redzamu rezultātu nebija.”³² Ir arī ziņas, ka laicīgie kapusvētki noritējuši neveiksmīgi. Piemēram, 1965. gadā Krāslavā mirušo piemiņas dienas pasākums netika laicīgi izziņots un uz to ieradās maz cilvēku, bet baznīcas organizatorisko darbu veica labi, un arī dalībnieku skaits bija liels.³³

Vēl viena problēma, it īpaši Vidzemē, bija atpūtas pasākumi, kas allaž pavadīja kapusvētkus. Jauno padomju tradīciju organizētājiem rūpes radīja patērētāju biedrību autoveikalu un pārvietojamo bufešu ierašanās un rosīgā tirdzniecība, it īpaši tirgošanās ar alu, vīnu un degvīnu. Laikrakstā “Cīņa” tika norādīts, ka cilvēki ap šīm bufetēm “līp kā mušas ap medu” un “tas ir traips visam jaunajam un atgādina agrāko laiku “kapu svētkus”, jo katrā ziņā beidzas ar pamatīgu iedzeršanu. Jājautā: kam tas vajadzīgs?” Bufetēm ir lieli tirgojamo alkoholisko dzērienu krājumi, bet limonādes un saldumu parasti pietrūkst. “Cīņa” patērētāju biedrības vainoja “privāto bodnieku morāles” kultivēšanā un kultūras pasākumu traucēšanā.³⁴

Laicīgos kapusvētkus rīkoja arī pilsētas. Rīgā šīs padomju tradīcijas oficiālo iesakņošanas datē ar 1961. gada jūliju, kad, atzīmējot “Padomju Latvijas gadadienu”, pilsētas

³⁰ LNA LVA, 1448. f. (PSRS Ministru padomes Reliģijas kultu lietu padomes pilnvarotais Latvijas PSR pie Latvijas PSR Ministru padomes), 1. apr., 179. l., 5. lp.

³¹ Turpat. 15. lp.

³² Turpat. 51. lp.

³³ Čivkule, E., Jefremova, L. (1970). Padomju sadzīves tradīcijas lauku darbaļaužu dzīvē. 234. lpp.

³⁴ Kalējs, O. (1961, 15. jūl.). Sarīkojumus bez degvīna plūdiem. *Cīņa*. 2. lpp.

kapsētās notika “*mītiņi cīņās par padomju varu kritušo revolucionāru un karavīru piemiņai*”.³⁵ 1964. gadā Rīgas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes sastāvā izveidoja Jauno tradīciju padomi, citās pilsētās līdzīgas organizācijas darbu uzsāka jau agrāk. Jāteic, ka Rīgas Jauno tradīciju padomes darbs savā laikā tika kritizēts, jo pasākumu bija maz. Savukārt uzslavas saņēma Siguldas, Liepājas, Tukuma, Daugavpils, Valmieras, Ogres jauno tradīciju padomes.³⁶

PSRS Ministru padomes Reliģisko kulta lietu padomes pilnvarotā apkopotie statistikas dati par jaunajām padomju tradīcijām Latvijas PSR liecina, ka mirušo piemiņas dienas pasākumi sešdesmito gadu pirmajā pusē ar katru gadu tika rīkoti aizvien lielākā skaitā, iesaistīto kapsētu un svētku dalībnieku skaits pieauga.³⁷ 1965. gadā laicīgajos

Laicīgo kapusvētku skaits Latvijas PSR: oficiālās statistikas dati³⁸

Gads	Kapusvētku skaits
1961	638
1962	877
1963	1008
1964	1334
1965	1338
1969	1424

³⁵ Zavarina, A. (1970). Padomju sadzīves tradīciju attīstība Latvijas pilsētās. 206. lpp.

³⁶ Turpat. 199., 200. lpp.

³⁷ Jāpiezīmē, ka PSRS Ministru padomes Reliģisko kulta lietu padomes pilnvarotā Latvijas PSR apkopotie statistikas dati vēsta, ka sekmīgi izplatījās itin visas jaunās padomju tradīcijas un to rituāli — bērniības svētki, pilngadības svētki un svinīga laulību reģistrācija dzimtsarakstu birojās. Sākotnēji salīdzinoši sliktāki dati bija par padomju jauno tradīciju garā organizētām bērēm. Tādēļ to popularizēšanai, darbam ar apbedīšanas kantoriem un “sabiedrisko izvadītāju” sagatavošanai tika veltīta liela vērība. Sk. LNA LVVA 479. un 1448. fondu materiālus, kā arī: Čivkule, E., Jefremova, L. (1970). Padomju sadzīves tradīcijas lauku darbaļaužu dzīvē. 229.—232. lpp.

³⁸ LNA LVA, 1448. f., 1. apr., 220. l., 3.—5., 6.—8., 58., 59. lp.; 221. l., 46., 47. lp.; 222. l., 47., 48. lp.; Čivkule, E., Jefremova, L. (1970). Padomju sadzīves tradīcijas lauku darbaļaužu dzīvē. 234. lpp. 1969. gada datus ir

Laicīgo kapusvētku dalībnieku skaits Latvijas PSR: oficiālā statistika³⁹

Gads	Dalībnieku skaits
1963	207 800
1964	261 011
1965	269 489
1969	314 000

kapusvētkos piedalījās jau vairāk nekā ceturtdaļmiljona cilvēku vai katrs ceturtais Latvijas PSR iedzīvotājs. Pēc oficiālās padomju statistikas datiem — 269 489 cilvēki.⁴⁰ Protams, jāpieļauj, ka šie rādītāji varētu būt pārspilēti, jo ciema, rajona un pilsētas izpildu komiteju vadītāji bija ieinteresēti iespējami labākos radītājos (sk. tabulu). Tomēr, rezumējot, varas īstenotā padomju sadzīves tradīciju, arī laicīgo kapusvētku ieviešanas kampaņa bija ļoti sekmīga.

Latvijas ateisma propagandistu un padomju sadzīves tradīciju ieviesēju labie panākumi saņēma uzslavas arī Padomju Savienības mērogā. Turklāt 1964. gadā PSRS Ministru padome izdeva dekrētu par jauno padomju tradīciju ieviešanu visā valstī. Tas bija starts vērienīgām un plašām akcijām.⁴¹ Ar Latvijas (un arī Lietuvas un Igaunijas) pieredzi, tostarp, ar kapusvētku pārvēršanu par mirušo piemiņas dienu, iepazīstināja

fiksēti tikai laukos notikušie laicīgie kapusvētki. Ja tiem pieskaitītu pilsētās notikušos, tad kopskaits varētu būt par 40—60 pasākumiem lielāks.

³⁹ LNA LVA, 1448. f., 1. apr., 220. l., 3.—5., 6.—8., 58., 59. lp.; 221. l., 46., 47. lp.; 222. l., 47., 48. lp.; Čivkule, E., Jefremova, L. (1970). Padomju sadzīves tradīcijas lauku darbaļaužu dzīvē. 234. lpp. Šie dati ir nepilnīgi, jo vairāku rajonu izpildu komiteju vadība nebija iesniegusi ziņas par mirušo piemiņas dienas dalībnieku skaitu. 1969. gada datus ir fiksēti tikai laukos notikušie laicīgie kapusvētki.

⁴⁰ LNA LVA, 1448. f., 1. apr., 222. l., 48. lp. Jāpiezīmē, ka vairāku rajonu izpildu komiteju vadība nebija iesniegusi ziņas par mirušo piemiņas dienas dalībnieku skaitu.

⁴¹ Lane, C. (1981). *The Rites of Rulers. Ritual in Industrial Society — the Soviet Case*. Cambridge: Cambridge University Press. P. 46, 47.

citū padomju republiku propagandistus un kultūras dzīves organizatorus. Tika deklarēts, ka šo tradīciju kultivācija dos izšķirīgu triecienu baznīcai. Arnolds Serdants uzsvēra, ka “tagad “kapu svētki” Latvijas PSR rajonos no reliģiskās propagandas līdzekļa kļūst par svarīgu iedzīvotāju audzināšanas patriotisma garā līdzekli”.⁴²

PSRS republiku ideoloģiskie un kultūras darbinieki pieredzes apmaiņas pasākumos apguva t.s. Baltijas padomju republiku sadzīves tradīciju ieviešanas pieredzi un apņēmās ieviest to savā praksē. Piemēram, padomju laikā izdotā literatūrā lasāms, ka vairākas tradīcijas pārņemtas Urāla un Altaja novados. Mirušo atceres dienas jau 1962. gadā, pateicoties “vietējiem komunistiem”, esot sekmīgi organizētas Ukrainas PSR Žitomiras apgabala Jemiļčinskas rajonā un Ternololes apgabala Kremeneckas rajonā. Latvijas PSR sadzīves tradīciju pieredzes uzskatāmākai un līdz ar to efektīvākai propagandai Rīgas kinostudija 1962. gadā izveidoja dokumentālo filmu krievu valodā “Padomju Latvijas tradīcijas”.

Varas skatījumā kapusvētku Latvijā (un arī Igaunijā) pārtapšana par laicīga rakstura pasākumu bija spilgts un slavējams piemērs cilvēku negatīvajai attieksmei pret reliģiju un “sociālistiskā dzīvesveida” spēkam.⁴³ Padomju publiskajā telpā mirušo piemiņas diena ar tās spilgtajām ārējām formām un masveidīgumu demonstrēja, ka sovietizācija norisinās sekmīgi.

⁴² Печура, П., Сердант, А. (1960). *Новая жизнь, новые традиции. (Из опыта внедрения традиций в Литовской и Латвийской ССР)*. С. 37.

⁴³ Кампарс, П., Закович, Н. (1967). *Советская гражданская обрядность*. Москва: Мысль. С. 214—215; Брудный, В. (1968). *Обряды вчера сегодня*. Москва: Наука. 158—159. 1959. gadā notikušas mirušo piemiņas dienas Valgā ideoloģizētu un slavinošu aprakstu sk.: Брудный, В. (1968). *Обряды вчера сегодня*. С. 156—158. Mirušo piemiņas dienas sekmīgi tiek atzīmētas visā Valgas rajonā un arī Tartu, kur tajās piedalās ap 4—5 tūkstoši cilvēku. Šie apraksti liecina, ka gan Latvijā, gan Igaunijā notiekošie kapusvētki formā ir diezgan vienādi.

Sovetiskā rutīna

Kapusvētki padomju sadzīves svētku — mirušo piemiņas dienas — ietvarā tika svinēti turpat trīsdesmit gadu — līdz 80. gadu beigām, kad sākās Atmodas laiks. Sešdesmito gadu pirmajā pusē iedibinātie laicīgie kapusvētki kļuva par populāru un prestižu pasākumu, kas daudzviet laukos bija vasaras svarīgākais (vai viens no svarīgākajiem) notikums.

Noslēdzoties jauno padomju tradīciju iedibināšanas kampaņai, tās atvirzījās padomju ideoloģiskā darba otrajā plānā, ieguva ikdienas darba rutīnu. 1968. gadā Republikāniskās padomju tradīcijas komisijas priekšsēdētājs Pēteris Kampars vēstīja: *“Domāju, ka nepārspīlēšu teikdams, ka pasaules vēsture vēl nezina tik strauju sadzīves tradīciju izveidošanās procesu. Parasti uzskata, ka tradīcijas formējas gadusimteņiem. Mūsu sabiedrības sociālistiskais raksturs ļāva šo laiku saīsināt demitkārtīgi. Padomju sadzīves tradīcijas veidojās asā idejiskā cīņā. Materiālistiskā un ideālistiskā pasaules uzskata sadursmē. Uzvarēja jaunais, progresīvais, dzīvi apliecinošais.”* Viņš norādīja, ka Krāslavā, Balvos, Daugavpilī, Preiļos *“katoļu baznīca jauniem rituāliem pretojas sevišķi nikni”*.⁴⁴

Latvijas PSR iedzīvotāju iesaiste reliģiskajos pasākumos tika nemitīgi auditēta, vācot statistikas datus un tos analizējot. Visuzskatāmāk par baznīcas lomu cilvēku dzīvē liecināja kristību, iesvētību, laulību baznīcā, bērnu ar mācītāja dalību, kā arī dievkalpojumu apmeklētāju un grēksūdžu skaits. Līdz pat 80. gadu vidum dominējošā tendence bija baznīcas pasākumus apmeklējošo cilvēku skaita lēns kritums.⁴⁵

Sešdesmito gadu pirmajā pusē, kā jau minēts, bija izveidots dažāda līmeņa institūciju tīkls, kuru uzdevums bija rīkot pasākumus jauno padomju tradīciju ideoloģiskajā ietvarā. Faktiski tā bija “mašīnērija”, kas darbojās, katra tās daļa, pat “sīkākās skrūvītes” zināja savus pienākumus. Ja kādā darba sektorā bija vērojamas kļūmes un/vai nepilnības, tad augstāk stāvošās institūcijas veica pārbaudes, izdeva rīkojumus un lika “padomju tradīcijas” savest kārtībā.

Jauno padomju sadzīves tradīciju kultivēšanas praktiskā puse — scenāriji, pašdarbības kolektīvu repertuārs, vadītāju sagatavošana, profesionālo mākslinieku piesaiste u.c. — bija Latvijas PSR Kultūras ministrijas un E. Melngaiļa Tautas mākslas centra

⁴⁴ LNA LVA, 678. f., 3. apr., 720. l., 1., 2. lp. Arī sk.: Kampars, P. (1968, 25. maijs). Tradīcijas un problēmas. *Literatūra un Māksla*. 7. lpp.

⁴⁵ Izsmeljoša oficiālā statistika par cilvēku iesaisti visu reliģisko konfesiju pasākumos rodama LNA LVA, 1419. f. (PSRS Ministru padomes Reliģijas kultu lietu padomes pilnvarotais Latvijas PSR).

ziņā. Savukārt ideoloģiskā pārraudzība — Republikāniskās padomju sadzīves tradīciju komisijas ziņā, kas darbojās Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas paspārnē. Tas sastāvs bija liels (1968. gadā — 34 cilvēki), komisijā darbojās komunistiskās partijas un komjaunatnes funkcionāri, ciema izpildu komiteju vadītāji, arī etnogrāfi, dzejnieki, aktieri, komponisti.⁴⁶ Kultūras ministrija rīkoja arī īpašus mirušo piemiņas dienas pieredzes apmaiņas seminārus. 1966. gadā tāds notika Alūksnē, un katrai pilsētai un rajonam uz to bija jānosūta divi pārstāvji.⁴⁷ Tomēr, kā jau minēts, kapusvētkiem tika veltīta salīdzinājumā ar citām tradīcijām maza vērība.

Jauno sadzīves tradīciju propagandas, kā arī t.s. Vissavienības pieredzes apmaiņas semināru vajadzībām Rīgas kinostudijai tika pasūtītas filmas. 1969. gadā tapa režisores Birutas Veldres filma “Kas kaitēja man dzīvot”, kas atspoguļoja padomju svētkus Latvijas PSR, tostarp arī laicīgo kapusvētku norisi Liepājā.⁴⁸ 1977. gadā uzņemta dokumentālā filma “Padomju tradīcijas un ieražas” krievu valodā, kas vēstīja par jaunajām tradīcijām visā Padomju Savienībā.⁴⁹

Padomju sadzīves tradīciju organizatoru un vadītāju kvalifikāciju piedāvāja Tautas universitātes⁵⁰ divu gadu ilgā mācību kursā.⁵¹ Apmācības organizēja arī Latvijas PSR Zinību biedrība. Sēru svinību organizatora kvalifikācijas celšanas kursu lekciju programma ietvēra arī mirušo piemiņas dienas organizēšanai veltītas nodarbības. To plāns

⁴⁶ LNA LVA, 678. f., 3. apr., 720. l., 2. lp..

⁴⁷ Turpat, 39. lp.

⁴⁸ Veldre, B. (rež.). (1959). *Kas kaitēja man dzīvoti. Dokumentālā filma*. Rīga: Rīgas kinostudija. LNA LVKFFDA, 2503.

⁴⁹ Ikere, L. (rež.). (1978). *Padomju tradīcijas un ieražas. Dokumentālā filma*. Rīga: Rīgas kinostudija. LNA LVKFFDA, 3172.

⁵⁰ Tautas universitātes — padomju periodā formāli sabiedriska mācību organizācija, kas, piedāvājot dažādu nozaru mācību kursus, sniedza izglītību visu vecuma grupu iedzīvotājiem. Faktiski Tautas universitātes bija padomju tipa mūžizglītības un “komunistiskās audzināšanas” un “marksistiski-ļeņiniskā pasaules uzskata” apgūšanas iestādes, kas darbojās Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas un Kultūras ministrijas vadībā. Piemēram, vēl 80. gados Tautas universitātēs varēja apgūt darbaudzinātāja, padomju tradīciju un rituālu organizatora, uzskatāmās aģitācijas noformētāja, darba kolektīva aģitatora, dzīvokļu ekspluatācijas rajona bērnu istabas sabiedriskā audzinātāja, sabiedriskā sanitārā instruktora, tautas kontroliera, tautas brīvprātīgā kārtības sarga, arodbiedrības aktīvista, tautas tiesas piesēdētāja, biedru tiesas locekļa, darba vietas korespondenta u.c. sabiedriskās profesijas. Sk. Jērāns, P. (red.). (1984). *Latvijas padomju enciklopēdija*. Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija. 5.2. sēj. 605. lpp.

⁵¹ LNA LVA, 678. f., 3. apr., 791. lp.

60. gadu otrajā pusē: “1. *Orgkomitejas izvirzīšana priekšdarbu veikšanai*. 2. *Konkrētu uzdevumu sadale*. 3. *Kapu apkopšana pirms mirušo piemiņas dienas*. 4. *Repertuāra atlase piemiņas brīdim*. 5. *Piemiņas brīža norises kārtība*. 6. *Piemiņas brīža runas*. 7. *Kritišu varoņu godināšana (lāpu gājieni, vainagu nolikšana, svinīgi solījumi u. tml.)*. 8. *Praktiski jautājumi, kas saistās ar piemiņas dienām (runātāja tribīne, atspirdzinoši dzērieni, sēdvietas vecākajiem ļaudīm, radioficēšana)*. 9. *Mirušo piemiņas dienu dziesmu lapiņas*. 10. *Svecīšu vakaru organizēšanas pieredze Valmieras un Tukuma rajonos*.”⁵²

Apmācībai kalpoja arī padomju sadzīves tradīcijām veltīti izdevumi. Tie bija adresēti gan šauram lokam — pasākumu organizatoriem, ideoloģiskajiem un kultūras darbiniekiem —, gan arī plašam lasītāju lokam. 1972. gadā izdevniecība “Liesma” 15 000 eksemplāru lielā tirāžā laida klajā apjomīgu grāmatu “Svētku varavīksne. Tradīciju gada grāmata”. Tā sniedza katras padomju tradīcijas satura un rituāla aprakstu, kā arī tās vērtējumu, raugoties no padomju cilvēka kā komunistiskās sabiedrības cēlāja audzināšanas skatpunkta. “Svētku varavīksnē” kapusvētki bija iekļauti jūlija tradīcijās. Par to nozīmi sacīts: “*Cilvēki šķiras no kapsētas klusuma, bagātinājušies ar idejām, ētiskajām atziņām un emocijām, stiprinājuši sevi ar daudzveidīgo, bagāto paaudžu mantojumu turpmākajām dzīves un darba gaitām*.”⁵³

1969. gadā Latvijas PSR Kultūras ministrija rīkoja konkursu “Par labāko rajonu (pilsētu) padomju tradīciju ieviešanā”, kas tika veltīts V. Ļeņina 100. dzimšanas dienai un padomju Latvijas 30. gadadienai.⁵⁴ Šajā konkursā gan rajonu, gan pilsētu kategorijā pirmā vieta palika nepiešķirta. Otrajā vietā — Valmieras un Cēsu rajons, bet pilsētu kategorijā atkal šī vieta bez uzvarētāja. Trešajā vietā — Gulbenes un Ogres rajons un Jelgavas pilsēta.⁵⁵ 70. gadu sākumā tika izsludināts konkurss “Par labāko lauku klubu iestādi padomju tradīciju ieviešanā”, veltīts PSRS 50. gadadienai.⁵⁶ Līdzīga veida konkursi notika arī nākamajos gados. Šīs aktivitātes kalpoja padomju sadzīves tradīciju norišu aktivizācijai un kontrolei, visās šajās norisēs iesaistot lielu cilvēku skaitu un tādējādi nodrošinot arī viņu atbalstu.

⁵² LNA LVA, 479. f. (Latvijas Zinību biedrība), 1. apr., 256. l. 79. lp.

⁵³ Treicis, A. (1972). Kapusvētki. Grām.: Brēde (red.). *Svētku varavīksne. Tradīciju gadagrāmata*. Rīga: Liesma. 192. lpp.

⁵⁴ LNA LVA, 678. f., 3. apr., 720.l., 116. lp.

⁵⁵ Turpat, 791. l., 43., 44. lp.

⁵⁶ Turpat, 854. l., 15. lp.

Sadzīves tradīciju izkopšana, proti, “*idejiskā līmeņa padziļināšana*” kopš 1976. gada bija Latvijas PSR Kultūras ministrijas Klubu zinātniski metodiskā kabineta Sociālistisko tradīciju metodiskās apvienības ziņā. 1979. gadā Latvijas PSR Ministru padomes Padomju tradīciju, svētku, rituālu un reliģisko kultu likumievērošanas kontroles komisija (kas bija dibināta 1964. gadā) tika pārveidota par Padomju tradīciju, svētku, rituālu un reliģijas kultu likumievērošanas veicināšanas komisiju. Šādas organizācijas izveidoja arī visās Tautas deputātu padomju izpildu komitejās.⁵⁷

Pilsētās, kur iedzīvotāju sastāvā būtisku proporciju sāka veidot no Krievijas un citām padomju republikām ieceļojušie, kapusvētkos 70. un 80. gados ienāca arī krievu valoda. To sekmēja arī padomju periodā kultivētā konfesiju kapsētu sistēmas izārdīšana un unificētās Mirušo piemiņas dienas obligātā rīkošana. Piemēram, Alūksnes Mazajos kapos ceremonija norisinājās krievu valodā, jo tur pārsvarā bija apglabāti krievvalodīgie. Alūksnes rajonā kopš 1982. gada kapusvētku lapiņas tika izdotas ne tikai latviešu, bet arī krievu valodā.⁵⁸ Mirušo piemiņas dienas rīkotāji gan atzina, ka ir grūti izveidot reperuāru krievu valodā. Līdzīga situācija bija arī citās Latvijas PSR pilsētās un rajonos.

Jāpiezīmē arī, ka Padomju Savienībā kopumā 60. gadu vidū līdz ar varas elites maiņu mainījās valsts svētku, vēstures un atmiņas politika. Jaunā valsts vadītāja Leonīda Brežņeva komanda, paplašinot svētku kalendāru ar jaunām svinamām dienām (piemēram, konkrētu profesiju svētkiem), izveidojot jaunas svētku brīvdienas 8. martā un 9. maijā, centās iemantot valsts iedzīvotāju lielākas simpātijas un atbalstu. Vēsturnieks Malte Rolfs (*Rolf*) raksta, ka 20. gs. 60. un 70. gados Padomju Savienības svētku kopainai piemita paradoksāls raksturs. Īsā laika posmā visā valstī tika iedzīvināti noteikti svētku standarti, savukārt svinēšanas iemesli diferencējās. Jaunās svētku un to svinēšanas tradīcijas sekmēja padomju pilsoņu dzīvesveida sovetizāciju un iedibināja praksi, ka oficiāli sankcionētie svētki, neraugoties uz to sovetisko retoriku, regulāri tika svinēti arī neformālā veidā.⁵⁹

Šī paradoksa spilgts apliecinājums bija arī laicīgie kapusvētki. Faktiski varai bija iemesls būt apmierinātai, jo viss it kā notika atbilstīgi ideoloģiskajām prasībām. Piemēram, laikraksts “*Cīņa*” 1972. gadā, atspoguļojot Tilžas ciema pieredzi jauno tradīciju

⁵⁷ LNA LVA, 678. f., 3. apr., 854. l., 166., 167. lp.

⁵⁸ Temps, E. (1987). Mirušo piemiņas dienas Alūksnes rajonā. Grām.: Cimermanis, S. (red.). *Sociālistiskie svētki un ieražas*. 216., 218. lpp.

⁵⁹ Rolf, M. (2013). *Soviet Mass Festivals, 1917—1991*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press. P. 190.

ieviešanā, vēstīja: “*Jau pirms gadiem piecpadsmit sākām rīkot mirušo atceres dienas. Līdz tam likās, ka baznīcas rīkotie kapusvētki ir pasākums, kas laidīs ļaužu sadzīvē dziļas saknes, un būs grūti cīnīties. Taču krājās pieredze, un katru gadu mirušo atceres dienas pulcina aizvien lielāku dalībnieku skaitu. Šajā pasākumā piedalās gan orķestris, gan ansambļi un daiļlasītāji un, protams, arī labi sagatavoti runātāji. Uz baznīcas organizētājiem kapu svētkiem pēdējos gados ierodas vairs tikai niecīga saujiņa dalībnieku. [...] Pat tad, ja mūsu ciemā vairs nebūs ticīgu cilvēku, padomju sadzīves tradīcijas nezaudēs savu aktualitāti. Lai cik praktiskas dabas ir cilvēks, ikviena dzīvē tomēr pienāk brīži, kurus gribas aizvadīt nesteidzoties, ieklausīties saviļņojošas mūzikas skaņās, raugoties, kā svinīgi plīvo sveču liesmas, ieelpot svinībām griezto ziedu aromātu.*”⁶⁰

Laicīgo kapusvētku rituālā tika iekļauta padomju varas leģitimitātei tik vajadzīgā padomju varoņu godināšana. Lielākoties tā notika svētku sākumā, vai arī šai svētku ideoloģiskajai daļai tika veltīts atsevišķs pasākums, ja šo cilvēku atdusas vietas atradās ārpus lokālās kapsētas. Par 1967. gadā notikušajiem laicīgajiem kapusvētkiem Daugavpils rajona Eglainē lasāms: “*Mirušo piemiņas dienas dalībnieki salasās pie Eglaines ciema padomes vai p/s “Eglaines” kluba un tad iet uz Brāļu kapiem (netālu no kluba), no ciema padomes noliek vaiņagu, pēc tam visi sasēžas mašīnās un brauc uz Lašu kapiem (Lašu pagastā). Parasti runu saka Eglaines c.[iema] p.[adomes] priekšsēdētājs (1966. gadā b. Puzāns), p/s “Eglaines” partorgs b. Veselovs. Spēlē Raudas palīgskolas orķestris, dzied padomju saimniecības koris, deklamē. Ja neilgi atpakaļ ir miris kāds pad.[omju] saimniecības strādnieks, piem., slaucēja vai kāds cits, kas bijis labs strādnieks, tad no padomju saimniecības noliek vaiņagu. Tad brauc uz nākošajiem kapiem. [...] Pavisam Eglaines c. p. ir 6 kapi. Visus sešus kapus apbrauc 1 dienā. P/s “Eglaine” dod mašīnas.*”⁶¹

Izvadītājs un arī kapusvētku runātājs Haralds Cābelis par savu pieredzi stāsta: “*Un man bij pa četri, pa seši, pa astoņi kapu svētki dienā. Tas ir augusts, līdz pusseptembrim tas bij katru svētdienu un sestdienu, aizņemts pilnībā. [...] runāju par bērniem, jauniešiem, par māti, tēvu, par veciem cilvēkiem, ja. Nu bij viens tāds laiks, ka bij padomju karavīri noteikti jāpiemin, obligāti. [...] lai tu varētu runāt, tas bij jādara. Jo mums bij semināri tādi, kuros mūs atkal biktēja.*”⁶²

⁶⁰ Keviša, I. (1972, 28. maijs). Skaistie brīži. *Cīņa*. 4. lpp.

⁶¹ LU Latvijas vēstures institūta Etnogrāfisko materiālu krātuve, E 33, 3486.

⁶² Intervija ar Haraldu Cābeli. Intervēja un atšifrēja Baiba Bela. LU Filozofijas un socioloģijas institūta Nacionālās Mutvārdu vēstures projekts.

Daudzviet laicīgo kapusvētku programmā ideoloģiskais rituāls bija margināls un formāls, turklāt 70. gadu otrajā pusē un 80. gados tam tika veltīta aizvien mazāka vēriba, daudzviet (mazās un nomaļās kapsētās) tas izzuda vispār. Savukārt atsevišķās vietās tas ieguva spilgtu izpausmi. Piemēram, Vietalvā augusta pirmajā svētdienā, kad tika rīkoti kapusvētki, notika arī vērienīgs piemiņas pasākums brāļu kapos, kur piedalījās Stučkas rajona un Stučkas rajona un Komunistiskās partijas rajona komitejas vadība un, pārstāvji no rajona citiem ciemiem, pilsētām, skolām un kolhoziem. Vietalvas brāļu kapos apglabāti arī daudzi 130. latviešu strēlnieku korpusa latviešu karavīri, tālab tur ik gadus pulcējās arī šā korpusa veterāni. Nereti viesu vidū bija augsti Latvijas PSR noņemklatūras pārstāvji.⁶³

70.—80. gados dažviet Latvijas PSR izveidojās vēl viens paradokss. Ja 60. gados aktīvi, pat agresīvi ieviesa padomju sadzīves tradīcijas, tad nākamajās desmitgadēs vienas šādas tradīcijas — laicīgo kapusvētku — svinēšana tika ierobežota. Piemēram, Alūksnes rajonā tie bija pārtapuši par tautas svētkiem, kur pulcējās daudz cilvēku ne vien no tuvākās apkārtnes, bet arī no tālienes. Turklāt, pateicoties transporta pieejamībai, cilvēki apmeklēja kapusvētkus vairākās kapsētās. Nācās secināt, ka “*rezultātā rajona dzīve no jūlija vidus līdz septembra sākumam, t. i., pašā karstākajā ražas novākšanas periodā, lielā mērā bija traucēta*”. Situācija tika risināta, atļaujot visā rajonā kapusvētkus rīkot tikai trijās svētdienās.⁶⁴

⁶³ Par 130. latviešu strēlnieku korpusa piemiņas rituāliem sk.: Muižnieks, N., Zelče, V. (red.). (2011). *Karojošā piemiņa: 16. marts un 9. maijs*. Rīga: Zinātne. 228.—236. lpp. Valsts pētījumu programmas “Nacionālā identitāte” projekta “Latvijas sociālā atmiņa un identitāte” pētnieki 2011. gada 7. augustā novēroja 130. latviešu strēlnieku korpusa piemiņas pasākumu Vietalvas brāļu kapos; pēc šī pasākuma runājāmie ar kādu ģimeni, kas pļavā, netālu no brāļu kapiem, bija apsēdušies atpūsties un pusdienot. Viņi sacīja, ka vairs nav vietējie, bet katru gadu brauc uz kapusvētkiem Vietalvā, jo kapsētā atdusas radinieki. Jau kopš padomju perioda ir iesakņojusies tradīcija piestāt pie brāļu kapiem, lai gan tajos neatdusas viņu tuvinieki. Šīs ģimenes gados vecākie pārstāvji atcerējās arī grandiozos piemiņas pasākumus Vietalvas brāļu kapos un varēja pastāstīt, kāda mūzika skanējusi, kur stāvējušas pionieru līnijas un raksturot citus padomju rituāla elementus.

⁶⁴ Temps, E. (1987). Mirušo piemiņas diena Alūksnes rajonā. Grām.: Cimermanis, S. (red.). *Sociālistiskie svētki un ieražas*. 215. lpp.

Latvijas Komunistiskās partijas laikraksts "Cīņa" par kapusvētku svinēšanu Alūksnes rajonā 1979. gadā

Laikraksts "Cīņa" publicēja divus kritiskus materiālus. Pirmais — kāda sašutuma pilna lasītājas no Alūksnes vēstule. Otrais — raksts: vēstulē minēto faktu pārbaude. Padomju mediju praksē šāda tipa publikācijas nozīmēja, ka vara un komunistiskās partijas funkcionāri aprakstīto situāciju uzskata par padomju normu nopietnu pārkāpumu.

Lasītājas V. Ozoliņas vēstule 1979. gada septembrī: *"Mīrušo piemiņas diena Alūksnes kapos ik gadus jo vairāk atgādina gada tirgu. Šovasar augusta pirmajā svētdienā tā likās īpaši "krāšņa". Ap autoveikaliem likumlikumiem izlocījusies pircēju rinda (kā nu ne, ja pat nedēļu iepriekš pārdevējas, par dažu deficītāku preci izvaicātas, daudzsološi pavēstīja: "Kapu svētkos būs!"), vienā stūrī pat bramanīgi plandēja plakāts "Karstas desiņas". Uz dzērienu letes visu apskatei gan bija izliktas tikai "Dzirkstošās Palsas" pudeles, stingrākos "andelēja", papīrā ietītus, tā teikt "zem rokas".*

Iesilušas vīru valodas, spalgi sieviešu spiedzieni... Piemiņas dienas runātāju vārdos klausījās vai vienīgi gados vecākie ļaudis, kam "balto karalieni" cienīt neļauj slimība, pārlicība vai vēl neaprimusi zaudējuma sāpe. [..]

Tai pašā 5. augustā jau agri no rīta tika mobilizēta rajona milicija un auto inspekcija. Uz visiem ceļiem dežurēja patruļas. Ne vienam vien braucējam tika atņemtas vadītāja tiesības un protokoli nosūtīti uz darbavietām [..]. Vai tam kāda jēga, ja kapsēta vienreiz gadā ar vietējo varas iestāžu atļauju pavisam oficiāli tiek pārvērsta par bodīti, par brīvdabas krogu? Jo neviens no rajona kultūras darbiniekiem nevar izšķirties par atklātu opozīciju šai neglītajai parādībai."

Ozoliņa, V. (1979, 6. sept.). Uz kapsētu pēc gurķiem. *Cīņa*. 3. lpp.

Alūksnes kapusvētku tēmu turpināja 1979. gada decembrī publicētais apjomīgais V. Podnieka raksts. Vispirms tajā tika piedāvāts ieskats citas alūksnietes, V. Kolsovas, vēstulē. Viņasprāt, *"pie kapličas, kur noritējis piemiņas ceremoniāls, tiešām bijis pamaz cilvēku. Jo gandrīz visi sēdējuši pie savu tuvinieku kapiem un klausījušies*

runātājos. Atzīts, ka “ir gan arī mums dzērāji, bet nebija nekāda iemesla viņu dēļ rakstīt vēstuli”. Par tirdzniecību kapos paustas šādas domas: “Vai tad tas ir kaut kas slikts, ja kapusvētkos var iegādāties ēdamus produktus?”

Raksts vēstija, ka arī Alūksnes rajona izpildu komitejas pārstāvji noraida “Cīņa” pausto kritiku. Lasītājas vēstules publikācija apspriesta rajona Padomju tradīciju komisijas sēdē, un tur nolemts — pilnveidot mirušo piemiņas dienas atzīmēšanu. Savukārt sadzīves pakalpojumu kombināta mākslas austuvē strādājošās sievietes piekrita “Cīņā” publicētajā vēstulē paustajai kritikai, bet VEF 14. galdniecības ceha strādnieki uzskatīja, ka tirgošanās kapusvētkos ir pieņemama parādība.

Raksta autors V. Podnieks norādīja, ka viņa rīcībā esošie dati ļauj secināt, ka tirdzniecība bijusi vērienīga. Pārdoti 1185 kg gurķu, kas bijuši ļoti pieprasīti, jo to raža mazdārziņos — slikta. Konstatēta arī tirdzniecība ar degvīnu, kapusvētku dienā milicija deviņiem autobraucējiem sastādījusi protokolu. Tādējādi jāsecina, ka “kapusvētki Alūksnē nav noritējuši pēc labākajām mūsdienu sēru tradīcijām”.

“Pēc visa lielā trokšņa tagad amatpersonas izsakās, ka turpmāk kapu teritorijā nav pieļaujama nekāda tirdzniecība, izņemot atspirdzinošu dzērienu iegādi. Domājam, ka vismaz bērniem kādu našķi vajadzētu atstāt. Kapusvētki Alūksnē ir ļoti populāri. Tie pulcē tūkstošus, ar tiem spēj sacensties vienīgi rajona dziesmu svētki. Tāpēc vēl nopietni jādomā, lai šo tūkstošu apkalpošana neradītu pretenzijas, bet kļūtu par neuzkrītošu papildinājumu galvenajam — cieņas parādīšanai aizgājušajiem cilvēkiem un viņu veikumam. [..]

Asu nosodījumu pelnījusi kapusvētku norise Balvu rajona Bērzpils ciemā, Madonas rajona Cesvaines ciemata Ķinderu kapos un dažviet citur, kur tirdzniecības iestādēm ļauts izvērsties, kā vien tīk.”

Podnieks, V. (1979, 6. dec.). Labāk tomēr bez gurķiem. *Cīņa*. 3. lpp.

Norises publiskajā telpā liecināja, ka 70. gados vairākums cilvēku vismaz ar savu uzvedību akceptēja jaunās padomju sadzīves tradīcijas un baznīcas pasākumos nepiedalījās. Šajā desmitgadē divpadsmit ciemos tika veikta arī socioloģiska aptauja par

strādājošo cilvēku attieksmi pret mirušo piemiņas dienas laicīgo ceremoniju. Tā liecināja, ka šie svētki tiek vērtēti pozitīvi.⁶⁵ Iespējams, ka daudzi cilvēki neatbildēja patiesi, bet gan sniedza varai tīkamu atbildi. Padomju okupācijas gados tāda rīcība bija visai ierasta un plaši izplatīta, tomēr šie aptaujas dati arī ir svarīga liecība par laicīgo kapusvētku vietu lauku kopienā un cilvēku uzvedību šajā periodā.

**Strādājošo lauku iedzīvotāju attieksme pret mirušo piemiņas dienas laicīgo ceremoniju (%).
20. gs. 70. gadu vidus**

Attieksme	Atbildes (%)
Patīk	76,30
Vairāk patīk nekā nepatīk	9,75
Vairāk nepatīk nekā patīk	2,43
Nepatīk	1,94
Nevar pateikt	9,58

**Jelgavas 4. vidusskolas direktora, skolēnu pūtējorķestra virsdiriģenta
Agra Celma atmiņstāsts**

“Agrāk Smiltenes kapsētā pie mikroфона runāja izvadītājs, kas piedalījās arī bērēs — nolāsīja visu gada laikā aizgājušo vārdus, tuvinieki bija uzrakstījuši kādus mīļus, aizgājējam veltītus tekstus, sēru mūziku spēlēja pilsētas pūtēju orķestris. Ja tuvinieki

⁶⁵ Cimermanis, S. (red.). (1985). *Padomju Latvijas lauku iedzīvotāji un viņu kultūra mūsdienās*. Rīga: Zinātne. 190.—191. lpp.

vēlējās, lai viņu mirušajam radniekam piemiņas brīdī tiek veltīta kāda skaista četrinde, izvadītājam vajadzēja samaksāt, visbiežāk kādus piecus rubļus.

Smiltenei bija sava specifika, jo apmēram 15 km rādiusā ap pilsētu nekur nebija kapu, tādēļ kapusvētku dienā pilsēta pieplūda pilna ar cilvēkiem. Izmantojot to, ka cilvēku bija tik daudz, visi pārējie pasākumi tika pielāgoti kapusvētku dienai. Svētdiena vienmēr sākās ar kapusvētkiem, tad turpinājās ar sporta svētkiem — Smiltēnē bija kartinga trase, citreiz norisinājās šķēršļu pārvarēšanas sacensības zirgiem vai riteņbraukšanas sacensības. Apmēram sešos vakarā Jāņu kalnā bija skatāma teātra izrāde, bet ap pulksten desmitiem vakarā sākās zaļumballe. Šī diena bija piepildīta pēc pilnas programmas.

Katram orķestrim bija, tā saucamās, 'bēru grāmatiņas', kurās ir sarakstīta sēru mūzika, sākot no Šopēna slavenā "Sēru marša", miniatūrām, līdz pat baznīcas korāļiem. Arī padomju gados mēs bēru un kapusvētku noslēgumā nospēlējām slaveno baznīcas korāli "Augšā aiz zvaigznēm", pret to neviens neiebilda. Ja uz bērēm brauca samazināts orķestra sastāvs, maksimums kādi pieci vai seši cilvēki, tad kapusvētkos piedalījās visi, kopskaitā kādi 20 cilvēki. Iepriekš saskaņojām repertuāru ar ceremonijas vadītāju, kur spēlējam "Tek, saulīte, tecēdama", kur korāļus, kur Jāzepa Vītola miniatūras. Tā kā lielākā daļa orķestra dalībnieku bija jau ļoti pieredzējuši, viņi visas šīs dziesmas jau praktiski prata nospēlēt no galvas.

Mana klases audzinātāja Dzidra Nātre bija, kā mēs teicām, 'kapu runātāja', sabiedriskā izvadītāja. Tā kā tolaik mācības skolās notika arī sestdienās, bieži vien mēs ar skolotāju satikāmies vienos kapos — viņa izlikās mani neredzam, ka es sestdienā kavēju stundas, jo spēlēju orķestrī. Septiņdesmitajos gados teju katrā ciematā bija savi muzikanti, kas varēja spēlēt bērēs un kapusvētkos.

No astoņdesmito gadu vidus es piedalījos tā sauktajā Jelgavas rajona sēru tradīciju ansambļa darbā — tas bija literāri muzikāls kolektīvs, kas apkalpoja visu Jelgavas rajonu un ne tikai. Tobrīd kapusvētku vadīšanu apmēram 30 km rādiusā ap Jelgavu vēl nebija pārņēmuši mācītāji. Pagastu pārvalžu vadītāji maksāja Jelgavas rajona kolektīvam par kapusvētku ceremonijas organizēšanu. Mums bija iestudēta apmēram 50 minūšu gara literāri muzikāla kompozīcija — divi daļrunātāji, flauta, vijole, čells, dziedātāju kvartets un piecu vīru pūtēju ansamblis.

... Vairi mierīgi dusēt,
Jo mīļīgi lava dāva,
Mūsu mīk, mūsu darbi,
Mūsu atmiņ dzīva būs.

Br. Saalīns

uri mierig

Kuldīga

Padomī brīdī, stāvēt šai klīnīgai viēlī,
Kādas gao skolasas un bagātas dāvas var b
Tomēr visokāntākā pārtūkst negaidīti dēvs.
Noprasot vērī, cik sāpīti tā ātrāji jūt.

MIRUŠO ATCERES DIENA

Dzūkstes ciema kapos
1968. g. 4. augustā

Jāpulkroga kapos plkst. 13.00
Plūga kapos plkst. 15.00
Dzūkstes kapos plkst. 17.00

Kuldīga
APRIL 25 1968
E 25 4675 ag

MIRUŠO ATCERES DIENA

KULDIGĀ, KALNA KĀPOS
1969. g. 13. septemā

Sākums pulksten 11.00

Kuldīga
APRIL 25 1968
E 25 4674 ag

Вспомни, как волновало
горячо
вспомни
своим ...
Это нужно
не мертвым!
Это надо
живым! (р. Рождественской)

ПРОГРАММА дня памяти умерших

23 на
На Забергском кладбище
на Пунечском кладбище
на Скелгальском кладбище
на Новинском кладбище
на Медведицком кладбище
на Сауцком кладбище
на Суенском кладбище

MIRUŠO ATCERES DIENA

Mirušo atceres diena

AIZDZIRES CIEMA KĀPOS
1968. gada 25. augustā

Vimbužu kapos plkst. 11.00
Cikundas kapos plkst. 12.30
Kalnmuižas kapos plkst. 14.00

Šādā sastāvā mēs strādājām vairāk kā 10 gadus, vasarā kādas sešas vai septiņas nedēļas pēc kārtas. Pēc katriem kapusvētkiem arī mazliet ‘atsvaidzinājāmies’, tomēr izgāzušies gan nekur neesam. Savu programmu izveidojām arī svečīšu vakariem, nedaudz mazākā sastāvā. [..]

Ja mēs spēlējām kapusvētkos kapsētā, kurā bija apglabāts kāds no mūsu bijušajiem orķestra mūziķiem vai viņu tuviniekiem, mēs vienmēr pēc ceremonijas devāmies pie šiem kapiem un bez prasīšanas nospēlējām vienu gabalu. Cilvēki, redzēdami, ka tas ir iespējams, nāca mums klāt un, dodot piecīti, lūdza, lai nospēlējam arī pie viņu radnieku kapu kopiņām kaut ko.

Uzklausījusi un pierakstījusi Laura Uzule 2013. gada 9. februārī

Laicīgās mirušo piemiņas dienas sekmīgo ieviešanu, cilvēku iesaisti un interesi veicināja arī vietējo māksliniecišķās pašdarbības kolektīvu priekšnesumu iekļaušana programmā. Kolektīvi, kas darbojās skolas vai kluba paspārnē, nedrīkstēja piedalīties pasākumos, kas kaut kāda veidā saistīti ar baznīcu, tostarp kapusvētkos. Padomju vara jau kopš 40. gadu otrās puses sekmēja amatiermākslas masveidību, jo tā labi kalpoja komunistiskās ideoloģijas audzināšanas darbam un reprezentēja tautas atbalstu režīmam. Tādējādi cilvēki laukos un pilsētās darbojās dažādu mākslas veidu amatieru kolektīvos un individuālās izpausmēs.⁶⁶ Kori, orķestri, ansambļi, daiļrunātāji labprāt savus priekšnesumus demonstrēja laicīgajā mirušo piemiņas dienā. Daudzviet to programmu bagātināja arī profesionālo mākslinieku piedalīšanās.

Arī pēdējā padomju perioda desmitgadē kapusvētki bija nozīmīgs notikums lauku cilvēku dzīvē. Piemēram, žurnālists Dainis Caune par Vietalvas un Odzianas vasaras kultūras programmu rakstīja: “.. *kino reizi nedēļā, divās nedēļās reizi balle, kapu svētki — divreiz vasarā.*”⁶⁷

⁶⁶ Tuvāk sk.: Rasa, I. (2008). *Latviešu sabiedrības kultūraktivitātes (1800—1991)*. 109.—129. lpp.

⁶⁷ Caune, D. (1981). *Pēc ceļa — atpakaļceļā. Liesma*, 10, 19.

Svinēšana

Padomju okupācijas periodā laicīgie kapusvētki bija sabiedrības sovetizācijas forma un rezultāts un vienlaikus pretdarbība tai. Kapusvētku kultūras pamatā — masveidīga apolitiska, dažkārt uz opozicionāras robežas balansējoša sabiedrības rīcība. Tā, protams, nebija vienīgā šāda veida darbība padomju periodā. Varas, tās oficiālo institūciju atļautā, atbalstītā, sponsorētā kultūra, kultūras mantojuma un valodas kopšana, arī izklaides pasākumi, ārēji demonstrējot sovetizācijas sasniegumus, faktiski darbojās kā to ārdošs mehānisms.⁶⁸ Vēsturniece Daina Bleiere secina, ka “nereti process pavērsās pretējā virzienā — sabiedrība akceptēja tikai tos aspektus, kas atbilda tās vērtību skalai un vajadzībām, padomju ideoloģijas formu un saturu pakāpeniski nobīdot malā. Kultūra kļuva par vienīgo iespējamo opozīcijas izpausmi režīmam”. Opozīcijas izpausme nebija tieša konfrontācija, bet gan satura, jēgas un formas robežu paplašināšana, pat deformēšana vai daļēja nomaīņa, publiski apgalvojot, ka tas ir atbilstīgi padomju režīmam.⁶⁹

Padomju dzīvesveida, padomju cilvēka domāšanas, vērtību sistēmas un attiecību ar varu izpēte šobrīd ir viens no jautājumiem, kas ir pētnieku redzeslokā. Meklējot atbildi uz jautājumu: kāda ir padomju cilvēka identitāte? — vēsturnieks Timotijs Džonstons (*Johnston*) norāda, ka tā, neapšaubāmi, nav viennozīmīga, viendabīga, pat ne arī dihotomiska. Viņš padomju cilvēka identitāti raksturo kā “vides diktētu taktiku” (*tactics of the habitat*), kas ietver arī performatīvo uzvedību, pielāgošanos, izvairīšanos, pretestību, varas atbalstīšanu, ikdienas prakses, kurās savijās tradicionālas dzīves vērtības un nepieciešamības noteikta jauna tipa, inovatīva rīcība, kuras morālie kritēriji ir visai nenoteikti. Tajā vairāk vai mazāk iekļāvās arī oficiālā padomju identitāte, kas tika veidota ar politisko kampaņu, kino, masu medijiem, mūziku, literatūru u.c. instrumentiem. Viņaprāt, tieši šo daudzveidīgo komponentu apvienojums ļāva cilvēkam dzīvot padomju iekārtā un vienlaikus arī sekmēja Padomju Savienības bojāeju.⁷⁰ Vēsturnieks Ronalds Sanijs (*Suny*) akcentē, ka padomju identitātē spēcīga bija nacionālā

⁶⁸ Latvijas sabiedrības sovetizācijas analīzi sk.: Bleiere, D. (2013). Latvijas sovetizācija un tās ietekme uz sabiedrību un ekonomiku. Grām.: Stradiņš, J. (galv. red.). *Latvieši un Latvija. 2. sēj.: Valstiskums Latvijā un Latvijas valsts — izcīnītā un zaudētā*. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija. 470.—496. lpp.

⁶⁹ Turpat. 496. lpp.

⁷⁰ Johnston, T. (2011). *Being Soviet. Identity, Rumor, and Everyday Life under Stalin. 1939—1953*. Oxford: Oxford University Press. P. XXV—XI.

dimensija, tā bija “taustāmā realitāte” gan ar ierakstiem pasē, gan ar nacionālo republiku un kultūras pastāvēšanu.⁷¹

Sovetisko dzīvošanas taktiku latvieši apguva ļoti ātri, un galvenais dzinulis bija dzīvotvērme un bailes, ko radīja pieredzētā okupācijas vardarbība un represijas. Padomju performatīvās uzvedības lietošana publiskajā telpā lielai daļai latviešu bija ikdienas prakse. Vienlaikus “vides diktētā taktikā” iekļāvās arī padomju iekārtas ietvaros pieļautā dzīve nacionālajā kopienā un tās kultūras, tradīciju un vērtību uzturēšana un attīstība. Kapusvētki bija nacionālās kopienas dzīves daļa.

Laicīgo kapusvētku izveide radīja nacionālās kopienas publisko telpu, par kuras pastāvēšanu nebija jākonfrontē ar okupācijas režīmu. Tā bija ļoti nepieciešama gan nacionālā, gan ikdienas, gan individuālā līmenī. Laicīgo kapusvētku svarīgākā funkcija 60.—80. gados bija ģimenes saišu uzturēšana, atjaunošana un stiprināšana, paaudžu solidaritātes veidošana. Šajā laikposmā arī ekonomisko un sociālo iemeslu dēļ liela daļa latviešu pārcēlās uz dzīvi pilsētās. Nacionālā tradīcija ietvēra pienākumu godāt mirušos senčus, cienīt savu ģimeni un vecākus, kā arī dzimto vietu. Tādējādi tā arī veicināja latviešus disciplinējošas prakses — ikgadēju senču kapavietu un līdz ar to dzimtās puses apmeklējuma — iedibināšanos. Sabiedriskā transporta tīkla attīstība un privātā transporta daudzuma pieaugums ļāva uz kapusvētkiem ierasties arī no attālām vietām, lai gan daudziem šim braucienam bija jāziedo pat vesela diena. Piemēram, arheologa Ēvalda Mugureviča atmiņās, kuru pamatā ir visu dzīvi rakstītā dienasgrāmata, gandrīz vai katra gada aprakstā ir brauciens uz kapusvētkiem gan 50. gados, kad tos rīkoja baznīca, gan arī vēlāk, kad jau dominēja jaunās padomju sadzīves tradīcijas. Šie ieraksti ir visai skopi, tā vēstot par notikuma jēgas pašsaprotamību — vispirms jau dēla cieņu un pienākumu pret savu māti, arī mirušo tēvu un dzimtajām mājām.⁷²

⁷¹ Suny, R. G. (2012). The contradictions of identity: being Soviet and national in the USSR and after. In: Bassin, M., Kelly, C. (eds). *Soviet and Post-Soviet Identities*. Cambridge: Cambridge University Press. P. 17—36.

⁷² Mugurevičs, Ē. (2013). *Mana dzīve — no ganuzēna līdz akadēmiķim. Vēsturnieka liecības par savu darbu, laikabiedriem un radniekiem*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds. Spilgts ģimenes locekļu gadskārtējās tikšanās kapusvētkos tēlojums lasāms arī rakstnieces Dz. Šulces stāstā. Sk.: Šulce, Dz. (1984). Kapusvētki. Grām.: Lice, Z. (sast.). *Stāsti*. Rīga: Liesma. 208.—218. lpp. Skolotāja Aina Ruta Britāne atmiņās raksta: “No Saukas pagasta atvadījušies, mani vecāki dzīvoja Viesītē līdz 1963. gada 30. augustam, tēva nāves dienai. Tēvs guļ Viesītes kapos, māsiņas Aijas aprūpēts. Mēs satiekamies šad un tad, pēdējos gados tikai dažreiz kapu svētkos.” Sk.: Britāne, A. R. (2007). *Vēji dzied, vēji raud. Atmiņu skices*. Rīga: Jumava. 59. lpp.

Otrā pasaules kara, nacistiskās un padomju okupācijas laikā latviešu ģimenes bija saārdītas, to locekļi nereti izkaisīti ne vien pa dažādām Latvijas malām, bet arī pa vairākiem kontinentiem. Dzīve totalitārajos režīmos, brīvprātīgā vai piespiedu sadarbība ar tiem dzimtu/ģimeņu locekļu starpā bija sējusi naidu, pārpratumus, aizspriedumus un savstarpēju nesaprašanos. Daudzās ģimenēs izveidojās savas *klusuma zonas*, piemēram, nerunāšana par represētiem radniekiem, par atsevišķu personu iesaisti komunistiskā un nacistiskā režīma noziegumos vai arī gluži pretēji — par viņu dalību pretestībā. Ne vienā vien latviešu ģimenē *klusuma zonā* bija tās sociālais statuss pirms padomju okupācijas un arī pieredzētās represijas. 20. gs. 90. gados veiktās represēto un viņu ģimenes locekļu aptaujas liecina, ka vairāk nekā 27% ģimeņu bērni ir zinājuši, ka vecāki ir represēti, taču par to mājās netika runāts. 8% ģimeņu bērni vispār nav zinājuši par vecāku represēšanu, tas atklājies Atmodas laikā vai pēc Latvijas valstiskuma atjaunošanas. Vecāki šādi rīkojās, lai neveidotu bērnus par pastāvošā režīma ienaidniekiem, sekmētu viņu integrāciju sabiedrībā un nesarežģītu dzīvi.⁷³ Cilvēki bija ierāvušies sevī, zaudējuši uzticēšanos un patiesu komunikāciju. Vēsturnieks Orlando Faidžiss (*Figes*) par dzīvi staļinisma laikā rakstīja: “Klusējošs stoicisms bija parasta reakcija uz draugu un tuvinieku zaudējumu. [...] Klusēšana valdīja daudzās ģimenēs. Ļaudis nerunāja par arestētajiem radniekiem. [...] Ģimenēs izveidojās īpaši sarunas noteikumi. Tās iemācījās runāt aplinkus, dot netiešus mājienus [...]. Daudzi vecāki uzskatīja: jo mazāk bērni zinās, jo lielāka visiem būs drošība.”⁷⁴ Arī Latvijā padomju periodā cilvēkiem nebija raksturīgi pārcilāt atmiņas par staļinisma periodu, runāt par pagātņi, vairākums par to labprātāk klusēja. Zināmā mērā šī klusēšana bija samierināšanās ar esošo dzīves kārtību un lojalitātes varai apliecinājums. Vienlaikus kapu kultūra piedāvāja arī cilvēciskas nepakļaušanās iespējas, piemēram, kaut vai apkopjot represēto radnieku dzimtas kapavietas, noliekot ziedus uz totalitāro režīmu nobendēto cilvēku vecāku atdusas vietām.

Kapusvētki bija ģimeņu, dzimtu piederīgo tikšanās vieta (var teikt — obligātā tikšanās vieta) ik vasaru. Protams, arī kapsētās tika ievērota *klusēšanas zona*. Tomēr dažkārt tā daļēji izzuda, jo satikās dažādu pieredžu un uzskatu cilvēki. Nereti pēc neredzēšanās gadiem vai gadu desmitiem. Bērni un jaunieši ieraudzīja sev nepazīstamus radniekus,

⁷³ Karpova, Ā., Kraukle, I., Rutka, I., Vidnere, M. (2001). Represēto ģimeņu pārdzīvojumu pieredze. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, 55, 1/2, 14., 15. lpp.

⁷⁴ Faidžiss, O. (2010). *Čukstētāji. Privātā dzīve Staļina Krievijā*. Rīga: Zvaigzne ABC. 364.—366. lpp.

uzzināja kaut daļējus viņu dzīvesstāstus, vēroja vecākās paaudzes cilvēku savstarpējās attiecības un komunikācijas formu. Tāpat kā pēc 1905. gada notikumiem, kapusvētki bija izteikts *savējo* pasākums. Lai pilnvērtīgi piedalītos kapusvētkos, bija jābūt sasaistei ar citiem to dalībniekiem; to veidoja senču kapavietas, radniecības saites, piederība lokālajai kopienai, kas veidoja kopīgas atmiņas. *Svešinieki* neiederējās kapusvētkos.

Padomju periodā kapusvētki Latvijas laukos, kur vairākumā dzīvoja latvieši, bija latviešu valodas kultūrtelpa. Vieta, kur tiekas latvieši. Šī kultūrtelpa bija pretstats pilsētai, it īpaši lielajām pilsētām, kuru publiskajā telpā dominēja krievu valoda. Būtiska loma bija arī kapu kultūras noteiktajai uzvedībai, kas disciplinēja, pieprasīja cieņpilnu stāju, nesteidzību un labas manieres. Arī tas bija pretstats sovietiskajam ikdienas uzvedības modelim (kas īpaši spilgts bija pilsētās), kurā iekļāvās nevēlīga, piesārņojoša attieksme pret vidi, nenormatīvā leksika krievu valodā, rupjība un neiecietība. Kapusvētkos performatīvi tika restaurēta pirmsokupācijas atmosfēra, uzvedības un savstarpējo attiecību kultūra. Tādējādi tagadnes laiks saaudās ar pagātņi un uzturēja nostalgiju pēc zaudētās Latvijas.

Kapusvētkiem kā tautas svētku tradīcijai padomju periodā piemita arī ironiskā fatālisma dimensija. Latviešu demogrāfiskā situācija tajā laikā bija visai kritiska. Trimdā Zviedrijā mītošais vēsturnieks Juris Ģērmanis uzsvēra, ka abu pasaules karu, kā arī okupācijas varu terora un deportāciju, plašās emigrācijas rezultātā tā ir drūma. Viņš par padomju Latviju 20. gs. 70. gados rakstīja: “Tur tagad ir liels latviešu vīriešu trūkums, veco ļaužu pārsvars un ārkārtīgi zema dzimstība (galīgi deformēta iedzīvotāju piramīda). Nevēlēšanos veidot lielāku ģimeni pastiprina grūtie materiālie apstākļi (sevišķi dzīvokļu trūkums), apspiestības un bezcerības sajūta (trūkst gaišākas perspektīvas), tieksmes pēc iespējami ērtākas dzīves, daudz nedomājot par rītdienu, pieaugošais alkoholisms un bezatbildīga izturēšanās pret sabiedrību, kas izveidojusies amorālā un korumpētā krievu padomju režīma ietekmē.”⁷⁵ Demogrāfijas statistika liecina, ka latviešu dabiskais pieaugums līdz pat 20. gs. 80. gadiem bija negatīvs, mirušo skaits pārsniedza dzimušo daudzumu.⁷⁶ Vidējais mūža ilgums Latvijā bija zemāks nekā

⁷⁵ Ģērmanis, U. (1971). *Tā lieta pati nekritīs. Amerikas piezīmes*. [Nujorka]: Grāmatu Draugs. 45. lpp.

⁷⁶ Eglīte, P. (2002). Latvijas iedzīvotāju skaita un etniskā sastāva veidošanās XX gadsimtā. Grām.: Strods, H. (red.). *Latvijas Okupācijas muzeja gadagrāmata. 2001. Nācija gūstā*. Rīga: Latvijas 50 gadu okupācijas muzeja fonds. 103. lpp.; Eglīte, P., Mežs, I. (2002). Latvijas kolonizācija un etniskā sastāva izmaiņu cēloņi 1944.—1990. gadā. Grām.: Šneidere, I. (red.). *Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti*.

Rietumu valstīs, turklāt 70. gados iezīmējās tā kritums un pieauga starpība starp vīriešu un sievietes mūža vidējo ilgumu. Sievietēm tas bija vairāk nekā 10 gadu ilgāks. Tikai 80. gadu vidū, kad tika ieviesti radikāli alkoholisma apkarošanas pasākumi,⁷⁷ mūža ilguma lejupslīde tika apturēta.⁷⁸ Visa padomju perioda mirstības kopainā liels ir nelaikā mirušo skaits savlaicīgi nediagnosticētu un neārstētu saslimšanu, nelaimes gadījumu, saindēšanās, transporta negadījumu, pašnāvību dēļ.⁷⁹ Latviešu aizrautīgā došanās uz kapusvētkiem 60. un 70. gados savdabīgā un neapzinātā veidā kompensēja un atspoguļoja ikdienišķās attiecības ar nāvi, ar ikdienā klātesošo dzīvības nestabilitāti. Turklāt jāteic, ka 20. gadsimtā šāda kapusvētku nozīmības un kritiskās demogrāfiskās situācijas acīmredzamā saistība nebija vērojama pirmoreiz. Piemēram, kā jau tika stāstīts iepriekšējā nodaļā, tā bija spilgta arī 20. gados, kad sabiedrība pakāpeniski attapās pēc Pirmā pasaules kara.

Laicīgo kapusvētku iesakņošana lauku kopienu dzīvē tos darīja par nozīmīgu vasaras notikumu. Tāpat kā pirmsokupācijas laikā un kara gados, arī padomju periodā cilvēki pret kapusvētkiem izturējās ļoti nopietni. Spēkā bija visi ierastie rituāli ne vien to norises laikā, bet arī tiem gatavojoties un atzīmējot satikšanos pēc kapusvētku pasākuma beigām. Ģimenēm bija svarīgi demonstrēt savus sasniegumus, piemēram, bērnus ar labu izglītību un prestižu darbavietu, iegūtās materiālās vērtības. Padomju periodā šī izrādīšanās spilgti izpaudās, dodoties uz kapsētu ar personīgo vai dienesta automašīnu, ar ietērpšanos labās drānās (it īpaši t.s. importa drēbēs). Rakstniece Māra Svīre ironizēja, ka “*sieviešu apģērba krāsu zieds mirušo piemiņas dienā neatšķiras no dziesmu svētkiem*”, un, viņasprāt, labāk būtu, ja “*sarkanioranži puķotā kleita*” paliktu skapī un tiktu uzvilktas tērps mierīgākos toņos.⁸⁰

7. sēj.: *Okupācijas režīmi Latvijā 1940.—1956. gadā. Latvijas Vēsturnieku komisijas 2001. gada pētījumi.* Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds. 426., 429. lpp. Ir pieejami dati par latviešu negatīvo dabisko pieaugumu 1973.—1981. gadā, bet nav publicēta informācija par 50.—60. gadiem.

⁷⁷ Piemēram, 1972. gadā Latvijā reģistrēti 1500 alkohola patēriņa izraisīti nāves gadījumi. Sk.: Misiunas, R., Taagepara, R. (1993). *The Baltic States. years of Dependence. 1940—1990.* Berkeley; Los Angeles: University of California Press. P. 224, 225.

⁷⁸ Pēc demogrāfa Jura Krūmiņa aprēķiniem, standartizētais latviešu mūža ilgums 20. gs. 50. gadu beigās sasniedza 69,5 gadus, 60. gadu beigās — 70,3 gadus, 70. gadu beigās — 69,6 gadus un 1988.—1989. gadā — 71,4 gadus. Sk.: Zvidriņš, P., Vanovska, I. (1992). *Latvieši. Statistiski demogrāfiskais portretējums.* Rīga: Zinātne. 134. lpp.

⁷⁹ Turpat. 128.—137. lpp.

⁸⁰ Svīre, M. (1984). Brīdis pārdomām un atcerēm. *Karogs*, 2, 135. lpp.

Ināras Ločmeles (dz. 1963. gadā) atmiņas par kapusvētkiem Latgalē

“Manas bērnības un pusaudžu gadu atmiņas par kapusvētkiem 20. gs. 60. gadu beigās un 70. gados pārsvarā saistās ar Čudarienes luterāņu kapsētu pie Baltinavas. Čudarienes kapos notika divi kapusvētki — gan ar mācītāju, gan tā dēvētie “sabiedriskie kapusvētki” ar pūtējiem. Brālis bija viens no pieciem sešiem pušiem, kas spēlēja, un arī es mājās uz viņa trompetes biju iemācījusies dažas repertuāra dziesmas, piemēram, “Tec, saulīte, tecēdama”. Sabiedriskajos kapusvētkos runāja to vadītājs vai vadītāja, skanēja tautasdziesmas, stāsti par dzīvi un nāvi, taču kapusvētku ar mācītāju norise līdz mūsdienām nav sevišķi mainījusies. Vispirms bija mācītāja uzruna, tad mirušo pieminēšana (kad tiek nosaukti kapsētā apglabāto vārdi un ik pēc laika tiem veltīta dziesma), tika kopīgi dziedātas dziesmas no sadrukātām dziesmu lapiņām. Tradīcija, kas vēl joprojām (tiesa gan, mazākā mērogā) šajā kapsētā turpinās arī mūsdienās, ir šāda: pirmajos kapusvētkos pēc kapu pieminekļa uzstādīšanas mācītājs to iesvētīja, un pēc tam aiz kapsētas žoga aizgājēja tuvinieki cienāja visus klātesošos radus un draugus, kas šo cilvēku ir pazinuši. Parasti tie bija teju visi kapu svētku apmeklētāji. Uz mašīnas “kapotiem” un zemē saklāja segas, uz kurām novietoja šķīvjus ar maizītēm, pīrādziņiem, gaļas ruletēm, daļija arī alu un šņabi.

Spīlgtā atmiņā ir skats, kad pie kapiem stāvēja daudz zirgu pajūgu un motociklu. Arī mūsu ģimene sākumā uz kapsētu no blakus pagasta devās ar motociklu — blakusvāģi, taču jau 1976. gadā braucām ar “moskviču”. Varēja manīt, kā ar katru gadu pie kapsētas saruka zirgu un motociklu skaits, bet pieauga — autoparks.

Bērnībā, kad vecvecāki vēl bija dzīvi, motivācija apmeklēt kapusvētkus bija tikai, lai dotos līdz mammai un tētīm. Bet arī tas jau bija notikums — bizē tika iesieta balta lente, pati ieģērbta baltā blūzītē. Un kapusvētkos bija daudz bērnu. Atceros, ka man kā bērnam tolaik vairāk patika sabiedriskie kapusvētki — pūtēju dēļ. Bet, kad paaugos un tika apglabāti vecvecāki, motivācija doties uz kapusvētkiem bija jau pavisam cita — sakopt kopiņas, aizdegt sveces un vismaz sākumā — arī paraudāt pie viņu kapu kopiņām. Arī satikties ar radiem, paziņām, kas dažkārt šajā pusē parādījās tikai reizi gadā — uz kapusvētkiem.”

Uzklausījusi un pierakstījusi Klinta Ločmele 2014. gada 11. martā

Noslēdzoties kapusvētku ieviešanas kampaņai, mazinājās arī varas kontrole pār to norisi. 70. gados lielā daļā kapsētu pēc t.s. mirušo piemiņas dienas laicīgā rituāla notika arī mācītāja vadītie kapusvētki. Piemēram, kādā 1971. gadā no Latvijas uz ārzemēm sūtītā vēstulē lasāms: “*Nupat Skujenē bija kapusvētki. Bija daudz ļaužu, bij sabraukuši vecu vecie kosēnieši, sen gadus neredzēti, ka ne pazīt viņus visus vairs [..]. Kapusvētku diena bija ļoti skaista, silta un saulaina, un ziedu, ziedu bez gala. Jānim vēl ziedēja lilijas, un tā bija ko appušķot visu mīlo aizgājušo atdusas vietas. Artura mātei vēl kādi draugi bija nolikuši sarkanās nelķes un rozes. Tā skaisti pušķoti bija visi kapi. Mācītājs aizlūgumā pieminēja arī Artura māti. Pēc baznīcas bija piegājis pie Jāņa un līcis Jūs sirsnīgi sveicināt.*”⁸¹

Laicīgos un reliģiskos pasākumus šķīra viena vai divas stundas. Pa to laiku cilvēki, kuri nevēlējās vai sava sociālā statusa vai ieņemamā amata dēļ nedrīkstēja piedalīties baznīcas rīkotā pasākumā, kapsētu atstāja. Savukārt lielai daļai latviešu reliģiskie kapusvētki bija vienīgais dievkalpojums gadā, kurā viņi piedalījās. Daudzi no tālienes uz dzimto pusi vai pie radiem atbraukušie baznīcas pasākumus neapmeklēja savā pastāvīgajā dzīvesvietā, bet atļāvās to darīt, esot kapusvētkos citā novadā un tādējādi atrodoties ārpus ikdienišķā varas kontroles un paziņu loka. Kapusvētku dievkalpojumi sekmēja kristīgā pasauluzskata un vērtību saglabāšanos padomju periodā.

Anatolija Ločmeja (dz. 1960. gadā) atmiņstāsts par kapusvētkiem Latgalē

“20. gs. 60. un 70. gados ar ģimeni braucām gan uz Dansku kapiem (katoļu), gan arī pie radniekiem uz blakus pagastu. Kapusvētki saistās ar to, ka sabrauca tuvāki un tālāki radi no visas Latvijas, un spilgti atmiņā ir palicis skats, kā vesela zirgu pajūgu rinda dodas pa zemes ceļu uz kapsētu. Kam bija, tie brauca droškās, pārējie — zirgu ratos vai ar mopēdu, velosipēdu vai nāca kājām. Ziedus ņēmām no mājām, no pašu dārza — tolaik rozes no veikala nebija populāra kapusvētku tendence. Atceros kapusvētkus tikai ar mācītāju. Norise bija līdzīga mūsdienām. Neatņemams kapusvētku rituāls bija gājieni apkārt kapsētai. Katram ciemam bija nerakstīts

⁸¹ Plaudis, A. (sast.). (1976). *Mirušie apsūdz. Liecības par dzīvi padomju jūgā Latvijā*. Vesterosa: Latviešu Nacionālais fonds. 105. lpp.

uzdevums izrotāt attiecīgo kapsētas stūri, kur procesijai apstāties. Tolaik kapsētā dzimtas tika glabātas “pa ciemiem” — noteiktā kapsētas daļā. Kapsētas stūru izrotāšanai tika velītas rūpes — tos dekorēja ar tautiskām segām, bērzu meijām, ziediem, uz galdiņa nolika mūku jeb krustā piesista Jēzus figūriņu. Tāpat kā mūsdienās, arī manā bērnībā un jaunībā kapusvētkos vienā brīdī mācītājs aicināja bērnus iznākt priekšā pie viņa, lai tos svētītu.

Savukārt pēc kapusvētkiem ārpus kapsētas žoga uz zemes vai zirgu ratos tika saklātas segas, uz kurām lika cienastus, šim nolūkam arī speciāli brūvēja alu. Tolaik laukos cilvēku bija vairāk nekā tagad, tāpēc arī bija iespāids, ka kapusvētku apmeklētāju bija ļoti daudz, tostarp, arī bērnu. Ja kāda ģimene nebija ieradusies, tad tas bija izņēmums.”

Uzklausījusi un pierakstījusi Klinta Ločmele 2014. gada 11. martā

Padomju mirušo piemiņas dienas, tāpat kā citu padomju sadzīves tradīciju, sakņojums kultūrā nebija dziļš. Protams, bija vietas, kur laicīgie pasākumi guva publikas atzinību. To gan vairāk noteica kapusvētku organizatoru prasme izveidot rituālu un priekšnesumu, kas bija estētiski, morāli un emocionāli pildīts un kas pasākuma dalībniekus aizkustināja. Tomēr citviet kapusvētku oficiālā daļa bija formāla, veidota kā adresēta vairāk sovetskajām atskaitēm, nevis pasākuma auditorijai. Tie piederēja pie padomju rutīnas, obligātās izrādes, kas apliecināja lojalitāti esošajai dzīveskārtībai. Māra Svīre 80. gados norādīja, ka viņas vērojumi liecina, ka dalībnieku skaits kapusvētkos samazinās. Cilvēki pirms šī svinīgā pasākuma sakopj kapus, bet paši uz to neierodas. Iemesls ir garlaicīgā un liekulīgā ceremonija, kas atkārtojas no gada gadā. M. Svīre skaidro: “*Parasti ceremonija sastāv no četrām daļām: 1) piemiņas vārdi bērnībā un jaunībā mirušajiem, 2) pusmūžā mirušajiem, 3) vecajiem cilvēkiem, 4) pēdējā gadā mirušo uzskaitījums. Pirmajā daļā tiek runāts par apklusušajām bērnu čalām, par mīļajām rociņām, par nenasniegtajiem sapņiem un tā tālāk. It kā pareizi, it kā emocionāli vārdi, bet gadu gaitā nodeldēti, tie skan trafareti un nevienu neaizkustina. Un kādēļ vispār šāda runāšana kapsētā, kur pēdējo gadu laikā neviens bērns nav apglabāts? Lai iezēlinātu tos, kuru sāpes jau aprimušas? Tāpat gandrīz tikai no dzirdētām frāzēm sastāv arī otrā un trešā ceremonijas daļa. Un, es skatos, asaras slauka kāda vecenīte, lielum lielās*

daļas klātesošo sejās lasāma vienaldzība. Neizdzīvota mūža traģēdiju jo sevišķi vajadzētu izjust cilvēkiem pusmūža gados, kad saprotam jau, cik dzīve tomēr īsa un cik svarīga ir katra diena... Bet nav atrasti īstie vārdi, tie, ko runātājs saka, aizšalc gar ausīm kā vēja plūsma.” Māra Svīre atzīst, ka mirušo piemiņas dienas ceremonija ar savu liekulību nekalpoja tam, lai cilvēkiem atgādinātu par dzīvības vērtību un dzīves jēgu. Bija labi zināms, ka daudzi vīrieši no dzīves aiziet pusmūžā pārmērīgā alkohola patēriņa dēļ. Taču par šo sociālo problēmu kapusvētkos netika runāts, tās konstatācijas un nosodījuma vietā — centieni “*izvilināt kādu asaru*”. Tādēļ pat ir saprotams, ka kapusvētku dalībniekiem svarīgākā pasākuma daļa noritēja aiz žoga, kur sabrauca bufetes, tika dzerts un ēsts, un svinēts. Šajā svētku daļā liekulības bija salīdzinoši mazāk. “*Dažreiz ir tāda sajūta, it kā cilvēki dzīvo vienos priekos un bēdu nemaz pasaulē nav,*” secina M. Svīre, vērojot latviešu kapusvētkus padomju okupācijas pēdējā desmitgadē.⁸²

Kapusvētku svinēšana bija padomju Latvijā dzīvojošo latviešu identitātes kolektīvā izpausme un vienlaikus arī tās veidotāja. Šis pasākums uzturēja latvisko kultūrtelpu un nodeva to nākamajām paaudzēm. Vienlaikus kapusvētki bija arī padomiskās “vides diktētās taktikas” izpausme ar tai raksturīgo performatīvo uzvedību, pielāgošanos, ikdienas praksi ar nenoteiktajiem morālajiem kritērijiem.

Atkāpe — Mirušo piemiņas diena pilsētās

Ja Latvijas lauku kapsētās cilvēkus kopā pulcēja kapusvētki, tad pilsētās — mirušo piemiņas diena, kas tika atzīmēta novembrī. Tā bija sena tradīcija, taču padomju periodā tā piedzīvoja uzplaukumu un arī ieguva nevardarbīgā protesta jēgu.

Mirušo piemiņas dienas rituālam atšķirībā no kapusvētkiem nepiemita kolektīvs raksturs, tas bija individuāls un/vai nelielu grupu pasākums. Pilsēta cilvēkus darīja autonomus, individuālā līmenī patstāvīgākus un arī vientuļākus. Atšķirībā no lauciniekiem, pilsētnieki tik cieši neieklāvās lokālās vides un dzīvesveida radītajās lielajās kopienās. Mirušo piemiņas dienā kā identitāti radošā un atainojošā pasākumā pilsētnieki mobilizējās kopīgai darbībai — viņšaulē esošo tuvinieku kapavietu apmeklējumam, cieņas un piederības apliecinājumam ar aizdegtas sveces un ziedu starpniecību. Savukārt ar darbības vienādību veidojās solidaritāte un identitātes apziņa. Tajā iekļāvās

⁸² Svīre, M. (1984). Brīdis pārdomām un atcerēm. 134., 135. lpp.

padomju režīma noliegtā un tā ideoloģijas ķengātā Latvijas pagātne un izcilās personības. Kapsēta, kur daudziem no viņiem bija atdusas vieta, šo nacionālās identitātes daļu glabāja, savukārt mirušo piemiņas dienas rituāli to regulāri atjaunoja.

“*Mirušo piemiņas dienā aizgāju uz Meža kapiem Rīgā. Var domāt, ka kapos ir ieraudšies gandrīz vai visi Rīgas latvieši. Tie sāk nākt jau ar mazu krēslu. Nepārtrauktas ļaužu straumes gandrīz līdz pusnaktij. Vieni nāk uz kapiem, otri jau iet mājās. Divas galvenās ļaužu straumes: pa Brāļu kapu bērzu aleju, un otra — pretī Čiekurkalnam pie otras kapličas. Katrs apmeklē savus piederīgos un arī nacionālo darbinieku kapus,*” atmiņās par 50. un 60. gadiem raksta veterinārārsts Eduards Ātrenš⁸³. Mirušo piemiņas dienas norise atstāja lielu iespaidu uz cilvēkiem, kuri šajā rituālā nepiedalījās ik gadu vai ieradās Latvijā no citām zemēm. Inženieris Juris Jankovičs autobiogrāfijā, stāstot par atgriešanos Latvijā 20. gs. 60. gados no Sibīrijas, uzsver Rīgas kapsētās piedzīvoto: “*Tas, ko tur ieraudzījām, bija agrāk neredzēts un neierasts. Arī pirms kara šo dienu atzīmēja. [..] Toreiz sapratām, ka, bez jebkādas iepriekšējas norunas, gandrīz puse Rīgas iedzīvotāju, krēsli iestājoties, dodas uz Meža un Brāļu kapiem, lai no aizdedzinātājām svecītēm svaigi uzsnigušajā sniegā būtu ietekmīgāks skats. Tauta rīkojās pēc principa, ka viss, kas nav aizliegts, maksimāli jāizmanto, lai izrādītu protestu un sanāktu pulkā bez mītiņošanas. Tūkstošiem sveču aizdedzināja uz Brāļu kapu augšējā podesta, pie katra varoņa atdusas vietas. Sevišķi daudz pie Mātes Latvijas tēla, arī pie Latvijas pirmā ārlietu ministra Zigfrīda Annas Meierovica un pirmā Latvijas prezidenta Jāņa Čakstes kapiem. Svecēs dega un dzisa, bet tauta turpināja nākt un nākt. Iededza arvien jaunas. Visas kapu alejas bija pilnas ļaužu. Tas liecināja, ka pretestības gars ir dzīvs. Tēva piemiņai iededzu svecītes pie Mātes Latvijas tēla. Uz mājām gājām redzētā satriekti, bet apgaroti, jo svarīgi arī tas, ka tautā dzīvs viņšaulē aizgājušo piemiņas kults.*”⁸⁴ Piemēram, 1967. gadā Svecīšu dienā visā Latvijā piedalījās ap 70 000 cilvēku.⁸⁵

Nenoliedzami, ka padomju varas un drošības iestādes arī Mirušo piemiņas dienas uztvēra kā pastāvošās iekārtas apdraudējumu un veica pretpasākumus. Latvijas PSR

⁸³ Ātrenš, E. (1979). *Nekad nevar zināt, ko tie ... atkal izgudros!* Toronto: Amber Printers & Publishers Ltd. 131. lpp.

⁸⁴ Jankovičs, J. (2012). *Spīta krustcelēs. Stāsts par padomju režīma dzīves augstskolu.* Talsi: APL. 422., 423. lpp.

⁸⁵ Blūzma, V., Jundzis, T., Riekstiņš, J., Strods, H., Šārps, Dž. (2008). *Nevardarbīgā pretošanās: Latvijas neatkarības atgūšanas ceļš, 1945—1991.* Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija. 90. lpp.

Valsts drošības komitejas priekšsēdētājs Jānis Vēvers 1963. gadā ziņoja Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas pirmajam sekretāram Arvidam Pelšem, ka svečīšu vakari kapsētās “*uzkurina nacionālistiskas jūtas*” un ka tiek liktas svečītes Latvijas Republikas karoga krāsās.⁸⁶ Līdzīgs bija arī nākamā Valsts drošības komitejas priekšsēdētāja Longina Avdjukeviča ziņojums jaunajam LKP CK sekretāram Augustam Vosam 1964. gadā.⁸⁷ Satrauktu attieksmi puda arī Republikas padomju tradīciju komisijas priekšsēdētājs Pēteris Kampars. 1968. gadā viņš brīdināja, ka “svečīšu vakari” Rīgas kapsētās vēsta par “*relīģisko palieku*” savīšanos ar nacionālismu.⁸⁸

Ir daudz spilgtu atmiņstāstu par padomju drošības iestāžu darbību Rīgas kapsētās Mirušo piemiņas dienā. Rakstniece Anna Žīgure raksta: “*Padomju laikos Mirušo piemiņas dienu gribēja izliegt, aizslēdzot kapus līdz ar krēslas iestāšanos. Īsi pirms noteiktās stundas kapos sanāca formās tērpti miliči, un no vecajos kokos sakārtajiem skaļruņiem, pārtraucot oficiālo sēru mūziku, drūma balss brīdināja, lai apmeklētāji ejot prom, jo kapu vārti drīz tikšot slēgti. Padomju varai nepatika tautas attieksme pret neatkarīgās Latvijas kultūras darbiniekiem un politiķiem, uz kuru kapiem pēckara gados dega ļoti daudz svečīšu. Ar šo dienu centās tikt galā arī, nepārdodot svečītes veikalos, bet cilvēki iemanījās saglabāt no iepriekšējiem gadiem vai, piemēram, atveda no Igaunijas...*”⁸⁹ J. Jankovičs atminas, ka Meža kapu lielajā alejā tika novietota būda, kur miličiem dežūru laikā sasildīties, un cilvēkus, kuri devās pie Mātes Latvijas Brāļu kapos vai J. Čakstes pieminekļa, drošībnieki fotografēja.⁹⁰

Ik gadu skolās un darbavietās izskanēja aizliegumi un sodu draudi par piedalīšanos Mirušo piemiņas dienā. Tomēr tiem nebija lielu panākumu.

⁸⁶ Blūzma, V., Jundzis, T., Riekstiņš, J., Strods, H., Šārps, Dž. (2008). *Nevardarbīgā pretošanās: Latvijas neatkarības atgūšanas ceļš, 1945—1991*. 89., 90. lpp.

⁸⁷ Pelkaus, E. (red.). (1999). *Okupācijas varu politika Latvijā. 1939—1991*. Dokumentu krājums. Rīga: Nordik. 480. lpp.

⁸⁸ LNA LVA, 678. f., 3. apr., 720. l., 10. lp.

⁸⁹ Žīgure, A. (2000). *Es stāstu par Latviju*. Rīga: Karogs. 271., 272. lpp.

⁹⁰ Jankovičs, J. (2012). *Spīta krustcelēs*. 423. lpp.

Pārmaiņu laiks

Atmodas laikā kapusvētki zaudēja *pret*-publiskās sfēras nozīmi. Protests pret padomju režīmu un Latvijas atrašanos Padomju Savienības sastāvā izskanēja gan tautas manifestācijās, gan arī tālaika medijos. Pusvārdiem, netiešai opozīcijai vairs nebija jēgas.

Kapusvētku tradīcija turpinājās arī šajā pārmaiņu laikā. Galvenā nozīme bija dzimtu kopā sanākšanai un rituālam, kas apliecināja arī piederību lokālajai kopienai. Savu agrāko nozīmi atguva reliģiskie kapusvētki un dievkalpojums. Mainījās arī laicīgo kapusvētku rituāla saturs, programmā tika iekļauti padomju varas aizliegto dzejnieku darbi un dziesmas. Arī kapusvētkos tika dziedāta Latvijas himna “Dievs, svētī Latviju!”.

Tika pieminēti padomju represiju upuri, uzstādītas viņiem veltītas piemiņas zīmes. Piemēram, 1989. gadā piemiņas akmeni represijās cietušajiem uzstādīja Gaujienas kapsētā, komunistiskā režīma atceres memoriālu izveidoja Otrajos Jēkabpils kapos, 1990. gadā piemiņas zīmes tika atklātas Alūksnes Lielajos kapos, Smiltenes kapsētā un Kauguru kapsētā.⁹¹

Tālaika cerību, minējumu un neziņu noskaņu tēlo etnogrāfs Uģis Niedre, stāstot par Aumeistaru kapusvētkiem 1991. gada 28. jūlija karstajā svētdienā: “*No autobusa pieturas lejāk uz kapsētu iet pavecāki vīri tumšos uzvalkos, gados sievas tumšās kleitās un jakās, bērni gaišāk tērpti. Visiem rokās vidvasaras dārza puķes, svaidzinātas ar asparāgu zariem. Put ceļš aiz daudzo limuzīnu riteņiem. Gājēji raujas pie malas un sargā puķes no putekļiem. Kapsētas priekšlaukumā ņirb daudzkrāsaini autiņi. Cits pie cita. Un ļaužu biezs. Pulciņos sveicinās radi un seni paziņas. Šurp braukts no malu malām. [..] Priežu ēnā pabraucis autoveikals. Rinda stāv pēc gaļas konserviem, šokolādes konfektēm, kondensētā piena, limonādes un ķimeņmaizītēm. Te vienmēr kapu svētkos esot tirgots ēdamais. [..]*

Bet ēšana un kas stīprāks būs pēc tam — pēc sprediķa un aizlūgumiem. Un runāšana būs un spriešana. Šogad galvenais par vienu — ZEMI. Vai dos atpakaļ? Vai visu? Un, ja dos, cik maksās par putināto saimniecību un mantu? Un kur paliks 40 gadus dzīvojošie, ja pirmskara saimnieku mantinieki domā zemi un māju atpakaļ? Jautājumu bez gala un runas bezgalīgas — par ZEMI. [..]

⁹¹ Sk.: Resnais, G. (red.). (2006). *Akmenī iecirstā sāpe. 1940—1990*. Rīga: Biedrība “Latvijas politiski represēto apvienība”.

Milzveci bērzi augstām, sērām lapotnēm jumjas pāri gulētājiem un dzīvājiem. Vējš šalko un mācītāja runāto rausta teikumos un nēsā pa kapsētu: — [...] Cilvēks dzīvo še virs zemes, un viņš domā, ka viņa pamats ir drošs un nesatricināms. Un visu dzīvē iegūto sauc par savu — mana manta, mani bērni, mans darbs, mans labais gads. Un tomēr, vai negādās tā, ka, vēl šeit pasaulē staigājot un pārdomājot savu un pazīstamo dzīves, mēs redzam, cik neilgas un iznīcīgas ir šīs lietas, kuras varam nosaukt vārdā MANS. [...] Ja mēs esam piederīgi tikai šai pasaulei, tad mēs pēcgālā būsime piederīgi tikai šim kapalaukam. Kristus ir tas, kas ir mūžīgi dzīvs un mūžīgs un nemirst. Pie viņa ir dzīvības avots. Vērsime savus skatienus uz viņu, tur ir dzīvība...

Vējš šalko. Trīs lapotņu ēnas, un staro lilijas vāzēs un burkāos uz kopiņām.

Krustu rokas un velēnas izlīdzina saimniekus un jaunsaimniekus, rentniekus, kalpus, kolhozniekus. Sarkanos un baltos, nodevējus un upurus, izsūtītos un ziņotājus. Izlīdzina. Visus ar visiem...”⁹²

Līdz ar 20. gadsimta 90. gadiem un neatkarīgās Latvijas valsts atjaunošanu kapusvētku tradīcijā sākās jauns posms.

⁹² Niedre, U. (1993). *Iršu dārzs. Vēstījums par vidzemnieka Auguta Pakalna mūža laiku un darbiem*. Rīga: Latvijas enciklopēdija; Latvijas Etnogrāfiskais brīvdabas muzejs. 240., 241. lpp.

5. nodaļa

KAPUSVĒTKI UN KAPSĒTAS 21. GADSIMTĀ

Lai noskaidrotu, kāda ir kapusvētku vieta šā laika latviešu identitātē, trīs gadu ilgumā — no 2011. līdz 2013. gadam — kapusvētku laikā Latvijas 37 kapsētās tika veikti novērojumi un arī svētku dalībnieku anketēšana. Kapusvētku norise Latvijas kultūrvēsturiskajos novados fiksēta gan novērojuma piezīmēs, gan fotogrāfijās. Pētījuma laikā Latvijas kapsētās anketas “Kapu kultūra un rituāli Latvijā: kapusvētku tradīcija” aizpildīja 500 cilvēku.¹

Viņi snieguši atbildes uz 21 anketas jautājumu, norādot gan savu attieksmi pret kapu kultūras tradīcijām Latvijā (kapsētu apmeklējumu biežums un iemesli, ievērotie uzvedības pamatprincipi, asociācijas un izjūtas), gan arī, novērtējot kapusvētku lomu nacionālās identitātes izveidē un prognozējot šīs tradīcijas attīstību nākotnē. Izstrādātā anketa mērķtiecīgi izplatīta, aptverot pēc iespējas plašāku Latvijas teritoriju, tādējādi nodrošinot reprezentatīvāku respondentu izlasi un arī iegūtos rezultātus. Anketēšana veikta visu četru Latvijas kultūrvēsturisko novadu kapsētās: Kurzemē — Gaiķu, Lielsa-
tiķu, Krogsētas, Būtnāru, Ventspils pilsētas, Jaunkandavas, Smiltiņu kapsētā; Zemgalē —
Bebrenes, Meža, Vecajā, Jaunajā un Saules kapsētā; Vidzemē — Katlakalna, Ropažu,
Limbažu pilsētas, Alojās, Jaundubultu, Drustu, Raiņa un Sarkandaugavas kapsētā;
Latgalē — Sprūžēvas, Dreišu, Greiškānu, Sokorķu, Mitru, Lejas Ančupānu, Verēmu,
Ratinīku, Bērzu, Barku, Miera, Rjabku un Murānu kapsētā. Atsevišķas anketas tika

¹ Šā pētījuma rezultāti ir atspoguļoti arī rakstā: Uzule, L. (2013). Kapusvētku fenomens Latvijā: preses satura analīze un kapusvētku apmeklētāju anketēšana. Grām.: Lāms, E. (red.). *Aktuālās problēmas literatūras zinātnē. Rakstu krājums*. Liepāja: Liepājas Universitāte. 314.—321. lpp.

aizpildītas arī ārpus kapsētām. Anketēto cilvēku dzimtas kapu novietojums: 37% dzimtas kapu atrodas Vidzemē, 26% — Kurzemē, 24% — Latgalē un 13% — Zemgalē un Sēlijā.

Anketas aizpildījušie kapusvētku dalībnieki uz šo pasākumu ieradās gan no pilsētas (53%), gan arī no lauku teritorijām (47%). Vairāk nekā 2/3 visu respondentu (75%) ir sievietes, turklāt lielākoties mūža otrajā pusē. 41% no visiem anketētajiem — vecāki par 51 gadu, 37% ir vecumā no 26 līdz 50 gadiem, savukārt 22% ir jaunāki par 25 gadiem.

Cilvēku attieksme pret anketu aizpildīšanu bija dažāda. Daudzi to darīja labprāt, citus nācās pārliecināt. Izvērstu piezīmju un stāstījumu anketu lapās ir maz, cilvēki priekšroku deva anketās nosaukto izvēļu atzīmēšanai. Daļa anketas aizpildīja kolektīvi, pārrunājot un tad izdarot, viņuprāt, pareizāko izvēli. Nereti sieva un vīrs anketu aizpildīja kopīgi. Dažkārt pētniekiem nācās jautājumus gan lasīt priekšā kapusvētku dalībniekiem, gan arī pašiem atbildes ierakstīt anketā. Iemesls tam — dalībnieku sliktā redze un/vai mājās atstātās brilles.

Šajā nodaļā iztirzātas ziņas, kas rodamas kapusvētku dalībnieku anketās un novērojumos. Tās papildinātas arī ar citos avotos rodamo informāciju, piemēram, socioloģisko aptauju datiem, publiskajā telpā izskanējušajiem ekspertu viedokļiem, presē publicētajiem kapusvētku norises aprakstiem, tēlojumiem un to kvantitatīvu un kvalitatīvu analīzi, intervijām ar kapusvētku rīkotājiem un dalībniekiem.

Kapusvētku dalībnieki

Kapusvētku apmeklētāju demogrāfiskais portrets pamatlīnijās sakrīt ar tikko minēto anketas aizpildījušo cilvēku raksturojumu. Aktīvākās kapsētu un kapusvētku apmeklētājas, kapavieta aprūpētājas un kapu kultūras tradīciju uzturētājas ir sievietes mūža otrajā pusē. Šo apgalvojumu apstiprina arī kapusvētku laikā veiktie novērojumi. Arī pētījumu aģentūras “*Snapshots*” 2011. gadā veiktajā aptaujā secināts, ka “kapsētā biežāk iegriežas vecāka gadagājuma cilvēki”, turklāt “vīriešu, kas neapmeklē kapus, ir divreiz vairāk nekā sieviešu”, norādīts pētījumā.²

Pārliecinoši lielākā daļa aptaujāto cilvēku (83%) norādīja, ka kapsētu apmeklē vairākas reizes gadā: vidēji 2 līdz 3 reizes gadā — 37%, katru mēnesi — 21%, katru nedēļu — 9%,

² Kasparāns, Ģ. (2011, 5.—11. nov.). Kapu kultūra. *Sestdiena*. 3. lpp.

bet 16% aptaujāto cilvēku kapsētā iegriežas katros nozīmīgos svētkos. Savukārt 17% aptaujāto minēja, ka kapsētu apmeklē krietni retāk: 5% — reizi vairākos gados, 12% — apmēram vienu reizi gadā. Minot kapsētas apmeklējuma iemeslus, vairāk nekā puse (61%) respondentu norādīja valsts mērogā atzīmējamus svētkus, kuri tiek atzīmēti kapsētās: kapusvētki (28%) un “svecīšu vakari” (20%), kā arī Mirušo piemiņas diena (13%). 238 cilvēki (17%) atzīmēja, ka kapsētu apmeklē, lai godinātu un sveiktu mirušos tuviniekus viņu dzimšanas un vārda dienā, atceroties bērnu dienu (8%), kā arī dažādos citos pirms veļu laika atzīmējamus svētkos (9%), piemēram, Mātes dienā, Jāņos, Vasarsvētkos un Pūpolsvētdienā (sk. tabulu).

Kapsētas apmeklējuma iemesli

Apmeklējuma iemesls	Atbildes (%)
Kapusvētki	28
“Svecīšu vakars”	20
Mirušā cilvēka dzimšanas un vārda diena	17
Mirušo piemiņas diena	13
Pirmsvētku laikā	9
Mirušā cilvēka bērnu diena	8
Cita atbilde	5

5% no visiem atbilžu sniedzējiem norāda savus īpašus kapsētas apmeklējuma apstākļus, piemēram, cilvēki kapsētu apmeklē, atrodoties ģeogrāfiski netālu no tās, *“apmeklējot dzimto vietu un ciemojoties pie radiem”*, piedaloties citu cilvēku bērēs, kad mirušais tiek apglabāts tajā pašā kapsētā, kur tuvinieki. Kapsētas apmeklējuma biežums mainās līdz ar gadalaiku maiņu, piemēram, vasarā, *“kad dārzā ir saziēdējušas daudzas puķes un brīvs brīdis, lai dotos uz kapiem”*, vai rudenī, kad *“jūtu, ka mani tur gaida”*. Bieži vien arī bez īpaša iemesla vai psiholoģiski smagos brīžos, kad *“dzīve šķiet grūta, vai arī noticis kas brīnumjauks”*, kad *“ir švaka dūša”*, *“gribas pabūt ar savējiem”* vai kad *“sirds to liek”* un *“ir gan vēlēšanās, gan arī iespēja aizbraukt”*. Vairāki cilvēki skaidro, ka uz kapsētu dodas praktisku iemeslu dēļ, lai sakoptu piederīgo kapa vietas, proti, regulāri *“apgrieztu zarus, izņemtu novītušās puķes, noravētu taciņas”*. Kāda jaunieta norādījusi, ka

kapsētu apmeklē, jo dodas līdzī savai omītei, kurai “*kapsēta ir reliģija*”, savukārt kāda cita jaunieta atzīst, ka, tā kā kapsētā atdusas viņas vecmāmiņa, kas viņu uzaudzinājusi, jaunieta šeit iegriežoties bieži, arī “*savā kāzu dienā*”.

Raksturojot izjūtas, ar kādām cilvēki dodas uz kapsētu, teju puse cilvēku (46%) min pienākuma un atbildības sajūtu. Tā saistāma gan ar tuvinieku kapu kopiņu sakopšanu, gan ar emocionālo sasaisti un atmiņām par mirušajiem, kas atdzimst, ierodoties kapsētā, gan arī ar kapu tradīciju pārmantojamību, stāstot un rādot personīgo piemēru saviem bērniem un mazbērniem. Līdztekus atbildībai un pienākumam tiek minētas neitrālas izjūtas un skumjas, turklāt tās abas vienlīdz bieži — katra 21% gadījumu. Neitrālas izjūtas visbiežāk min vīrieši un jaunieši, skaidrojot, ka kapsētas apmeklējums viņos neizsauc nedz pozitīvas, nedz negatīvas emocijas. Daudzi aptaujas atbilžu sniedzēji vēl savā mūžā nav saskārušies ar tuvinieku nāvi. Savukārt skumjas emocijas cilvēki norādījuši, domājot par mirušajiem radiniekiem, kas zaudēti nesen, tādēļ vēl aizvien tiek saasināti izjūsts to fiziskais un garīgais trūkums. Diametrāli pretējā sajūta skumjām — prieks — anketās minēta 10% gadījumu. Šī sajūta raksturo cilvēku emocionālo stāvokli brīdī, kad, nokļūstot kapsētā, atkal tiek “*sastapti*” mirušie un dzīvie, tuvie un dārgie cilvēki, kad visa dzimta atkal ir vienkopus. Tikai 2% cilvēku, apmeklējot kapsētu, izjūt bailes. Šīs atbildes apstiprina, ka latviešiem piemīt mierpilns skatījums uz kapsētu kā dzīves kārtības un ainavas daļu.

Par kapsētām

Kapsētām ir liela nozīme latviešu šā laika vērtību skalā. To skaistums un sakoptība rada lepnuma izjūtu, kas arī atainojas sarunās un mediju vēstījumos. Apkopojot kapusvētku laikā izplatīto anketu datus, redzams, ka 70% aptaujāto cilvēku uzskata: Latvijas kapsētas ir sakoptas (14% — situāciju vērtē kā “ļoti labu”, 56% — kā “labu”). Respondenti novērojuši, ka mirušo piederīgie iespēju robežās cenšas savu tuvinieku kapu kopiņas apkopt — “*cik vien var un cik atļauj līdzekļi*”. Ja kapsētas apmeklējumu neizdodas īstenot katru mēnesi, tad vismaz pirms nozīmīgiem svētkiem viss esot sakopts, turklāt “*par kopējo kapsētu sakoptību gādā arī pašvaldības*”, kas “*algo strādniekus*” un “*kapsētu pārziņus*”, norādīts anketās. Apkopotajās atbildēs tiek īpaši uzteiktas Kandavas kapsētas, kur “*vienmēr viss ir sakopts, aprīkojums ir, neko nezog, pat ziedus nē*”. Savukārt

Jaundubultu kapos “*laba sakoptība ir tikai tajā daļā, kas atrodas ev. lut.[eriskās] baznīcas pārziņā*”, atšķirībā no vietējās pašvaldības daļas. Tāpat tiek atzīmēts, ka kapsētās vērojama arī “*savstarpēja piederīgo sāncensība*” neoficiālā cīņā par krāšņāk sakopto dzimtas kapu nosaukumu. Kapsētas latviešiem ir “*miera ostas*” — tās nav drūmas, bet gan dzīvespriecīgas, piepildītas ar dabu, tādēļ arī līdzīgas dārziem un parkiem.

Cilvēki apbrīno Latvijas kapsētu skaistumu (ziedu bagātīgumu, zaļumu, estētisko veidolu) un kapu kultūras tradīcijas kopumā. Turklāt norāda, ka tieši mantotās tradīcijas un ētiskās vērtības ir tās, kas mudina arī mūsdienu aizņemtības laikmetā “*sakopt visus dzimtas kapus*”. Respondenti cildina paaudzēs mantotos nācījas tikumus un “*vēsturiski motivēto attieksmi*”, proti, “*Latvijā cilvēki audzināti cienīt un godāt savu senču piemiņu*”, “*cilvēku goda lieta — uzturēt sakoptas savu tuvinieku kapu kopiņas*”, līdz ar to kapu kopšanas kultūra ir “*latviešu tradīcija*”. Kapusvētku apmeklētāji slavē Latvijas kapsētu sakoptību un to, ka “*salīdzinājumā ar citu valstu kapiem, Latvijas kapi izceļas ar savu dabiskumu un zaļumu*”. Citur esot “*krietni bēdīgāk, piemēram, Krievijā*”, norādīts anketā. Tomēr līdztekus kapsētu atzinīgajam novērtējumam cilvēku sniegtajās atbildēs pavīd arī satraukums, ka ar katru gadu aizvien vairāk “*noveco kapu kopiņu kopēji*”. Proti, kā jau minēts, novērojumi liecina, ka visregulārāk kapsētas apmeklē vecāka gadagājuma ļaudis, tādējādi rodas pamatotas bažas par gaidāmo situāciju, par to, ka daudziem kapiem “*vairs nebūs piederīgo*”, līdz ar to arī aprūpētāju. Šo problēmu gan allaž atrisina paaudžu pēctecība un nomaīņa. Katra nākamā vecāka gadagājuma latviešu paaudze uzņemas kapu un kapusvētku tradīcijas kopēja lomu.

Aptuveni 1/3 daļa aptaujāto cilvēku kapsētu sakoptību vērtē kritiski: 27% respondentu to raksturo — “*apmierinoši*”, 3% — “*neapmierinoši*”. Visbiežāk cilvēki norāda, ka kapsētās ir daudz kopiņu, kuras netiek regulāri aprūpētas. Turklāt par tām negādā nedz tuvinieki, nedz arī pašvaldības algotņi — “*vecie cilvēki izmirst, bet jaunie nav radināti kopt kapus*”, secināts kādā no anketām. Tāpat tiek akcentēts, ka visbiežāk par piederīgo kapu kopiņām radinieki atceras vien pirms kapusvētkiem: “*Lielākā daļa kapu ir aizauguši, tie tiek sakopti tikai uz kapusvētkiem*.” Tādējādi cilvēki satraucas, ka “*netiek koptas paaudžu tradīcijas*”, proti, netiek gādāts par kapu kultūras pārmantojamību. Respondenti anketās visbiežāk kritizē Rīgas jaunās kapsētas, kur vērojamas nekārtības — zagšana, nesakārtotība, smilšu un melnzemes trūkums. Pašreizējo nepilnību novēršanas nolūkos aptaujātie cilvēki iesaka ieviest īpašus noteikumus kapsētās apglabāto cilvēku tuviniekiem un arī atbildīgajiem kapsētu apsaimniekotājiem,

pašvaldībām, kas “*nodrošinātu it visu kapa vietu sakopšanas regularitāti*”. Daļa aptaujāto atzīst, ka kapsētu sakoptības līmenis mēdz atšķirties dažādos gadalaikos un, protams, arī dažādās kapsētās, ko lielā mērā ietekmē gan kapsētas lielums, gan arī piederīgo un pašvaldības ieinteresētība, aktivitāte.

Kapussvētku laikā aizpildītajās anketās, atbildot uz jautājumu par asociācijām, kādas cilvēkos izraisa kapsētas, respondenti visbiežāk norādījuši, ka kapsētas viņiem saistās ar mieru un klusumu (40%), kā arī ar svētvieta (26%). Tas arī nosaka noteiktu uzvedības normu ievērošanu, izturoties ar cieņu un pietāti pret kapsētā apglabātajiem (sk. diagrammu).

Asociācijas ar vārdu “kapsēta”

Asociācija	Atbildes (%)
Miers un klusums	40
Svētvieta	26
Svētki un atkalredzēšanās	9
Nāve	9
Ziedi, dārzs, skaista vide	8
Mīļums un prieks	3
Bailes	1
Cita atbilde	4

Vienlīdz bieži (9% gadījumu) cilvēki min savstarpēji atšķirīgas asociācijas, proti, kapsētas respondentos raisa prieku un atkalredzēšanos, kā arī nāves tuvuma un zaudējuma sajūtu. 8% anketu norādītas asociācijas ar zaļumiem un ziediem, 3% — ar mīļumu un prieku, bet tikai 1% atbilžu minētas bailes. 4% respondentu paši mēģinājuši definēt savas asociācijas, anketā izvēloties “*citu variantu*”. Uzrakstītās atbildes ir ļoti dažādas, tiek minētas tādas asociācijas kā “*atmiņas*” un “*ģimene*”, “*pienākums un tradīcija*”, arī ar “*vietu, kur nav sāpju*” un “*atgādinājumu — izdzīvot katru dienu*”. Jau nākā paaudze min “*garlaicību*” un “*senču piemiņas vietu*”. Kopumā iespējams secināt, ka 90% visu sniegto atbilžu kapsētas apmeklētājos raisa pozitīvas emocijas.

Arī preses publikācijās tiek iezīmētas vairākas problēmas, ar kurām nākas ikdienā saskarties, atrodoties kapsētā vai piedaloties kapusvētkos. Visbiežāk kapusvētku apmeklētājiem tiek pārņemta nepiedienīga uzvedība, piemēram, skaļa sarunāšanās vai citu cilvēku aprunāšana, alkohola lietošana svētku dievkalpojuma laikā, bērnu nepieskatīšana, ļaujot tiem skriet, kāpelēt pa kapu kopiņām vai skaļi gražoties.

Apmēram 20 rakstos, kas publicēti presē pēdējā desmitgadē, aktualizēta kapsētu un kapu apgānīšanas problēma, tostarp kapu kopiņu, krustu un pieminekļu demolēšana, kā arī ziedu, vāžu, kapu soliņu zagšana. Lai gan Cēsu pusē, Bērzaines kapsētā, ar katru gadu kapu kopiņas tiek sakoptas aizvien skaistāk, tomēr tas nekavē vandaļu uzdarbošanos. *“Pirms Jāņiem kārtējo reizi kapličai tika izsisti logi. Vairs nespējam mainīt, un tagad visiem logiem priekšā aizliktas arī restes,”* atzīst Cēsu kapu pārzine Dace Jansone.³ Kārlis Zēmelis, kurš par Alūksnes kapu uzraugu strādā jau astoņus gadus, norāda, ka ieradumu kapos zagāt cilvēki vēl aizvien piekopjot: *“Vēl nesen no kādas kapu kopiņas pazudušas tikko iestādītās leduspuķītes. Tiek izrakti arī iedestītie rožu krūmi, [...] nesen pazuda arī svečturis ar skaistu metālā kaltu lukturi.”*⁴ Kapu uzraugs novērojis, ka dažkārt postījumus nodarot arī dzīvnieki un putni, kas barības meklējumos dodoties arī uz kapsētu.

Lai gan daudzviet vietējā pašvaldība ir noslēgusi sadarbības līgumus ar uzņēmumiem, kuri veic kapsētu apsaimniekošanas darbus, vai arī algo kapsētu pārvaldniekus, kas īsteno nepieciešamos uzlabojumus un rūpējas par kapu sakoptību, tomēr preses publikācijās tiek apspriesta kapsētu nesakārtotība. Piemēram, pēc lielām vētrām netiek savlaicīgi novākti kritušie koki un zari vai arī regulāri netiek pļauta zāle kapsētā un ap to. Tāpat cilvēki sūdzas par ūdens un smilšu trūkumu, par neapkoptām pamestajām kapu kopiņām, klaiņojošo suņu rakumiem un ekskrementiem, kas bojā kopiespaidu par kapsētas sakārtotību.

Arī žurnālisti, kā liecina preses publikācijas, pamanījuši kapsētu/kapusvētku apmeklētāju skaita samazinājumu, kas tādējādi liek bažīties par kapusvētku tradīcijas un kapu kultūras turpinājumu nākotnē. Vairāki gados jauni cilvēki atzīst, ka, lai gan viņu atmiņas par kapusvētkiem bērnībā ir pozitīvas, tomēr dažādu iemeslu dēļ viņi, būdami pieauguši, reti apmeklējot kapsētu un svētkus tajos, līdz ar to šie cilvēki pieļauj

³ Feldmane, S. (2009, 4. jūl.). Atgādina par mūžību. *Druva*. 3. lpp.

⁴ Lizdika, A. (2006, 5. aug.). Tuvojoties kapusvētkiem, darba daudz. *Malienas Ziņas*. 2. lpp.

domu, ka kapu kultūras un kapusvētku apmeklēšanas tradīcija viņu ģimenē izzudīs līdz ar vecvecāku aiziešanu viņšaulē. Šīs prognozes, protams, visdrīzāk nepiepildīsies, jo kapusvētku tradīcijas sakņojums arī ģimeņu kultūrā, kā arī kolektīvajā atmiņā ir dziļš.

Kapusvētku rituāls

Mūsdienās (it īpaši Vidzemē un Latgalē) kapusvētki ir vieni no gada nozīmīgākajiem un arī vērienīgākajiem pasākumiem. Kapusvētkiem veltīto pēdējo gadu publikāciju saturā izkristalizējušies vairāki rituāli, kurus svētku apmeklētāji ik gadu pilda, piemēram, veic vispārēju piederīgo kapu kopiņu apkopšanu (15%), rūpējas par svaigiem ziediem vāzēs un košiem stādījumiem uz kapu kopiņām (15%), kā arī, godinot mirušo piemiņu, aizdedzina svecītes (2%). “Kā Ziemassvētkos rotājam māju, tā kapusvētkos pošam kapus, [...] mēs svinam dzīvi. Kapusvētki ir tā šaurā, trauklā laipa starp dzīvi un nāvi,” skaidrojot kapusvētku nozīmi, min žurnāliste Lolita Lūse.⁵ Viņa ir pārliecināta, ka uz kapsētu atnestās puķes simboliski apliecina cilvēku prieku par šai saulē pavadāmo laiku. Neiztrūkstoša kapusvētku rituāla sastāvdaļa ir mācītāja/u sprediķa noklausīšanās (16%) un aizlūgums par piederīgo dvēselēm (11%), kā arī klusuma bridis pie radnieku kapa vietām (4%).

Žurnālistei Sandrai Eglītei kapusvētki kalpo par vietu, kur izjust piederības apziņu un līdz ar to arī uzlādēt dzīves atbalsta punktu. “Kapusvētki kaut uz mirkli apstādina no ikdienišķā skrējiena un piespiež padomāt [...] par dvēseli un mūžību,” spriež S. Eglīte.⁶ Savukārt rakstniecei Evai Mārtužai kapusvētki ir diena, kurā Dieva un Nāves priekšā visi cilvēki uz dažām stundām kļūst vienlīdzīgi — “kapu svētki ir līdzīgi divu karojošu pušu pamieram”.⁷ Šajā dienā tiek aizmirstas nesaskaņas un ķildas, biznesa un veselības problēmas. “Tā ir ārēja un iekšēja sevis sakopšana un izešana cilvēkos ar labāko, kas ir skapī un sirdī,” pārliecināta E. Mārtuža.⁸ Savukārt pēc kapusvētkiem ikviens var braukt mājās ar skaidru sirdi, saņemto mierinājumu un spēku.

⁵ [B.a.]. (2008, 27. aug.). Latviešu veļi un aizgūtie kapusvētki. *Ieva*, 35, 13.

⁶ Turpat. 14., 15. lpp.

⁷ Mārtuža, E. (1995). Kapu svētki. *Zeltene*, 8, 35.

⁸ Turpat.

Preses izdevumu satura analīze liecina, ka nozīmīga loma kapusvētku noskaņas radīšanā ir arī pieaicinātajiem mūziķiem (9%) — solistiem, ansambļiem, koriem, pūtēju orķestriem, kuru izpildītajām melodijām (10%) aicināti dziedāt līdzī arī kapusvētku dalībnieki. Savukārt mācītāja vadītā kapusvētku dievkalpojuma laikā cilvēki tiek aicināti dziedāt reliģiskos korāļus no iepriekš sagatavotajām dziesmu lapiņām (2%), kuras kapsētā iespējams paņemt tāpat vai arī iegādāties pret ziedojumu (1%). Svinīgo noskaņu īpaši pastiprina arī svētku apmeklētāju godu drānas (8%) un par rituāla sastāvdaļu kļuvis pēcsvētku mielasts (6%) kapsētā vai mājās, kā arī zaļumballes apmeklējums (4%) dienas noslēgumā.

Kapu kultūras tradīcijas un paražas dažādās Latvijas kapsētās atšķiras, tās ietekmē gan konfesionālās atšķirības, gan novadu vēsturiskā piederība, gan arī tradīcija. “*Mūsu radi, kas ir krievi, manas māsiņas un brālēni pasēdēšanu jeb pominku rīko turpat pie kapa. Noliek galdiņu un soliņu, pasēž, parunā, ied un iedzer. [...] Katrā vietā ir savas tradīcijas. Latgalē latviešiem un krieviem tās atšķiras. Latvieši kapsētā neēd un nedzer, bet krieviem ir tāda tradīcija,*” raksturojot kapusvētku rituālus, norāda uzņēmēja Gundega Sauškina.⁹

Salīdzinot kapusvētkos īstenoto rituālu biežumu dažādos kultūrvēsturiskajos novados, iespējams secināt, ka gan mielasts, gan arī balle pēc kapusvētku tradicionālās norises krietni biežāk norisinās Vidzemē. Ja publikācijās, kurās aprakstīti kapusvētki Kurzemē un Latgalē, pēcsvētku zaļumballe pieminēta vienu reizi, bet Zemgalē — nevienu, tad Vidzemes novada kapusvētku aprakstos šāda veida rituālelements tika pieminēts 10 reizi. Līdzīga veida situācija ir arī ar pēcsvētku mielastu kapsētā vai pēcāk pie kāda no dzimtas pārstāvjiem mājās: Vidzemē — 11 analizētajās publikācijās, Latgalē — 3, Zemgalē — 2, Kurzemē — 1 analizētajā rakstā.

Kapsētu apmeklētāju un kapusvētku dalībnieku kultūra un uzvedības noteikumi

Kapsētas Latvijā ir unikālas teritorijas, kurās, izrādot cieņu mirušajiem un dzīvajiem, pieņemts ievērot arī īpašus uzvedības un ģērbšanās noteikumus. Lai gan šie noteikumi nav fiksēti rakstveidā, tomēr tie tiek pārmantoti no paaudzes paaudzē. Ne velti kapsētas

⁹ Blaua, L. (2012, 1. aug.). Kas latvietim ir kapusvētki? *Ieva*, 31, 17.

KAPUSVĒTKU RITUĀLS

PIRMS KAPUSVĒTKIEM

1. **Sabiedrības informēšana** (sludinājuma ievietošana reģionālajā laikrakstā, pašvaldības mājas lapā, paziņojumu izvietošana pie kapsētām) — **pašvaldība vai draudze**
2. **Kapusvētku organizēšana** (kapsētas sakopšana (ceļiņu ravēšana, smilts un ūdens atvešana, zāles nopļaušana, bez piederīgajiem palikušo kapu kopiņu apkopšana, kapsētas vārtu pušķošana), mācītāja un/vai kapusvētku vadītāja, mūziķu (solistu, ansambļu, koru, orķestru) nolīgšana) — **pašvaldība vai draudze**
3. **Sagatavošanās process kapusvētku pasākumam** (ziedu iegāde vai saplūkšana dārzā, sveču, svinīga apģērba, svētku maltītes sarūpēšana, māju sapošana, citviet dzīvojošo sagaidīšana) — **kapusvētku dalībnieki**
4. **Satikšanās** (radnieku uzņemšana savās mājās) — **kapusvētku dalībnieki**

KAPUSVĒTKU DIENĀ

1. **Svētku apģērba apvilksana**
2. **Kopīga ģimenes vai dzimtas došanās uz kapsētu** (kapusvētku dienā vai dienu pirms tiem)
3. **Kopīga kapu kopiņu apkopšana** (saaugušo nezāļu ravēšana, pieminēkļa notīrīšana, ziedu ielikšana vāzēs, sveču aizdedzināšana, kapa vietas nogrābšana — “skujīnā”, “aplītī”, u.c.)
4. **Atkalredzēšanās prieks, aprunāšanās un “aprunāšana”** (gan ar mirušajiem, gan ar dzīvajiem — ģimeni, radiem, draugiem, paziņām)
5. **Dziesmu lapiņu iegāde pret ziedojumu**
6. **Mācītāja ierašanās un kapsētas zvana skaņas**
7. **Dalība kapusvētku dievkalpojumā** (garīgu un laicīgu dziesmu dziedāšana/klausīšanās, sprediķa uzklausīšana, lūgšanas/aizlūgumi, klusuma brīdis, svētības saņemšana, gājiens procesijā un aizlūgumi par atsevišķām kapsētā dusošajām dzimtām/tās pārstāvjiem (katoļiem))
8. **Atvadišanās no mirušajiem piederīgajiem** (ziedu sakārtošana, smilšu pārgrābšana, Tēvreizes noskaitīšana)
9. **Kapusvētku mielasts** (kopīga došanās no kapsētas uz mājām vai kopīga pulcēšanās pie kapsētas, tuvākā ezera vai upes krastā, atpūtas vietās, lai mielotos ar sarūpēto maltīti, aprunātos par gada laikā pieredzēto, pāršķirstītu albumus un atcerētos bērnību, jaunību, u.c.)
10. **Izklaides pasākumu apmeklējums** (teātra izrādes, pilsētas svētki, zaļumballe)
11. **Atvadišanās** (radnieku mājupceļš, ciema kukuļa došana, atbučošanās, apkampšanās, laba vēlējumi)

tiek salīdzinātas ar muzejiem zem klajas debess, kuros glabājas tautas vēstures liecības. Iemācoties izlasīt vēstures zīmes, iespējams labāk izprast tautas nacionālās vērtības, uzskatus un pašidentitāti. Kapsēta tiek pielīdzināta svētnīcai, kurā jāprot uzvesties.

Vērtējot līdzcilvēku uzvedību kapsētās, 76% aptaujāto respondentu izsakās pozitīvi, dēvējot apmeklētājus par “*labi audzinātiem cilvēkiem*” (15% kapusvētku dalībnieku to vērtē — “*ļoti labi*”, 61% — “*labi*”). Īpaši atzinīgi tiek vērtēta cilvēku uzvedībā vērojamā pietāte, cieņa un bijība, kas izpaužas kā klusa, pieklājīga un pat svinīga izturēšanās. Proti, “*cilvēki ir saposušies*”, it īpaši lauku kapsētās, kur ļaudis cits citu ļoti labi pazīst, tādēļ satiekoties vispirms cits ar citu sasveicinās un pieklusināti aprunājas. Tad dodas pie kapu kopiņām, domās sasveicinās ar tuviniekiem un ķeras pie kapu apkopšanas. Vecāka gadagājuma cilvēki, kas ir ticīgi ļaudis, mēdz klusām noskaidrot arī Tēvreizi vai kādu īpašu, mirušajiem veltītu lūgšanu. Lai gan ikdienā ne vienmēr līdzcilvēku attiecībās dominē laipnība un atsaucība, tomēr kapsētā visbiežāk cilvēki cits citam izpalīdz jeb “*ievēro kapu uzvedības “kodeksu”*”, proti, aizdod savu grābeklīti, ja kādam tā nav līdzī, dalās ar līdzpaņemto ūdeni, lai ziedi tik ātri nenovīstu, palīdz vecākiem cilvēkiem aiznest nogrābtās lapas, uzvest un apbērt ap kapu kopiņām un uz taciņām smiltis. Anketās arī uzsvērts, ka uzvedība kapsētā tiek mācīta arī bērniem. “*Lielākajā daļā ģimeņu jau kopš bērnības bērni tiek mācīti ar cieņu un bijību izturēties pret aizgājēju atdusas vietām*”, norāda kāds kapusvētku dalībnieks. Kapusvētku laikā dzimta pulcējas pie savu piederīgo kopiņām, “*uzmanīgi klausās*” mācītāja vai priestera teiktajā, kopīgi dzied korāļus un lūdzas, tomēr vienlaikus “*katrs ir iegrimis savās pārdomās, citus netraucējot*”.

Daļa aptaujāto cilvēku iebilst pret kādu citu kapsētas apmeklētāju tradīciju — “*ēdiena atstāšanu*” uz kopiņām, jo tādējādi tiekot sarūpēta tikai barība klaiņojošiem suņiem un grauzējiem, kas savukārt mēdz izpostīt apstādījumus kapsētās. Respondenti ievērojuši, ka uzvedības kultūru mēdz ietekmēt cilvēku vecums un arī teritoriālais novietojums. Problēmas un nepatīkamas situācijas visbiežāk tiek novērotas pilsētu kapsētās, kur jaunieši mēdz skaļi uzvesties, lietot alkoholu, kā arī demolēt. Lai cīnītos pret vandalismu un iereibušajiem cilvēkiem, respondenti iesaka pilsētu kapsētās “*vakara stundās ik pa laikam patrulēt policistiem*”. Anketētie cilvēki atzīst, ka pakāpeniski esot augusi kultūras izpratne — “*cilvēki ir palikuši apzinīgāki*” un “*adekvātāk izturas*”, apmeklējot piemiņas vietas, turklāt kapsētas visbiežāk apmeklē “*morāli pieauguši ļaudis, kuru uzvedības kultūra ir labā līmenī*”.

Kapsētas apmeklētāju kultūras un uzvedības novērtējums

POZITĪVI (76% atbilžu)

NEGATĪVI (24% atbilžu)

“Labi audzināti cilvēki”

Neadekvāta bērnu un jauniešu uzvedība kapsētā

Pietātes un cieņas izrādīšana mirušajiem

Alkohola lietošana un cigarešu smēķēšana

Atbilstoša apģērba izvēle — svētku drānas

Nepiemērota apģērba izvēle

Klusa, pieklājīga un svinīga uzvedība

Skaļas sarunas un apzināta trokšņošana

Labas manieres savstarpējā komunikācijā
(sasveicināties, palīdzēt kapu kopiņu aprūpē)

Mobilo telefonu izmantošana sprediķa laikā

Regulāras rūpes par piederīgo kapa vietām

Kapusvētku notikuma ignorēšana, nerūpēšanās
par piederīgo kapa vietām

Bērnu izglītošana, kā jāuzvedas kapsētā

Bērnu niķošanās, kapu apstādījumu iznīcināšana

Aktīva iesaistīšanās kapusvētku norisē
(lūgties, dziedāt, klausīties sprediķi)

Nepalikšana uz kapusvētku sprediķi (aizbraukšana
vai palikšana automašīnā)

Policijas reidi — kārtības nodrošināšanai kapos

Neadekvātas emocionālās izpausmes

24% atbilžu tiek minēti dažāda veida uzvedības un ētikas pārkāpumi kapsētās. Tas ir arī iemesls, kāpēc 22% cilvēku kapsētu apmeklētāju uzvedību vērtē kā apmierinošu, bet 2% — kā neapmierinošu. Cilvēki kritiski izsakās par mazu bērnu uzvedību kapsētās — viņi mēdz skriet, skaļi kļūgāt, tostarp arī niķoties un raudāt, tomēr: “*Ja vecāki bērniem jau no mazotnes mācījuši, kā jāuzvedas kapos, tad turpmāk problēmu nav,*” — minēts kādā anketā. Arī jauniešiem tiek pārmests: gan nepiemērota apģērba izvēle, gan arī uzvedība — “*daudzi jauni cilvēki nesaprot, ko darīt*” un neapzinās, kādēļ ir atnākuši uz kapsētu. Tā vietā, lai parūpētos par piederīgo kapu kopiņām vai kapusvētku laikā klausītos mācītāja sprediķi, viņi labprātāk “*sarunājas, lieto mobilos telefonus*” vai “*smēķē un smejas*”. Negatīvi tiek vērtēta tendence, ka aizvien biežāk gados jauni cilvēki ierodas kapsētā, lai apkoptu piederīgo kopus, bet uz kapusvētkiem izvēlas tomēr nepalik. Tāpat respondenti nosoda cilvēku pārmērīgi skaļo savstarpējo komunikāciju, jo, “*apmeklējot kapusvētkus, ir jālūdzas, nevis jāsatiek radi vai paziņas*”. Vairākās anketās

minēts, ka kapusvētku apmeklējuma prieku visai bieži aptumšojot cilvēku vēlme “*aprunāt citus*”, turklāt dažkārt to darot pat “*mises vai ceremonijas laikā*”.

Nepatīkamas sajūtas raisa arī alkohola reibumā esošu cilvēku klātbūtne kapusvētku laikā, kā arī pēcsvētku tradīcija “*ēst un dzert kapsētā (pie kopiņas)*” vai, piemēram, Jaundubultu kapos, kur esot apglabāti daudzi krievu tautības cilvēki, piederīgie “*rīko kapos iedzēšanas un trokšņo, kā arī atstāj uz kopiņām ēdienus, piem., olas Lieldienās*”. Kādas citas respondentes novērojumi liecina, ka dažkārt kapsētā nākas vērot pārāk saasinātas cilvēku reakcijas izpausmes, piemēram, “*pārspīlētas skumjas, žēlīgu vaigu*”, tādējādi radot neērtības sajūtu līdzcilvēkos. Kritizēta tiek arī cilvēku attieksme, veicot savu piederīgo kapu kopiņu apkopšanas darbus, piemēram, “*cilvēki neievēro grūžu izmešanas vietas*”, “*mēslo, neievēro kapsētu apmeklējumu tradīcijas*” un “*ģimeņu kapu teritorijas*” vai “*pavirši apkopj savu dzimtu kapu kopiņas, nemaz nerunājot par to tuvumā esošo ceļiņu apkopšanu*”, lasāms cilvēku aizpildītajās anketās.

Vienā no anketas jautājumiem cilvēkiem tika lūgts norādīt, kādi uzvedības noteikumi būtu jāievēro, atrodoties kapsētā. Visbiežāk respondenti minējuši divus noliegtumus — kapsētā nedrīkst skaļi uzvesties (47%) un nedrīkst skriet (23%). Kapsētā jārunā pieklusināti, jāizslēdz mobilo telefonu skaņa, nav vēlams “*skaļi apspriest “biznesa” jomas*”, nedrīkst skaļi sasaukties vai strīdēties. Tāpat kapsētās nav pieļaujama skraidelēšana, lēkāšana vai kūleņu mešana, “*ikdienas steidzīgais ātrums ir jāsamazina*”, lai mirušie “*varētu mierīgi atdusēties*”. Neliela grupa respondentu (7%) atzīst, ka svarīgi kapsētā izjust cieņu gan pret mirušajiem, gan arī pret dzīvajiem un “*darīt tā, kā darītu, ja redzētu iemīgušu sev mīļu cilvēku*”. Tāpat cilvēki mudina cienīt apkārtējo vidi un citu cilvēku paveikto darbu, sakopjot kapsētu — “*mūžības dārzu*”. 6% cilvēku akcentējuši pieklājīgu uzvedību, proti, “*elementāras kultūras*” un “*sabiedrībā pieņemto normu*” ievērošanu, tostarp neizturēties necienīgi “*pret kapsētas vidi un tuviniekiem*”, kā arī pieņemt un saprast, ka “*citi šeit ierodas pabūt klusumā*”. Anketu aizpildītāji norāda, ka visbūtiskāk ir “*respektēt “mirušo pasauli”, kur valda miers un klusums*”.

Kapsētās nav pieļaujama apreibinošu vielu patērēšana — alkohola, narkotiku vai cigarešu lietošana, pārliecināti 5% aptaujāto. Daļai kapsētu apmeklētāju pieņemama nav arī publiska maltīšu ieturēšana vai našķošanās, kā arī mobilo telefonu lietošana. Kāda no respondentēm raksta: “*Uzskatu, ka kapsētā jāievēro tādas pašas uzvedības normas kā, atrodoties baznīcā, — neskriet, nekliegt, nesmeķēt, nelietot alkoholu utt.*” Tā kā kapsēta ir svētvieta, 3% cilvēku uzskata, ka šeit vajadzētu izturēties dievbijīgi — “*lūgt*

Dievu par aizgājējiem”, domās “*parunāties ar mirušajiem*”, kapusvētku laikā aktīvi piedalīties dievkalpojumā — “*skatīt Tēvreizi*”, “*ieklausīties un sekot līdzī mācītāja teiktajam*”, “*pārmest krustu, kad to dara visi*” un “*nerušināties pa savām kapu kopiņām*”, minēts cilvēku aizpildītajās anketās.

Tāpat 3% respondentu norāda, ka kapsētās nedrīkst dražot un aizejot pamest atkritumus, tie jānovieto “*tiem paredzētajās vietās*”. Anketu aizpildītāji aicina cilvēkus “*ievērot kārtību un tīrību*”, nepostīt citu cilvēku darbu (neaiztikt iestādītās puķes, nebradāt pa nogrābtajiem laukumiņiem ap kapu kopiņām). Ir ierosinājums — kapsētas organiskos atkritumus (lapas, koku zarus, ziedus) izmantot lietderīgi, proti, “*veidot kompostu kādā nomaļā stūrī, un kapu kopēji varētu to izmantot kā mēslojumu augu kopšanai*”. Savukārt pārējiem atkritumiem kundze iesaka izvietot nelielus, slēgtus konteinerus.

3% aptaujāto cilvēku paši kapsētās saskārušies ar demolēšanas un zagšanas sekām — “*sabojātas kapa vietas un soliņi*”, “*nozagti kapu kopšanas piederumi*”, “*izrakti apstādījumi*”, kā arī nozagti vai izpostīti iestādītie augi. Lai gan kādā anketā ir norādīts, ka “*suns ir cilvēka labākais draugs*” un tālab viņš “*drīkst cilvēku pavadīt līdz kapsētai*”, tomēr lielākoties cilvēku vēlme kapsētu apmeklēt kopā ar saviem četrkājainajiem draugiem tiek vērtēta negatīvi.¹⁰ 1% respondentu norāda, ka kapsētās nedrīkst iebraukt nedz ar velosipēdu, nedz automašīnu.

Dodoties uz kapsētu un apmeklējot kapusvētkus, īpaši rūpīgi tiek domāts arī par izvēlēto apģērbu, proti, lai tas būtu ne vien tīrs un kārtīgs, bet arī atbilstu konkrētā pasākuma etiķetei, tādējādi apliecinot savu cieņu un pietāti. “[...] *samērā kupli sanākušie cilvēki bija saposušies kā svētkos. Vīri rūpīgi gludinātos uzvalkos un kaklasaitēs bija redzami biežāk nekā Dailes teātrī uz “Džona Neilanda” pirmizrādi,*” daloties savos iespaidos par kapusvētkos redzēto, stāsta laikraksta “*Neatkarīgā Rīta Avīze*” žurnālists Bens Latkovskis.¹¹ LTV kultūras raidījumu redaktore Gunta Gaidamaviča stāsta, ka reiz veikalā, pērkot meitiņai skaistu kleitu, nevilšus pieķērusi sevi plānojot, ka šis tērps būs kapusvētkiem. Pašai šāda domu gaita bijusi pārsteigums, tomēr arī likumsakarīga, jo dalība kapusvētkos ir ģimenes tradīcija un tās “*likumi*” tiek ievēroti.¹²

Fotogrāfa Mārta Grauda pieredze, iemūžinot kapusvētku norisi dažādās Latvijas vietās, liecina, ka sekošana jaunākajām modes tendencēm mēdz ieviest arī korekcijas

¹⁰ Divi procenti no aptaujātajiem atbalsta kapsētu apmeklēšanu kopā ar četrkājainajiem draugiem.

¹¹ Latkovskis, B. (2012, 12. jūn.). Latgales kapu svētki. *Neatkarīgā Rīta Avīze*. 2. lpp.

¹² LTV kultūras raidījumu redaktore Gunta Gaidamaviča, saruna veikta 2014. gada 27. februārī Rīgā.

līdzšinējā izpratnē par kapusvētku etiķeti: “*Protams, kapusvētkos ir vecākās paaudzes pārsvars. [...] redzētas arī meitenes ar tādiem minisvārkiem un augstpapēžu kurpēm, ka mute paliek vaļā, [...] katrs jau sapošas, viņaprāt, labākajā tērpā.*”¹³ Gan tērpa izvēle un uzvedība kapsētā, gan arī kapu kopiņas izskats un automašīnas marka, kādā atbraukts līdz kapsētai, nosaka to, ar kādu sociālo slāni indivīds tiks identificēts, par cik veiksmīgu un laimīgu līdzcilvēku acīs uzskatīts. Tā ir kapusvētku kā izrādes/izrādīšanās kultūras sastāvdaļa.

Uzvedības noteikumi kapsētā

Arī apkopojot 500 respondentu aizpildītās anketas, izkristalizējas vairāki folklorizējušies “kapsētas likumi”, kuri, tur atrodoties, ir jāievēro. Piemēram, “*jāiziet no kapsētas pa tiem pašiem vārtiņiem — pa kuriem ienāci, savukārt, ja esi pēdējais — aizver kapsētas vārtiņus*”, tāpat “*nedrīkst neko ēst, kas audzis kapsētā*”, piemēram, ogas, sēnes un riekstus, kā arī “*nedrīkst rakt un nest mājās augu stādīņus*” (piemēram, mētru, melleņu vai kādu mūžzaļu augu). Anketās daudzi cilvēki īpaši uzsvēra, ka “*nedrīkst neko nest mājās no kapiem*”. Valda ticība, ka, neievērojot šos “likumus”, kapsētas apmeklētāji izaicina savu likteni un pat apdraud dzīvību, jo tad veļi nāk līdz uz mājām un arī mēdz kādu dvēseli aizsaukt viņsauslē pāragri. Kapsētu pieklājības etiķete paredz, ka “*lauku kapsētās jāsasveicinās ar visiem, pat ja tie nav pazīstami*”, savukārt “*vīriešiem jābūt bez cepures, turklāt nedrīkst turēt rokas bikšu kabatās*”. Par pašsaprotamu paradumu kļuvusi atbilstoša, svinīga tērpa izvēle.

Tā kā kapsēta “nav izpriecu vieta,” vecākiem īpaši jāgādā par to, lai “*bērni mācētu uzvesties klusi*”, jārūpējas, lai atvases “*neskraida pa kapsētu, nemīcās pa kapiem, netraucē pārējiem apmeklētājiem*”. Tiek mudināts ievērot savstarpējo pieklājību — “*ja aizņemsi grābeklīti no blakus kapa vietas, to vajadzētu nolikt atpakaļ*” vai — “*jāsakopj ne tikai dzimtas kapi, bet arī tiem pieguļošie celiņi*”. Cilvēkiem tiek atgādināts, ka nav korekti kapsētā “*citus aprunāt*”, “*splaudīties, smēķēt, lietot alkoholu*” vai “*klausīties skaļu mūziku*”. Ikviens tiek aicināts atcerēties “*galveno kapsētu apmeklējuma uzdevumu — pabūt domās ar aizgājēju, “parunāt” ar to*”, pieminēt un izrādīt cieņu.

No anketas aizpildījušo respondentu atbildēm

¹³ Volka, A. (2010, 7. aug.). Vasarā, kad puķes zied. *Latvijas Avīze*. 7. lpp.

Kapusvētki latviešu identitātē un to nākotnes perspektīvas

Gandrīz 4/5 kapusvētku laikā aptaujā iesaistīto cilvēku (79%) ir pārlicināti, ka kapusvētki ir mūsu nācijas identitātes sastāvdaļa. Savu viedokli respondenti pamato dažādi, piemēram, tiek akcentēta šo svētku unikalitāte — *“mēs atšķiramies no citām tautām un turpinām senču tradīcijas”*, *“citās valstīs tādi nenotiek”*. Tiek uzsvērti tradīcijas senie pirmsākumi — *“cik es sevi atceros, kapusvētki vienmēr ir bijuši, turklāt vienmēr pieminēti kā nozīmīgs notikums”*, rakstīts kādā anketā. *“Šis rituālais pasākums ir iegājis mūsdienu indivīda dzīvē, un bez šiem svētkiem nevar iedomāties tautas identitāti,”* norādīts aizpildītajā anketā. Lai gan *“mēs esam maza nācija”*, tomēr tieši dažāda veida kultūras tradīcijas (arī kapusvētki) ir tās, kas veido mūsu *“piederību, saknes, mājas un ģimeni, tas ir mūsu spēks”*.

Kapusvētku dalībnieki īpaši uzsver šīs tradīcijas senatni, tā jau pārtapusi par mītu. Latviešu tautai ir *“saglabājusies mitoloģiskā pasaules uztvere”*, un mēs īpaši *“rūpējamies par saviem mirušajiem”*, tādēļ ir tikai likumsakarīgi, ka kapusvētki ir *“sena mūsu tautas tradīcija”*, turklāt tā veidojas *“audzināšanas ietekmē”*, tādēļ tiek pārmantota *“paaudzū paaudzēs un ir tautas identitātes sastāvdaļa”*. Vairākkārt cilvēki savās anketās norādījuši, ka kapusvētku laikā ikviens dalībnieks tiek īpaši mudināts *“atcerēties par saviem mīļajiem cilvēkiem”* un tādējādi *“katru gadu godināt aizgājējus”*. Respondenti kapusvētku tradīcijas nozīmīguma skaidrojumam min vairākas šo svētku funkcijas, piemēram, *“kopības sajūtas radīšanu”*, *“dzimtu satikšanās veicināšanu”*, *“kapu kultūras attīstīšanu un kopšanu”*. Tiek cildināta latviešu kapu kultūras izpratne, kas mūsdienās gan esot *“iemantojusi citus apveidus”*, tomēr vēl joprojām ļoti nozīmīga — *“kapusvētki ir viens no šīs kultūras izpausmes veidiem”*. Kāda sieviete ir pārlicināta, ka nācijas identitāti veido *“viss, kas mums ir”*, tādēļ kapusvētki arī noteikti ir identitātes sastāvdaļa, minēts anketā.

Kapusvētki mudina labāk izprast sevi un izkristalizē patiesās dzīves vērtības. Tie ir atcerēšanās kultūra. 81% aptaujāto cilvēku atzina, ka kapusvētku apmeklējums ir viņu tradīcija, tādēļ uz šiem svētkiem, pārvarot dažādus ikdienišķus šķēršļus, dodas regulāri, katru gadu. Nedaudz mazāk kā viena trešdaļa aptaujāto cilvēku norādījuši, ka ģimenē pieņemts kapusvētkus apmeklēt kopā visai saimei (28%). Pēdējos gados daudzās preses publikācijās runāts par iemesliem, kāpēc ļaudis joprojām piedalās kapusvētkos, un par

to arī iztaujāti sabiedrībā labi zināmi cilvēki. Uzņēmēja Aiva Viksna ikgadējo kapusvētku apmeklējumu uztver gluži kā misiju, kurai nedrīkst ļaut izzust. Ja agrāk vecajos Gulbenes kapos kapusvētku laikā visa dzimta satikās, pateicoties vecmāmiņas uzņēmībai, tad šobrīd šo tradīciju turpina A. Viksna, ar mērķi, lai “*brālēnu un māšīcu bērni neietu Rīgā cits citam garām kā tukšai vietai, jo viņi cits citu nepazītu*”.¹⁴ Dramaturģe Evita Sniedze ir pārliecināta, ka kapusvētki patiesībā esot “*dzimtu nepazušanas apliecinājums, un mirušo piemiņa ir tikai iemesls, lai satiktos dzīvie, un šai piemiņā nav nekā tāda, ko dēvē par latviski smagnēju*”.¹⁵ 43% atbildējušo respondentu atzīmējuši, ka kapusvētkos nepiedalās visa dzimta, bet gan daži tās pārstāvji.

Brocēnu novada Lielsatiķu kapsētas kapusvētku novērojums. 2013. gada 27. jūlijs

“*Ikvienu Lielsatiķu kapsētas apmeklētāju sagaida ilggadējā kapsētas “sarga”, nu jau aizsaulē aizsauktā Žaņa Irbes stādīto ozoliņu aleja. Kapsēta ir iekārtota uzkalniņā, tās teritorija ir nedaudz lielāka par hektāru. No vienas puses to ieskauj zemnieku apstrādāti lauki, no otras — mežs. Blakus kapsētas ieejas vārtiem atrodas zvanu tornis, kura vārti pirms kapusvētkiem vienmēr tiek izdaiļoti ar ziediem un apiņu stīgām. Jau vairākus gadus Lielsatiķu kapsētā vairs netiek algots kapsētas uzraugs, kurš ikdienā rūpējas par kapsētas sakoptību, tādēļ šīs funkcijas šobrīd kampaņveidīgi (pirms kapusvētkiem un svecīšu vakariem) veic vietējās pašvaldības deleģētās personas.*

Jau izsenis visi tie, kuru piederīgie dus Lielsatiķu kļavu, bērzu un ozolu paēnī, zina, ka kapusvētki šajā kapsētā ik gadu notiek jūlija pēdējā sestdienā. Jau ilgstoši par kapusvētku tradīcijas uzturēšanu un svētku organizēšanu Brocēnu novada Lielsatiķu kapsētā rūpējas vietējā Gaiķu luterāņu draudze. Tā gādā par sludinājumu ieviešanu reģionālajā laikrakstā, lai gan tuvāk, gan arī tālāk dzīvojošajiem atgādinātu par kapusvētku norises laiku. Tāpat draudze kopā ar vietējo pašvaldību rūpējas arī par mācītāja un pieaicināto mūziķu finansiālo atalgojumu. Daļa Lielsatiķu kapsētas kapu kopiņu ir sakoptas teju vienmēr, neatkarīgi no svētku tuvošanās,

¹⁴ Krauja, V. (2010, 16. sept.). Caur smiekliem un asarām. *Latvijas Avīze*. 15. lpp.

¹⁵ Sniedze, E. (2003, 2. aug.). Kapusvētki. *Neatkarīgā Rīta Avīze*. 10. lpp.

tomēr daļa kapu vietu tiek aprūpētas neilgi pirms vai arī kapusvētku dienā — tiek grābtas nobirušās koku lapas, ravētas sazēlušās nezāles, stādītas puķes uz kapu kopiņām, tīrīts dzimtas pieminekļis, vestas un izlīdzinātas smiltis ap kapu kopiņām, ielikti ziedi vāzēs. Kopīgi strādā gan lieli, gan mazi, gan veci, gan arī jauni. Ģimenes apstaigā kapsētu, vecākā gadagājuma ļaudis dalās savās atmiņās par apglabātajiem draugiem un paziņām, bijušajiem kaimiņiem. Daļa cilvēku apkopj piederīgo kapa vietas, sēžas savās automašīnās un dodas mājup, daļa paliek, lai piedalītos svētkos.

Tā kā teju visi kapsētas apmeklētāji cits citu ļoti labi pazīst, jau iztālēm dzirdami labas dienas vēlējumi un pieklusinātas sarunas, kurās tiek pārspriesti jaunami izradītie un paziņu dzīves, dažkārt arī aktualitātes pašvaldībā un valstī kopumā. Pēc dzimtas kapu aprūpes cilvēki palēnām sāk pulcēties Lielsatiķu kapsētas centrālajā daļā, ap uzkalniņu, kurā apglabāti seni vācu izcelsmes augstmaņi. Gaiķu luterāņu draudzes pārstāvji šeit novietojuši nelielu koka galdiņu, kas pārklāts ar galdautu un izrotāts ar ziediem. Tiek nolikta arī ziedojumu kastīte un kapusvētku dziesmu lapiņas, kurās lasāmi citāti no Bībeles, kā arī svētku dievkalpojuma laikā dziedamo baznīcas korāļu vārdi.

Ierodas mācītājs un mūziķe, ārpus kapsētas noskaita lūgšanu par veiksmīgu kapusvētku norisi un kapsētas zvana skaņu pavadībā dodas uz kapsētas centrālo laukumu. Valda godbijīgs klusums, kuru pārtrauc vien putnu treļļi vai vēja šalkas. Mācītājs sasveicinās ar cilvēkiem un aicina ikvienu pievienoties pirmajai kopdziesmai “Krusts laistās kalna galā”. Pēcāk seko lasījumi no Jaunās un Vecās Derības, neliels sprediķis, kurā cilvēki tiek mudināti ikdienā biežāk aizdomāties par mūžības jautājumiem un īso laika sprīdi, kas atvēlēts šai saulē. Flautiste nospēlē muzikālu skaņdarbu, mācītājs aizlūdz par gada laikā mirušajiem cilvēkiem, pieminot viņus, tiek nodziedāts baznīcas korālis “Tuvāk pie Dieva kļūt”. Vietumis dzirdami klusi, slāpēti šņuksti un nopūtas. Visi vienojas kopīgā Tēvreizes skaitīšanā, mācītājs svētī visus sanākušos, izsaka gandarījumu, ka kapusvētku apmeklētāju skaits ir tik liels un kapsēta tik krāšņi saposta, atgādina, kad paredzēts nākamais dievkalpojums baznīcā. Atvadoties mācītājs apstaigā visus kapusvētku dalībniekus (nedaudz vairāk kā divdesmit), sarokojas, apjautājas par veselību un sadzīvi. Kapsētu pārdundina zvana skaņas.

Pēc mācītāja un mūziķes aizbraukšanas cilvēki vēl kādu mirkli uzkavējas kapsētā, savstarpēji aprunājas, aiziet līdz savu piederīgo atdusas vietām, pārliecinās, ka viss ir kārtībā, sirmmāmuļas klusītēm noskaita pātarus un atvadās no mīļajiem līdz nākamajam kapsētas apmeklējumam. Citi dodas ciemos pie kāda no dzimtas pārstāvjiem uz mājām, jo ik gadu kapusvētki ir brīdis, kad visa dzimta satiekas, kopīgi papusdienu un pakavējas atmiņās par pieredzēto. Vēl kādi citi dodas līdz mācītājam uz nākamo kapsētu, kurā arī apglabāti radinieki, lai piedalītos kapusvētkos.

Lielsatiķu kapsētā nav izveidojusies tradīcija, ka cilvēki, dodoties uz kapsētu, līdzī nemtu cienastu, tomēr ir vairākas nelielas kapsētas bijušajā Saldus rajonā, kurās līdz ar kapusvētku svinīgās daļas noslēgumu vēl nekas nebeidzas. Proti, pēc kapusvētkiem nelielo kapsētiņu apmeklētāji dodas pie savām automašīnām pēc līdzpaņemtajiem cienastiem un kapsētas pievārtē sākas neilga kapusvētku saviesīgā daļa — sadraudzība, kad visi kapusvētku dalībnieki (arī mācītājs un mūziķi) dalās savās pārdomās par kapusvētku sprediķi, pārspriež apkaimē notikušo, cienājas ar līdzpaņemtajiem gardumiem — pīrādziņiem, pašceptām kūkām un ruletēm, dažkārt nosmeķē arī pašdarīto vīnu.”

Lauras Uzules kapusvētku kultūras pētījuma arhīvs

Dzimtu kopā sanākšanas tradīcija galvenokārt ir saglabājusies Latgales un Vidzemes kultūrvēsturiskajos novados. Norādot kapusvētku veidu, kādos cilvēki piedalījušies, — 46% respondentu apmeklē garīga rakstura kapusvētkus, kuros piedalās mācītājs, 16% — laicīgu kapusvētkus, kuros piedalās īpaši uzaicināts ceremonijas vadītājs, bet 38% cilvēku apmeklē abu veidu kapusvētkus — gan garīgos, gan arī laicīgos.

Zīmīgi, ka vairāk nekā puse (55%) visu respondentu kapusvētkus apmeklē kopā ar saviem bērniem. 32% respondentu, galvenokārt jaunieši, norādījuši, ka viņiem bērnu nav. Vairāki bērnu vecāki savu izvēli apmeklēt kapusvētkus kopā ar bērniem pamato ar vēlēšanos pieradināt atvases jau no mazotnes “*sakopt kapus un cienīt mirušos*”, kā arī veicināt viņu “*apziņu par kapusvētku un tradīcijas nozīmību*”. Kāda cita māte norāda,

ka “*bērns ir nākotnes cilvēks*”, tādēļ izsaka cerību, ka nākotnē “*bērni padomās arī par mums — mirušajiem*” un zinās, kur apglabāti senči, kā arī rūpēsies par to, lai “*kapu kultūra tiktu uzturēta arī nākotnē*”. Kapusvētki ir ļoti laba iespēja, lai mazajiem stāstītu “*par kapiem, kapusvētkiem — kultūru un tradīcijām*”, kā arī radītu “*piederības sajūtu*” un parūpētos par “*ģimenes tradīciju turpinājumu*”, norādījuši pieaugušie. Gados vecāka kundze raksta, ka jaunībā vedusi uz kapusvētkiem savus bērnus, bet šobrīd — mazbērnus. Bērni jau esot lieli, tādēļ kapus apmeklējot visi kopā: “*Lai bērni zin, kur atdusas piederīgie, un vēlāk tos varētu apkopt, kad manis vairs nebūs.*” Savukārt kāda cita kapusvētku dalībniece norādījusi, ka bērni un mazbērni palīdzot apkopt kapus, bet “*uz kapusvētkiem paliek reti, vēlāk atbrauc uz kapsētu pakal, lai aizvestu mājās*”. Bērnu līdzdalība kapusvētku pasākumā tiek skaidrota arī ļoti praktiski, piemēram, “*bērnu nav kam atstāt pieskatīšanai*”.

Lielākā daļa kapusvētku apmeklētāju informāciju par kapusvētku norises laiku un vietu uzzina no saviem radiem un draugiem (34%), liecina aptaujas rezultāti. Regulāri apkopjot dzimtas kapus, kapusvētku norises datumu iespējams uzzināt arī, izlasot paziņojumus (10%), kas piestiprināti pie kapsētās izvietotajiem ziņojumu stendiem (ja tādi ir izveidoti). Savukārt 15% cilvēku paļaujas, ka kapusvētki ik gadu nemainīgi norisināsies vienā un tajā pašā laikā. Pieci cilvēki (1%) norādījuši, ka dodas uz vietējo pašvaldību, lai noskaidrotu nepieciešamo informāciju, bet 4% respondentu par kapusvētkiem

Informācijas avoti par kapusvētku norisi

Informācijas avoti	Atbildes (%)
Radi un paziņas	34
Reģionālais laikraksts	23
Kapusvētku norises diena ir konstanta	15
Paziņojums kapsētā	10
Pašvaldības izdevums	10
Paziņojums baznīcā, dievkalpojumā	4
Citos masu medijos	3
Interesējos vietējā pašvaldībā	1

izlasi pie baznīcām piestiprinātajos paziņojumos, vai arī viņus par gaidāmajiem svētkiem informē vietējie mācītāji un priesteri dievkalpojumu laikā.

Būtisks informācijas ieguves avots ir arī masu mediji — it īpaši reģionālie laikraksti (23%), pašvaldības izdevumi (10%), citi plašsaziņas līdzekļi (3%). Par ierastu praksi (it īpaši reģionālajos laikrakstos) kļuvusi sludinājumu publicēšana pirms kapusvētku norises, kurus parasti avīzēs ievieto pasākumu organizētāji, t.i., vietējā pašvaldība vai, visbiežāk, vietējā baznīcas draudze.

Informācijas trūkums var radīt nopietnas problēmas. Piemēram, kā vēsta prese, vietējā novada domes un baznīcas pārstāvju nesaprašanās dēļ daudzi cilvēki Kandavas un Tukuma novadā 2010. gadā tā arī neieradās uz kapusvētkiem, jo nezināja to norises laiku. “*Visu laiku sekoju ziņām, kad tad beidzot būs Kapu svētki Kandavā, bet — nekā. [...] Zvanīju uz pagastu, kur ieteica zvanīt uz domi. Bet tur man pateica, lai skatos mājaslapā. Es — vecs cilvēks — jau nezinu, kur tas ir. Kaيميņš teica, ka datorā! Nu kur tad mums datoru! Tas jau nav priekš manis, [...] avīzīti lasīt — tas visu mūžu ierasts,*” vēsta vietējā laikrakstā publicētais kādas lasītājas stāsts. Tukumnieki, sašutuši par jau notikušajiem kapusvētkiem, ieteikuši, ja novada dome esot tik nabadzīga, ka nevarot atļauties ieviest sludinājumu reģionālajā laikrakstā, lai vismaz pieliekt informatīvas lapiņas pie kapu ziņojumu dēļiem vai ieliekt paziņojumus pastkastītēs.¹⁶ Saņemot no vairākiem iedzīvotājiem sūdzības un telefona zvanus par šo faktu, reģionālā laikraksta “*Neatkarīgās Tukuma Ziņas*” žurnālisti veica starpgadījuma izpēti. Rezultātā noskaidrojās, ka, tā kā nedz Tukuma dome, nedz Kandavas novada dome kapusvētkus nerīko, viņi arī par tiem neinformējot, vien ielikuši paziņojumus domes mājaslapā. Tukuma kultūras nama direktore Dace Lebeda norādīja, ka kapusvētkus vienmēr un visos laikos ir rīkojusi baznīca, savukārt kultūras nama pārziņā esot svecīšu vakaru organizēšana, par kuru norisi arī cilvēkus informējot. Tukuma evaņģēliski luteriskās draudzes prāvests Mārcis Zeiferts atzinis, ka “*baznīcai nav līdzekļu sludinājumiem, tāpēc arī laikrakstos tie netiek ievietoti*”.¹⁷ Cilvēki tiekot informēti dievkalpojumu laikā, izliekot paziņojumus pie baznīcas draudzes nama un arī draudzes mājas lapā. Kapsētās paziņojumi būtu jāizliek pašvaldībām, jo tās esot kapsētu apsaimniekotāji.

¹⁶ Puķīte, A., Valtnerberga, I. (2010, 5. aug.). Kāpēc neziņo par Kapu svētkiem? *Neatkarīgās Tukuma Ziņas*, 2. lpp.

¹⁷ Turpat.

Kapusvētku laikā veiktās anketēšanas rezultāti liecina — visbiežāk kapusvētku regulāru apmeklēšanu traucē fakts, ka piederīgie apglabāti ļoti tālu (38%) no pašreizējās dzīves vietas (sk. tabulu tālāk). Līdz ar to kapsētas apmeklējums jāieplāno jau savlaicīgi, lai varētu izbrīvēt ne vien brīvu dienu darbā, bet arī, lai ieplānotu papildu izdevumus benzīna, ziedu, sveču, apstādījumu iegādei. Līdzīga veida iemeslu, proti, to, ka “*tuvinieku kapi atrodas tālu no dzīvesvietas vai pat citā valstī*”, cilvēki visbiežāk minējuši arī pētījumu aģentūras *Snapshot* 2011. gadā veiktajā aptaujā, kurā piedalījušies 1053 respondenti.¹⁸

Kapusvētku apmeklēšanas traucēkļi

Iemesls	Athildes (%)
Kapsēta atrodas ļoti tālu	38
Aizņemtība darbā	34
Nav transporta, ar ko aizbraukt	22
Nav finansiālo iespēju	6

34% respondentu norāda, ka kapusvētkus nav varējuši apmeklēt, jo bijuši aizņemti darbā (atradušies ārpus valsts darba uzdevumos vai ceļojumos, piedalījušies kādā citā svarīgā pasākumā). Tāpat tiek minēts, ka svētku apmeklējumu traucējis īstenot “*iedzimts kūtrums*”, motivācijas trūkums vai “*slinkums*”. Vēl respondenti kā traucējošus apstākļus norādījuši veselības problēmas, atrašanos dienestā armijā vai kādos citos kapusvētkos — “*piederīgo kapu vietas ir piecās kapsētās, tādēļ visus kapus nav iespējams aizbraukt apkopt*”. Vairāki cilvēki min, ka savu radnieku kapu kopiņas mēdzot sakopt tad, kad paši to vēloties — “*sirds to liek darīt*” — un esot brīvs brīdis. Citi — mirušos tuviniekus apmeklējot pirms kapusvētkiem, jo “*nepatīk cilvēku dižošanās citu priekšā, izrādīšanās*”, nevēloties “*atzīmēties kapos*” tieši svētku dienā, bet gan vislabprātāk aizgājējus pieminot “*vienatnē vai kopā ar vistuvākajiem cilvēkiem*”. Regulāru kapusvētku apmeklētību nesekmē arī nesaskaņas ģimenē — “*kašķi radu starpā*”, kas maina attieksmi un arī vēlēšanos apmeklēt kapusvētkus, tādēļ “*zūdot arī šī kopības sajūta*”, norādīts

¹⁸ Kasparāns, Ģ. (2011, 5.—11. nov.). Kapu kultūra. 3. lpp.

respondentu aizpildītajās anketās. 22% aptaujāto cilvēku norādījuši, ka viņiem nav transporta, ar ko aizbraukt līdz kapsētai, tādēļ arī kapusvētkus ne vienmēr izdevies apmeklēt, lai gan to ir vēlējušies darīt. 6% cilvēku finansiālās problēmas traucē realizēt iecerētos plānus.

Kapusvētku tradīcijas attīstība nākotnē

Kapusvētki mūsdienās vairs nav tikai ikgadējs pasākums kapsētā, laikā no maija beigām līdz pat septembra sākumam, kad tiek godināta mirušo piemiņa. Šo svētku nozīme un funkcijas ir kļuvušas daudzkārt plašākas un daudzslāņainākas. Līdztekus zaudēto tuvinieku piemiņas uzturēšanai un kapu kopiņu aprūpēšanai kapusvētki ir brīdis, kad satikt radus, draugus un kaimiņus, uzzināt aktuālākās vietējās ziņas un baumas, aprunāt(ies) un novērtēt sanākušos cilvēkus. Bieži vien tiek aizmirsta kapusvētku sākotnējā misija, kas sakņojas cieņpilnā un mīlestības strāvotā attieksmē pret mirušajiem tuviniekiem un viņu piemiņu, tādējādi transformējot kultūrvēsturiskā mantojuma būtību.

Lielākā daļa, teju puse aptaujāto kapusvētku apmeklētāju (47%), mirušo pieminēšanu un godināšanu uzskata par svētku būtiskāko nozīmi; tai seko iespēja sakopt tuvinieku kapu kopiņas (18%), kā arī satikties ar radniekiem vienkopus (16%). Savukārt 14% cilvēku ir pārliecināti, ka kapusvētki ir latviešu tautas tradīcija, kas pārmantota jau paaudzēs. Tikai 5% respondentu par kapusvētku lomu uzskata spēju gūt mierinājumu bēdās. Preses analīzes rezultāti liecina par satraukumu, ka mainās cilvēku attieksme pret kapsētām un kapusvētkiem. Lai gan (līdzīgi kā anketēšanas laikā) arī pētījumā iekļauto publikāciju saturā par būtiskāko kapusvētku apmeklējuma iemeslu cilvēki min vēlmi pieminēt savus mirušos piederīgos (30%) un tikai pēc tam seko vēlme satikt draugus un paziņas (18%), kā arī pārliecība, ka kapusvētku apmeklējums ir izveidojies par tradīciju (18%) un līdz ar to tas ir obligāts, tomēr visai bieži tiek nosodīta cilvēku rīcība kapusvētku laikā. Proti, “*daudzi sanākušie un sabraukušie priekšroku dod nevis lūgšanām, pārdomām par Sv. Rakstu lasījumiem un to skaidrojumiem, bet gan iespējai satikt radus, draugus un paziņas, izrunāties par dažādām lietām, aizmirstot, ka kapsēta — mūžīgās atdusas vieta ir svēta un nav domāta izklaidei, sevis izrādīšanai un, vēl jo vairāk, mirušo pieminēšanai ar alkohola glāzīti*”, savos vērojumos dalās Genovefa Kalviša.¹⁹

¹⁹ Kalviša, G. (2012, jūlijs/augusts). Kapusvētkos lūgšimies par mirušajiem. *Gaismas Taka*. 5. lpp.

Arī žurnālistes Gunas Rozes novērojumi liecina, ka kapusvētki bieži vien ir vienīgā reize, kad tuvinieki atceras par saviem mirušajiem radiniekiem un viņiem “*sanāk laiks*” apmeklēt kapsētu. “*Ja par vienīgo reizi izvēlas kapusvētkus, tā vien šķiet, ka svarīgākais iemesls ir, lai šo soli fiksētu pēc iespējas daudz liecinieku,*” savu pārliecību skaidro G. Roze. Žurnālistes ģimenes kapi atrodas netālu no Igaunijas robežas, Bridagā. Vienīgā reize, kad viņa bijusi šajā kapsētā uz kapusvētkiem (jeb, kā žurnāliste tos dēvē, “*šovu*”), bijusi pēc mātes bērēm. Atkārtoti apmeklēt kapusvētkus viņa vairs nevēloties, jo gūtā pieredze bijusi ļoti nepatīkama — bija jāiztur vietējo apmeklētāju “*glūnīgi ziņkārīgi skatieni: kas mēs esam, kā izskatāmies, kādas puķes uzlikuši un ko apglabājuši*”. Tāpat žurnālistei nav bijis pieņemams arī tas, ka jāmaksā mācītājam, lai sprediķa laikā tiktu aizlūgts par radinieku, jo “*vairākumam kapusvētku apmeklētāju ir svarīgi dzirdēt, kādus vārdus uzsauc un kādā kārtībā. Pēc principa: kurš vairāk samaksājis, tas pirmais reklāmas pauzē?*”²⁰ Izjūtot nepatiku un savā ziņā arī protestējot pret kapu kultūras vērtību deformāciju, žurnāliste Guna Roze labprātāk savu tuvinieku kapu kopiņas apmeklējot vienatnē, nevienam neredzot, nevis “*kapu kolhozā*”.²¹ Tik noliedzoša nostāja pret kapusvētkiem latviešu presē nav bieži sastopama.

* * *

Gan kapsētās veiktie novērojumi, gan arī anketēšanas rezultāti liecina, ka par Latvijas kapu kultūras tradīcijas kopšanu, kapsētu sakoptību galvenokārt rūpējas sievietes (75%), kas arī krietni regulārāk apmeklē kapusvētku pasākumus. Cilvēki kapsētas pielīdzina svētnīcām, tādēļ, izjūtot cieņu un pietāti pret mirušajiem tuviniekiem, apmeklētāji tiek aicināti arī atbilstoši uzvesties — sarunāties pieklusināti, neskrīet, būt savstarpēji pieklājīgiem un tolerantiem. Gandrīz 4/5 aptaujāto cilvēku (79%) ir pārliecināti, ka kapusvētki ir nācijas identitātes sastāvdaļa, tādēļ vēl jo vairāk kopjama un saudzējama tradīcija. Lai nodrošinātu pārmantojamību, 55% cilvēku minējuši, ka kapusvētkus visbiežāk apmeklē kopā ar saviem bērniem. Tomēr vienlaikus, līdz ar dažādu sociālo procesu norisi, kapu kultūras un arī kapusvētku nozīmes izpratne mainās, piemirstot par tās pirmbūtību un tādējādi apdraudot tradīcijas eksistenci nākotnē.

²⁰ [B.a.]. (2008, 27. aug.). Latviešu veļi un aizgūtie kapusvētki. *Ieva*, 35, 14.

²¹ Turpat.

6. nodaļa

RELIĢIJAS LOMA KAPUSVĒTKU NORISĒ UN ATTĪSTĪBĀ

Padomju periodā, mērķtiecīgi ieviešot laicīgos kapusvētkus un ateisma kampaņās izskaužot garīgos, baznīcas dalība kapusvētku norisē mazinājās. Līdz ar Atmodu garīgie kapusvētki atguva savu spozmi, tomēr mūsdienās, kā liecina iepriekšējā nodaļā atainotie kapusvētku dalībnieku anketēšanas rezultāti, tie atkal sāk pakāpeniski zaudēt savu aktualitāti. Jāatgādina, ka 46% aptaujāto apmeklēja garīga rakstura kapusvētkus un 38% cilvēku apmeklēja abu veidu kapusvētkus — gan garīgos, gan arī laicīgos. 16% aptaujāto atzīst, ka baznīcas rīkotos kapusvētkus neapmeklē.

Baznīcas loma sabiedrībā kopumā mazinās, to vēsta arī pētījumu centra “SKDS” veikto aptauju dati. Proti, ja 2012. gadā 53% aptaujāto cilvēku atbildēja, ka tic Dievam un uzskata sevi par kristiešiem, tad 2013. gadā tādu bija 47%, bet 2014. gadā — vairs tikai 44% cilvēku.¹ It īpaši lauku teritorijās, mūžībā aizejot vecākās paaudzes ļaudīm, gan baznīcas solos, gan arī kapusvētkos cilvēku kļūst aizvien mazāk. Jaunākās paaudzes pārstāvju kapusvētku apmeklēšanas mērķi galvenokārt saistās ar iespēju vienkopus satikt paziņas un radniekus vai arī ar pienākumu apkopt tuvinieku kapu vietas, nevis ar reliģisko aspektu. Arī mācītāji, kuri piedalās un vada kapusvētkus, atzīst, ka baznīcas un sabiedrības izpratne par kapusvētku pamatuzdevumiem atšķiras, turklāt ar katru gadu aizvien vairāk.

Abu lielāko reliģisko konfesiju (luterāņu un katoļu) pamatmērķi kapusvētku norises laikā ir līdzīgi — gan atgādināt cilvēkiem par laicīgās dzīves neizbēgamajām beigām

¹ Sk.: Leta, (2014). Latvijā turpina samazināties pārliecināto kristiešu skaits. *Tvnet*. Sk. 2014. 21. aprīlis: http://www.tvnet.lv/zinas/viedokli/506510-latvija_turpina_samazinaties_parliecinato_kristiesu_skaits

un mudināt izvērtēt savas rīcības sekas, gan arī pieminēt un godināt jau aizsaulē aizsautos tuviniekus un lūgties par viņu dvēselēm, tāpat arī, protams, sludināt evaņģēliju un apsolījumu par mūžīgo dzīvi. Atšķirīgas ir vēsturiski izveidojušās tradīcijas un rituāli, kādā veidā šie mērķi tiek īstenoti.

Luterāņu konfesijas rituālelementi kapusvētkos

Latvijas Evaņģēliski luteriskā baznīca (LELB) ir viena no lielākajām baznīcām Latvijā, kuras sastāvā ietilpst gandrīz 300 draudžu, tādējādi pārklājot visu Latvijas teritoriju. Tā kā gan draudžu, gan arī luterāņu skaits ir tik liels, luterāņu mācītājiem vasaras periods, kad norisinās kapusvētki, ir ļoti saspringts laiks. Piemēram, Konsistorijā iesniegtās draudžu atskaites liecina, ka 2003. gadā notikuši 1283 kapusvētki (dažas draudzes šajā atskaitē bija iekļāvušas arī “svēcīšu vakarus”, tādēļ kopskaits varētu būt mazāks).²

Dieva vārdu sludināšana un sprediķa noturēšana kapusvētkos LELB mācītājiem nav obligāts pienākums. “*Kapusvētki ir ikviena mācītāja brīva izšķiršanās. Mums ir mācītāji, kuri negrib vadīt kapusvētkus, jo uzskata tos par atraušanos no baznīcas tradīcijām,*” stāsta LELB arhibīskaps Jānis Vanags, paskaidrojot, ka “*kapusvētki vairāk ir identitātes lieta, ne tik daudz reliģijas*”.³ Latvijas Evaņģēliski luteriskās baznīcas misija ir “*pildīt Kristus misijas pavēli, nesot Labo Vēsti visiem, ko Dievs vēlas aizsniegt ar mūsu kalpošanu*”, tādēļ luterāņu mācītāji lielākoties kapusvētkus vada labprāt.⁴ Arhibīskaps J. Vanags skaidro: “*Uzstādījums ir tāds, ka mācītājam ir jābūt pēc iespējas tuvāk cilvēkiem, jāiet tur, kur aicina, protams, izvērtējot, vai tas atbilst baznīcas mērķiem, kalpošanai. Ja mūs aicina, piemēram, iesvētīt kazino, tad mēs tur neietu noteikti.*”

Dažkārt mācītājiem, kuri notur sprediķus kapusvētku laikā, nākas uzklaut arī nevājošus izteicienus no saviem amata brāļiem, kuri kapusvētkus dēvē par mazvērtīgiem un tautas masām izdabājošiem svētkiem. Mācītājs Gundars Ceipe šim apgalvojumam nepiekrīt, kapusvētkus raksturojot kā misijas svētkus, kad “*draudze ar dievkalpojumu iziet ārpus dievnama mūriem un pasaules bezcerīgajā grēka un nāves lāsta vietā tiek*

² Āboliņš, A. (2004, 4. sept.). Kapu svētki Latvijā. *Svētdienas Rīts*. 6. lpp.

³ Latvijas Evaņģēliski luteriskās baznīcas arhibīskaps Jānis Vanags, intervija veikta 2012. gada 20. martā Rīgā.

⁴ Sk. internetā (15.04.2014): http://www.lelb.lv/lv/?ct=par_lelb

priecīgi gaviļēts: “Aleluja!” un pasludināts, ka Kristus ir stiprāks par pasauli”. Mācītājs saskata iespēju kapusvētkos uzrunāt “*tautas dvēseli*”, iespēju pievērst cilvēkus ticībai.⁵

Luterāņu kapusvētku centrālais notikums ir mācītāja uzruna, kas tiek papildināta ar lasījumiem no Bībeles un vairākām dziesmām. Tā kā liela daļa kapusvētku apmeklētāju ikdienā neapmeklē baznīcu, dziesmas tiek izvēlētas gan garīgas, piemēram, baznīcas korāļi “Tuvāk pie Dieva”, “Augšā aiz zvaigznēm”, “Tu vīna koks”, gan arī laicīgas, lai ikviens cilvēks varētu iesaistīties kapusvētku notikumā. “*Kapusvētku reliģiskais saturs ir visnotaļ skaidrs, proti, ikvienam cilvēkam ir jāapzinās, ka viņš ir mirstīgs. Kapsēta ir tā vieta, kas mums par to atgādina. Kristīgais pasludinājums nosaka to, ka, lai arī kā cilvēks būtu dzīvojis, viņam pēc nāves, Pastarajā dienā, būs jāatbild Dieva priekšā par savu dzīvi,*” skaidro Rīgas Doma mācītājs Sandis Ratnieks.⁶

Luterāņu kapusvētku laikā cilvēki tiek mudināti pārdomāt savu dzīvi, nožēlot grēkus un saprast, ka darbi un uzvedība šai saulē ietekmēs dzīvi viņā saulē, jo ikvienam kristietim tiek apsolīta mūžīgā dzīvošana. Saldus Mārtiņa Lutera Evaņģēliski luteriskās baznīcas mācītājs Uldis Gailītis intervijā atzina, ka “*kapsēta vienmēr ir bijusi īpaša vieta, kur ar dažādu tradīciju palīdzību domāt par cilvēku un to, kas ar viņu notiek pēc nāves*”. Mācītājs atgādina, ka visas kristīgās pasaules galvenā pamatdoma, atvadoties no saviem tuvajiem cilvēkiem, ir apziņa, ka “*dzīve nebeidzas līdz ar nāvi, bet gan — tikai sākas*”. Viņš uzsver: “*Kapsēta ir miera vieta, kur atdusas cilvēki, kas ir miruši, jeb, kā rakstīts Bībelē, — kuri ir aizmiguši, līdz nāks Kristus, kas visus modinās atkal augšā.*” Pēc U. Gailiņa domām, kapsēta salīdzināma ar guļamistabu, kurā attiecīgi, zinot, ka kāds “*guļ*”, arī īpaši uzvedas — neklaigā, runā pieklusināti, neskrien. Pirms došanās uz kapsētu cilvēki tiek mudināti piedomāt pie sava apģērba izvēles, uzvesties kapsētā adekvāti (nelietot alkoholu, nesmēķēt, nedemolēt), kā arī neīstenot pagāniskus paradumus (neatstāt ēdienu uz kapu kopiņām, patvaļīgi nekurināt ugunsiskus). Kapsēta joprojām ir kā svētnīca, kurā jāprot uzvesties.⁷

Luterāņu kapusvētku neatņemama sastāvdaļa ir lūgšanas — aizlūgumi par dzīvajiem, sērojošajiem un arī par kapsētā apglabātajiem. “*Cilvēki sajūtu līmenī lūgšanu laikā meklē garīgu saikni ar mirušajiem tuviniekiem, neraugoties uz ievērojamo laika nobīdi.*

⁵ Ceipe, G. (1999, 10. jūl.). Kapu svētki — misijas svētki. *Svētdienas Rīts*. 2. lpp.

⁶ Rīgas Doma mācītājs Sandis Ratnieks, intervija veikta 2014. gada 13. martā Rīgā.

⁷ Saldus Mārtiņa Lutera Evaņģēliski luteriskās baznīcas mācītājs Uldis Gailītis, intervija veikta 2012. gada 20. augustā Saldū.

Mirušo Pieminas Diena

Gaiķu pagasta kapos

2003. gada 30. augustā

...kā ļoti Dievs pasauli mīlēja, ka Viņš devās Savi vienpiedzimušo Dēlu, viens, kas Viņam tic, nepazustu, bet dabūtu mūžīgo dzīvību" (Jh. 3:16)

KAPU SVĒTKI

KANDAVAS NOVADA KAPSĒTĀS

2013. GADA AUGUSTĀ

DZIESMA

DIEVA VARDĀ
lavēt

*Tēvs, kas Savā lielajā
ar Jēzus Kristus
'pītam un nevainīgam
Dieva spēkā tiekāt
'lārus pēdējā laikā.
tūs tic
sā pr*

s vārds. Lai nāk
besis, tā arī vīrs
ns šodien. 11-

2004. gada kapusvētki

gada kapusvētki

Dievs,

'su tēvu zemi

debess un zemes

zimušo Dēlu, mūsu
, piedzimis no
ja Pilāta, krustā sists,
istībā, trešajā dienā
is debesis, sēdies pie
, no kurienes viņš

ru Baznīcu, svēto
ugālmcošanās un

Sirds, pamosties, jau saule

2010. gada kapusvētki

*...kā sāka Jēzus Kristus: "Jūs esat tie, kas mēģināt
Mūsu Tēva namā ir dzīvot mājokā. Ja tas ir mēģinā, va
roveru jums velti salabā? Un, kad Es būšu nogājis
Es nāvēšu atāt un cēmu jūs pie Sevis, lai tur, kur Es es*

Luterāņu kapusvētki Alojās kapsētā. 2012. gada 15. jūlijs. *Lienes Ancītes foto*

Aizlūgums par mirušajiem cilvēkos rada pārlicēību, ka viņi ir izdarījuši kaut ko labu savu mirušo tuvinieku labā,” skaidro mācītājs S. Ratnieks. Pēc lūgšanām tiek kopīgi noskaitīta Tēvreize, bet kapusvētku noslēgumā mācītājs visus svēta. Aizlūgumi par mirušajiem, viņu dvēselēm tiek noturēti arī dievkalpojumu laikā baznīcās, tādējādi atceroties un godinot viņus.

Gan luterāņu, gan arī katoļu garīdznieki kapusvētkos lasa fragmentus no Bībeles, sprediķa laikā skaidro kristīgo vēsti, tādējādi padarot reliģiju saprotamāku plašākai sabiedrības daļai. “*Kapusvētki ir brīvdabas dievkalpojumi,”* atzīst mācītājs Sandis Ratnieks, norādot, ka kapusvētki ir viena no iespējām, kā sludināt evaņģēliju un uzrunāt plašākas sabiedrības masas. “*Latviešu reliģiozitāte izpaužas kā senču godināšana kapsētā — atkal un atkal ik gadu atgriežoties pie tuvinieku kapu kopiņām, tādējādi apliecinot arī savu atbildīgumu. Kapusvētku neapmeklēšana daudzās dzimtās tiek skaidrota kā lojalitātes trūkums pret mirušajiem un arī dzīvajiem dzimtas pārstāvjiem,”* skaidro mācītājs.

Mācītājs Alvis Āboliņš atzīst, ka kapusvētku dalībnieku vidū vietējās draudzes locekļi parasti ir mazākumā, un tādēļ, viņaprāt, “*neskatoties uz tik dažādo klausītāju sastāvu, arī mūsdienās ir svarīgi pasludināt Evaņģēlija vēsti. Kādiem tā var būt kā saskare ar kaut ko jaunu, bet visiem, arī “rūdītiem” kristiešiem — Pricīgā vēsts, kas mierina dvēseli*”.⁸

Kapusvētku notikumā tiek apvienoti gan reliģiskie, gan arī sociālie aspekti. A. Āboliņš, skaidrojot kapusvētku ilgnoturību un salīdzinoši augstos apmeklētības rādītājus, min četrus faktoros — evaņģēlija pasludināšanu, tautas svētkus, vienojošo brīdi ar senčiem, kā arī brīdi pārdomām un pārdzīvojumiem. Latviešu apziņā kristīgo un tautisko tradīciju sajaukums kapusvētkos ir saplūdis teju vienkopos un ir praktiski nedalāmas vienības.⁹

Kapusvētku novērojums Alojās kapsētā. 2012. gada 15. jūlijs

“Kapusvētku norises Alojās kapsētā dalībnieku rīcību stipri ietekmēja laika apstākļi, jo diena bija lietaina un pūta stiprs vējš. Grūti pateikt, cik cilvēku iesaistījās kapusvētkos, bet kapsētā gan labu laiku pirms mācītāja sprediķa, gan tā laikā to bija vairāki simti. Lielākoties cilvēki bija sanākuši un sabraukuši pa pāriem vai palielās grupās ar tuviniekiem. Pēc kapu kopiņu apkopšanas cilvēki vai nu palika pie tām (vienatnē sēdēja uz soliņiem vai dzīvīgi apspriedās ar tuviniekiem), vai pastaigājās pa celiņiem, satikdami radus un paziņas.

Parasti Alojā kapusvētku dievkalpojums notiek kapsētas centrālajā vietā — nelielajā laukumīnā ap to un tuvējos celiņos. Taču šogad slikto laika apstākļu dēļ tas notika kapličā. Kapličā ir pavisam neliela, taču tā nebūt nebija pārpildīta. Dievkalpojumā kapličās iekšpusē piedalījās aptuveni 30 cilvēku, pārsvarā draudzes locekļi. Dzirdamības robežās (pie kapličas bija uzstādīti skaļruņi) ap kapliču stāvēja vēl aptuveni 20 cilvēku, kas sekoja līdzī sprediķim. Pārējie cilvēki, kas vēl nebija devušies prom, joprojām bija pie kapu kopiņām un uz celiņiem attālāk no kapličas.

Dievkalpojumu vadīja Latvijas Evaņģēliski luteriskās baznīcas mācītājs Atis Bambāns. Tika dziedātas piecas dziesmas (bez muzikālā pavadījuma). Sprediķa ievaddaļā mācītājs uzsvēra Latvijas kapusvētku unikalitāti — to, ka tie raksturīgi tieši

⁸ Āboliņš, A. (2004, 4. sept.). Kapu svētki Latvijā. *Svētdienas Rīts*. 6. lpp.

⁹ Turpat.

latviešiem un ka Anglijā vai citur tos nesaprastu. Savukārt latviešu tautā kapusvētki ir iecienīti un ir iegājusies tradīcija. Sprediķa galvenā vēsts bija aicinājums pārdomāt un atcerēties to, ka tas, ka cilvēks “staigā kopā ar Dievu”, nenozīmē, ka viņam zāle un debesis ir citā krāsā un ka reizi pa reizei viņš neiekrīt peļķē; tas nozīmē citas attiecības — ar Dievu, sevi, apkārtni, apstākļiem un citiem cilvēkiem. “Staigājot kopā ar Dievu”, mainās skats uz apkārtnējiem notikumiem — mēs tos ieraugām citā gaismā, un mainās mūsu attiecības. Kapusvētki domāti tam, lai mēs atcerētos tuviniekus, sakoptu kapus un satiktos (un “parunātu par izceptajām aveņu kūkām”, kā vairākas reizes smaidot teica mācītājs). Būtiskākais nav to forma, bet gan tas, kāds esi tu, kādas ir tavas attiecības. Aizlūdzot par mirušajiem, mācītājs individuāli pieminēja aptuveni sešus 2012. gadā mirušos (nosaucot arī dzimšanas un miršanas datumus, sērojošos tuviniekus) — tos, kuru tuvinieki viņam bija to lūguši. Katram tika veltītas kādas rindas no Svētajiem Rakstiem vai nolasīts fragments no dziesmas. (Pilnu Alojās kapsētā no iepriekšējiem līdz šiem kapusvētkiem apglabāto cilvēku sarakstu (kā arī dziedājumu tekstus) varēja saņemt par ziedojumu.) Sprediķa beigās mācītājs klausītājus informēja par citiem drīzumā gaidāmajiem kapusvētkiem Alojās novadā.

Kaut gan parasti pēc kapusvētkiem vērojams, ka cilvēki pulcējas turpat ārpus kapsētas un turpina sarunas (un rīko sava veida “pikniku”), lietus un vēja dēļ to šogad darīja tikai daži. Jau 10—15 minūtes pēc sprediķa beigām kapsēta un tās apkārtnē bija gandrīz tukša.”

LU Sociālo zinātņu fakultātes komunikācijas zinātnes
bakalaura studiju programmas studentes Lienes Ancītes novērojuma pieraksts.
Lauras Uzules kapusvētku kultūras pētījuma arhīvs

Cilvēku motivācija kapsētas apmeklēšanai ir ļoti atšķirīga. Mācītāja Sanda Ratnieka novērojumi liecina, ka pieaug to kapsētas apmeklētāju skaits (visbiežāk tie ir vidējās paaudzes pārstāvji), kas kapusvētku dienā ierodas apkopt savu mirušo kapu kopiņas, bet uz kapusvētkiem nepaliek, aizbildinoties ar aizņemtību, nevēlēšanos piedalīties. Kapsētas apmeklējums daļai sabiedrības saistās ar pienākuma apziņu aprūpēt piederīgo kapa vietas vismaz divas reizes gadā, tādēļ kapusvētki un “svēcīšu vakari”

kalpo galvenokārt par atskaites punktu kapu apstādījumu iedēstīšanai un pēcāk to iezīmošanai. Vēl cita daļa cilvēku kapusvētkus apmeklē, bet aktīvi tajos neiesaistās, proti, viņi nav ticīgi cilvēki, tādēļ pieklājīgi noklausās sprediķi, bet negūst no tā garīgu piepildījumu, gandarījumu. Arī Saldus Mārtiņa Lutera draudzes mācītāja Ulda Gailiņa novērojumi apstiprina iepriekš sacīto: “*Dažas stundas pirms kapusvētkiem pie kapiem ir milzum gara automašīnu rinda. Līdz pasākumam paliek vien dažas. Tas ir diezgan sāpīgi, pat necienīgi pret tiem, kas Dieva ticībā aizmiguši līdz augšāmcelšanās laikam, pret organizētājiem un Dieva vārdu.*” Viņš vēlētos, lai par kapu apkopšanas iemeslu nekalpotu satraukums par citu cilvēku novērtējumu. Mācītājprāt, kapsēta nav istā vieta, kur izrādīties un lielities.¹⁰

Landzes un Užavas mācītājs Kārlis Puķītis atzīst, ka bieži vien sanākušo cilvēku kapusvētku apmeklēšanas mērķi atšķiras no mācītāju mērķiem, proti, līdztekus pārdomām par tuviniekiem, kapusvētkos cilvēki satiek savus radniekus un paziņas, pārspriež aktuālākos jaunumus, īpaši rūpīgi tiek apkoptas arī piederīgo kapu kopiņas, kas bieži vien kundzēm gados aizstāj mazdārziņus. “*Nav noslēpums arī tas, ka daudzi cilvēki ar rūpēm par tuvinieku kopiņām cenšas dzēst dzīves laikā sakrāto attiecību parādu,*” norāda mācītājs.¹¹ Laikam tieši tādēļ ziedus mirušajiem nesam krietni vien biežāk nekā dzīvajiem. “*Tieši kapos mēs kārtojam savas eksistences jautājumus,*” norāda Svētās Annas draudzes mācītājs Ralfs Kokins, “*jo visi rituāli, kas notiek kapos, ir dzīvajiem vairāk vajadzīgi nekā mirušajiem.*”¹² Arī mācītāja Alvja Āboliņa novērojumi liecina, ka ir ļaudis, kuriem regulārs (pat fanātisks) kapsētas apmeklējums un gremdēšanās pagātnē ir dzīves piepildījums, tomēr tādējādi cilvēki sev traucē skatīties uz priekšu. Viņš rezumē: “*Kāds mācītājs reiz teica, ka auto atpakaļskata spogulītis taču ir salīdzinoši mazs. Mums tikai mazliet jāpaskatās atpakaļ, lai neizdarītu kādas muļķīgas kļūdas, braucot uz priekšu un skatoties pa lielo logu,*” mudina A. Āboliņš.¹³ Mācītājs arī atgādina, ka kapusvētku vēsturē ir “*bijuši pasākumi varenā spēkā, līdzīgi kā atmodas kustību sapulces. Tas dod cerību, ka tas ir iespējams arī mūsdienās. Arī mūsdienās cilvēki alkst pēc Dieva mīlestības, piedošanas, miera un mūžīgās dzīvības cerības.*”¹⁴

¹⁰ Vilmane, I. (2010, 14. aug.). Kapusvētkos rosina pārdomāt šodienu. *Saldus Zeme*. 8. lpp.

¹¹ Turpat.

¹² Ozoliņa, D. (1994, 27. aug.). Kapu svētki — kristīgā nacionālisma tradīcija. *Kurzemnieks*. 3. lpp.

¹³ Kļava, I. (2011, 13./26. jūl.). Lai dzīvo kapusvētki! *Cītādā Pasaule*, 14, 17. lpp.

¹⁴ Āboliņš, A. (2004, 16. okt.). Kapu svētki Latvijā. 7. lpp.

Katoļu konfesijas rituālelementi kapusvētkos

Katoļticība paredz, ka ticīgajiem iespējams lūgties par mirušajiem un tādējādi izlūgties Dievam žēlastību, lai šie cilvēki no šķīstītavas nokļūtu debesīs. Baznīcas liturģiskā gada ritumā katoļi īpaši lūdzas par mirušajiem rudenī un vasarā, proti, novembrī, kad tiek atzīmēta Visu ticīgo mirušo piemiņas diena, un kapusvētkos. Šajos periodos katoļticīgie dodas deviņas dienas uz kapsētu un lūdzas par saviem piederīgajiem, tāpat tiek noturēti arī īpaši aizlūgumi baznīcā. Visai bieži notiek arī par ziedojumiem īpaši “pasūtītas” Svētās Mises, kad dievkalpojums tiek rīkots kāda cilvēka piemiņai, proti, visi mises dalībnieki lūdzas par konkrēto personu. “*Latvieši mīl mirušos,*” atzīst Latvijas Romas Katoļu baznīcas informācijas centra vadītāja, teoloģijas doktore Ingrīda Puce. “*Katoļu vidē ir daudz stāstu par to, ka mirušie, ik pa laikam parādoties sapnī, atgādina dzīvajiem par sevi, proti, lūdz viņu palīdzību, lai ātrāk izkļūtu no šķīstītavas,*” viņa skaidro, piemīnot, ka Latvijā ir īpaša kongregācija, māsas, kas lūdzas par mirušajiem. Katoļiem kapusvētku laikā būtiska ir garīgā dimensija, kas arī motivē ticīgos cilvēkus apmeklēt kapusvētkus.¹⁵

Tēvs Benedikts MIC atzīst, ka mūsdienās aizvien biežāk cilvēki aizmirstot par kapusvētku patieso nozīmi, skaistumu un tradīcijas dziļumu, turklāt bieži pat nezinot, kā kapusvētkos uzvesties un ko darīt. “*Nereti kapusvētki tiek uzskatīti un var kļūt tikai par radu kopā sabraukšanu un kopīgu laika pavadīšanu. Taču tā tam nevajadzētu būt,*” kapusvētkiem veltītajā lūgšanu grāmatā norāda Tēvs Benedikts MIC.¹⁶ Viņš akcentē, cik svarīgi kapusvētku notikumam jau laikus sagatavoties (savlaicīga ierašanās kapsētā, kapu kopiņu apkopšana, atbilstoša apģērba izvēle), lai spētu pilnīgāk nodoties lūgšanām par mirušajiem, piedalīties Svētajā Misē. Tēvs Benedikts MIC skaidro: “*Dzirdētais Dieva Vārds un priestera skaidrojums ir kā gaisma ticīga cilvēka dzīvei un liek pārdomāt, vai mans dzīves ceļš ir tas ceļš, kas ved uz Debesu Tēva mājām.*”¹⁷ Svēto Misi iespējams noturēt gan baznīcā, gan arī kapsētā: tiek sagatavots altāris — aplāts ar baltu audumu, uz tā novieto krucifiksu, sveces un ziedus. Katra Svētā Mise ir veltījums Dieva godam, aizlūgumu laikā cilvēki tiek aicināti pateikties Dievam par dzīves laikā saņemtajām žēlastībām, lūgties par grēku piedošanu.

¹⁵ Latvijas Romas katoļu baznīcas Informācijas centra vadītāja, teoloģijas doktore Ingrīda Puce, intervija veikta 2014. gada 6. martā Rīgā.

¹⁶ Tēvs Benedikts MIC. (2014). *Kapusvētki un lūgšanas par mirušajiem*. Viļāni: [b. izd.]. 3. lpp.

¹⁷ Turpat. 10. lpp.

Katoļu kapusvētku altāris Dansku kapsētas stūrī. 2012. gads. *Klintas Ločmeles foto*

Procesija jeb svinīgais reliģiskais gājiens kapusvētkos simbolizē cilvēka svētceļojumu — tiek nests krusts, aiz kura lūdzoties seko bērni, ministranti, garīdznieki un visa ticīgā tauta. Procesijas laikā tiek dziedāta arī īpaša dziesma, kā arī vairāki psalmi par mirušajiem, noturēti aizlūgumi pie četriem altāriem kapsētas stūros, noslēgumā — pie krusta kapsētas centrā.

“Kapusvētku dienā Krāslavas novada nelielās Vecēlišku kapsētas stūros tiek novietoti bērziņi un izveidoti nelieli altāri. Mūsu kapsētā ir sadalīts, kurš kaimiņš pušķo kuru kapsētas stūrī. Liturģija paredz, ka tiek iets apkārt kapiem un katrā kapsētas stūrī norisinās aizlūgumi: pirmajā aizlūdz par priesteriem un bīskapiem, kas ir apglabāti kapsētā; otrajā — par mātēm un tēviem; trešajā — par brāļiem un māsām, tuviniekiem; ceturtajā — par visiem cilvēkiem, kas paglabāti šajā kapsētā,” kapusvētku aizlūgumu pamatideju skaidro teoloģijas doktore Ingrīda Puce. Kapusvētku noslēgumā, pēc procesijas, īpašu svētību saņem bērni, daudzviet bērniem tiek dāvinātas arī svētbildes ar lūgšanām, kas *“pamudina lūgties ne tikai vienu reizi gadā, bet katru dienu kādā nodomā — par*

Kapusvētki Krāslavas novada Vecelīšku kapsētā.
2011. gada jūnijs. *Ingrīdas Puces foto*

sevi, par sirdij tuviem un mīļiem cilvēkiem".¹⁸ Ja kapsētā ir uzstādīti jauni pieminekļi un tuvinieki izsaka vēlēšanos tos pasvētīt, priesteris pēc kapusvētkiem dodas šo lūgumu izpildīt — tiek noskaitītas īpašas lūgšanas nodomā par mirušo, tad pieminekli aplaka ar svētīto ūdeni un beigās pārkrusta ar krusta zīmi.

Kristīgā mācība paredz, ka svētdienās cilvēkiem ir jāatpūšas, nevis jāstrādā, un došanās uz kapusvētkiem ir viens no veidiem, kā lietderīgi pavadīt šo dienu. Turklāt šajos svētkos labprāt piedalās arī tie, kas ikdienā neapmeklē baznīcu. *“Ir daļa Latgalē dzimušu katoļu, kuriem baznīcas apmeklējums bērnībā tika uzspiests, līdz ar to, tajā brīdī, kad viņi ir izauguši, viņos rodas protests, un viņi nedodas uz baznīcu. Kapusvētkus viņi neizjūt kā*

¹⁸ Tēvs Benedikts MIC. (2014). *Kapusvētki un lūgšanas par mirušajiem*. Viļāni: [b. izd.]. 21. lpp.

Katoļu kapusvētki Ratinīku pilskalna kapsētā, Rēzeknē.
2012. gads. Jāņa Ratinīka foto

**Regulāra kapusvētku apmeklētāja un tradīcijas turpinātāja
Jāņa Ratinīka pārdomas par kapusvētkiem Rēzeknes novada kapsētās**

“Es katru gadu braucu uz kapusvētkiem, turklāt piedalos vairākos kapusvētkos, jo mani radinieki apglabāti dažādās kapsētās — Rēzeknes novada Verēmu pagasta Lejančupānu, arī Čornajas pagasta Mitru kapsētā, Griškānu pagasta Lejastūču un Kalnatūču kapos, Audriņu pagasta Zeltiņu kapos un arī savas Ratinīku dzimtas kapos.

Rēzeknē visbiežāk cilvēki savu piederīgo kapa vietas aprūpē jau pirms kapusvētkiem. Interesanti, ka šajās kapsētās ir pieņemts ziedus uz kapu kopiņām nolikt vismaz vienu dienu pirms kapusvētkiem. Atceros, agrāk mūsmājās vienmēr pirms

kapusvētkiem tika pīti ozolzaru vainagi, kurus mēs ņēmām līdzi uz kapsētu un uzlikām uz piederīgo kapu krustiem un kopiņām. Tāpat, kad es biju mazs, bērniem, satiekoties ar mācītāju, noteikti bija jānoņem cepure, jānobučo viņa roka un jāsaka: “Lai slavēts Jēzus Kristus!” Mūsdienās šīs tradīcijas ir jau zudušas. Manuprāt, šobrīd kapusvētku apmeklētāji kļūst aizvien emocionāli atsvešinātāki viens no otra, agrāk šie svētki bija mīļāki. Nebija iedomājams, ka kāds neierastos uz kapusvētkiem — tas bija obligāts pienākums.

Svētku dienā cilvēki kapsētā ierodas jau ļoti savlaicīgi, vismaz kādu stundu pirms, lai pagātu apstaigāt kapsētu, aprunāties. Dažviet pirms kapusvētkiem svētā mise tiek noturēta baznīcā, bet pēc tam visi kopā dodas uz netālu esošo kapsētu, lai turpinātu aizlūgumu. Kad ierodas mācītājs, kurš dodas uz kapliču pārģērbties, un sāk skanēt zvans, visi zina, ka kapusvētki tūdaļ sāksies. Tiek noskaitīta litānija, un sākas staigāšana pa kapsētu, lūdzoties visos četros kapsētas stūros, kuros vietējās kapu komitejas brīvprātīgie pārstāvji izveidojuši nelielus altārus — novietojusi galdīņus, pārklātus ar baltu galdautu, ar krustiņu, ziediem un svecēm uz tiem. Ziedojumi tiek vākti vai nu baznīcā svētās mises laikā, kas veltīta mirušajiem, vai arī ikviens tiek aicināts tos iemest kapsētā novietotajā urnā. Tiek skanīgi dziedātas dziesmas no pātaru grāmatas, vecāka gadagājuma cilvēki gan visas zina no galvas. Kapusvētku noslēgumā mācītājs saaicina vienkopus visus bērnus un svētī tos. Pēc tam priesteris dodas iesvētīt jaunākos kapsētas pieminekļus un kapa vietas.

Pēc kapusvētkiem cilvēki sapulcējas pie automašīnām un dodas pie kāda no radiniekiem uz mājām. Tur tiek klāts galds, ēstas pusdienas, pieminēti mirušie, spēlēts akordeons, dziedātas piederīgo mīlākās dziesmas. Tie radinieki, kuri nejutas pietiekami stipri, lai dotos uz kapsētu, kapusvētku norises laikā lūdzas par mirušajiem mājās un vēlāk pievienojas maltītē.”

Uzklausījusi un pierakstījusi Laura Uzule 2013. gada 15. septembrī

“baznīcas teritoriju”, bet gan vairāk kā “dzimtas teritoriju”, kurā baznīca vairāk ir kā “palkalpojuma” sniedzēja,” skaidrojot kapsētas apmeklētāju motivāciju, spriež I. Puce.

Kapusvētki, kuros piedalās luterāņu mācītāji, lielākoties vienā un tajā pašā kapsētā ik gadu norisinās konstantā mēneša dienā, piemēram, augusta pirmajā svētdienā,

savukārt kapusvētki, kuros piedalās katoļu konfesijas priesteri, vienas kapsētas ietvaros mēdz norisināties dažādu gadu dažādos laikos. Lai atvieglotu katoļticīgajiem cilvēkiem informācijas ieguvu par kapusvētku norisi konkrētajā kapsētā, Latvijas Romas Katoļu baznīcas informācijas centrs ik gadu apkopo kapusvētku norises datumus un laikus un tos publicē mājaslapā (sk. www.catholic.lv). Vienota informācija par luterāņu konfesijas kapusvētku norises laiku un vietām netiek apkopota, tādēļ šo kapusvētku apmeklētājiem jāinteresējas vai nu attiecīgajā pašvaldībā, kurā atrodas kapsēta ar piederīgo kapiem, vai arī jāsazinās ar vietējo draudzi, kas kapusvētkus organizē.

Garīgo kapusvētku tradīcijas transformācija un prognozējamā attīstība nākotnē

Pēdējo gadu presē lasāms, ka mūsdienās aizvien biežāk novērojama kāda jauna kapusvētku tradīcija, proti, vienlaikus kapusvētkos uzrunas saka gan mācītājs, gan arī ceremoniju vadītājs, tādējādi apvienojot laicīgo un garīgo kapusvētku saturu. Sēru ceremoniju un kapusvētku vadītājs Māris Neilands norāda, ka šāda veida kapusvētku programma ilgstot apmēram pusstundu. *“Tajā ir luterāņu mācītāja runa, lūgšana, pēc tam arī laicīgie vārdi, ko saka ceremoniju vadītājs, spēlē mūzika. Cilvēki noklausās tās abas. Kad svinīgā daļa beigusies, visi vēl brīdi pakavējas pie tuvinieku kapiem, pēc tam dodas uz mājām. Nekāda saviesīgā daļa neseko,”* kapusvētku norisi Zemgalē raksturo M. Neilands.

Vērojams, ka daudzviet vienā kapsētā ik gadu norisinās gan katoļu, gan arī luterāņu mācītāju vadīti kapusvētki, dažkārt arī laicīgie kapusvētki. Iemesls tam ir agrāko draudžu kapsētu sistēmas izjaukšana padomju gados, kad konfesionālā piederība/izcelsme, piešķirot kapavietu, netika ievērota. Kapsētās, kurās kapusvētku tradīcijas nav senas vai arī iznīkušas padomju periodā, tās tiek iedibinātas no jauna un arī transformētas. Rīgas Doma mācītāja Sanda Ratnieka pieredze liecina, ka Zemgalē kapusvētku tradīcija daudzviet ir kļuvusi par biznesu, proti, kapusvētkus organizē vietējais apbedīšanas birojs. *“Ir izveidota pusstundu gara kapusvētku programma, kurā ietilpst mūzika (instrumentāli skaņdarbi un dziesmas), deklamācijas, iekombinēta mācītāja uzruna, lūgšanas un svētīšana. Par šo pakalpojumu apbedīšanas birojam maksā vietējā pašvaldība. Ir cilvēki, kuri šāda veida kapusvētkus neatzīst un tādēļ tos neapmeklē, bet ir cilvēki, kuriem šis modelis ļoti patīk, jo reliģiskais skatījums šādos kapusvētkos nav dominējošais,”* stāsta

S. Ratnieks. Mūsdienās aizvien biežāk cilvēki savus tuviniekus apbedī bez mācītāja līdzdalības, līdz ar to baznīcas loma kopumā sabiedrības ikdienā mazinās.

Preses publikāciju analīzes laikā tika konstatēti vairāki gadījumi, kad pēc vietējās draudzes, kapusvētku apmeklētāju vai organizatoru iniciatīvas, notikuši mēģinājumi mainīt līdzšinējos ar kapusvētkiem saistītos paradumus, tādējādi izsaucot spraigas diskusijas lokālā un arī valstiskā mērogā. Tā, piemēram, lauzt līdzšinējās kapusvētku norises tradīcijas 2009. gadā izdevās Alūksnes Svētā Bonifācija Romas katoļu draudzes prāvestam priesterim Rolandam Kairišam, kas sarīkoja atsevišķus kapusvētkus katoļticīgajiem, nevis turpināja līdzšinējo praksi — vieni kapusvētki visām konfesijām pilsetsētas svētku laikā. *“Vēlējos, lai kapusvētki būtu kapusvētki šī vārda īstajā nozīmē, proti, kā aizlūgums mirušajiem, nevis daļa no izklaides, kur mācītājs kļūst par svētku dekoru, bet kapi — par vietu, kur satikties ar draugiem un radiem, nevis pieminētu mirušos,”* skaidro mācītājs.¹⁹ Lai gan draudzes vidū sākotnēji neesot bijusi vienprātība par šādu kapusvētku nepieciešamību, tomēr procesijas noslēgumā visi atzinuši, ka iecere esot izdevusies. Tiesa, cilvēku bijis mazāk nekā citos gados, tādēļ mācītājs vēl nesteidza apgalvot, ka arī turpmāk šādi “īsti” kapusvētki notikšot.

Kapusvētku novērojums Katlakalna kapos. 2012. gada 19. augusts

“Kaut arī kapusvētku sākums bija pulksten 12.00, cilvēki kapos ieradās krietni agrāk. Ap 10.30 pie kapu vārtiem jau bija iespējams paņemt lapas ar gaidāmo mācītāja uzrunu, dziesmu tekstiem, lūgšanu un svētības vārdiem. Neilgi pirms 12.00 kapsētā ieradās ansamblis un atkārtoja dziesmas. Svētbrīdīm atvēlētajā vietā tika aizdegtas 2 sveces, sagatavota vieta mācītāja uzrunai, sāka pulcēties cilvēki. 12.00 bija dzirdami netālu esošās Katlakalna evaņģēliski luteriskās baznīcas zvani, neilgi pēc tiem ar divām ansambļa izpildītām dziesmām sākās svētbrīdis, mācītājs aicināja klātesošos dziedāt līdzī no lapām. Pēc īsas mācītāja uzrunas un aicinājuma klātesošie no lapas balsī lasīja Apustuļu ticības aplieciņu, daudzi to zināja no galvas. Sekoja ansambļa izpildīta dziesma un tad mācītāja uzruna.

Savā uzrunā mācītājs pieminēja Jāņa evaņģēlija 14. nodaļu, kurā tiek pausts aicinājums ticēt Dievam. Mācītājs stāstīja par iemesliem, kāpēc cilvēki pulcējas

¹⁹ Bogdanova, I. (2009, 15. jūl.). Aizlūdz par mirušajiem. *Alūksnes Ziņas*. 4. lpp.

Luterāņu kapusvētki Katlakalna kapos. 2012. gada 19. augusts. *Ilzes Buzjukas foto*

kapusvētkos — tā ir vēlēšanās satikties ne tikai ar dzīvajiem, bet arī ar aizgājušajiem. Šī satikšanās ir iespēja aizgājušajiem pateikt to, kas palicis nepateikts. Kapusvētki tika minēti arī kā ieskats nākotnē, kas atbrīvos no nāves un sāpēm. Turpinot savu uzrunu, mācītājs runāja par ticības un Jēzus piedošanas nozīmīgumu — kas bijis un pagājis, tiks piedots. Atstāstot mācītāja teikto, kaut arī parasti nāve saistās ar skumjām, Jēzus aicina uz to skatīties citādāk, jo kristieši nekrīt nāves tumsā, bet dodas līdz Kristus, Jēzum ir vara, Jēzus ir Dievs. Mācītājs turpina, sakot, ka nāve par sevi atgādina visu laiku, no tās nav iespējams izvairīties, un šādos grūtos brīžos ir jāmeklē spēks un miers.

Svētbrīža turpinājumā ansamblis dziedāja kārtējo dziesmu, kurai sekoja piemiņējumi. Mācītājs sāka, pieminot tos, kuri miruši šajā gadā, viņš nosauca to vārdus, uzvārdus, dzimšanas un miršanas datumus. Šo informāciju mācītājs nolasīja

no nelielām lapiņām, kuras aizgājušo tuvinieki pirms svētbrīža viņam iedeva. Tam sekoja dziesmas “Tuvāk pie Dieva” pirmais un otrais pants. Mācītājs turpināja, pieminot pārējos aizgājušos, kuri nav miruši šajā gadā, bet ir apglabāti Katlakalna kapos, sekoja dziesmas turpinājums — trešais un ceturtais pants. Mācītājs turpināja pieminēt aizgājušos, pēc tam tika dziedāts dziesmas pēdējais pants.

Svētbrīža noslēgumā klātesošie tika aicināti lūgt Dievu, balsī skaitīja Tēvreizi. Visbeidzot mācītājs informēja par dievkalpojumu laikiem Katlakalna evaņģēliski luteriskajā baznīcā.”

LU Sociālo zinātņu fakultātes komunikācijas zinātnes bakalaura studiju programmas studentes Ilzes Buzjukas novērojuma pieraksts.
Lauras Uzules kapusvētku kultūras pētījuma arhīvs

Vēl preses publikācijās tika minēta kāda protesta akcija, kuru 2009. gadā sarīkoja Āraišu kapusvētku apmeklētāji, iebilstot pret Āraišu draudzes lēmumu — nenoturēt kapusvētku dievkalpojumus četrās kapsētās, bet gan baznīcā, kas atrodas netālu no kapsētām, jo, kā norāda mācītājs, “*lielākā daļa neklausās, ko saka mācītājs, pārspriež atkalredzēšanos, turpina kopt piederīgo kapu kopiņas*”.²⁰ Vēloties saglabāt līdzšinejo kapusvētku tradīciju svētku apmeklētāji pie Āraišu Jaunās kapsētas noorganizēja protesta akciju, kuras laikā izteica virkni argumentu, kādēļ šādam lēmuma nepiekrīt — akcentējot, ka kapu kopšanas kultūra ir iekļauta Latvijas kultūras kanonā, kapusvētkus apmeklējot arī neticīgie, līdz ar to tā ir vienīgā iespēja viņiem dzirdēt dievkalpojumu, kapusvētkos satiekoties dažādu paaudžu cilvēki, līdz ar to kapsētā cilvēku ir ļoti daudz, bet baznīcā tik liels skaits neietilpstot, tāpat mītiņa laikā “*tika pieņemts paziņojums, kuru nosūtīja arī Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas (LELB) arhibīskapam Jānim Vanagam*”, pieprasot, lai Āraišos kapusvētki notiktu kapsētās.²¹ Arhibīskaps savā atbildes vēstulē aicinājis abu pušu pārstāvjiem iedziļināties vienam otra argumentos un mēģināt rast kompromisu, norādot, ka “*baznīcas aicinājums ir doties un sludināt Dieva vārdu tur, kur to gaida*”, līdz ar to — arī kapsētā.²²

²⁰ Feldmane, S. (2009, 29. aug.). Kapusvētki — dievkalpojums vai tradīcija. *Druva*. 4. lpp.

²¹ Turpat.

²² Turpat.

Lai gan rūkošo demogrāfijas un pieaugošo emigrācijas tendenču dēļ kapusvētku apmeklētāju skaits ar gadiem samazinās, tomēr, prognozējot kapusvētku tradīcijas eksistenci nākotnē, cilvēki izsakās pozitīvi, norādot uz vairākām kapusvētku funkcijām, tostarp arī uz cieņas izrādīšanu tuviniekiem garīgā un sociālā plāksnē. “*Aizbraucot uz kapsētu, cilvēki lūdzas par saviem tuviniekiem, izrāda viņiem cieņu. Tāpat arī kapsēta ir tā vieta, kur bērniem tiek nodotas zināšanas par saviem senčiem, tādējādi tiek nostiprināta dzimtas vēsture,*” atzīst teoloģijas doktore Ingrida Puce. Savukārt gatavošanās kapusvētkiem, proti, radu un citu pazīstamu cilvēku (tostarp arī bez piederīgajiem palikušo) kapu kopiņu apkopšana māca atbildību un žēlsirdību. Kapu aprūpēšana ir iespēja atdarīt mirušajiem cilvēkiem par viņu kādreizējiem labajiem vārdiem un darbiem. Vienlaikus reliģiskas motivācijas noteikta dzimtas kopīgā pulcēšanās kapsētā veicina ikkatra indivīda piederības un identitātes apzināšanos. “*Ir identitātes slāņi, kurus aizsniedz tikai reliģija, nevis nacionālā pašapziņa. Tie ir citi dziļumi, un tieši tādēļ to nevajadzētu pazaudēt,*” skaidro mācītājs Sandis Ratnieks.

Kapusvētku novērojums Limbažu pilsētas kapos. 2012. gada 5. augusts

“*Kapusvētki Limbažu pilsētas kapos katru gadu notiek augusta pirmajā svētdienā. Šogad, 2012. gadā, tie bija 5. augustā. Tos vadīja Limbažu evaņģēliski luteriskās draudzes mācītājs Magnuss Olsons. Lai viņa teiktais būtu sadzirdams visos kapos, kamēr kāds vēl bija aizkavējies pie tuvinieku kapu kopiņu sakopšanas, tika izmantoti skaļruņi, kurus esot bijis iespējams dzirdēt pat gandrīz kilometra attālumā.*”

Cilvēku plūsma neilgi pirms svētku sākšanās bija vērojama abos virzienos — gan uz kapiem, gan jau prom no tiem. Jāteic, ka limbažniekiem svarīgākais nav mācītāja uzruna, lai gan tajā klausījās ap simt cilvēku, bet gan savu tuvo apraudzīšana un kopiņu sakopšana, jo lielākā daļa cilvēku, kuri šajā dienā apmeklēja kapsētu, to pameta krietni pirms svētku sākuma. Tomēr pat vakarpusē vēl varēja vērot pa kapiem ar grābekļiem un ziediem staigājošus cilvēkus, daži pat tikai tad piebrauca ar mašīnām. Lai arī cilvēki šajā dienā cauri kapiem plūda daudz intensīvāk nekā citās svētdienās, dažas atdusas vietas bija palikušas bez apmeklētājiem.”

LU Sociālo zinātņu fakultātes komunikācijas zinātnes
bakalaura studiju programmas studentes Līgas Vikses novērojuma pieraksts.

Lauras Uzules kapusvētku kultūras pētījuma arhīvs

Limbažu pilsētas kapsēta. 2012. gada 5. augusts. *Līgas Vikses foto*

Kapusvētku tradīciju dzīvu uztur visi tie cilvēki, kuru piederīgie ir apglabāti konkrētajā kapsētā, izjutot nepieciešamību apmeklēt kapusvētkus un tādējādi godināt mirušo tuvinieku piemiņu. Bažas un satraukumu rada tendence, ka ne vien kapusvētkus, bet arī dažādus cita veida kapsētā notiekošus pasākumus pasīvi apmeklē jaunākās un vidējās paaudzes cilvēki. Mācītājs Sandis Ratnieks norāda: “*Viņi ar kapsētu saistītās tradīcijas uztver svešādi, līdz ar to iespējams, ka kapusvētku tradīcija ir apdraudēta.*” Moderno tehnoloģiju attīstības un masveida izplatības rezultātā aizvien vairāk cilvēku tiešās saskarsmes vietā izvēlas netiešo komunikāciju, tādēļ arī ikgadējā dzimtas satikšanās kapsētā, iespējams, nākotnē nebūs vairs tik nozīmīga. Vērtību izpratne ikkatrā paaudzē mainās, tomēr mācītājs Sandis Ratnieks ir pārliecināts, ka kapusvētku tradīcija tuvākajā nākotnē neizzudīs. “*Ja tautai nav ideālu, tad tā ir nolemta iznīcībai, tādēļ kapusvētki ir sargājama tradīcija, kas ir lielāka par pašu tautu. Cilvēki kapusvētku tradīciju apzinās un ir iedēstījuši sevī, tādēļ tā neizzudīs,*” pārliecināts mācītājs S. Ratnieks, tomēr nenoliedz, ka to popularitāte ar gadiem varētu mazināties.

7. nodaļa

KAPUSVĒTKU REPREZENTĀCIJA MEDIJOS UN KULTŪRĀ

Kapusvētku tradīcijas un profesionālās kultūras attiecības ilgstoši ir bijušas visai Katsvešinātas. Kapu kopšanas, uzvedības paradumus kapusvētkos un kultūru ģimenes vecāki nodeva saviem bērniem, tādējādi tā tika turpināta no paaudzes paaudzē. Savukārt kapusvētku saturs un emocionālais piepildījums bija baznīcas un lokālo kopienu sabiedriskās dzīves vadītāju pārziņā. Padomju periodā laicīgo kapusvētku veidošanā iesaistījās arī ideoloģiskie un partijas darbinieki, tomēr atbildība par šo pasākumu norisi vispirmām kārtām palika šās jomas vietējo darbinieku ziņā. Tādējādi kapusvētku kultūra līdz pat 20. un 21. gadsimta mijai galvenokārt palika lokālajā un ģimenes telpā.

Jāpiezīmē, ka šajā ilglaicīgajā kapusvētku tradīcijas un profesionālās kultūras no robežojumā allaž ir bijuši nedaudzi izņēmumi. Kapusvētki kā latviešu ikdienas dzīves neatņemama daļa ir atspoguļoti literatūrā un mākslas darbos. Kapusvētku pieminējums vai tēlojums latviešu literatūrā kalpo kā atsevišķu ainu fons lauku dzīves un cilvēka dienišķo gaitu, satikšanos tēlojumam, piemēram, Māras Svīres, Harija Gulbja, Vijas Upmales, Paula Putniņa, Ilzes Indrānes, Valda Rūjas, Dainas Avotiņas u.c. literātu darbos. Kapusvētki kā literāra darba sižeta izvērsuma vieta ir sastopami īsprozas žanrā.¹ Piemēram, rakstniece Laima Muktupāvela likteņmistērijas strāvoto kapusvētku stāstu “Sargeņģelis. Dvēseli pieredzējušās stāsts” iekļāvusi savā latviešu gadskārtu ieražu stāstu izlasē.² Kapusvētku tēma pazib arī latviešu dzejā, it īpaši nostalgijā pēc tradīcijas

¹ Šulce, Dz. (1984). Kapusvētki. Grām.: Lice, Z. (sast.). *Stāsti*. Rīga: Liesma. 208.—218. lpp.

² Muktupāvela, L. (2002). *Ducis*. Rīga: Daugava. 89.—94. lpp.

apzināšanās, bērņības, dabas skaistuma un laukiem. Trimdā tapušajā dzejā kapusvētki ir viens no dzimtenes simboliem. Dzejā šī tradīcija lielisko kalpo arī kā metafora un salīdzinājums.³

Jāteic arī, ka kopumā kapusvētki visā savā pastāvēšanas laikā ir guvuši salīdzinoši mazu atslogojumu medijos.⁴ Prese vairāk ir veikusi to organizēšanas funkciju — izziņojot pasākumus, informējot par transporta kustības grafikiem. Kapusvētkiem veltīta plašāka informācija un apraksti galvenokārt parādās tikai tad, ja to vēstījums spēj pārsteigt auditoriju. Tādēļ biežāk tā allaž ir bijusi negatīva satura ziņa par kādu negadījumu kapusvētku pasākumā. Protams, ir arī gluži pretējas situācijas, kad kapusvētku organizatori, dalībnieki vai žurnālisti vēlas akcentēt šā notikuma skaistumu, kapsētu sakoptību un tālab publicē medijos pozitīva satura informāciju. Publiskajā telpā ir nonācis visai maz analītiska satura sacerējumu. Citāda aina iezīmējusies pēdējās desmitgadēs. Latvijas valstiskuma atgūšana un līdz ar to arī mediju demokratizācija un komercializācija, kā arī jaunās tehnoloģijas ir daudzveidojušas mediju formātus un to lietojumu. Pēdējās desmitgadēs vērojams kapusvētkiem veltītās uzmanības uzplaukums medijos. It īpaši daudz šai tradīcijai veltītu publikāciju parādījās reģionālajos laikrakstos, stāstu un dzīves stila žurnālos.

Kapusvētku tēma lielāku vietu medijos, tāpat arī kultūras profesionāļu darbības laukā, ieguva līdz ar kultūras komercializāciju, populārās kultūras ienākšanu individu un sabiedrības ikdienā. Patērnības uzplaukums arī medijiem un kultūras institūcijām diktēja nepieciešamību piesaistīt iespējami plašāku auditoriju, piedāvājot tai interesantus produktus.

Šajā nodaļā aplūkota kapusvētku tēma profesionālajā kultūrā un medijos pēdējās desmitgadēs.

³ Ieskatu kapsētām un cilvēku aiziešanai mūžībā dzejā sniedz īpašie sēru dzejas krājumi. Piemēram, sk.: Purvs, Z. (sast.). (1974). *Atvadoties: dzejas rindas bērēm*. Rīga: Zvaigzne; Millere, S. (sast.) (2004). *Sirds apklususi... Atvadvārdi*. Rīga: Zvaigzne ABC.

⁴ Par kapusvētku reprezentāciju presē arī sk.: Uzule, L. (2013). Kapusvētku reprezentācija presē: rituāli Latvijas kultūrvēsturiskajos novados. Grām.: Zelče, V. (red.). *Letonika. Piektais kongress. Latvijas sociālā atmiņa un identitāte. Ziņojumu kodoli. 2013. gada 29. oktobris*. Rīga: Mansards. 34.—36. lpp.

Kultūrvēsturisko novadu identitāte presē

Kapusvētku tradīcijai piemīt daudz dabība. Katram pagastam, pat katrai kapsētai ir sava īpata lietu kārtība. Padomju periodā kapusvētkus jauno sadzīves tradīciju ietvaros standartizēja, tā dēvētā Mirušo piemiņas diena visā Latvijā norisinājās pēc vieniem un tiem pašiem scenārijiem un instrukcijām, kas tika izstrādātas ideoloģijas un kultūras pārvaldes institūcijās. Arī publiskajā telpā tika kultivēts priekšstats par kapusvētkiem kā vienotu tautas tradīciju. Citāda aina vērojama presē pēdējās desmitgadēs, kad kapusvētku tradīcijas dažādība tiek akcentēta to reprezentācijā gan nacionālajos, gan reģionālajos preses izdevumos. Apzinātais latviešu preses publikāciju kopums liecina, ka gandrīz 2/3 rakstu ir rodami visas valsts mēroga izdevumos — laikrakstos (piemēram, “Lauku/Latvijas Avīze”, “Neatkarīgā Rīta Avīze”, “Diena”) un žurnālos (piemēram, “Ieva”, “Ievas Stāsti”), bet apmēram 1/3 reģionālajos laikrakstos.

Laika posmā no 1991. gada līdz 2013. gadam gandrīz puse (42%) latviešu presē rodamo materiālu par kapusvētkiem ir veltīti Vidzemes kultūrvēsturiskajam novadam. 16% publikāciju aplūkota šā pasākuma norise Kurzemē, 14% — Latgalē un 5% — Zemgalē un Sēlijā. 23% visu analizēto preses publikāciju iztirzā kapusvētku tradīciju vairākos novados.

Šajā sadaļā, izmantojot kvalitatīvajā kontentanalīzē gūtos rezultātus, iztirzāta dažādu Latvijas kultūrvēsturisko novadu kapusvētku savdabības reprezentācija drukātajos medijos un uzsvērtas to raksturojošās kategorijas. Apkopojot šo plašo materiālu, izveidoti apraksti par kapusvētkiem kā reģionālās identitātes īpašu iezīmi.

Kapusvētki Vidzemē jeb “Apsveicu kapusvētkos!”

Preses publikācijās tiek uzsvērts, ka kapusvētki maina dzīves kārtību tajā Vidzemes daļā, kur tie norisinās. Kapusvētku laikā novads pārvēršas — gan kapsētās, gan arī ikvienā lauku sētā un pilsētā viss tiek kopts un posts, gādāts par gardiem cienastiem un jaunu svētku kārtu. Kūsā dzīvība un atkalredzēšanās prieks, tiekoties atskan: “*Priecīgus kapusvētkus!*” Mirušie apvieno dzīvos dzimtās, tādēļ kapsētās vienkopus pulcējas simtiem un pat tūkstošiem cilvēku, lai kopīgi pieminētu aizgājējus, dalītos atmiņās par pieredzēto un svinētu dzīvi. Kapusvētki Vidzemē ir **nozīmīgākie un vērienīgākie svētki** visa gada ritumā, cilvēki tiem gatavojas jau krietnu laiku pirms tiem, “*nauda*

tiek krāta jau vairākus mēnešus iepriekš un visas norunas, parādi, jaunumi un derības atliktas līdz šai gadskārtējai dzimtas tikšanās reizei”.⁵

Presē tiek īpaši akcentēts Vidzemes kapusvētku **tradīcijas senums**, tā piešķirot šim notikumam lielāku nozīmi. Publikāciju vidū īpaši spilgti ir vecākās paaudzes atmiņu stāsti. Tādējādi laikraksti un žurnāli kultivē kapusvētku kā senas, pat mūžīgas tradīcijas kontinuitātes apziņu. Novadnieku atmiņas par kapusvētkiem un stāstīšana par tiem ir lokālās identitātes veidošanas un uzturēšanas procesa būtiska daļa. Piemēram, Ruta Svile bērnības atmiņās piedāvā nostalgisku pirmskara Latvijas pārticības portretējumu. Viņa uzsver, ka saimnieku turīgumu ikviens kapusvētku dalībnieks varējis noteikt pēc braucamā, proti, *“bija līnijdroškas, kurvu droškas, bet bija arī parastie vāģi jeb galdaiņi, kuros sačubināts siena maisiņš pārklāts ar šatierī austu seģeni”*. Piebraukuši pie kapsētas vārtiem, cilvēki vispirms devušies apkopt savu tuvinieku kopiņas, sakārtot iepriekš sarūpētos ziedus (parastas puķes kapusvētkos neiederējās, tādēļ pašmāju nebija cieņā), bet pēc tam sākās saredzēšanās ar radiem un draugiem. *“Vīri turējās bariņos, mātes brīnījās, cik lieli izauguši radu bērni, bet jaunie paslepeni viens otru nopētīja. Pašā dienas karstumā, pieminot mirušos, mācītājs teica svētrunu un norisinājās dziedājumi. Pēc svinīgā brīža radi sapulcējās bariņos un devās pie saviem zirgiem, kur ratos gaidīja līdzpaņemtā alus mucīņa un cienasts. Seģenes noklāja paēnā un jau paskaļi svētīja atbēres vai tāpat satikšanos. Jaunajiem jau prāts nesās uz vakara priekiem, jo aizupē balle,”* atceras R. Svile.⁶ Lielākoties katrā Vidzemes kapsētā kapusvētki ik gadu norisinās vienā un tajā pašā dienā, tādēļ it visiem to dalībniekiem svētku diena ir labi zināma un iepļānojama brīva. Piemēram, žurnāliste Līga Blaua atzīst, ka jau kopš mazotnes nekļūdīgi zina — Liepkalnē kapusvētki norisinās augusta otrajā sestdienā. *“Todien paēdām mājās pusdienas un posāmies uz kapiem, kur bijām arī iepriekšējā dienā, lai kārtīgi sakoptu daudzās kapavietas, kurās Blauu dzimtai piederīgie apglabāti vismaz piecās paaudzēs. Zirga pajūgā salikām puķu toverus, iekrāvām grozus un saiņus ar līdzpaņemptiem cienastiem un priedīgā riksī laidām uz kapsētu,”* viņa dalās atmiņās. Pēc kapusvētku oficiālās ceremonijas *“svētdienīgi sapostie ļaudis neizklīda, bet no mašīnām un pajūgiem cēla laukā grozus un saiņus un turpat pļaviņā aiz kapu vaļņa uz izklātiem galdautiem katrs savā radu pulkā rīkoja mielastu”*, bet vakarā jaunieši posušies uz

⁵ Buševica, A. (2004, 30. jūl./ 6. aug.). Svētki kapos. *Forums*, 29, 4.

⁶ Svile, R. (2006. jūn.). Kapu svētki. *Mētrienas Dzīve*. 7. lpp.

Kapu svētki – atceres tautai

Meža kapi
100. dzimšanas dienu svinot...

Vīnes mākslu festivāls Ahija Hermanja Kapusvētki ilga četrus gadus

P

...vēlējās, lai šis pasākums būtu ne tikai atceres, bet arī kultūras un mākslas pasākums. Tādēļ šogad festivāls ir veltīts 100. dzimšanas dienai...

LATVIJĀ

Vasarā, kad puķes zied

jo tālāk radi iekļūst, jo būtiskāk ar tiem vienmēr rēti padā sapolcēries dzimtas kapos

MAJĀLA
10. maijā, kad sākas vasara, ir īpaši piemēroti, lai atgādinātu par dzimtas kapiem...

ācies kapusvētku laiks

Par melnu pienu un Visumu

...māksliniecisko vadītāju režisoru Alvi Hermani

000. gada 7. jūnijā, **SESTDIENA**

Sestdienas

Kapusvētku tradīcijas Alūksnē

vevas Aizupes zinātniski pētnieciskais darbs

...dzimtas svinot Kapusvētkus...
Vēns no Alūksnes kapusvētku tradīcijas ir arī brāvēns irēde Jevija kapa

6. jūnijā, **MĀJAI UN ĢIMENEI**

Lai dzīvo kapusvētki Zeltinā

Vērojams, ka šogad dzimtas svinot ir īpaši aktīvi...

Laiks pieturējies Kapu svētkos

Kad būs mēģināts un kad – lūgums. Arī šogad ir liels skaits...
Laiks pieturējies Kapu svētkos

...darbības bija tas: "Lai vairāk riskē."
Pēc asins ir mazliet kauņģis, bet pilns ties laimās. Ko cilvēki mēģina darīt pats darbs. Tā ir arī mūsu. Vēl mēs joprojām...

mās neapmierināti, bet ļoti mēģināt. Kapu svētkos, izmantojot skatu no mājas un arī klātbūtnes priekšrocības, ir izdevies panākt laika apmierinātību. Tas ir parādījis laika spēku, bet arī mēģināt, un ar mēģinājumiem, lai mēģinātu...

zaļumballi, kas notikusi netālu no kapsētas. Spēlējuši pagasta pūtēji — visu iecienītie brāļi Leibomi.⁷

Žurnāliste Ieva Alberte atceras, ka bērniībā kapusvētkus gaidījusi vismaz nedēļu: “Pagalmā iežvangājās Rīgas radi, un Millijas tante, izkāpusi no automašīnas, manai omītei teica: “Nu, Anniņ, vēl neesam nomirušas! Atkal redzamiem!”” Kopīgi tika apbraukāti radi un paziņas, apkopti kapi, kopīgi klāts saimes galds, baudīta maltīte un dzerts no saldenās pudeles, šķirstīti albumi un stāstītas atmiņas, bet pēcāk — zilēta nākotne. Svētdienā visi devušies uz kapusvētkiem.⁸ Presē publicētie emocionālie skaistā valodā rakstītie atmiņstāsti, būdami interesanta lasāmviela, veido arī sociālās pieredzes krātuvi, kas ir/var būt avots kapusvētku tradīcijas atjaunotnei ne tikai Vidzemē, bet arī tās pārnesei citos novados.

Preses publikācijas arī akcentē, ka kapusvētku atzīmēšanas tradīcija, kas nozīmīga visā Vidzemē, arī šā novada ietvaros ir **daudzveidīga**. Laikrakstos un žurnālos ir rodami to izpaušmju spilgti apraksti. Piemēram, Madonas pusē vietējā tradīcija paredz, ka ļaudis pēc kapusvētkiem rīko atbēres. Proti, to mirušo cilvēku radinieki, kuru piederīgie kapsētā apglabāti pēdējā gada laikā, pēc kapusvētku ceremonijas aicina pie mirušā kapa uz cienastu ne tikai radus, bet arī kaimiņus un draugus, teju visus kapusvētku apmeklētājus. Tādējādi “kapsēta ir kā ciematiņš, kur katram ir sava mājiņa”.⁹ Dažādās kapsētās vērojamas atšķirības svētku norisē, piemēram, “*deķu klāšana ar uzkodām aiz kapu sētas raksturīga tikai Madonas pusē un šur tur Latgalē*”, novērojis fotogrāfs Mārtiņš Grauds, kas trīs vasaras pēc kārtas fotografējis dažādās Latvijas kapsētās notiekošos kapusvētkus.¹⁰

Savukārt Gaujienā, Alūksnē un arī vēl citur kapusvētku laikā turpat līdzās norisinās arī **tirgus**. Vairākās Vidzemes kapsētās ārpusē tiek uzslietas tirgotavas, kur pasākuma laikā iespējams iegādāties dažādas preces. Tirzas kapsētas pievārtē svētku laikā notiekošo tirdzniecību, kā vēsta prese, liela daļa sabiedrības nosoda. Šis pasākums tiek dēvēts par “*festivālu*”, uz kuru “*ļaudis ieradušies, nevis lai godinātu aizgājējus, bet gan paēstu šašliku vai iegādātos jaunas kasetes*”.¹¹ Tirzmaliete Velta ar sašutumu stāsta, ka agrāk

⁷ Blaua, L. (2012, 1. aug.). Kas latvietim ir kapusvētki? *Ieva*, 31 (770), 16.

⁸ Alberte, I. (2007, 27. aug.). Lai dzīvo kapusvētki Zeltiņos! *Diena*. 6. lpp.

⁹ Volka, A. (2010, 7. aug.). Vasarā, kad puķes zied. *Latvijas Avīze*. 7. lpp.

¹⁰ Kļava, I. (2011, 13./26. jūl.). Lai dzīvo kapusvētki! *Cītādā Pasaule*, 14, 15. lpp.

¹¹ Degtere, D. (1998, 3. aug.). Kapu svētki — dzīvo festivāls pie “bufetēm” vai mirušo piemiņas svētki? *Rīta Ziņas*. 3. lpp.

Ziedu tirdziņš pie Alojās kapsētas kapusvētkos. 2012. gada 15. jūlijs. *Lienes Ancītes foto*

gan andele, gan arī automašīnu novietne bijusi vien pāris metru no kapu kopiņām: “Paldies Dievam, ka šogad bufešu ir mazāk un tās no kapiem ir izstumtas ārā!” Arī Tirzas draudzes mācītājs Valdis Strazdiņš novērojis, ka “daudzi cilvēki kapu svētkos vairāk rosās pie “bufetēm”, nevis klausās dievvārdus”.¹² Līdzīga veida tirgošanās tradīcija kapusvētku laikā ir izveidojusies arī Zeltiņu kapsētā, turklāt plānotais komercpasākums ir iepriekš jāsaskaņo ar vietējo pašvaldību. Lai vienu dienu varētu publiski tirgoties, 1997. gadā nācās šķirties no diviem latiem, iepriekš iegādājoties tirgošanās atļauju.¹³

Prese ataino arī vairākos Vidzemes novados kapusvētku dienā ierastos **vietējo pašdarbnieku priekšnesumus un zaļumballes**. Piemēram, Ziemeļvidzemes lokālajā presē lasāms: “Zeltiņu estrādē visus mīļi aicinām noskatīties E. Zālītes komēdiju 4 cēlienos

¹² Degtere, D. (1998, 3. aug.). Kapu svētki — dzīvo festivāls pie “bufetēm” vai mirušo piemiņas svētki? *Rīta Ziņas*. 3. lpp.

¹³ Laiva, E. (1997, 2. aug.). Kapusvētki Zeltiņos. *Malienas Ziņas*. 3. lpp.

Alūksnes Lielo kapu vārti. 2013. gada 4. augusts. *Edgara Bībera foto*

“Bīstamais vecums” Zeltiņu drāmas kolektīva sniegunā, bet mazajās pauzītēs starp cēlieniem dejos deju kopa “Alise”. Vakarā pulksten 9 dejoj aicinās grupa “Otto”.¹⁴ Līdzīgi kā Alūksnē, arī Gulbenē kapusvētki tiek rīkoti vienā laikā ar pilsētas svētkiem, tādēļ līdztekus kapu apkopšanai ikvienam ir iespēja apmeklēt dažādus pasākumus (koncertus, atrakcijas, sporta spēles, zaļumballi) un arī iepirkties gadatirgū, kas “izkārtots uz galvenās ielas puskilometra garumā”.¹⁵

Vidzemes kapusvētku kultūras īpašs fenomens ir **kapusvētki Alūksnē**, un tie arī bauda pastiprinātu preses uzmanību. Lai gan Alūksne nav liela pilsēta, tomēr kapi esot otri lielākie aiz Rīgas Meža kapiem, akcentē prese. “Apsveicu kapusvētkos!” atskan skaļāki un klusāki vēlējumi it visā Alūksnes kapsētā. Kapusvētku laikā šeit sabrauc tūkstošiem cilvēku, arī tādi, kuriem Alūksnes kapos neviens nav apglabāts, jo vēloties

¹⁴ Laiva, E. (1997, 2. aug.). Kapusvētki Zeltiņos. *Malienas Ziņas*. 3. lpp.

¹⁵ Kokars, G. (2007, 25. sept.). Nacionālas nozīmes svētki. *Rītiena*. 12. lpp.

Kapusvētki Alūksnes Lielajos kapos. 2013. gada 4. augusts. *Edgara Bībera foto*

redzēt fenomenu, kura nosaukums ir Alūksnes kapusvētki. Tā kā Alūksne atrodas ļoti tuvu Igaunijai, Alūksnes kapsētā apbedīti daudzi igauņi, tostarp arī igauņu skolas bijušais direktors Jans Vahi, kura radinieki 1997. gadā, godinot viņa piemiņu, kapusvētkos sabraukuši gan no Tallinas, gan ASV. Kapusvētku dienā Alūksnes evaņģēliski luteriskajā baznīcā dziedājis arī Tartu vīru koris, priecēdams Alūksnē dzīvojošos igauņus un citus klātesošos.¹⁶

Mūsdienās kapusvētku norises laikam pieskaņoti arī pilsētas svētki, kuros kapusvētkiem ir ierādīta centrālā vieta. Vietējos ļaudis aicina šajā dienā izkārt valsts karogus. Turklāt, lai kapusvētki noritētu bez starpgadījumiem un nerastos sastrēgumi, svētku dienā tiek noteikti satiksmes ierobežojumi un papildu reisi no autoostas uz kapsētu un arī atpakaļ, turklāt bez maksas, jo tos apmaksā Alūksnes novada pašvaldība.¹⁷

¹⁶ Sk.: Aizupe, I. (1997, 2. aug.). Kapu svētki — arī Alūksnes igauņiem. *Malienas Ziņas*. 1. lpp.

¹⁷ Aploka, E. (2012, 3. aug.). Būs papildu reisi un satiksmes ierobežojumi. *Malienas Ziņas*. 1. lpp.

“Kāpiens kapsētas kalnā jau ir kā priekšspēle kapusvētkiem. [...] Ceļa malās stāv puķu pārdevēji, bet lielākā daļa kapus ir sakopusi jau sestdienā, jo tā ir goda lieta,” par Alūksnes kapusvētku noskaņu un tradīcijām stāsta uzņēmēja Gundega Sauškina. Kapusvētku dievkalpojums notiek kapsētas centrā — kapličā. Tajā vienmēr pieminot tos, kas miruši un kapsētā apglabāti pēdējā gada laikā. Pēc ceremonijas cilvēki dodoties pastaigā pa kapsētu, lai satiktu paziņas, radus un skolasbiedrus. “Kapusvētku turpinājums ir lejā, kur skatam paveras ezers ar Cepurītes salu. No mašīnām ceļ laukā cienastus, tālāk pļaviņā klāj galdautus, un sabraukušie radi un tuvinieki kopā pasēž, runā un svin kapusvētkus. Turpat ir arī bufetes, kur var nopirkt visu, ko sirds vēlas,” stāsta G. Sauškina. Vecmamma dzīves laikā radinieki neesot palikuši kapsētā, bet gan braukuši uz viņas mājām, kur jau gaidījis tāds mielasts kā lielos godos. Neesot bijusi neviena reize, kad vecmamma kapusvētkus apmeklētu vienā un tajā pašā kleitā, tas esot bijis zem viņas goda.¹⁸

Mūsdienās, kad daudzi cilvēki ir izceļojuši no Latvijas uz ārvalstīm darba meklējumos, kapusvētki ir tā reize, kad daudzi atbrauc uz dzimteni, lai tos apmeklētu, tostarp arī jaunieši. Alūksnes vietējā presē rodama arī ziņa, ka Ieva Aizupe 2009. gadā izstrādājusi zinātniski pētniecisko darbu par Alūksnes kapusvētku fenomenu. Tā laikā veikta arī anketēšana jauniešu vidū, lai noskaidrotu, kādas ir viņu domas par kapusvētku nozīmi un tradīcijām. “Lielākā daļa respondentu atzina, ka šie svētki viņiem šķiet nozīmīgi un svarīgi. Apgalvoja, ka vecāki viņiem ir iemācījuši cienīt un godāt šo tradīciju. Uzskatot, ka tradīcijas ir nepieciešams godāt un turpināt un ka nav nozīmes, vai tev šie svētki patīk vai nē, tie ir jāciena,” secina I. Aizupe.¹⁹

Kapusvētkiem veltītās publikācijas liecina, ka šai tradīcijai ir liela nozīme vidzemnieku identitātē un tā arī kalpo Vidzemes identitātes reprezentācijai valsts mērogā.

Kapusvētki Latgalē jeb došanās svētceļojumā

Kapusvētku apraksti presē kalpo arī Latgales identitātes īpatnuma izcēlumam. Prese uzsver, ka šajā Latvijas kultūrnovadā katrā kapsētā ir cilvēki, kuri īpaši rūpējas par **kapu sakopšanu** svētkiem — tiek izravēti celiņi, apkoptas pamestās kapu kopiņas, saklāti altāru galdiņi kapu stūros. Preses publikācijās tiek uzsvērts, ka Latgalē cilvēki kapsētas apmeklē bieži, ne tikai pirms kādiem vērienīgiem svētkiem, bet arī ikdienā.

¹⁸ Blaua, L. (2012, 1. aug.). Kas latvietim ir kapusvētki? 18. lpp.

¹⁹ Apine, S. (2009, 1. aug.). Kapusvētku tradīcijas Alūksnē. *Malienas Ziņas*. 7. lpp.

Katoļu kapusvētki Rēzeknes novada Mizānu kapsētā. 2007. gads. *Tereses Korsakas albums*

Daudzi cilvēki pat vairākas reizes mēnesī vai arī teju katru nedēļu dodas uz kapsētu saņemt kapus un apciemot mūžībā aizsauktos radniekus. Žurnāliste Lolita Lūse atceras, ka bērnībā, dzīvojot Balvu rajona Lazdukalna pagastā, kopā ar ģimeni uz netālu esošo Mastarīgas kapsētu devusies teju katru nedēļas nogali. Tolaik vecāmma tad arī iemācījusi, ka no svešām kapu kopiņām nedrīkst ņemt skaistākos ziedus, lai tos noliktu uz savu piederīgo kapiem, tolaik arī apguvusi smilšu grābšanu “skujiņā” un ar lielu nepacietību gaidījusi katoļu kapusvētku noslēgumu, kad mācītājs svētījis bērnus. Agrāk cilvēki kapsētu apmeklēja regulārāk — *“plāvuši zāli un uz kapu kopiņām no lauku puķu ziediem izkārtājuši dažādus ornamentus, bet pēc tam gājuši un raudzījuši, cik daudz krāšņuma katram izdevies izveidot”*.²⁰

²⁰ Lūse, L., Roze, G., Eglīte, S. (2008, 27. aug.). Latviešu veļi un aizgūtie kapusvētki. *Ieva*, 35, 13.

Latgali no citiem novadiem atšķir arī **katoļticības** dominante, tāpēc kapusvētku norisi lielā mērā ietekmē katoļu konfesijas pieņemtie un īstenotie rituāli.²¹ Atbraucot mācītājam, visi piekļustot — “*tiek izraudzīts, kas nesīs krustu procesijas priekšgalā, un četri vīri, kuri nesīs simbolisko sēru paklājiņu*”.²² Pēc Dieva vārdu uzklaušanās kapusvētku apmeklētāji priestera vadībā dodas procesijā apkārt kapsētai, apstājoties pie katra no kapsētas stūros izvietotajiem četriem galdiņiem, uz kuriem ir novietots krucifikss, sveces un ziedi, stāsta Latvijas Zvērināto notāru padomes rīkotājdirektore Vija Piziča.²³ Kapusvētku tradīcijā Latgalē iekļaujas arī savdabīga “neoficiāla sāncensība” par skais-tākās stacijas kapusvētku procesijā izveidi.²⁴ Presē uzsvērtā arī latgaliešu pārliecība, ka lūgšana kapsētā nāk par labu ne vien mirušajiem, bet arī dzīvajiem. “*Ja mirušos nepiemin, tie rādās sapnī, prasa dažādas lietas,*” stāsta Andrupenes kapsētas aprūpētāja Leontīne.²⁵

Procesijas noslēgumā priesteris svēta klātesošos bērnus un, ja tuvinieki vēlas, do-das svētīt arī jaunuzliktos pieminekļus. Pēc svētbriža notiekot “tautas staigāšana”, proti, cilvēki apstaigā kapus, satiekas, aprunājas, bet pēc tam radi un draugi pulcējas mājās uz **mielastu**. Turklāt Latgalē pieņemts, ka līdzti tiek aicināti arī tie, kam nav kurp doties, proti, tie, kuru radinieki devušies uz ārvalstīm vai arī jau miruši. “*Sarunas un atmiņas ir veids, kā mirušie ienāk mūsu savstarpējās attiecībās, jo pēc tuvinieka aiziešanas mūžībā attiecības ar viņu nav beigušās,*” pārliecināta V. Piziča.²⁶ Nozīmīga kapusvētku sastāvdaļa, uzsver rakstniece un žurnāliste Laima Muktupāvela, ir mielasts mājas pa-galmā. Pateicoties tieši tam, “*visi ciemā var kalkulēt, cik daudzi sabraukuši pie Broņas, cik pie Veras. Vēl — viesu automašīnām jāatrodas uz ceļa, lai var saskaitīt, kurā sētā leluoki gosti sabraukuši — kurš jau ar mercedesu, kurš vēl ar žiguli. Kurš izskolojies pa augstām skolām, izsities labākā maizē un pa pasauli braukājis.*”²⁷

Tāpat kā Vidzemes kapusvētku atainojumā presē, arī rakstot par šo notikumu Latgalē, ievērojama vieta tiek atvēlēta **nostalgijas** pēc senākiem un skais-tākiem laikiem caurvītiem atmiņstāstiem. Piemēram, latgalietis Jāzeps Apšucāns atzīst, ka agrāk

²¹ Detalizētāk par katoļu konfesijas īstenotajiem rituāliem kapusvētku laikā sk. 6. nodaļā.

²² Rancāne, A. (2001, 31. aug.). Kapusvētki pulcē dzīvos un mirušos. *Diena*. 5. lpp.

²³ Blaua, L. (2012, 1. aug.). Kas latvietim ir kapusvētki? 18. lpp.

²⁴ Lūse, L., Roze, G., Eglīte, S. (2008, 27. aug.). Latviešu veļi un aizgūtie kapusvētki. 13. lpp.

²⁵ Rancāne, A. (2001, 31. aug.). Kapusvētki pulcē dzīvos un mirušos. *Diena*. 5. lpp.

²⁶ Blaua, L. (2012, 1. aug.). Kas latvietim ir kapusvētki? 18. lpp.

²⁷ Muktupāvela, L. (2002, 19. jūl.). Tieši kapusvētku laikā. *Diena*. 12. lpp.

kapusvētki esot svinēti bagātīgāk un saturīgāk: “*Tagad daudziem nav laika, sevišķi jaunie atskrien uz mirkli un atkal šauj prom.*”²⁸ Jāzepts atceras, ka viņa jaunībā kapusvētkiem sāka gatavoties jau divas dienas iepriekš — piektdien uz tēva mājām Rēzeknes rajonā sabraukuši radnieki no malu malām, sestdien visi kopā devušies apkopt lielos dzimtas kapus un mājās rūpējušies par mielastu, bet svētdien kopā devušies uz dievkalpojumu kapsētā. Arī latgalietis Voldis Prancāns — šobrīd liepājnieks — norāda, ka agrāk kapusvētki Latgalē bijuši mērenu kāzu vērti. Lai gan šobrīd izpausmes esot mainījušās, tomēr īstenam latgalietim kapusvētkos esot jābūt! “*Tagad ir tā, ka oficiālā padarīšana kapos gandrīz vai paliek otrajā plānā, pirmajā ir tikšanās ar tuviniekiem — latgalietim brauciens uz Kapu svētkiem ir kā svētceļojums uz dzimto pusi, lai atjaunotu savu enerģētisko lādiņu. Savukārt tikšanās ar radiem, draugiem, paziņām, bijušajiem kaimiņiem un citiem atjauno garīgo līdzsvaru,*” norāda A. Prancāns.²⁹ Jaunā Rīgas teātra aktiera Anda Stroda tēvs ir no Latgales, tādēļ arī katru gadu kapusvētku laikā darbā ņēmis atvaļinājumu, lai varētu no Kurzemes (kur bija ieprecējies) doties uz Latgali. “*Mēs līdz nebraucām, jo mammai kā kurzemniecei tas čangaļu alus un izdarības ne pārāk patika, vienkāršāk bija palaist tēvu vienu pašu, lai “tusē” ar saviem brālēniem,*” atceras A. Strods.³⁰

Kapusvētki Latgalē ir laika rituma mērvienība, pēc kuras cilvēki spriež gan par to, cik daudzi paziņas aizsaukti mūžībā gada laikā, gan par to, cik katram naudas maks ir biezs, gan arī par to, kas katram ir svarīgs, dzīvojot šajā saulē. Laima Muktupāvela kapusvētkus Latgalē salīdzina ar **ikgadēju salidojumu** un šovu, kurā nekā nedrīkst trūkt — ne vien pīrāgu un alus, bet arī runu: “*Čukstus izteiktas aprunas, nevērīgi izmesta dižošānās, klusi skaudības, zobgalības un izbrīna saucieni.*” Vienlīdz svarīgi dzirdēt gan priestera teikto runu, gan arī nopētīt sanākušos.³¹ Ir sajūta, it kā kapusvētku laikā Latgalē ikkatrā mājā ienāktu dzīvība. Tas ir īpašs notikums — gada rituma atskaites punkts, kad sabrauc “gosti” no malu malām un visas kuplās dzimtas atvases atkal satiekas pie viena saimes galda. Tiek runāts un aprunāts, smiets un arī diets. Kapusvētku apmeklējums tiek pielīdzināts svētceļojumam, kura laikā iespējams ne vien lūgties par mirušajiem un domāt par mūžību, bet arī attīrīt dvēseli un izvērtēt savas attiecības ar

²⁸ Diržine, D. (2010, 7. aug.). Kapusvētki — lielā dzīves svinēšana. *Zemgales Ziņas*. 6. lpp.

²⁹ Pastore, K. (2010, 12. aug.). Reizi gadā tiekamies kapos. *Kurzemes Vārds*. 3. lpp.

³⁰ Kļava, I. (2011, 13./26. jūl.). Lai dzīvo kapusvētki! 16. lpp.

³¹ Muktupāvela, L. (2002, 19. jūl.). Tieši kapusvētku laikā. 12. lpp.

Luterāņu kapusvētki Baltinavas novada Čudarienes kapsētā.
2011. gada jūlijs. *Klintas Ločmeles foto*

Dievu. Domājams, ka salidojuma atmosfēras skaidrojums rodams salīdzinoši lielajā cilvēku aizbraukšanā no Latgales uz citiem Latvijas novadiem un tagad arī uz ārzemēm un palicēju interesē par savējo gaitām.

Latgalē, kā liecina arī preses publikācijas, vienkopus sadzīvo laicīgais un garīgais, mūžīgais un ikdienišķais, kā arī ticīgais un neticīgais. Lai gan dažkārt citu novadu ļaudīm latgaliešu paražas šķiet neizprotamas, tomēr gan šā pētījuma ietvaros kapusvētkos veiktā anketēšana, gan raksti laikrakstos un žurnālos liecina, ka tieši Latgalē kapusvētkus visbiežāk apmeklē visa dzimta — gan jauni, gan veci. Tālāb var apgalvot, ka Latvijas austrumos kapusvētku tradīcija neznīks un tiks nodota no paaudzes paaudzē.

Kapusvētki Kurzemē, Zemgalē un Sēlijā: vai zūdoša tradīcija?

Vēsturiski ir izveidojies, ka Kurzemē, Zemgalē un Sēlijā, atšķirībā no Vidzemes, **kapsētas ir nelielas**. Daudzviet tajās apglabāti tikai vienas dzimtas pārstāvji, kuru senči, būdami turīgi ļaudis, ierīkojuši dzimtas kapsētas netālu no mājām, līdz ar to apmeklētāju skaits arī mūsdienās kapusvētkos nav liels. Aktrise Indra Burkovska žurnālistei Līgai Blauai atzīst, ka viņai mazās lauku kapsētas Kurzemē liekas ļoti mīļas: “[..] *kādā uzkalniņā, senu koku ielokā ar sētiņu apkārt. [..] Tādā mazā lauku kapsētā, kurā kādam guļ viņa mīļie, ir kaut kas ļoti trausls un aizkustinošs. Kad kapusvētkos dzīvie sanāk kopā, ir sajūta, ka mēs visi esam un turamies kopā, un tā dod spēku.*”³²

Līdzīgi kā citviet Latvijā, arī šajā tās daļā kapusvētku norises diena un laiks konkrētā kapsētā ik gadu saglabājas gandrīz nemainīgs, tādēļ cilvēki jau savlaicīgi var ieplānot savu ikdienas darba gaitu ritējumu tā, lai kapusvētkos varētu piedalīties. Preses publikācijas liecina, ka agrāk kapusvētki allaž bijuši viena no retajām reizēm, kad lauku ļaudis “izgājuši cilvēkos”, līdz ar to šiem svētkiem it visi **rūpīgi gatavojušies**. Kapusvētku — īpašas dienas — atainojums ir izteikts presē publicētajos atmiņstāstos. “*Jau iepriekšējā dienā mums ar māsu bija kārtīgi jānotīra savas baltās sandalītes, vecmamma nolika tīras drēbes, arī pieaugušie saposās,*” savās bērnības atmiņās dalās kapusvētku apmeklētāja Inga.³³ Tā kā kapsēta bijusi visai tālu no mājām, kapusvētku dienā mājas iedzīvotāji cēlušies agrāk, nekā ierasts, lai laikus pagūtu visus darbus apdarīt. Vecāmamma saplūca puķes, vecaistēvs ratos ielika izkapti zāles pļaušanai, un tad jau visi varēja zirga pajūgā doties uz kapsētu. Pirms kapusvētkiem tika nopļauta un sagrābta zāle, uz kapu kopiņām uzliktas puķes. Tā kā bērniem “kapusvētku runas” šķitušas garlaicīgas, vecāmamma atļāvusi doties pastaigāties, un bērni devušies netālu esošajā mežiņā palasīt melles. “*Vēlāk vīri turpat pie ratiem iedzēra pa šņabja glāzei, kaut ko uzkoda, sievietes lielākos vai mazākos pulciņos parunājās, un pret vakaru braucām mājās,*” atminas Inga.³⁴ Presē izskan arī nosodījums, ka mūsdienās dažkārt kapi paliek neapkopti. Tas izskan, piemēram, Nīgrandes pagasta Dziru kapsētas uzrauga Jāņa Salmiņa teiktajā, ka viņam dažkārt paliekot kauns to jauno cilvēku vietā, kas savu vecāku kapu kopiņas aizmirstot tūdaļ pat pēc bērēm.³⁵

³² Blaua, L. (2012, 1. aug.). Kas latvietim ir kapusvētki? 19. lpp.

³³ Pastore, K. (2010, 12. aug.). Reizi gadā tiekamies kapos. 3. lpp.

³⁴ Turpat.

³⁵ Maniņa, A. (2007, 4. aug.). Kapu svētkos var satikt sen neredzētus cilvēkus. *Saldus Zeme*. 8. lpp.

Brocēnu novada Gaiķu kapsētas vārti kapusvētku dienā. 2011. gads. *Lauras Uzules foto*

Savukārt Sēlijas novadpētniece, rakstniece Lūcija Ņuzāne min, ka Mēmeles kapsētā, pavisam netālu no Lietuvas robežas, pēc kapusvētku ceremonijas visi radnieki pulcējas Gricgales krogā, kur pie klāta galda atceras, piemin un aizlūdz par mirušajiem. “*Mums nevienam pat prātā neienāk pateikt, ka nav laika ierasties uz kapusvētkiem, jo tas ir pienākums, kas jāizpilda un nav atliekams,*” norāda L. Ņuzāne.³⁶ Kapusvētku laikā, apstaigājot kapu kopiņas, jaunākā paaudze iepazīst mirušos tuviniekus un arī pakāpeniski tiek mācīta, ka šī tradīcija būs jāturpina viņiem.³⁷

Laikrakstos un žurnālos, stāstot par kapusvētkiem Kurzemē, Zemgalē un Sēlijā, salīdzinoši bieži tiek atspoguļots **mācītāju viedoklis un stāsti** par kapusvētku norisi. Pateicoties tam, ka Daugavas kreisajā krastā kapsētas ir nelielas, bet skaitliski to ir daudz, šo lauku draudžu mācītājiem jānovada krietni vairāk kapusvētku nekā viņu

³⁶ Grīnbergs, A. (2008, 23. aug.). Kapusvētki — arī visnomaļākajā nostūrī. *Latvijas Avīze*. 6. lpp.

³⁷ Rakstniece, novadpētniece Lūcija Ņuzāne, intervija veikta 2012. gada 22. septembrī Gricgalē.

amata brāļiem citos Latvijas kultūrvēsturiskajos novados. Kapsētas nereti atrodas diezgan tālu no reģionālajiem auto ceļiem, mežu ielokā, tādēļ reizēm gadās arī tā, ka stipru lietavu dēļ aizklūšana līdz tām ir visai sarežģīta. Mācītājs Alvis Āboliņš atceras: “*Man ir pieredze ar kādu ģimeni, kas reizi gadā no Rīgas brauc uz šādiem kapiem. Ar mašīnu tur piebraukt nevar, jo vairs nav ceļa, tad vienās lauku mājās visi sakāpj traktora piekabē, mācītājs līdzi, un visi brauc uz kapiem. Vispirms uzrīko talku, visu sakopj un pie viena notur kapusvētkus.*” Kapusvētku apmeklētība gadu no gada atšķiroties, jo to ļoti ietekmējot laikapstākļi, tāpat arī tas, vai kapsētā tiekot veikti jauni apbedījumi.³⁸ Līdz ar vasaras sākšanos mācītāji sestdienās un svētdienās Kurzemes kapsētās notur “dievkalpojumus dabā”, parasti — vairākus kapusvētkus dienā. Kapusvētku “maratonu” rudens pusē nomaina “svēcīšu vakari”, kurus daudzviet vada nevis mācītāji, bet gan bērū izvadītāji (Kurzemes pusē saka — “aplasītāji”). Piemēram, Piltenes, Landzes un Užavas mācītājs Kārlis Puķītis 2008. gadā novadījis 11 kapusvētkus, kuru sprediķos viņš mudinājis cilvēkus domāt par garīgumu. Līdzīga veida aicinājuma piemēri ir arī kapsētās redzami krusti — “*horizontāle ir mūsu ikdienas dzīve, vertikāle — garīgā pasaule*” — norāda K. Puķītis. Īpašu atmosfēru Kurzemes kapusvētkos rada tradicionālo baznīcas korāļu dziedājums — “Tuvāk pie Dieva” un “Augšā aiz zvaigznēm”, “Krusts laistās kalna galā”, “Tu viņa koks” u.c. Tā kā šīs dziesmas tiek dziedātas arī dievkalpojumos baznīcā, tās daudziem kapusvētku apmeklētājiem ir ļoti labi zināmas. Ja arī kapusvētkos nepiedalās uzaicināti mūziķi un dziedātāji, šīs dziesmas vienmēr izskan ļoti pārliecinoši un skaisti, radot kopības izjūtu un mudinot aizdomāties par mūžības jautājumiem.³⁹

Presē izskan aktrises Indras Burkovskas novērojums, ka, atšķirībā no Vidzemes un Latgales, Kurzemē kapusvētku tradīcija **sāk lēnām izplēnēt**, jo jaunais laikmets (modernās tehnoloģijas) radījis cita veida attiecības starp cilvēkiem.⁴⁰ Līdzīgu viedokli pauž arī reģionālā laikraksta “Bauskas Dzīve” žurnāliste Inga Muižniece, kas atzīst, ka viņas apmeklētajā kapsētā uz kapusvētkiem galvenokārt ierodas gados vecākas kundzes. Skaidrojot, kāpēc kapusvētku dalībnieku skaits daudzviet Latvijā, gadiem ritot, samazinās, Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas Tukuma rajona galvenais inspektors Vitolds Mašnovskis nozīmīgākos cēloņus meklē padomju laikā kultivētajās

³⁸ Kļava, I. (2011, 13./26. jūl.). Lai dzīvo kapusvētki! 17. lpp.

³⁹ Viksne, I. (2008, 26. jūl.). Kapu svētki liek domāt par vertikāli. *Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai*. 9. lpp.

⁴⁰ Blaua, L. (2012, 1. aug.). Kas latvietim ir kapusvētki? 19. lpp.

Kapusvētki Jelgavas Meža kapsētā. 2012. gada 15. jūlijs. *Elīnas Šmites foto*

paražās: “Diemžēl sešdesmit okupācijas gadi noārdīja ne tikai Latvijas valsts labklājību, bet arī garīgās vērtības, tostarp — attieksmi pret dzimtas kapiem. Turklāt nebija, kas šos kapus kopj, jo vecie saimnieki palika Sibīrijā un veselas kapsētas vienkārši aizauga.”⁴¹ Prognozējot, kas ar Latvijas kapsētām un kapiem notiks pēc piecdesmit gadiem, V. Mašnovskis paredz, ka ar laiku kapu kultūra izzuks, jo pietrūks gan zemes, kur mirušos glabāt, gan arī nebūs vairs, kas tos kopj — “gan veci, gan jauni strādājam pa divpadsmit stundām, kur vairs laiks uz kapiem braukt?”⁴² Arī Nīkrāces puses Sudmalnieku kapsētā labiekārtošanas darbus brīvprātīgi veicošā Velta Veita atzīst, ka kapus galvenokārt kopjot pensionāri: “Kad mamma bija dzīva, kopām pa abām, tagad tikai es. [...] Līdz

⁴¹ Mičāne, I. (2008, 1. aug.). Kapusvētku fenomens. *Lauku Biznesa Laikraksts*. 22. lpp.

⁴² Turpat.

*šim manu radinieku kopiņas un tās, kurām nav piederīgo vai kuras ilgstoši nav koptas, nokaplēju gaņģi, apravēju, apgrābju, nolieku ziediņus.*⁴³

* * *

Kapusvētku Kurzemē, Zemgalē un Sēlijā reprezentācija latviešu presē liecina, ka salīdzinājumā ar Vidzemi un Latgali šai tradīcijai nav tik īpaša nozīme lokālajā identitātē un ir jaušamas bažas par tās turpinājumu. Vēl vienu atšķirību veido kapusvētku kā dievkalpojuma atainojuma akcents, salīdzinoši mazāka vērība veltīta ar kapusvētkiem saistītajām sadzīviskajām un sociālajām norisēm.

Latvijas kultūrvēsturiskajiem novadiem piemētošās kapusvētku rituāla atšķirības iezīmē arī lokālās identitātes. Vēstījumi par tiem medijos nodrošina ne vien pieredzes apmaiņu, zināšanas gan par atšķirīgo, gan kopīgo, bet arī stiprina latviešu nacionālo identitāti.

Teātris

21. gadsimtā uz Rīgas profesionālo teātru skatuvēm ar labiem panākumiem izrādīja divas kapusvētku tēmai veltītas izrādes — Jaunajā Rīgas teātrī (JRT) izrādi “Kapusvētki” un Nacionālajā teātrī (NT) izrādi “Kapusvētku PR”.

JRT izrāde “Kapusvētki” tapusi sadarbībā ar Vīnes festivālu (*Wiener Festwochen*), un tās pirmizrāde notika šā festivāla ietvaros Vīnē 2010. gada 16. maijā.⁴⁴ Izrāde ir noslēdzošais darbs septiņus gadus ilgajā Latvijas cilvēkpētniecības procesā, kura laikā JRT aktieri un režisors Alvis Hermanis centās izpētīt “*latviskās identitātes kodu*” — norādīts JRT mājaslapā.⁴⁵ Izrādē “Kapusvētki” dzirdami aktieru vāktie stāsti, kas veido izrādes literāro pamatu. Tie vēsta tostarp gan par nāves kulta veidošanos Vīnē (ne velti ir teiciens, ka nāve ir vīniete), gan par bērēm Meksikā, kur cilvēki nevis raud, bet gan dzied un dejo, jo, cilvēkam nomirstot, dvēsele nekur nepazūd, bet gan dodas atpūsties.

Alvis Hermanis par izrādi “Kapusvētki” saka: “.. *tā ir traģikomēdija. [...] Kaut kādā ziņā tā ir nekrologs.*” Režisors atzīst, ka šīs izrādes veidošanas motivācija ir meklēt

⁴³ Eglīte, V. (2007, 5. jūl.). Kapu svētku laiks. *Kurzemnieks*. 4. lpp.

⁴⁴ Sk. internetā (15.04.2014): <http://www.delfi.lv/kultura/news/theatre/vine-pasaules-pirmizradi-piedzivos-jrt-kapusvetki.d?id=31850265>

⁴⁵ Sk. internetā (15.04.2014): <http://www.jrt.lv/kapusvetki>

Izrādes “Kapusvētki” dienā Jaunajā Rīgas teātrī.
2014. gada 6. marts. Vitas Zelčes foto

atbildi uz jautājumu par latviešu nācijas nākotni. Vai tāda ir? Vai nav jaušams latviešu nācijas gals? *“Kapusvētku dēļ mēs stipri domājam par pagānismu, kas latviešiem ir stiprs. Latviešiem kristietība uzradusies nesen, tikai pirms 700 gadiem. Bībele vispār latviešu valodā pārtulkota salīdzinoši nesen. Latvieši pirms tam dzīvoja vairākus tūkstošus gadu, un viņu baznīca bija daba. Kosmoss. Tāpēc es domāju — latvieši varbūt ir tādi indiāņi. Un indiāņi parasti iet bojā. Viņus ieliek vai nu rezervātā, vai nu... Lai saglabātu savu arhe-tipisko vertikāli, viņiem jāiet bojā. To jau Rainis labi saprata: lai Baibiņa saglabātu savu ētisko vertikāli, viņai jālec Daugavā. Tas ir tāds indiāņu liktenis, var gadīties. Var gadīties, ka pienācis tāds brīdis, ka latvieši nav spējīgi piemēroties, lai saglabātu sevi un pārietu nākamajā līmenī,”* žurnālā “Ir” publicētajā intervijā saka A. Hermanis. Viņaprāt, latvieši dara *“vienlaikus divas darbības, kas ir pretrunā. Par ko tas liecina? Nu, tā ir tāda indiāņu*

daba. Naivums. Latvieši neredz saistību starp ideālo un reālo pasauli. Nesaprot, ka tās sakabinātas kopā, ka nevar runāt vienu un darīt citu”.⁴⁶ Šo identitātes šķautni rāda arī izrāde “Kapusvētki”.

Aktieris Gundars Āboliņš, kuram izrādē “Kapusvētki” ir galvenā stāstnieka loma, vēl pirms tās vairāku gadu garumā izzinājis Latvijas kapu kultūras izcelsmi un attīstību. Viņš atklājis, ka svētki kapos tiek svinēti ne vien Latvijā, bet arī Dienvidigaunijā, Baltkrievijā, Ukrainā un Meksikā, turklāt tos svin ne vien katoļi un luterāņi, bet arī pareizticīgie. “Latviešiem kapusvētki, iespējams, ir viena no pēdējām tradīcijām, kas saglabājusies un tiek uzturēta brīvprātīgi, bez piespiešanās, organizēšanas, valsts atbalsta un politiskās reklāmas,” secina G. Āboliņš.⁴⁷

Izrādes laikā aktieri un mūziķi — Vilis Daudziņš, Gundars Āboliņš, Andis Strods, Ivars Krasts, Varis Piņķis, Edgars Samītis, Andris Keišs, Ģirts Krūmiņš, Gatis Gāga, Iveta Pole, Maija Apine, Jēkabs Nīmanis, Ansis Nikolovskis — skatītājiem piedāvā dažādas pašmāju kapu paražu un atgadījumu versijas, kas noklausītas no bērniekiem, kapusvētku dalībniekiem, kapračiem un arī muzikantiem. Kapusvētku stāstnieki, atceroties padomju laikus, izrādei raksturīgajā saldsērīgajā tēlojuma intonācijā konstatē, ka mūsdienās orķestri uz bērēm un kapusvētkiem aicinot ļoti reti, jo finansiāli to varot atļauties tikai retais. Savukārt padomju laikos tā esot bijusi pašsaprotama lieta, gluži tāpat kā “*poļš, zacene un smuks honorāriņš*”. Kapusvētki bijuši labs peļņas laiks, kad “*dzēra labi un arī spēlēja labi*”. Cilvēki šuvuši jaunas *štātes*, veidojuši frizūras, jo kapusvētkos satikti daudzi sen neredzēti ļaudis. Tolaik luterāņiem neesot bijusi tradīcija “*riktēt ēdamo galdu*”, savukārt katoļi pēc kapusvētkiem cienājuši visus ar līdzpaņemtajiem gardumiem.

Minot iemeslus, kādēļ latvieši tik bieži apmeklē kapsētu un rūpējas par aizgājušo kapu kopiņām, aktieri piedāvā vairākus skaidrojumus, tostarp gan kapu kopšanas sacensību jeb “*latvju rakstus*” un vēlmi būt vissakoptāko kopiņu īpašniekiem, gan arī pārlicību, ka neapkopts kaps liecinot par to, ka kaut kas nav bijis kārtībā, proti, dzīves laikā netaisījis kādas problēmas savstarpējās attiecībās ar radniekiem. Savukārt kāda vecmamma saviem radniekiem teikusi, lai tie uz kapsētu nākot tikai vienu reizi gadā un arī tad lapas nost negrābjot, lai viņai būtu siltāk. Aktieri joko arī par bērū

⁴⁶ Burve-Rozīte, A. (2010). Latvieši kā indiāņi. *Ir*, 23, 34.—39. lpp. Arī sk. internetā (15.04.2014): <http://www.ir.lv/2010/9/8/latviesi-ka-indiani>

⁴⁷ Eglīte, I. (2010, jūl.). Kapusvētku fenomēns. *In Memoriam*, 1, 3.

tradīcijām, piemēram, lai gan agrāk cilvēki netaisīja izvadīšanu izvairījušies rīkot svētdienās vai pirmdienās, mūsdienās savlaicīgi iegādātās aviobiļetes atceļam uz Angliju šo paražu izmainījušas. Izrādē dzirdams stāsts arī par kādu vīru, kurš izveidojis sev kapavietu vēl dzīvam esot un jau divdesmit gadu dodas uz tās pats nolikt puķes.

Tāpat izrādē dzirdamas dažādas muzikālas kompozīcijas, kuras atskaņo speciāli iestudējumam izveidotais JRT pūtēju orķestris, piemēram, “Tek saulīte, tecēdama”, “Augšā aiz zvaigznēm”, “Yesterday” u.c. Tieši šī orķestra priekšnesumi akcentē izrādes ironisko stīgu. Aktieru stāstījumu papildina fotogrāfa Mārta Grauda uzņēmumi; viņš jau trīs gadus pirms izrādes “Kapusvētki” iestudējuma bija uzsācis neatkarīgu pētniecisko darbu, fiksējot kapusvētku norisi dažādās Latvijas kapsētās. “*Te savdabīgi vienuviet izpaužas latviešu sievišķais un latviešu vīrišķais. Sievietes izpaužas kapu kopšanā, apstādījumu veidošanā, vīrieši — kapu soliņu darināšanā,*” norāda fotogrāfs.⁴⁸

Kritiķe Līvija Dūmiņa JRT izrādi “Kapusvētki” vērtē visai kritiski, pārmetot A. Hermanim apstāšanos pusceļā, veicot latviskās identitātes koda pētniecību: “*Kompilējot dažādus, lielākoties amizantus gadījumus par bēru, kapu un aizkapa tēmu, īpaši tālāk par faktu konstatējumu nav tikts.*”⁴⁹ Savukārt Anda Burtņiece atzinīgi novērtē režisora, aktieru un izrādes devumu kopumā, uzsverot, ka izrāde par kapusvētkiem ir kā dokumentāls pierādījums, kas, iespējams, sekmēs šīs tradīcijas pārmantojamību un arī tautas vienotību. “*Dziesmu svētki, kapusvētki un arī teātris nebrīves gados uzturēja tautas nacionālo pašapziņu, palīdzot tai izturēt, neiznīkt. Šo misiju, manuprāt, apzinīgi turpina JRT režisors Alvis Hermanis,*” pārliecināta A. Burtņiece.⁵⁰

Izrādes laikā JRT zālē valda sirsnīga atmosfēra, publika vērīgi seko aktieru piedāvātajiem kapusvētku stāstiem, un bieži atskan smieklī. Teātra mājaslapā publicētās atsauksmes liecina, ka skatītāju attieksme pret izrādi “Kapusvētki” nav viennozīmīga.⁵¹ Daži atzīst, ka tā ir “forša”, citi stāsta, ka piedzīvojuši vilšanos. Izskan arī rezumējums, ka tā bijusi nepieciešama izrāde, jo rosina izzināt savas tautas tradīcijas un apjēgt identitāti.

Savukārt Nacionālā teātra aktieru, režisora Valda Lūriņa un dramaturģes Aivas Birbeles kopsadarbības rezultātā 2011. gadā tapa izrāde “Kapusvētku PR”. Tā pulcēja labu aktieru ansambli, kurā bija Inta Tirole, Līga Liepiņa, Lolita Cauka, Egils Melbārdis,

⁴⁸ Kļava, I. (2011, 13./26. jūl.). Lai dzīvo kapusvētki! 14. lpp.

⁴⁹ Dūmiņa, L. (2010, 2. sept.). Paldies Dievam, Kapusvētki ir klāt. *Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai*. 11. lpp.

⁵⁰ Burtņiece, A. (2010). Kapusvētki — dzīves svētki. *Teātra Vēstnesis*, 4/5, 37. lpp.

⁵¹ Sk. internetā (15.04.2014): <http://www.jrt.lv/kapusvetki>

Dace Bonāte, Gunta Virkava, Līga Zeļģe, Uldis Dumpis, Ģirts Jakovļevs u.c. “*Tas ir ironisks stāsts par latvieti kapos ar detektīva elementiem,*” norāda lugas autore A. Birbele. “*Galvenās varones ir uzņēmīgas, gana nīpras, izdomas bagātas kundzītes, kuras nolēm j savā pagastā darīt visu kapusvētku kuplai apmeklētībai un metas cīņā ar tautas uzmanību pat ne vienmēr atļautiem līdzekļiem,*” skaidro dramaturģe.⁵² Viņa norāda, ka vēlējusies mudināt padomāt par to, ka pārāk cieši esam sevi piesaistījuši pagātnei: “*Cik ilgi var ciest par pagātnei, jādzīvo uz priekšu!*”⁵³ Izrādes režisors Valdis Lūriņš kapusvētkus sajūt kā atgriešanos pie saknēm. “*Tas velis šai zemē ir dzīvs,*” pārliecināts Lūriņš, “*dzīvajiem piederīgs, tik reāls un autobiogrāfisks kā fotogrāfijas dzimtas albumos.*”⁵⁴

Silvija Geikina norāda, ka režisora Valda Lūriņa izvēlētais lugas izrādes žanrs — ironisks stāsts — neatbilst lugā aprakstītajiem notikumiem un arī izrādes scenogrāfijai, jo dekorācijas ir veidotas no papīra, līdz ar to piemērotāks būtu komiksa žanrs, kurā “*attēls nav teksta ilustrācija, bet patstāvīgs stāstījuma partneris*”.⁵⁵ Tāpat tiek kritizētas attiecības starp vārdu un attēlu, proti, “*iestudējumā jūtama diezgan liela plaīsa starp to stāstu, ko ar savu skatuvīsko tēlu cenšas stāstīt iestudējuma veidotāji, un dramaturģiskajā materiāla atrodamo*”.⁵⁶

Aktierspēles laikā tiek aktualizētas vairākas ar kapu kultūru saistītas problēmas, piemēram, latviešu vēlme salīdzināt savu tuvīnieku un kaimiņu kapu kopiņas, sacensties to krāšņumā, ievērot nerakstītus, bet lokālajā vidē visiem zināmus “kapu noformējuma” noteikumus — ziedus kārtot pēc noteiktām krāsām, smiltis grābt “skujiņā”, jo citādi “*ne tā sagraībsi, ne tā nolīksi, viss ciems runās!*”. Aktieru dialogos pavīd atziņas, kas spilgti atgādina par dažādajām cilvēku izpratnēm, kā jāuzvedas kapsētā un kā jāizskatās kapu kopiņām. “*Uz citām kopiņām jau zied vijolītes, bet Doniņu dzimta smok zem pērnajām skuījām,*” izrādes laikā secina Intas Tiroles atveidotā varone, apstaigājot kapsētu un novērtējot tās sakārtotību.⁵⁷ Aīva Birbele norādījusi, ka lielā mērā lugas materiāls ir kapos “*noklausītas sarunas*”, kas, iedzīvinātas dialogos, pretendē uz kapu tradīcijas kopēju leksikas pērlī.

⁵² Krauja, V. (2011, 20. okt.). Latvietim jāpaskatās uz augšu, debesīs. *Latvijas Avīze*. 8. lpp.

⁵³ Turpat.

⁵⁴ Krauja, V. (2011, 20. okt.). Tas velis šai zemē ir dzīvs. *Latvijas Avīze*. 8. lpp.

⁵⁵ Geikina, S. (2011, 4. nov.). Spēle kapos. *Latvijas Avīze*. 5. lpp.

⁵⁶ Turpat.

⁵⁷ Krauja, V. (2011, 4. nov.). “M”...? *Latvijas Avīze*. 5. lpp.

Izrāde “Kapusvētku PR” Latvijas Nacionālajā teātrī. 2011. gads. *Gunāra Janaiša foto.*
Latvijas Nacionālā teātra publicitātes foto

Dramaturģe vairākkārt izrādē akcentē latviešu cieņpilno attieksmi pret kapsētu, mirušajiem un to pieminēšanu, lietoti daudzi metaforiski salīdzinājumi, piemēram, “*kurš bradā kapus, bradā latvieša dvēseli*” vai “*par miroņiem labu vai neko*”. Aktualizēta pēdējos gados novērojama tendence, ka kapsētu aizvien retāk apmeklē jaunatne, līdz ar to kapi tiek dēvēti par “*veceņu reliģiju*”, jo tos visrūpīgāk un visbiežāk apmeklējot tieši vecāka gadagājuma cilvēki. Kolorītās kundzes pamatoti satraucas, ka pēc viņu nāves vairs nebūs neviena, kas kapus apkops. Tiek nosodīti tie cilvēki, kas kapsētu apmeklē tikai reizi gadā, visbiežāk kapusvētkos, jo tādējādi viņi vēloties “*atmazgāt tikai savu sirdsapziņu*”. Dramaturģe lugā brīvi spēlējusies ar kapu tematikai pietuvinātu leksiku, aktieri visai bieži ikdienišķās sarunās ievij teicienus, kas saistīti ar kapiem, — “*tikai pār manu līķi*”, “*tu jau neesi mūžīga*”, “*jūs mani kapā iedzīsiet*”. Tiek citētas pat anekdotiskas frāzes — “*nepriecājies, ka tevi nēsā uz rokām, var gadīties, ka nes uz kapiem*”. Izrādes noslēgumā tiek secināts, ka, lai gan, pateicoties mazajām viltībām un iesaistītajiem

medijiem, izdevies panākt, ka kapusvētku apmeklētāju skaits bijis par 52% lielāks nekā pērn, tomēr būtiskāk ir dzīvot tā, lai “*mūsu vārdi tiek ierakstīti debesīs*”.

Izrādes mūžs Nacionālajā teātrī vērtējams kā vidēji ilgs, tā pēdējo reizi uz skatuves bija 2012. gada 27. oktobrī. A. Birbeles lugas “Kapusvētku PR” dzīve turpinās amatier-teātros. Piemēram, 2012. gada novembrī to izrādīja Alojās novada Ozolmuižā Puikules drāmas kolektīvs (režisore D. Virkstene).⁵⁸ 2014. gada 29. martā notika tās pirmizrāde Priekuļu novada Mārsienas tautas namā.⁵⁹

Kino un televīzija

Kapusvētku tēma epizodiski ir pavīdējusi arī Latvijas kino un televīzijā. Jau minējām, ka 20. gs. 60. gados tā tika iekļauta padomju jauno sadzīves tradīciju propagandas filmās. Nākamajā desmitgadē kapusvētkiem — kā šai jaunajai sadzīves tradīcijai — veltīti sižeti bija skatāmi kinožurnālā “Padomju Latvija”.⁶⁰ Taču kā latviešu būtiska nacionālās identitātes šķautne tā pirmo reizi raksturota Aivara Freimaņa dokumentālajā filmā “Dzintara latvietis-87”. Šī filma tapa *perestroikas* pirmajos gados, kad “atklātības kurss” radītā gaisotne spēji lika meklēt jaunas vizuālā stāsta formas un izteiksmes līdzekļus. Filmas anotācijā sacīts, ka tā ir “*dzīvespriecīga, humoristiska un mazliet arī ironiska reportāža par notikumiem Padomju Latvijā 1987. gadā*”.⁶¹ “Dzintara latvietis-87” montāžas režisore Maija Selecka stāsta, ka filmas “*ideja bija ar humoru runāt par latvieša rakstura īpašībām*”.⁶² Filmas spēks ir ironija un smaids, uzsver režisors Jānis Streičs. Viņš vērtē, ka Aivars Freimanis ar šo darbu ir “*cirtis pušu sastingušo epoksīdsveķu masu, kurā mūs kā mušas dzintarā iekonservēja Dižā Sastinguma laiks*”.⁶³

⁵⁸ <http://www.aloja.lv/events/2012/11/04/izrāde-kapusvetku-pr>

⁵⁹ <http://www.priekuli.lv/kulturas-iestades/kulturas-tautas-un-saieta-nami/marsnenu-tautas-nams/245-pasakumi-marsnenu-kulturas-nams/1009-marsnenu-amatierteatra-pirmizrade-kapusvetku-pr>

⁶⁰ Piemēram, kinožurnāls “Padomju Latvija” 1981, Nr. 31 (Nacionālais arhīvs, Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs, 2525); kinožurnāls “Padomju Latvija”, 1959, Nr. 18 (Nacionālais arhīvs, Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs, 1633).

⁶¹ http://www.nfc.lv/lmdb/movies/movie.php?mov_id=3006

⁶² Jēruma, I. (2009). *Ivars un Maija. 100 gadi dokumentālajā kino*. Rīga: Neputns. 316. lpp.

⁶³ Streičs, J. (1988). Kāds pārlidoja pāri mušai dzintarā. *Kino*, 7, 4. lpp.

**Ieskats dokumentālās filmas “Dzintara latvietis-87” Nacionālā arhīva
Latvijas Valsts arhīva Rīgas kinostudijas fonda *lietā***

1986. gadā režisoram Aivaram Freimanim tika uzticēta dokumentālās filmas “Padomju Latvija” veidošana. Padomju Savienības visās dzīves jomās notiekošās pārmaiņas noteica, ka šādas padomju dzīvi un Latvijas sasniegumus komunistiskajā režīmā slavinošas filmas formāts ir neatbilstīgs un bezjēdzīgs. Tālab režisors meklēja citas iespējas un piedāvāja dokumentālas kinokomēdijas scenāriju par latviešu ikdienas dzīvi viena gada ritumā, kas arī tika akceptēts. Scenārija ievadā, izmantojot tālaika PSKP CK ģenerāļsekretāra Mihaila Gorbačova pārkārtošanās kursa aktuālās tēzes, sacīts: “*Sadzīvi veido cilvēku attiecības. Un kas tad tas, biedri, galu galā ir, ka ne CILVĒKFAKTORS?!?*”

Filmās veidotāju skatījumā kapusvētki ir viens no latviešu identitāti raksturojošiem pasākumiem. Aivars Freimanis scenārijā tos tēlo šādi: “*Esam kādā mazpilsētā. Ielās parādās aizvien vairāk grezni saģērbušos ļaužu — gan pa vienam, gan pāros, gan veselām ģimenēm. Sievietēm rokās ziedi, bērniem — mazi spainīši un grābekļiši. — SVEŠINIEKAM, KAS PIRMOREIZ REDZ ŠOS SVĒTKUS, DĪVAINS UN GANDRĪZ VAI NEPIEŅEMAMS LIEKAS VISPIRMS JAU PATS NOSAUKUMS — KAPU SVĒTKI.*”

Tagad esam kapos. Gatavojoties šai dienai, ļaudis savu piederīgo atdusas vietas jau laikus sakopuši, sastādījuši puķes, apcirpuši dzīvžogus. Gaidot ceremonijas sākumu, vēl šo to piegrābj un pielabo.

— *LATVIETIS, ARĪ ATEISTS BŪDAMS, TOMĒR AR KĀDU SIRDŠ KAKTIŅU TIC, KA VIŅAM TIK DĀRGAIS AIZGĀJĒJS TUR, APAKŠĀ, PATIEŠĀM GUĻ. “TE GUĻ MANS TĒVS”. VAI: “TE GUĻ MANA VECĀMĀTE.” “ZEM ZAĻĀS VELĒŅAS”, KĀ TEIKTS TAUTASDZIESMĀ. TE VAR ATNĀKT UN DOMĀS SARUNĀTIES AR TO, KAS TE GUĻ.*

Iestājoties krēsliem, uz kapu kopiņām sadegas sveces — visa kapsēta mirdz ugunīs.”

Savukārt, jau topot filmas “Dzintara latvietis-87” gala versijai, Aivars Freimanis bija izveidojis kapusvētku epizodes diktora tekstu: “*Kapu svētkos runā bezdievis mācītājs, ļaudis dzied skumīgākās tautasdziesmas, ne baznīcas dziesmas, tomēr sirds kaktiņā katrs tic, ka aizgājējs guļ tepat zem velēniņas kā zem deķa un mana gan, kam tās daudzākās puķītes un spožākās svecītes.”*

Latvijas Nacionālais arhīvs, Latvijas Valsts arhīvs, 416. f., 4. apr., 443. l., 17., 20., 45. lp.

Kapusvētku tradīcija dokumentēta arī Latvijas Kultūras akadēmijas TV režijas kursa absolventa Normunda Čirkstes filmā “Kapu svētki”, kurā jaunais režisors iemūžinājis Alūksnes rajona Zeltiņu kapsētas kapusvētkus 1999. gada 8. augustā. Plašākai publikai šī filma izrādīta 2000. gadā.⁶⁴ “*Tā ir sava veida cieņas apliecinājums tai mūža mājai, kurā mēs visi reiz nokļūsim, un vienlaikus neizsīkstošs dzīvības slavinājums, galvas noliekšana laika mūžīgā rituma un dabas vispēcības priekšā,*” atzinis filmas režisors.⁶⁵

Šai tēmai veltīta arī Latvijas Neatkarīgās televīzijas (LNT) dokumentālo raidījumu cikla “Latvijas faili” 23. epizode “Kapusvētki”, kas tapusi 2013. gada nogalē.⁶⁶ Tās radītāju komandā Zane Šteinberga, Ilona Bērziņa, Renārs Muskars, Anna Šteinberga, Lauma Zilgalve, Gints Jurgensons un Haralds Burkovskis. Raidījumā uzsvēta kapu kopšanas un kapusvētku tradīcijas īpašā nozīme latviešu dzīvē, vairākkārt salīdzinot tos ar Dziesmu svētkiem. Par to stāsta aktieris Gundars Āboliņš, fotogrāfs un režisors Mārtiņš Grauds, priesteris Agris Klovāns, izvadītājs Raitis Apalups, literatūrzinātniece Janīna Kursīte, dziedātāja Alīda Zvagule, mūziķis Pēteris Leibons, kapusvētku rīkotāja Elita Ūdre. Vārds tiek dots arī alūksniešiem un citiem kapusvētku dalībniekiem, raidījumu papildina arī JRT izrādes “Kapusvētki” un dokumentālās filmas “Kapu svētki” fragmenti. Vēstījuma kopsaucējs ir G. Āboliņa rezumējums, ka latviešiem kapusvētki — “*tā ir dzīve*” un ka šie svētki ir vieni no neviltotākajiem un dzīvespriecīgākajiem. Lai arī raidījumu cikla “Latvijas faili” 23. epizodes “Kapu svētki” uzdevums ir auditoriju izglītojoša izklaide, tajā optimistiskais kapusvētku tradīcijas redzējums mijas ar rezignāciju un bažām par latviešu un kapusvētku nākotni.

Publiskajā telpā 2012. gadā izskanējusi ziņa par komēdijas žanra spēlfilmas “Pie tēviem aiziet” ieceri. Plānots, ka filmas galvenie notikumi risinās Latgales kapusvētkos, kopā sanākot kādas ģimenes locekļiem. Šā darba veidotāju nolūks — iepazīstināt arī ārvalstu publiku ar kapusvētkiem, jo citās zemēs šādas tradīcijas nav.⁶⁷ Filmas veidotājiem pagaidām nav izdevies rast līdzekļus šā projekta īstenošanai, tomēr no tā ieceres viņi nav atteikušies.

⁶⁴ Filma nominēta arī balvai “Lielais Kristaps” kategorijā “Labākā debija” 2000. gadā.

⁶⁵ Stahovska, G. (2000, 9. marts). Laiks pieturējies “Kapu svētkos”. *Literatūra un Māksla Latvijā*. 11. lpp.

⁶⁶ Filmu sk.: <http://www.tvplay.lv/parraides/latvijas-faili/341605>

⁶⁷ LETA (2012, 30. apr.) Armēņu režisors uzņems filmu par kapusvētkiem Latgalē. Sk.: <http://www.apollo.lv/zinas/armenu-rezisors-uznems-filmu-par-kapusvetkiem-latgale/514303> un <http://www.kasjauns.lv/lv/zinas/79736/armenu-rezisors-uznems-filmu-par-kapusvetkiem-latgale>

Kapusvētku tēma latviešu profesionālajā kultūrā pēdējās desmitgadēs ir skatīta galvenokārt populāras komēdijas un ironijas žanrā. Tādējādi tā arī nacionālās identitātes reprezentāciju iekļauj šā laika izklaides kultūras straumē, kas sekmē kapusvētku stereotipiska priekšstata uzturēšanu, ne šās nacionālās tradīcijas skaidrošanu un apjēgsmi. Tā kultūrā tiek atstāta uz vēlāku laiku.

8. nodaļa

KAPUSVĒTKU TRADĪCIJAS TRANSFORMĀCIJA UN PAPLAŠINĀJUMS

Latvijas kultūras, politikas un mediju telpā kapusvētki ir guvuši arī transformētas *Liz*pausmes. Šis stabilās, plaši zināmās tradīcijas formāts tiek izmantots arī ar kapsētu, mirušo pieminēšanu nesaistītos vai tikai daļēji saistītos notikumos. Mūslaiku postmodernitātes laikmetā arī kapusvētku kultūrā vērojamas aizvien jaunas hibrīdprakses.¹ Šis jēdziens, kas ierasti saistās ar bioloģiju,² tiek izmantots, raksturojot šā laika kultūras un identitātes fenomenus. Kultūras hibrīditāti raksturo patapināšana, sajaukums un tulkošana. Globalizācija, postkoloniālā dzīves kārtība, cilvēku un kultūru migrācija un mijiedarbe, jaunās tehnoloģijas, laikmetīgā kultūra u.c. norises un/vai to ietekmes ir radījušas daudzus hibrīdus dažādās dzīves sfērās (piemēram, arhitektūrā, sportā, literatūrā, kino).³

Mūslaiku Latvijā vērojamas arī kapusvētku kultūras jaunas hibrīdprakses, kas patāv gan ar mirušo cilvēku piemiņu un kapsētu kopšanu saistītās sfērās, gan arī ar tām absolūti nesaistītās un rada tradīcijas alternatīvas. Šajā nodaļā aplūkotas pēdējos gados fiksētās spilgtākās latviešu kapusvētku hibrīdprakses.

¹ Bērks, P. (2013). *Kultūru hibrīditāte*. Rīga: Mansards; LU LFMI. 28.—35. lpp.

² Hibrīdizācija (latīņu val. *hybrida*, *hibrīda* — jauktenis), bioloģijā — krustošana — divu dažādu augu vai dzīvnieku šķirņu, sugu vai ģinšu indivīdu krustošana.

³ Ackermann, A. (2012). Cultural hybridity: Between metaphor and empiricism. In: Stockhammer, P. W. (ed.). *Conceptualizing Cultural Hybridization. Transdisciplinary Approach*. Berlin: Springer-Verlag. P. 5—26.

“Oligarhu kapusvētki”

Kapusvētku jēdziens 2011. gadā tapa par protesta simbolu cīņā pret Latvijas oligarhu lomu politikā, paužot cerību mainīt līdzšinējo politisko vidi un tās paradumus. Toreizējā Valsts prezidenta Valda Zatlera 28. maija rīkojums — izteikt neuzticību esošajai valsts likumdevējvarai un atlaist 10. Saeimu —, kā arī Zaļo un zemnieku savienības izvirzītā kandidāta Andra Bērziņa ievēlēšana Valsts prezidenta amatā bija impulss protesta akcijas “oligarhu kapusvētki” rīkošanai.

Šo akciju organizēja mūziķis, televīzijas raidījumu vadītājs, Latvijas Intelektuālās attīstības fonda valdes priekšsēdētājs Viesturs Dūle un viņa domubiedri — mākslinieks Aigars Bikše, radiodīdžejs Valdis Melderis, *draugiem.lv* radošais direktors Guntars Meluškāns, reklāmas aģentūras *Inspired* pārstāvis Jānis Erts un citi. “*Taisām kā oligarhu kapusvētkus un arī tieši kā kapusvētkus oligarhiem, kas sēž mūsos pašos, jo ļoti daudzi cilvēki sadarbojas, reklamē un raksta par viņiem, valsts pārvaldē ir ļoti daudz cilvēku, kas strādā un veicina to sistēmu, ko viņi ir iesējuši. Tas ir jautājums par visas tautas darbu ar sevi, lai saprastu, kas mūsos ir tā daļa, kas ir gatava sadarboties, lai iegūtu kādu kriptiņu sev,*” pasākuma jēgu skaidroja V. Dūle. Akcijas mērķis — likt katram valsts iedzīvotājam domāt par savu rīcību, par savu sadarbību ar oligarhu radīto un uzturēto politisko sistēmu. “Oligarhu kapusvētku” organizators arī piebilst, ka pasākuma uzdevums ir sapurināt cilvēkus. Viņaprāt, “*latvieši ir labticīgi, tā ir tā labā ziņa. Bet man ir sajūta, ka mēs 20 gadu esam bijuši apstulbināti un paļāvušies uz čaļiem, kas tur šiverē*”. Taču jāatzīst, ka šī nostāja kavē Latvijas attīstību, lemj nabadzībai un sabiedrības politiskajai pasivitātei.⁴ Akcijas norisi finansiāli atbalstīja vairāki ziedotāji.⁵

“Oligarhu kapusvētki” 2011. gadā bija novatoriska un oriģināla sociālā akcija gan ar savu nosaukumu, gan rīkošanas un informācijas izplatības veidu — aktīvu interneta

⁴ Sk. (21.04.2014): <http://www.db.lv/citas-zinas/oligarhu-kapusvetku-pasakuma-organizatori-pasvaldibai-to-ir-pieteikusi-aicina-taja-nepiedalities-pol-240204> un http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/380116-dule_ar_kampanu_oligarhu_kapusvetki_cer_sapurinat_tautu

⁵ Pēc pasākuma organizatori www.draugiem.lv sadaļā “Izvadi savu oligarhu silti!” publicēja ziedotāju sarakstu. Lielāko summu — 1830 latus bija ziedojis uzņēmējs Viesturs Tamužs (partiju apvienība “Ražots Latvijā”). Citi ziedotāji: klubs “Piens” (500 LVL), partijas “Vienotība” reklāmas kampaņas veidotājam Aināram Šcipčinskim piederošā reklāmas aģentūra *Inspired Communications* (488 LVL), Uģis Šics (300 LVL), Gatis Gavars (100 LVL) un divi anonīmi ziedotāji, kas ziedoja kopā 110 latus. Sk. (21.04.2014): <http://www.deputatuzdelnas.lv/notikumu-hronika/sabiedrības-protēstī-aktivitātes/oligarhu-kapusvetki-.html>

un sociālo tīklu izmantošanu. Videoaicinājums tika ievietots tīmekļa videotēkā *YouTube* un mikroblogošanas vietnē *Twitter*, to pārpublicēja arī nozīmīgākie ziņu portāli. Tajā pausts: “*Katrā no mums slēpjas vēlme būt par oligarhu. Mēs pulcējamies, lai tiktu vaļā no šīs slimības. Tautas akcija: Izvadi savu oligarhu silti. Oligarhu kapusvētkos.*”⁶ Sabiedrībā pazīstami cilvēki Vestards Šimkus, Māris Sirmais, Baiba Šipeniece-Gavare, Lauris Reiniks, Ģirts Ķesteris, Dita Lūriņa, Gustavo u.c. tajā puda savu atbalstu akcijai. Šie plaši populārie cilvēki kļuva arī par “oligarhu kapusvētku” publiskajiem reprezentantiem to popularizēšanai medijos.

Īpaši izveidotā lapā informāciju par akciju izplatīja arī portāls *draugiem.lv*. Tajā skaidrots un rosināts: “*Vieta: Rīga, Daugavmala — AB dambis un krastmala, visās Latvijas pilsētās pie visām upēm. Jāņem līdzī: Svecītes, maizītes, vainagi, salmu lelles utt., ko var aizdedzināt un simboliski ielaist upē, izvadot savu oligarhu pēdējā gaitā. Oligarhu izvadišanu vari sākt jau tūlīt, uzrakstot savus atvadu vārdus nelaiķim. Draugi tos redzēs Tavā profilā pie īpašā oligarha simboliņa emo vietā. Ievadi tekstu un spied — pievienot.*”⁷

Akcijas “oligarhu kapusvētku” politisko mērķu un aktivitāšu memorands medijos

Tautas akcijas laikā cilvēkiem tiks piedāvāti trīs risinājumi, kurus realizējot, var aktivizēt sabiedrības ietekmi politikā un nākamajās Saeimas vēlēšanās.

1. Oligarhu kapusvētku laikā tiks atklāta balsošanas platforma internetā *www.manabalss.lv*. Tā ļaus iedzīvotājiem nākotnē ātri, viegli un ērti apvienoties, kā arī paust savu viedokli internetā, par savu parakstu izmantojot internetbankas autorizāciju. Tādējādi tiks pieteikts pagrieziena punkts sabiedrības un politisko spēku saziņā, jo nākotnē sabiedrība varēs daudz vieglāk un ātrāk apvienoties un izteikt savu viedokli politiķiem, kuri savukārt to nevarēs neņemt vērā, jo tauta uzreiz ļoti viegli varēs arī izmantot savas referendumu tiesības. Pasākuma

⁶ Sk. (20.04.2014): <http://www.delfi.lv/news/national/politics/aicina-uz-tautas-akciju-oligarhu-kapusvetki.d?id=38890199#ixzz2zW2m5btI> <http://www.delfi.lv/news/national/politics/aicina-uz-tautas-akciju-oligarhu-kapusvetki.d?id=38890199>

⁷ Sk. (21.04.2014): <http://www.draugiem.lv/izvadioligarhu/news/?p=5004206>. Šim profilam 2014. gada 21. aprīlī reģistrēti 7884 sekotāji, un tas guvis 943 ieteikumus.

laikā tiks prezentētas pirmās iniciatīvas, kas ierobežos oligarhu varu, un kuras atbalstīt tiks aicināta sabiedrība.

2. Pasākuma rīkotāji aicina sabiedrību sākt kultivēt “Nesadarbošanās principus” — nesadarbošanos ar koruptīvo sistēmu, ar oligarhiem, ar viņu reklāmas kampaņām (“Mums ir jābūt atbildīgiem par to, ar ko mēs sadarbojamies”).

3. Tiks sākta kampaņa “Pastāsti saviem vecvecākiem, kas notiek valstī”, kurā aktīvā sabiedrības daļa aicināta runāt ar vecāka gadagājuma cilvēkiem par oligarhu destruktīvo ietekmi uz Latvijas attīstību un nākotni.

Sk. (21.04.2014) http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/380554-riga_un_citviet_latvija_notiks_oligarhu_kapusvetki

2011. gada 8. jūnijā uz AB dambja Rīgā sapulcējās apmēram 5000—8000 protestētāju (dažādos avotos tiek minēts atšķirīgs skaits). AB dambja malas tika izrotātas ar kapu svecītēm, vairāki apmeklētāji bija ieradušies ar stilizētiem sēru vainagiem un svecītēm. Pasākuma laikā tika teiktas kvēlas runas, sadedzināta uz plosta Daugavā novietota salmu lelle un “trīsgalvainais kurl-akl-mēmais jods” jeb “korupcijas klucis”. Cilvēki no papīra izgatavoja cilvēciņu un kuģišus, kurus arī nolaida Daugavas ūdenī. Skanēja mūzika, kopīgi tika nodziedāta Raimonda Paula un Jāņa Petera dziesma “Manai Dzimtenei”. Tādējādi šie rituāli, izspēlējot simboliskas kolektīvas atvadas no oligarhiem, rituāla laikā radīja brīvu, pozitīvu un nepiespiestu atmosfēru. Publiku veidoja pārsvarā gados jauni cilvēki, kā arī vidējā paaudze un ģimenes ar bērniem. Liela daļa cilvēku uz akciju bija atbraukuši ar divriteņiem. Portālam TVNET kāds akcijas dalībnieks atzina, ka “*sajūtas kā vasaras festivālā*”.⁸ Vienlaikus ar pasākumu Rīgā “oligarhu kapusvētki” norisinājās arī citās Latvijas vietās (piemēram, Daugavpilī, Jēkabpilī, Pļaviņās, Aizputē) un ārvalstīs (piemēram, Vīnē).⁹ Priekuļu novadā notika improvizēts bērnu gājiens, kura

⁸ Lunde, Z., Bormanis, K. (2011, 8. jūn.). “Oligarhu kapusvētkos” vienojas nesadarboties ar oligarhiem. *TVNET*. Sk. (21.04.2014): http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/380680-oligarhu_kapusvetkos_vienojas_nesadarboties_ar_oligarhiem

⁹ TVNET (2011, 8. jūn.). Rīgā un citviet Latvijā notiks “oligarhu kapusvētki”. *TVNET*. Sk. (21.04.2014): http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/380554-riga_un_citviet_latvija_notiks_oligarhu_kapusvetki

(LNT). Be Dūle no sadarbības ar LNT atteikties...

Oligarhu izvadītājiem pietrūkst 3000 tūkst.

Kristaps KĀRKLINS, tālrunis 67886832

Lielākais atbalstītājs ar 1830 latiem bijis uzņēmējs, SIA Eko Balti cehāis Viesturs Dūle. Viņš ir viens no vārds pirmo vēlēšanām izvēlētiem tencilā prem...

projektu par iniciatīvu platformu internetā - mana...

nībā norēķinātos atjuma sniedzējiem, 2000...

Pusotras nedēļas pēc oligarhu kapusvētkiem, kas notika R. iunijā, pasākuma riko...

auta pieteikusi oligarhu

Grinberga

balstot pēc Viestura Dūles izīvas rīkotos Oligarhu kakkus, arī Jēkabpilī neliels pulciņš trešdienas vakarcējās Daugavas krastmaiteiktu oligarhiem „nē”. abpabeite... hca sa...

Viesturs Dūle ar domubiedrkapusvētku turpinājumam

...projektiem, kas ir... Dūle ir viens no vārds pirmo vēlēšanām izvēlētiem tencilā prem...

Kādēļ fin Oligarhu kapusvētki

...Daugavas vidū... Dūle ir viens no vārds pirmo vēlēšanām izvēlētiem tencilā prem...

Oligarhu kapusvētki kā sātānisma rituāls

...sātānisma rituāls... Dūle ir viens no vārds pirmo vēlēšanām izvēlētiem tencilā prem...

ziņas

Latviešiem ir līdz kaklam, rodas terroņājumus

...na iespējamo priekšvēlēšanu gaisotnē... Dūle ir viens no vārds pirmo vēlēšanām izvēlētiem tencilā prem...

Oligarhu kapusvētkos - citu oligarhu dotais finansējums

...citu oligarhu dotais finansējums... Dūle ir viens no vārds pirmo vēlēšanām izvēlētiem tencilā prem...

...na iespējamo priekšvēlēšanu gaisotnē... Dūle ir viens no vārds pirmo vēlēšanām izvēlētiem tencilā prem...

...citu oligarhu dotais finansējums... Dūle ir viens no vārds pirmo vēlēšanām izvēlētiem tencilā prem...

izskaņā dalībnieki simboliski apraka savas personiskās īpašības, kas atbalsta korupciju, kavē pilsoniskas sabiedrības attīstību un veicina ekonomisko un sociālo nevienlīdzību valstī.¹⁰ Akcijas ģeogrāfisko izsējumu noteica sociālo tīklu un portālu dalība tās rīkošanā. Šie jaunie mediji arī pasākumus, kuriem nav ilglaicīgas tradīcijas un stipru paradumu, spēj sinhronizēt plašā telpā un mobilizēt uz tiem lielu cilvēku skaitu.

Attieksme pret šo kapusvētku hibridpraksi politiskas akcijas veidā bija dažāda, pat polāra. “*Ir panākta rezonanse. Cilvēki sāk domāt un saprot, ka ir jāpaliek atbildīgākiem,*” medijiem atzīst “oligarhu kapusvētku” darba grupas loceklis Aivars Čivželis.¹¹ Akcijas dalībnieks Mārcis Rubenis rezumēja: “*Atšķirībā no 13. janvāra nemieriem un citiem līdzīgiem protesta pasākumiem šeit beidzot tika runāts par to, ko mēs varam ikdienā darīt — ar kādiem vienkāršiem līdzdalības vai ietekmēšanas veidiem varam mainīt savu valsti. Demokrātijai jākļūst tiešāka, lai cilvēkiem nebūtu jādodas prom uz Īriju.*” Viņš arī atzina, ka pats nesen esot iznīcinājis “oligarhu sevi”, sakārtojot savu grāmatvedību un nodokļu maksājumus, proti, “*iznācu tīrajā zonā un kopš tā laika jūtos daudz labāk*”.¹² Sajūsmu par šo pasākumu savā blogā puda politoloģe Iveta Kažoka: “*Pēdējos 6—7 gados esmu piedalījies daudzos protesta pasākumos — piketos, sapulcēs, gājienos, lentīšu dalīšanās u.tml. Bet nekad tādā, kā trešdienas “oligarhu kapusvētki”. Tas bija Pilnīgi Kaut Kas Cits. Lieliski noorganizēts. Vairāki tūkstoši cilvēku (no kuriem tikai retais bija redzēts protestos iepriekšējos gados!). Mierīga gaisotne. Saule. Cilvēki uz zāles. Visur divriteņi. Apkārt ūdens. Teju hipiju noskaņas.*

*Un kolektīvas pārdomas par to, kas būtu maināms Latvijā un pašiem sevi. Sajūta bija tāda, ka todien uz AB dambja kopā pulcējās Latvijas ideālistiskākie cilvēki. Kā redzējam — viņu, MŪSU, ir daudz. Tas liecina, ka Latvijai ir lieliska nākotne. Iespējams, ka tā pieņāks ātrāk, nekā varētu šķist.”*¹³

Medijos rodamas ziņas, ka politiķis Ainārs Šlesers uz akciju “oligarhu kapusvētki” reaģēja ar nicinājumu un vienaldzību. Viņaprāt: “*Šī izrāde ir domāta konkrētai sabiedrības daļai. Varu viņiem novēlēt jauku vakaru!*” Savukārt Ventspils mērs Aivars Lembergs

¹⁰ Zvirbulis, Ģ. (2011, 10. jūn.). Daugavmalā meklē “oligarhus sevi”. *Latvijas Avīze*. 4. lpp.

¹¹ Zalāne, E. (2011, 21. jūn.). Viesturs Dūle ar domubiedriem briest kapusvētku turpinājumam. *Diena*. 4. lpp.

¹² Zvirbulis, Ģ. (2011, 10. jūn.). Daugavmalā meklē “oligarhus sevi”. *Latvijas Avīze*. 4. lpp.

¹³ Kažoka, I. (2011, 10. jūn.). Par oligarhiem, kapusvētkiem, ideālismu. *politika.lv*. Sk. (21. 04. 2014.): <http://politika.lv/article/par-oligarhiem-kapusvetkiem-idealismu>

“oligarhu kapusvētkus” nosauca par draudiem sev un savai ģimenei. Žurnālists Juris Paiders atzinās, ka šī akcija “*tipoloģiski bija identiska iznīcināšanas rituālam klasiskajā sātānismā*”.¹⁴

Kritiskā attieksme pret akciju “oligarhu kapusvētki” savijās ar nosodošo attieksmi pret vārda “kapusvētki” izmantošanu tās nosaukumā. Tika apšaubīta šīs rīcības pamatotība un arī nepieciešamība. Vēsturniece Ilga Kreituse aizrāda: “*Latviešu mitoloģijā un apziņā nav ierasts spēlēties ar divām lietām — ar nāvi un kapusvētkiem. Tāpēc šādu jēdzienu izmantošana politikā, manuprāt, neatbilst latviešu mentalitātei, kultūrai un ētikai.*”¹⁵ “*Gaišais vārds kapusvētki šā hepeninga apzīmēšanai, visticamāk, tika lietots, lai pievilinātu pēc iespējas vairāk publikas, jo, nosaucot pasākumu par Oligarhu bērēm, pulcētos daudz mazāk cilvēku,*” pārliecināts Juris Paiders.¹⁶ Arī biedrības “Apbedītāju asociācija” valdes locekļi Rasmai Bērziņai šķiet nepieņemami, ka tautas tradīcijas tiek izmantotas politikā. Viņa saka: “*Zemnieki ar zārkiem brauca uz Rīgu, tagad tika rīkoti “Oligarhu kapusvētki”. To uztveru kā zaimošanu.*”¹⁷

Nosodoša bija arī baznīcas nostāja. “*Akcijas nosaukumā izpaužas garīgs analfabētisms. Ja runa ir par apbērēšanu, vajadzēja teikt — bēres. Kapusvētkos cilvēki piemin tuvos un mīļos un nevienu nebērē. No garīga analfabētisma un garīgu vērtību trūkuma rodas tas, ka sabiedrībā intereses dominē pār vērtībām,*” vērtē evaņģēliski luteriskās baznīcas mācītājs Guntis Kalme. Viņa kolēģis Sv. Pētera draudzes mācītājs Atis Vaickovkis uzsver: “*Politiskās akcijas organizētāji paplašina savas robežas uz reliģijas rēķina tādēļ, lai gūtu plašāku rezonansi. To var salīdzināt ar reklāmu demonstrēšanu televīzijā — kolīdz sākas reklāma, tā dzirdam pastiprinātu skaņu.*” Kritiski ir arī vēl citi presē izskanējušie garīdznieku viedokļi.¹⁸

Akcija “oligarhu kapusvētki” guva plašu rezonansi. Neapšaubāmi, vārda “kapusvētki” patapināšana politiskas akcijas nosaukumā, tāpat arī kapusvētku un bērņu rituāla

¹⁴ Sk. (21. 04. 2014.): <http://www.deputatiuzdelnas.lv/notikumu-hronika/sabiedribas-protesti-aktivitates/oligarhu-kapusvetki-.html>

¹⁵ Mediņa, I. (2011, 10.—12. jūn.). Politiskie Oligarhu kapusvētki. *Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai*. 4. lpp.

¹⁶ Paiders, J. (2011, 17.—19. jūn.). *Oligarhu kapusvētki kā sātānisma rituāls. Neatkarīgā Rītā Avīze Latvijai*. 3. lpp.

¹⁷ Feldmane, S. (2011, 6. jūl.). Kapusvētki. Latviski ar Dieva vārdu. *Druva*. 4. lpp.

¹⁸ Kokareviča, D. (2011, 16. jūn.). Kā vērtējat akciju “Oligarhu kapusvētki”? *Latvijas Avīze*. Sk. (2014.21.04): http://devel.la.lv/index.php?option=com_content&view=article&id=318465:k-vrtjat-akciju-loligarhu-kapusvtkir&catid=94

elementu iejaukšana protesta pasākumā vairoja pasākuma ievēribu, piesaistīja cilvēku uzmanību un dažādoja tā tulkojumu. Savukārt jauno mediju iesaiste tā organizācijā un norisē deva lielu dalībnieku skaitu un plašu atainojumu. Turklāt arī vēl šobrīd — trīs gadus pēc akcijas — interneta vietņu arhīvos ir bagātīgs materiāls par “oligarhu kapusvētkiem” gan rakstu, gan video formātā. Šī akcija kā latviešu tradicionālo kapusvētku hibrīdprakse bija veiksmīga. Kapusvētku rituālu, simbolu, to koptēla izmantojums kopā ar iekausējumu pilsētas un politiskajā kultūrā akcijai piešķīra īpašu sociālo nozīmi.

Skolu kapusvētki

Viena no Latvijas divdesmit pirmā gadsimta iezīmēm bija/ir lauku skolu slēgšana. Iemeslu tam visai daudz — ekonomiskā situācija, demogrāfiskā aina, administratīvi teritoriālā reforma, skolu tīkla reorganizācija, nereti arī izglītības kvalitātes zemais līmenis. Slēgto skolu skaits jau ir vairākos simtos, un tā ir būtiska notiekošās lauku *iztukšošanās* sastāvdaļa.¹⁹

Lielai daļai pēdējos gados slēgto skolu bija ilga un slavena vēsture, skolotāju un skolēnu vidū — leģendāras personības. Lauku apdzīvotajās vietās skolas uzskata par “pagasta dvēselēm”,²⁰ tām bija/ir svarīga nozīme cilvēku iesakņošanā lokālajā vietā un piederības veidošanā. Skolas zaudēšana lauku kopienas iedzīvotāju dzīvē maina daudz. Pagasti zaudē ne tikai skolu kā institūciju, bet arī daļu izglīto to cilvēku, arī jaunās ģimenes, kas nereti maina dzīvesvietu un bērnu dēļ pārceļas uz ciemiem un pilsētām, kur darbojas skolas. Pagastiem tādējādi vairs nav skaidras nākotnes perspektīvas, un aktuāls ir jautājums: kas šeit dzīvos tuvākā un/vai tālākā nākotnē?

Nereti skolas slēgšana tiek apzīmēta ar jēdzienu “bēres” — kā atvadas uz visiem laikiem no pagasta esības svarīgas daļas. 2013. gada vasarā pašreizējā Vecumnieku novada Kurmenes pagastā notiekošo kapusvētku programmā bija iekļauta slēgtās skolas nama īpaša atvēršana tās dienas apmeklētājiem. Bijušajiem audzēkņiem atceļā no kapsētas tika piedāvāta iespēja ieiet skolā un izstaigāt telpas — klases, koridorus, ēdamistabu.

¹⁹ Par šīm norisēm tuvāk sk.: Dzenovska, D. (2012). *Aizbraukšana un tukšums Latvijas laukos: starp zudušām un iespējamām nākotnēm*. Rīga: Turība; Cimdiņa, A., Raubiško, I. (red.) (2012). *Dzīve, attīstība, labbūtība Latvijas laukos*. Rīga: Zinātne.

²⁰ Piemēram, sk.: Rudzīte, D. (2012, 21. sept.). Skola laukos ir pagasta dvēsele. *Stars*. 3. lpp.

Paziņojums uz Kurmenes pagasta ziņojumu stenda par slēgtās Kurmenes skolas atvēršanu kapusvētku dienā. 2013. gada augusts. *Valda Veispala foto*

Pasākumu organizēja skolas absolventes — ārsta palīdzē Vera Šahnova un skolotāja Kristīna Kondrotaite, pagasta sociālā darbiniece Kristīne Jansone ar vietējās kultūras biedrības “Kurmenes viļņi” atbalstu.

Kurmenes skolai ilgstoši bija īpaša loma vietējās kopienas dzīvē. Skola bija darbojusies apmēram 160 gadu, un tajā zinības guvušas daudzas kurmeniešu paaudzes.²¹ Turklāt isi pirms skolas slēgšanas bija veikta renovācija, kas vecās ēkas vērtā pievilcīgas un daudz komfortablākas.

²¹ Jau 1856. gadā Skaistkalnes katoļu baznīcas prāvesta ziņojumā norādīts, ka Kurmenes draudzes skolā mācās 75 skolēni un tajā strādā valdības apstiprināts skolotājs. 19. gs. 80. gados Kurmenes muižas grāfs Pēteris Komarovskis skolai uzbūvēja divstāvu mūra namu. Sk.: Vaivodis, J. (1994). *Katoļu baznīcas vēsture Latvijā. Baznīcas vēsture Kurzemē XIX un XX gadsimtos*. Rīga: Rīgas Metropolijas kūrīja. 284. lpp.

Kurmenes skolas ēka. 2014. gada maijs. *Vitas Zelčes foto*

Ziņa par slēgtās skolas atvēršanu kapusvētku laikā tika izplatīta ar paziņu un draugu starpniecību, kā arī iekļauta kapusvētku pasākumu afišā uz pagasta ziņojumu dēļiem. Vairāki absolventi, kuru dzīve rit ārpus pagasta robežām, atzina, ka viņus šī informācija sasniegusi visai novēloti, un nožēloja, ka tādēļ nav bijis iespējams mainīt plānus un ierasties. Tomēr šī iniciatīva tika vērtēta pozitīvi un atzīts, ka uz skolas namu ir vērts aiziet, pat daudz labprātāk nekā uz katoļu baznīcas rīkotajiem kapusvētkiem.

Pirmajā skolas nama atvēršanas reizē kapusvētku dienā viesu nebija ļoti daudz. Tomēr atsauksmes bija labas. Atnākušie, it īpaši 20. gs. 40.—70. gadu absolventi, atzinīgi vērtēja iespēju apmeklēt bijušo skolu. Senāko absolventu paaudzi pārstāvēja tagadējais smiltenietis Jānis Puisītis, kurš Kurmenes skolu absolvēja 1944. gadā.²² Vera Šahnova atzīst, ka pasākuma gaisotne bija sirsnīga un slēgtās skolas ēkas atvēršanu ir iecerēts pārvērst par Kurmenes kapusvētku, kas notiek augusta trešajā sestdienā, tradīciju.

²² Kaziļuns, I. (2013, 20. aug.). Kurmenieši atceras skolas laiku. *Staburags*. 4. lpp.; Šahnova, V. (2013, aug.). Apciemto Kurmeni. *Vecumnieku Novada Ziņas*. Nr. 15. 7. lpp.

Tāpat ir plānota efektīvāka informācijas par pasākumu izplatīšana un interesantākas programmas izveide.²³

Kapusvētku programma, iekļaujot slēgtā skolas nama atvēršanu un bijušo skolēnu pulcēšanos, iegūst iederīgu paplašinājumu un jaunu dimensiju. Tajā akcents tiek likts uz nostalgiju pēc pagasta kā patstāvīgas administratīvi teritoriālas struktūras, tā slavenās pagātnes, kas savukārt stiprina lokālo identitāti un kopienas iekšējās saites. Tādējādi kapusvētki un skolas atcerēšanās saplūst, veidojot jaunu lokālās kultūras hibrīdpraksi.

Domājams, ka līdzīga slēgto skolu atvēršana kapusvētku dienā notiek arī citur. Turklāt šie pasākumi var iegūt arī tradīcijas raksturu, jo pakāpeniski, tuvākā vai tālākā nākotnē, šobrīd slēgto lauku skolu absolventi sāks veidot gados vecāko paaudzi, kurai allaž ir liela nozīme kapusvētku kultūras kopšanā un uzturēšanā.

Virtuālās kapsētas un kapusvētki

Šā laika iezīme ir arī virtuālās vides nozīmes pieaugums ikdienā. Visu paaudžu cilvēki, bet it īpaši jaunieši, būtisku daļu sava laika pavada, komunicējot dažādos sociālajos tīklos, iegūstot nepieciešamo informāciju, izklaidējoties un iepērkoties. Pielāgojoties mūsdienu saziņas un informācijas apmaiņas tendencēm, kā arī tehnoloģiskajām iespējām, dažādojas arī līdzšinējie mirušo atceres paradumi. Viena no jaunākajām aktualitātēm mirušo pieminēšanas kultūrā ir virtuālās kapsētas, kas pasaulē iemantojušas jau visai lielu atpazīstamību un interesi.²⁴ Virtuālās kapsētas, ko veido interneta tehnoloģijas un reālās kapsētas tēla sajaukums, ir vēl viena kultūras hibrīdprakse, kas saistāma ar kapusvētku tradīciju. Tiesa, šobrīd Latvijā, kā liecina šā pētījuma ietvaros kapusvētku laikā veiktās anketēšanas rezultāti, lielākā daļa sabiedrības neko nezina par šo fenomenu — tikai 7% kapsētās aptaujāto cilvēku (galvenokārt jaunieši) zināja, kas ir virtuālās kapsētas.

²³ Telefonintervija ar Veru Šahnovu, 2014. gada 25. aprīli.

²⁴ Dažas populārākās virtuālās kapsētas iespējams apskatīties šeit, sk. internetā (30.03.2014): www.remembered-forever.org; www.forevermissd.com; www.imorial.com; www.virtual-memorials.com; www.ilasting.com

Virtuālās kapsētas ir spilgta reālo kapsētu hibrīdprakse. Piemēram, starptautiskās virtuālās kapsētas *Virtual Necropolis*, kas reģistrēta Čehijā, veidotāji norāda, ka šajā vietnē ikviens cilvēks tiek aicināts bez jebkādas laika distances un noteikumiem izteikt savas skumjas un līdzjūtību par zaudētajiem cilvēkiem, tādējādi “*saglabājot atmiņas par mirušajiem mūžībai*”.²⁵ Lai godinātu un atcerētos mirušos, vietnes uzturētāji piedāvā ikvienam cilvēkam bez maksas izveidot mirušajam veltītu profilu jeb kapavietu, kurā iespējams norādīt īsu biogrāfisku aprakstu jeb nekrologu (vārdu un uzvārdu, dzimšanas un miršanas datus, piederību kādai konfesijai, dzīves moto, minēt ģimenes locekļus, aprakstīt dzīves gājumu), pievienot fotogrāfijas, viesu grāmatā iespējams izteikt līdzjūtību vai dalīties savās atmiņās par mirušo, uzrakstīt kādu vēstījumu citiem virtuālās kapavietas apmeklētājiem, piederīgajiem. Tāpat ir iespējami arī regulāri atgādinājumi par atceres dienām, kas automātiski tiek nosūtīti uz sistēmā ievadītajiem e-pastiem, tādējādi īsā mirklī sakontaktējoties ar daudziem mirušā radniekiem, draugiem, paziņām un skolasbiedriem. *Virtual Necropolis* vietnes sākuma lapas dizains ir veidots pelēki melnos toņos, radot drūmu un nomācošu iespaidu. Izvēloties un atverot kādu no publiski pieejamajām kapavietām, virtuālās kapsētas uzturētāju izveidotajā animācijā redzama baznīca un sēta ap to. Vispirms tiek atvērtas sētas un pēcāk arī baznīcas durvis, vēlāk kapavietas apmeklētājam parādās zaļā zālē novietots piemineklis ar mirušā fotogrāfiju un personas datiem. Netālu no kapakmens ir novietota grāmata, kuru aktivizējot, iespējams iepazīties ar detalizētāku informāciju par mirušo cilvēku.

Tāpat šajā vietnē tiek piedāvāts izveidot arī īpašus memoriālus, kas var tikt veltīti gan kādam konkrētam cilvēkam, piemēram, bijušajai Lielbritānijas premjerministrei Mārgaretei Tečerei vai kompānijas *Apple* dibinātājam Stīvam Džobsam, gan arī kāda traģiska notikuma upuriem, piemēram, ASV 11. septembra teroraktā cietušajiem, dažādu karu un katastrofu upuriem. Animācijā tiek attēlota miglas ieskauta kapsēta ar daudzām kapu kopiņām, svecēm un kapenēm piramīdas veidolā, kurās ieejot, pie sienas ir redzama granīta plāksne ar iegravētu vēstījumu par cilvēku vai notikumu, kuram memoriāls veltīts. Līdzīgi kā iepriekš, arī šeit, netālu no plāksnes, atrodas grāmata, kuru aktivizējot, iespējamas iepazīties ar detalizētāku informāciju par mirušo cilvēku vai notikumu. Šajā pašā vietnē izveidota sadaļa, kas veltīta dzīvnieku piemiņai, proti, ikviens cilvēks var izveidot profilu ne vien par mirušajiem cilvēkiem, bet arī par saviem

²⁵ Vairāk sk. internetā (30.03.2014): <http://www.virtualnecropolis.com/index.php>

mājdzīvniekiem — suņiem, kaķiem, kanārijputniņiem un kāmišiem. Profila izveides iespējas un nosacījumi ir tieši tādi paši kā cilvēkiem.

Apzinoties interneta vides popularitāti un sniegtās priekšrocības (piemēram, tūlītēja informācijas apmaiņas iespējamība, neierobežots informācijas daudzums un pieejamība, salīdzinoši lētākas izmaksas), virtuālo vietņu veidotāji ir izdomājuši veidus, kā gūt no tā visa arī finansiālu labumu. Lai nopelnītu, virtuālajās kapsētās cilvēkiem tiek piedāvāti arī dažādi maksas pakalpojumi, piemēram, virtuālo sveciņu aizdegšana, virtuālo ziedu un vainadziņu vai miniatūru eņģeļu skulptūru nolikšana pie kapakmens, veltot arī kādu novēlējumu mirušajam, foto albuma ietilpības palielināšana, video un audio ierakstu ievietošana profilā, nelaiķa iemiļotās melodijas atskaņošana, dzejas rindu ievietošana u. tml. Piedāvātās virtuālās iespējas daudziem kalpo par iespēju “atpirkties” no sirdsapziņas pārmetumiem par ļoti retajiem mirušā kapu kopiņas apmeklējumiem realitātē. Par samaksu *Virtual Necropolis* iespējams izveidot arī mirušā VIP profilu, saņemot īpašus pakalpojumus un iespējas, tostarp privātu piekļuvi konkrētajam profilam. Tāpat virtuālajās kapsētās iespējams izveidot arī personīgo ziedojumu fondu, lai lūgtu citu palīdzību un savāktu nepieciešamos finansiālos līdzekļus kapakmens izveidei vai kapu kopiņas labiekārtošanai. Tiek piedāvāts arī pašiem ziedot kādam noteiktam projektam, piemēram, lai palīdzētu bērniem invalīdiem, sociāli maznodrošinātiem cilvēkiem vai kādai labdarības organizācijai.

Arī Latvijā entuziastu grupa (idejas autori — jurists Aivars Borovkovs un uzņēmējs Ainars Brūvelis) ir izveidojusi virtuālu kapsētu *Nekropole.info*. Vietnes uzturētāji norāda, ka projekts *Nekropole.info* ir “*pasaules cilvēku, notikumu un apbedījumu vietu kultūrvēsturiska datu bāze*”, ko ikviens var papildināt, saglabājot datus par saviem radniekiem un draugiem, ierakstot ziņas, veidojot ciltskokus, kā arī papildinot informāciju par kapsētām un apbedījumu vietām.²⁶ Katrs interesents bez maksas var lietot virtuālajā kapsētā-enciklopēdijā pieejamo informāciju, kā arī to papildināt, pievienojot jaunas ziņas par mirušajiem, ievietot līdzjūtības un atvadu vārdus, bērnu un atceres dienu sludinājumus, informāciju par dažādiem notikumiem vēsturē un mūsdienās. *Nekropole.info* veidotāji gan neatbild par autorizēto portāla lietotāju ievietotās informācijas saturu.

Atšķirībā no *Virtual Necropolis* piedāvājuma, latviešu izveidotajā virtuālajā kapsētā (līdztekus aprakstu veidošanai par personām un apbedījumu vietām) ir iespējams

²⁶ Vairāk sk. internetā (30.03.2014): www.nekropole.info

Virtuālās kapsētas *Nekropole.info* mājaslapas ekrānuzņēmums. 2014. gads

pievienot arī konkrētas koordinātas *Google* kartē, tādējādi precīzi norādot ikvienas personas dzimšanas, miršanas un apbedījuma vietu. Virtuālo enciklopēdiju lietotājiem iespējams iepazīt kādā no septiņām piedāvātajām vietnes valodām, tostarp latviešu, krievu, angļu, lietuviešu, vācu un franču valodā, kā arī ivritā. Iespējams meklēt konkrētas personas virtuālās vietnes meklētājā. Mājaslapas sākumā tiek norādīti jaunākie ieraksti, kā arī katras gada dienas nozīmīgākie notikumi vēstures griezumā un konkrētajā dienā dzimušo un mirušo cilvēku vārdi. Pieejams hronoloģisks saraksts ar iepriekšējā gadā aizsaulē aizsaukto cilvēku vārdiem un izveidotajiem profiliem. Tāpat iespējams iepazīties ar nedēļas, mēneša apmeklētāko profilu sarakstu un *Twitter* kontā paustajām atziņām, novērtējumiem.

Līdzīgi kā *Virtual Necropolis* arī *Nekropole.info* vietnes dizains veidots sēru krāsās (tumši pelēki melnos toņos, ar olīvzara ūdenszīmes elementiem), tomēr latviešu versijā netiek izmatoti animācijas elementi, tādējādi šo vietni padarot oficiālāku. Arī *Nekropole.info* iespējams ievietot gan bezmaksas līdzjutību, gan arī maksas — papildinot to ar virtuālu svečīti (1,50 EUR) vai virtuālu vainadziņu (2,50 EUR). Ierakstot vietnes meklētājā, piemēram, latviešu aktrises Vijas Artmanes vārdu, tiek piedāvāta informācija gan par aktrises dzimšanas, miršanas datumiem un kapsētu, kurā viņa apglabāta (tostarp šīs

vietas iespējams aplūkot arī *Google* kartē), gan arī par dzīves gājumu, izvēlēto profesiju un gūtajiem sasniegumiem (nozīmīgākās lomas teātrī un kino). Pieejams arī V. Artmanei veidotais piemiņas video klips un vairākas fotogrāfijas. Virtuālās vietnes lietotāji izveidojuši aktīvas saites, kuras ļauj uzzināt, kas vēl Vijas Artmanes dzimšanas un miršanas datumos ir dažādos laikos dzimuši un miruši. Līdzīgi arī *Google* kartē, aktivizējot kapsētu, kurā aktrise apglabāta, profila apmeklētājiem iespējams iepazīties ar kapsētas aprakstu, detalizētu atrašanās vietu un arī ar citām kapsētā apglabātajām personām, kas norādītas vietnē. Ļoti vērtīga vietnes sadaļa ir “Saiknes”, kurā atrodamas visas personas, kuras bijušas saistītas ar Viju Artmani, piemēram, darba biedri no teātra (Uldis Pūcītis, Eduards Pāvuls, Velta Līne), vīrs Artūrs Dimiters, līdz ar to iespējams veidot pat cilvēka ciltskoku un sociālo kontaktu tīklojumu.

Reaģējot uz 2013. gada 21. novembrī notikušo traģēdiju Zolitūdē, kad, nepievēršot uzmanību veikalā *Maxima* skanošajai signalizācijai, netika vis veikta cilvēku evakuācija, bet gan turpināta tirgošanās, kā rezultātā pēkšņi brūkošās jumta konstrukcijas nogalināja 54 cilvēkus un ievainoja, sakropļoja vēl vairākus desmitus cilvēku, vietnē *Nekropole.info* izveidots apraksts par šo traģisko notikumu.²⁷ Zolitūdes traģēdijai vēltajā aprakstā notikumu attīstības hronoloģiskā secībā apkopotas masu medijos publicētās ziņas par glābšanas darbu norisi, ugunsdzēsēju, policistu un valdības pārstāvju rīcību, izglābto un mirušo cilvēku skaitu. Tāpat ievietoti arī televīzijā rādīto sižetu video, Zolitūdes veikala *Maxima* projekta izstrādes un realizācijas vēsture, valsts amatpersonu, Latvijas armijas, Nacionālo Bruņoto spēku u.c. ieraksti no *Twitter* kontiem par operatīvo rīcību, notikumu gaitu, publicēti slimnīcu informatīvie telefona numuri, lai varētu uzzināt aktuālāko par cietušo atrašanās vietu un veselības stāvokli. Apskatāmas arī vairākas fotogrāfijas no notikuma vietas — veikals pirms un pēc nogrūvuma. Izveidots arī zem veikala drupām mirušo cilvēku saraksts, norādot personu dzimšanas un miršanas gadus, foto, valodu prasmes. Aktivizējot īpaši izveidotu saiti, kas apslēpta zem mirušo cilvēku vārdiem un uzvārdiem, iespējams uzzināt vairāk par konkrētā cilvēka dzīves gājumu — līdzšinējās darbavietas, sasniegumi, apbalvojumi.

Vērojama arī virtuālo kapusvētku tradīcijas veidošanās. Piemēram, 2014. gada februārī Jānis Godiņš sociālajā tīklā *Facebook* izveidojis lapu “Alūksnes kapu svētki 2014”.

²⁷ Vairāk sk. internetā (28.04.2014): <http://nekropole.info/lv/events/Zolitude-Maxima-veikalam-iebrucis-jumts;-ir-cietusie>

Tā profilfotogrāfija — skats no populārās filmas “Limuzīns Jāņu nakts krāsā” fināla, kur galvenā varone Mirta ar seģeni plecos un spieķīti aiziet rudens miglā (jeb mūžībā). 2014. gada pavasarī šajā lapā aktivitāšu nav daudz. Domājams, ka, tuvojoties kapusvētku laikam, arī rosība *Facebook* pieaugs.

Portāla *draugiem.lv* sadaļa “*Pasākumi*” vairāk kalpo par informatīvu vietni, kurā publicēt izziņas/sludinājumus par drīzumā gaidāmiem pasākumiem. Tā, piemēram, portāla sadaļa “*Pasākumi*” izveidoti un ievietoti trīs ieraksti, kuros *draugiem.lv* lietotāji tiek informēti par Inčukalna novada pašvaldības organizēto kapusvētku norisi Vangažu, Inčukalna Jaunajos un Vecajos kapos, norādot kapusvētku norises datumu, laiku, mācītāja konfesionālo piederību, īpaši noorganizētā autobusa kursēšanas laikus un arī maršrutus.²⁸ Ziņām pievienotas vienādas fotogrāfijas, kurās redzams simbolisks attēls ar vairākām aizdegtām svecītēm. Vēl kāds cits ieraksts vēsta, ka 2014. gada 12. aprīlī Smiltenes pagasta Blomē norisinājusies A. Birbeles lugas “Kapusvētku PR” izrāde Māršņēnu amatiereteātra izpildījumā. Informatīvajai ziņai pievienotajās fotogrāfijās redzama izrādes scenogrāfija, kā arī nogrimēti amatiereteātra aktieri.

Populārā informācijas apmaiņas vietnē *Twitter* kapusvētku pieminēšana norisinās viļņveidīgi, reaģējot uz sabiedrībā un valstī notiekošajām aktivitātēm. Galvenokārt kapusvētku vārds tiek locīts, apspriežot un komentējot Daugavmalā notikušo protesta akciju “oligarhu kapusvētki”, kā arī slavējot vai kritizējot Jaunajā Rīgas teātrī iestudēto “Kapusvētku” un Nacionālajā teātrī uzvestās lugas “Kapusvētku PR” sižetu, scenogrāfiju vai aktierspēli. Retumis vietnes lietotāji dalās savos iespaidos par kapusvētku norisi tuvējā kapsētā vai arī izmanto vietni, lai apvaicātos, kur iespējams uzzināt par kapusvētki norises dienu un laiku kapsētā, kurā apglabāti piederīgie. Vairāki *Twitter* lietotāji ievietojuši arī fotogrāfijas no kapusvētku norises vietām un video (galvenokārt no protesta akcijas “oligarhu kapusvētki”). Interneta vietnē *Twitter* šobrīd (2014. gada aprīlī) nav izveidots neviens konts, kas būtu veltīts tieši kapusvētkiem.

Virtuālo kapsētu popularitāte skaidrojama ne vien ar mūsdienu sabiedrības informācijas ieguves paradumiem, proti, aizvien pieaugošu virtuālās vides patērēšanu un uzturēšanos tajā, bet arī ar vēlmi saglabāt tuvinieku un līdzcilvēku likteņus ne vien savās atmiņās, fotogrāfijās vai video filmās, bet arī atstāt tos mantojumā citām paaudzēm. Virtuālās kapsētas ir vietas, kur cilvēki, fiziski neapmeklējot kapsētas, kopīgi godina

²⁸ Vairāk sk. internetā (28.04.2014): <http://www.draugiem.lv/events/18431321/kapusvetki-vangazu-kapos/>

mirušo piemiņu un sēro. Tur arī iespējams uzkrāt un glabāt atmiņas par aizgājējiem (līdzīgi tradicionālajiem albumiem, atmiņu kladēm, piemiņas lietu kolekcijām), tādējādi nepazaudējot saikni ar mirušajiem un turpinot viņu “dzīvi” šaisaulē, kā arī nodrošinot pārmantojamību. Tāpat virtuālās vietnes kalpo arī par komunikācijas kanālu starp radniekiem, skolasbiedriem, kolēģiem un draugiem, kas virtuālā veidā satikušies, lai pieminētu mirušo un vienlaikus arī sekmētu sociālā tīklojuma veidošanos un uzturēšanu. Tādējādi arī lokālās kopienas un to atmiņa iegūst virtuālo veidolu.

Dzīvnieku kapsētas un kapusvētki

Septembra otrā svētdiena ir pasludināta par starptautisko mirušo dzīvnieku piemiņas dienu

*Starptautiskā Dzīvnieku kapsētu asociācija*²⁹

Mūsdienās daudzu cilvēku ikdiena nav iedomājama bez mājdzīvnieku klātbūtnes, kas ir neatņemama ģimenes sastāvdaļa, uzticami un mīļi draugi. Ik dienu kopsolī ar dzīvniekiem tiek pavadīti daudzi gadi, līdz ar to veidojas savstarpējā uzticība, pieķeršanās un arī atbildība, tādēļ vēl jo skumjāks kļūst brīdis, kad dzīvnieki tiek aizsaukti mūžībā. Ikkatrā ģimenē ir savas dzīvnieku apbedīšanas tradīcijas, tomēr īpašas raizes šis notikums rada cilvēkiem, kas dzīvo pilsētās un kuriem nav privātās zemes, lai mājdzīvniekus apglabātu. 1899. gadā Parīzē tika izveidota pirmā dzīvnieku kapsēta Eiropā, savukārt Amerikas Savienotajās Valstīs mūsdienās ir pieejamas jau vairāk nekā 600 dzīvnieku kapsētas.³⁰

Kopš 2005. gada arī Latvijā ir izveidota dzīvnieku kapsēta “Citi medību lauki”, kas ierīkota Babītes pagastā.³¹ Tās veidotājs un īpašnieks Uģis Rūķītis kapsētu veltījis savam visuzticīgākajam draugam ģuafaundlendietim Karbo, kurš kopā ar saimnieku bijis

²⁹ Sk. internetā (30.03.2014): www.iaopc.com/petr-owners/pet-memorial-day

³⁰ Detalizētāka informācija pieejama, sk. internetā (30.03.2014): www.petcemetery.lv/pub/index.php?id=4

³¹ Vēl aizvien Latvijā dzīvnieku kapsētu ir ļoti maz, viena no senākajām atrodas Cēsīs. 2014. gadā Liepājas un Jēkabpils pašvaldību deputāti sākuši diskusijas par dzīvnieku kapsētu izveidi arī savos novados, lai izbeigtu nelegālu dzīvnieku apbedījuma vietu veidošanos.

Kapavieta dzīvnieku kapsētā “Citi medību lauki”. 2013. gada oktobris. *Lauras Uzules foto*

dzīves smagākajos brīžos. Dzīvnieku kapsētas izveidē piedalījušies daudzi cilvēki — ainavu arhitekti, tēlnieki, uzņēmēji. Šobrīd kapsētas mājaslapā iespējams aplūkot fotogrāfijas, kurās iemūžināti kapsētas ierīkošanas darbi, pieminekļu veidošana, iepazīties ar piedāvātajiem pakalpojumiem un cenām — apbedīšanas iespējām kopējā apbedījuma vietā vai individuāli, transporta (kafafalka) un morga pakalpojumiem, ar apbedījuma vietas sagatavošanas un apbedīšanas ceremonijas sarīkošanas piedāvājumu (tiek piedāvāta arī mūziķu klātesamība apbedīšanas ceremonijas laikā). Tāpat iespējams izvēlēties arī tīkamāko šķirstu, kādā dzīvnieku apglabāt, pasūtīt kapa pieminekli, noslēgt līgumu par regulāru kapa kopīgas apkopšanu, puķu maiņu un arī mājdzīvnieka profila izveidi virtuālajā kapsētā. Dzīvnieku kapsēta “Citi medību lauki” apmeklētājiem

Kapavietas dzīvnieku kapsētā “Citi medību lauki”. 2013. gada oktobris. *Lauras Uzules foto*

ir atvērta katru dienu no plkst. 9.00 līdz pat 21.00. Mājaslapā norādīts arī diennakts palīdzības tālrunis klientiem.³²

Presē rodama informācija, ka arī dzīvnieku kapsētā “Citi medību lauki” norisinās kapusvētki. Līdzīgi kā pirms kapusvētkiem, kas veltīti mirušo cilvēku piemiņai, arī šeit dzīvnieku saimnieki jau laikus parūpējas par savu mīluļu kapu kopiņu apkopšanu, savukārt kapsētas īpašnieks Uģis Rūķītis — par muzikantu, kurš, “*pastaiģājoties starp kapu kopiņām, uz saksofona spēlēja skumjas, melanholiskas melodijas*”.³³ Kapusvētku apmeklētāji atzinīgi izsakās par kapsētas sakoptību, norādot, ka šeit “*valda pat lielāka*

³² Sk. internetā (30.03.2014): www.petcemeterly.lv

³³ Maļuha, S. (2007, 11. sept.). Četrkājainos mīluļus pieminot. *Rīgas Apriņķa Avīze*. 8. lpp.

Kapavietas dzīvnieku kapsētā “Citi medību lauki”. 2013. gada oktobris. *Lauras Uzules foto*

kārtība nekā cilvēku kapsētās”.³⁴ Kapu centrālajā daļā izveidots pieminēklis, kas veltīts visiem tiem dzīvniekiem, kuri miruši vēl pirms kapsētas izveides, tādēļ šeit ierodas daudzi cilvēki, lai, pieminot savus mirušos dzīvniekus, noliktu aizdegtas svečītes un ziedus. Kapsētā novietots arī pieminēklis, kas veltīts visiem samītajiem kukaiņiem un kūlas dedzināšanas laikā bojā gājušajām dzīvajām radībām. Postmodernajā kapu kultūrā publiska cieņa tiek atvēlēta ne vien cilvēkiem, bet arī dzīvniekiem. Domājams, ka šās salīdzinoši jaunās kapu kultūras hibrīdprakses formas papildināsies un tā ienāks lielākas sabiedrības daļas vērtību sistēmā.

Kopš 2005. gada dzīvnieku kapsētai “Citi medību lauki” ir izveidoti arī virtuālie kapi.³⁵ Lai virtuālajai kapsētai pievienotu arī savus mājdzīvniekus, kas apglabāti dzīvnieku

³⁴ Maļuha, S. (2007, 11. sept.). Četrkājainos mīļus pieminot. *Rīgas Apriņķa Avīze*. 8. lpp.

³⁵ Sk. vairāk internetā (30.03.2014): www.petcemetry.lv

Dzīvnieku kapsētas "Citi medību lauki" mājaslapas ekrānuzņēmums. 2014. gads

kapsētā, cilvēkiem jāiesūta mājdzīvnieka vārds, foto, dzimšanas un miršanas dati, kā arī atvadu vārdi vai novēlējums. Par dzīvnieku un saimnieku savstarpējo attiecību tuvību liecina cilvēku iesūtītie emocionālie novēlējumi un pateicības vārdi. Piemēram, zem amerikāņu stafordšīras terjera Greiša fotogrāfijas lasāms: *"Paldies, ka tu biji visus šos 15 gadus mums blakus, vairāk kā cilvēks un kā draugs. Mēs tevi nekad neaizmirsīsim!"* Bet pelēksirmajai kaķenītei Ketijai saimniece lūdz piedošanu: *"Piedod, mīļā sirsniņ, ka nepārnesu Tevi mājās, ka zaudējām cīņā ar slimību. [...] Lai cik liktenis nežēlīgi mūs izšķīra, Kicīt, mīļā meitiņa, Tu vienmēr dzīvosi mūsu sirdīs un atmiņās un pienāks tā diena, kad atkal varēsim būt kopā."* Savukārt jūrascūciņai Keksim tiek veltīti šādi vārdi: *"Labākajam draugam, kurš bija kopā ar savu saimnieci vissmagākajā viņas dzīves posmā un palīdzēja to pārvarēt, lai atvērtu sirdi jaunai mīlestībai."*³⁶

Arī šā pētījuma ietvaros kapusvētku laikā veiktās anketēšanas rezultāti liecina, ka gandrīz puse (46%) aptaujāto cilvēku atbalsta dzīvnieku kapsētu izveidi, norādot, ka dzīvnieki viņu mājās ir ģimenes locekļi, līdz ar to noteikti būtu pelnījuši cienījamu un

³⁶ Vairāk par kapsētā "Citi medību lauki" apglabāto dzīvnieku virtuālajiem kapiem lasīt, sk. internetā (30.03.2014): www.petcemetery.lv/pub/index.php?id=6

sakoptu atdusas vietu. “*Cilvēkiem vajag iespēju cienīgi atvadīties no saviem mājdzīvniekiem,*” rakstīts kādā no anketām. Turklāt “*daži dzīvnieki mēdz būt labāki nekā cilvēki,*” tādēļ mūsdienās bieži tieši “*dzīvnieki ir cilvēka labākie draugi*”. Kāda sieviete no Cēsu puses min, ka viņas mirušais vācu aitu suns Nesija ir apglabāts dzīvnieku kapsētā Cēsu pusē, arī daudzi citi cilvēki priecājas, ka viņu mīļiem ir noteikta atdusas vieta, par kuru rūpēties un kur aiziet pieminēt viņus. Cilvēki norādījuši, ka dzīvnieku kapsētu izveide būtu īpaši atbalstāma pilsētās, jo “*tiem, kam nav dārza vai kuri dzīvo lielpilsētās, ir grūti atrast piemērotu vietu, kur apglabāt dzīvnieku, kurš ir bijis ģimenei ļoti svarīgs un mīļš*”.

Tikai 18% respondentu dzīvnieku kapsētu izveidi neatbalsta, pamatojot savu viedokli ar to, ka, viņuprāt, dzīvniekus iespējams apglabāt piemājas mežā, dārzā vai arī atstāt veterinārajā klīnikā. Vairāki cilvēki norāda, ka viņiem šis jautājums nešķiet būtisks, jo “*tās ir blēņas*” vai arī viņus “*tas neinteresē*”. Tāpat vairāki aptaujātie dzīvnieku kapsētu izveidi neatbalsta, jo “*nevēlētos, lai šis pasākums pilsētās kļūtu par ienesīgu komercpasākumu*” vai biznesa projektu, turklāt satraucas par to, ka tas vienkārši ir “*izveidots kā kults*”. Citi raksta, ka “*neredz nepieciešamību dzīvniekus pielīdzināt cilvēkiem*”, un norāda, ka “*dzīvniekiem nav dvēseles*”, tādēļ arī ir pārliecināti, ka “*mirušo pieminēšana un godināšana ir tikai homo sapiens privilēģija*”, turklāt nevajagot “*pārņemt citu tautu tradīcijas*”. Savukārt 36% aptaujāto cilvēku atzīst, ka par šo jautājumu nav domājuši, jo viņu mājās dzīvnieku neesot vai arī viņu mājdzīvnieki vēl esot dzīvi. Tāpat tiek skaidrots, ka savus mīļulus cilvēki apbedī netālu no savas mājvietas. “*Dzīvoju privātmājā, savu sunīti un kaķīti, tāpat kā iepriekšējos mājdzīvniekus, apbedīju dārzā zem kokiem krūmiem un uz tās vietīņas audzinu puķes,*” rakstīts kādā anketā.

Lai gan netrūkst arī negatīvu pieredzes stāstu par pamestiem un no vardarbības cietušiem dzīvniekiem, tomēr lielākoties cilvēki izjūt atbildību par saviem mājdzīvniekiem ne vien tad, kad viņi ir dzīvi, bet arī pēc to nāves. Teju visas dzīvnieku kapsētā izveidotās kapu kopiņas tiek regulāri apmeklētas un arī apkoptas. Kapusvētki ir dzīvnieku kapsētas kulminācijas brīdis, kad atcerēties un pieminēt mirušos mājdzīvniekus, kas daudziem cilvēkiem nav “*tikai dzīvnieki*”, bet gan ģimenes locekļi, tādēļ vēl jo svarīgāki. Lai gan mūsdienās sabiedrībā vērojama līdzšinējās kapusvētku izpratnes transformācija, termina nozīmes paplašināšanās un jaunas kultūras hibrīdprakses nostiprināšanās, tomēr joprojām nezūd cilvēku cieņa pret senās tradīcijas būtību — sakopt kapus, atcerēties un pieminēt sev tuvos un mīļos.

Kandavas orķestris spēlē vietējā kapsētā. 20. gs. 30. gadi. *Annas Lodiņas albums*

Uz zaļumballi Saldū. 20. gs. 30. gadi. *Lauras Uzules albums*

Kapusvētki Trikātā. 20. gs. 20. gadi. *Latvijas Fotogrāfijas muzejs, LFM7425, 367*

Kapusvētki Strenčos. 1925. gads. *O. Spundes foto. Nedēļa, 1925, 39, 12.*

Kristīgās Centrālbiedrības koris (vadītājs – M. Saulītis)
pēc Ķekavas kapusvētkiem, 1925. gads. *Nedēļa*, 1925, 34, 12.

Kapusvētkos Preiļu apriņķa Galēnu pagasta Ugaiņu-Puduļu sādžā.
Ap 1925. gadu. *LU LVI EMK*, E35, 514

Kapusvētku dienā Vietalvas kapsētā. *Visvalža Jankava foto. Mūsu Mājas Viesis, 1939, 29, 5.*

Kapusvētku dienā Trikātā. 20. gs. 30. gadi. *Latvijas Fotogrāfijas muzejs, LFM7425, 276*

KAPU SVĒTKI TRIKĀTĀ.
509.

Kapusvētkos Jaunraunā, 1937. gads. *Raimonda Brieža albums*

Kapusvētkos Abrenes apriņķa Tilžas pagasta Kāpessila kapsētā,
20. gs. 30. gadi. *Venijas Augstkalnes albums*

Dukšinsku ģimene kapusvētkos Naujenes pagasta Stropu kapos. 1940. gads. *Bronislavas Sprūģes albums*

Kapusvētkos Mērdzenes pagasta Stigļovas Vecpirogovas kapsētā. 20. gs. 40. gadi. *Maritas Kroičas albums*

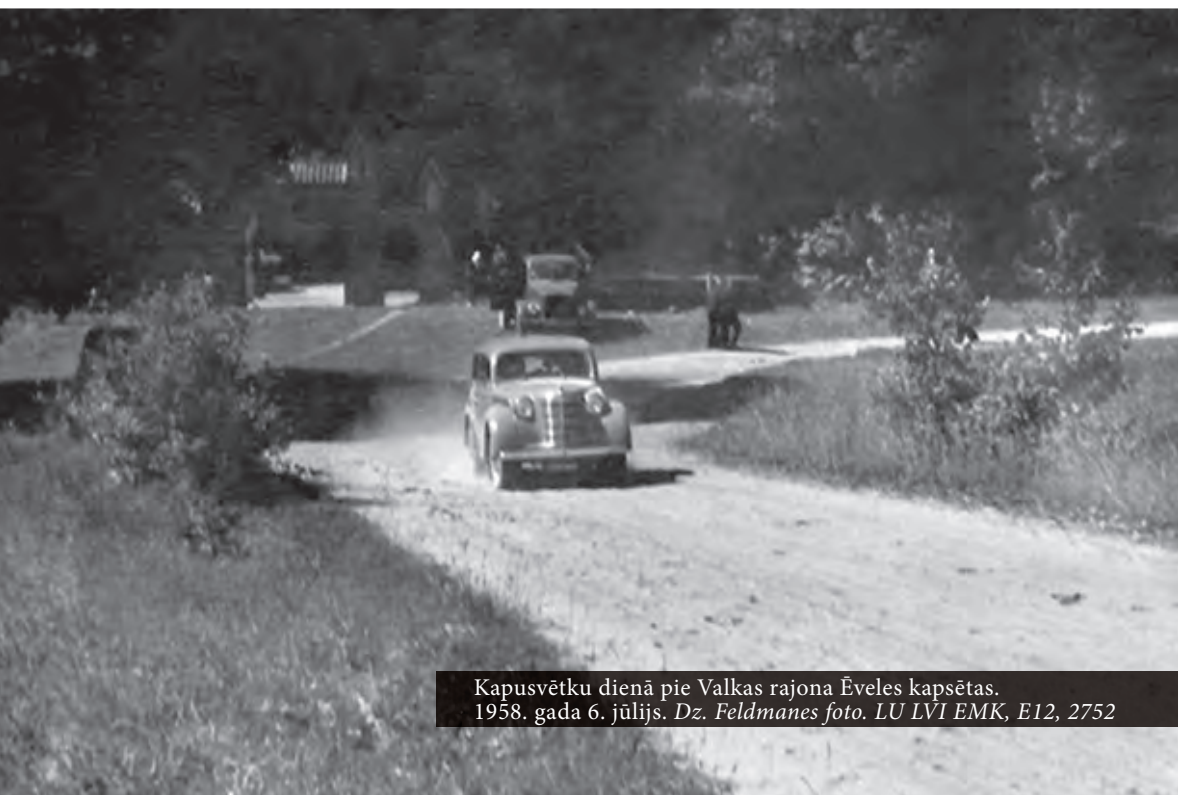
Mielasts pēc kapusvētkiem Balvu rajona Viļakas pagasta
Kvintes kapsētā, aiz žoga. 20. gs. 50. gadu sākums. LU LVI EMK, E27, 8339

Kapusvētku dienā pie Valkas rajona Ēveles kapsētas vārtiem.
1958. gada 6. jūlijs. Dz. Feldmanes foto. LU LVI EMK, E13, 2733

Mirušo piemiņas svētki Krāslavas rajona Vāveru ciema Jaunokras kapos. 1968. gads. LU LVI EMK, E35, 2847

Kapusvētku dienā pie Valkas rajona Ēveles kapsētas. 1958. gada 6. jūlijs. Dz. Feldmanes foto. LU LVI EMK, E12, 2752

Galarovsku ģimene kopā ar radiem pēc kapusvētkiem
Kurmenes pagasta Sietiņu kapos, 1954. gads. *Selgas Stepēnas* albums

Galarovsku ģimene kopā ar radiem pēc kapusvētkiem
Kurmenes pagasta Sietiņu kapos, 1956. gads. *Selgas Stepēnas* albums

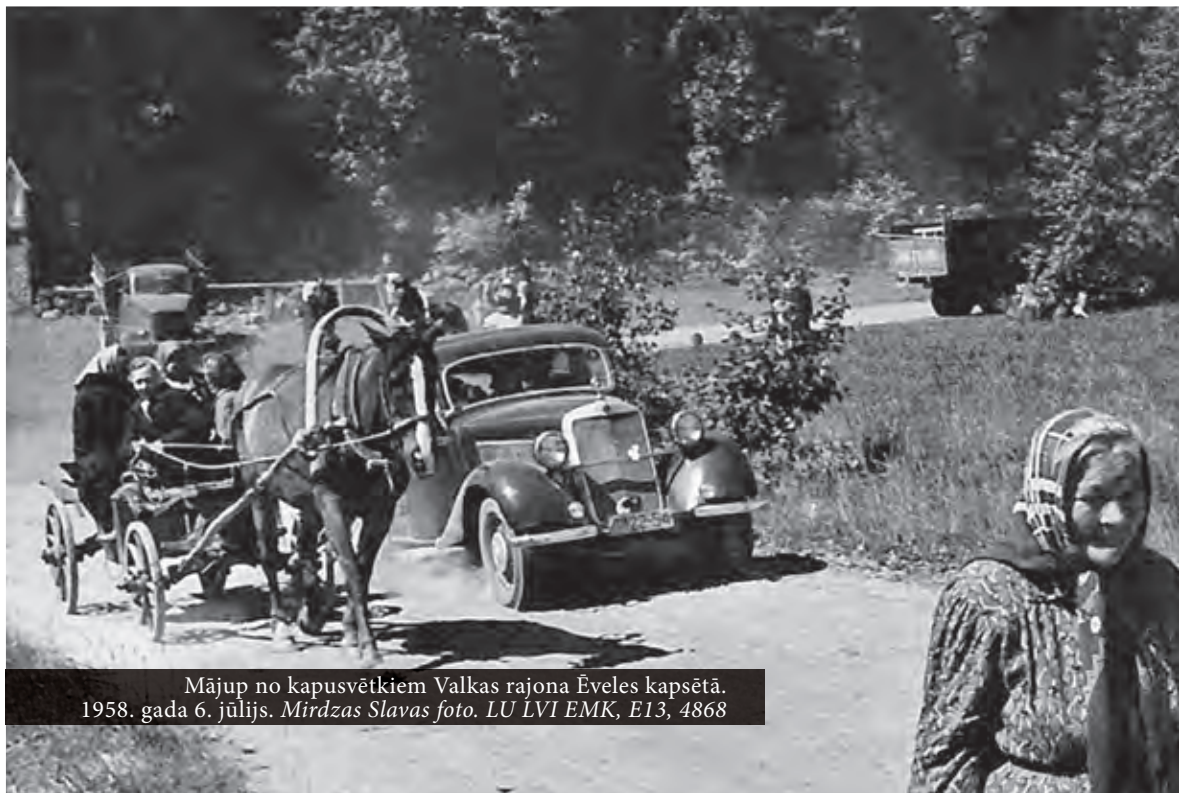
Kapusvētku dienā pie Valkas rajona Ēveles kapsētas vārtiem. 1958. gada 6. jūlijs.
Mirdzas Slavas foto. LU LVI EMK, E13, 4874

Mājup no kapusvētkiem Valkas rajona Ēveles kapsētā.
1958. gada 6. jūlijs. *Mirdzas Slavas foto. LU LVI EMK, E13, 4865*

Kapusvētku dienā pie Valkas rajona Ēveles kapsētas.
1958. gada 6. jūlijs. *Mirdzas Slavas foto. LU LVI EMK, E13, 4866*

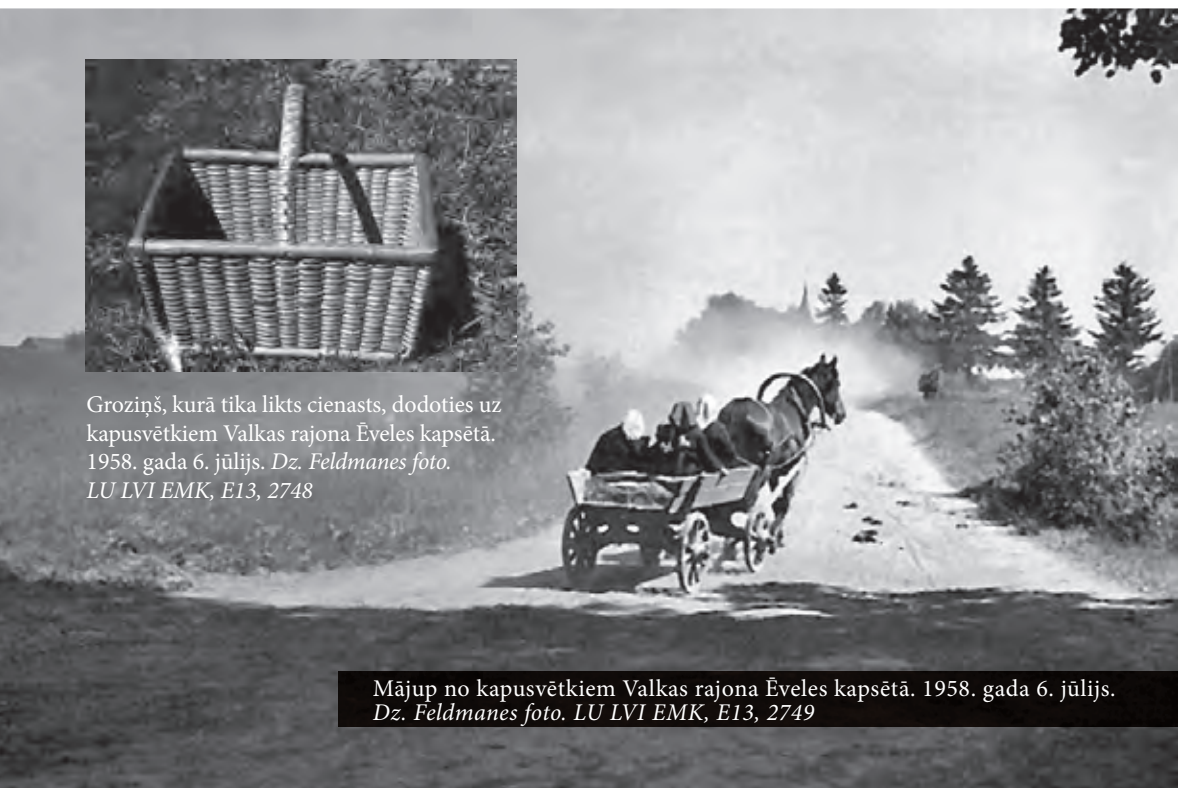
Mājup no kapusvētkiem Valkas rajona Ēveles kapsētā.
1958. gada 6. jūlijs. *Mirdzas Slavas foto. LU LVI EMK, E13, 4868*

Kapusvētku dienā pie Valkas rajona Ēveles kapsētas žoga. 1958. gada 6. jūlijs.
Mirdzas Slavas foto. LU LVI EMK, E13, 4876

Groziņš, kurā tika likts cienasts, dodoties uz
kapusvētkiem Valkas rajona Ēveles kapsētā.
1958. gada 6. jūlijs. Dz. Feldmanes foto.
LU LVI EMK, E13, 2748

Mājup no kapusvētkiem Valkas rajona Ēveles kapsētā. 1958. gada 6. jūlijs.
Dz. Feldmanes foto. LU LVI EMK, E13, 2749

Janovsku dzimta kapusvētkos Kurmenes pagasta Sietiņu kapos – kopā no izsūtījuma Sibīrijā atgriezušies un Latvijā palikušie radi, 1959. gads. *Selgas Stepenas albums*

Janovsku dzimta kapusvētkos Kurmenes pagasta Sietiņu kapos – kopā no izsūtījuma Sibīrijā atgriezušies un Latvijā palikušie radi, 1959. gads. *Selgas Stepenas albums*

Kapusvētki Rēzeknes Ūšiņu kapos. 1960. gads. *LU LVI EMK, E35, 815*

Uz kapusvētkiem Baltinavā. 20. gs. 60. gadi. *Klintas Ločmeles albums*

Briežuciema puses ļaužu tikšanās pēc kapusvētkiem Baltināvā.
1961. gada 28. maijs. Dzintras Loginas albums

Briežuciema puses ļaužu tikšanās pēc kapusvētkiem Baltināvā.
1961. gada 28. maijs. Dzintras Loginas albums

1961. gada 28. maijs

Pēc luterāņu kapusvētkiem Rēzeknes rajona Dricānos, 20. gs. 60. gadi.
Skaidrītes Lasmanes albums

Galarovsku ģimene kopā ar radiem pēc kapusvētkiem Kurmenes pagasta
Sietiņu kapos, 1962. gads. *Selgas Stepenas albums*

Jauju ciema ļaužu tikšanās pēc kapusvētkiem Tilžā. 20. gs. 60. gadi. *Vitas Zelčes albums*

Mīrušo piemiņas diena Balvu rajona Bērzpils kapsētā. Runā Bērzpils vidusskolas skolotājs Jānis Graudumnieks. 1963. gada 17. jūlijs. *R. Fišera foto. LU LVI EMK, E27, 9464*

Balvu rajona Bērzpils kultūras nama ansamblis mirušo piemiņas dienā
Bērzpils kapsētā. 1963. gada 17. jūlijs. R. Fišera foto. LU LVI EMK, E27, 9467

Mirušo piemiņas dienā Balvu rajona Bērzpils kapsētā.
1963. gada 17. jūlijs. R. Fišera foto. LU LVI EMK, E27, 9468

Kapusvētku dienā pie Ludzas kapsētas. 1964. gada 19. jūlijs.
Mirdzas Slavas foto. LU LVI EMK, E28, 4010

Miņu piemiņas diena Dobeles kapsētā. 20. gs. 60. gadi. *Skaidrītes Lasmanes albums*

Kapusvētku dienā pie Ludzas kapsētas. 1964. gada 19. jūlijs.
Mirdzas Slavas foto. LU LVI EMK, E28, 4008

Mirušo piemiņas diena Dobeles kapsētā. 20. gs. 60. gadi. *Skaidrītes Lasmanes albums*

Kapusvētkiem sapostie kapi Alojas kapsētā.
2012. gadā 15. jūlijs. *Lienes Ancītes foto*

Mīrušo piemiņas diena Alūksnes Lielajos kapos.
20. gs. 70. gadi. *Alūksnes novadpētniecības muzejs*

Mīrušo piemiņas diena Alūksnes Lielajos kapos.
20. gs. 70. gadi. Alūksnes novadpētniecības muzejs

Mīrušo piemiņas diena Alūksnes Lielajos kapos. 20. gs. 70. gadi.
Alūksnes novadpētniecības muzejs

Kapusvētku dienā Ķekavas novada Katlakalna kapos.
2012. gada 19. augusts. *Ilzes Buzjukas foto*

Kapusvētki Alūksnes Lielajos kapos. Sprediķi saka Alūksnes Ev. luteriskās
baznīcas prāvests Magnuss Bengtsons. 2013. gada 4. augusts. *Edgara Bibera foto*

Luterāņu kapusvētki Klaipēdas Elnisku kapsētā
(Lietuva). 2012. gada 8. jūlijs. *Silvas Počelutes* foto

Katoļu kapusvētki Vecumnieku novada
Kurmenes pagasta Sietiņu kapos. 2013. gads. *Māra Zemīša* foto

Kapusvētki Rēzeknes novada Mīzānu kapsētā. 2007. gads. *Tereses Korsakas albums*

Katoļu kapusvētki Rēzeknes Ratinīku pilskalna kapsētā. 2012. gads. *Jāņa Ratinika foto*

Kapu pieminekļa iesvētīšana kapusvētkos Varakļāņu novada Varakļāņu kapsētā. 2013. gads. *Evijas Ziemeles albums*

Katoļu kapusvētku altāris Baltinavas novada Merkuzienes kapsētā. 2012. gads. *Klintas Ločmeles foto*

Kapusvētkos Alojās kapsētā. 2012. gadā 15. jūlijs. *Lienes Ancītes foto*

Kapusvētkos Kandavas novada Cikundes kapsētā.
2013. gada 17. augusts. *Gītas Siliņas foto*

Kapusvētkos Rēzeknes novada Mīzānu kapsētā.
1997. gads. *Tereses Korsakas albums*

Kapusvētkos Kandavas novada Cikundes kapsētā.
2013. gada 17. augusts. *Gītas Siliņas foto*

Kapusvētkos Varakļāņu novada
Varakļāņu kapsētā. 2013. gads. *Evijas Ziemeles albums*

Dukšinsku dzimta kapusvētkos Naujenes pagasta
Stropu kapsētā. 2001. gads. *Bronislavas Sprūģes albums*

Korsaku dzimta kapusvētkos Rēzeknes novada
Kantīnieku kapos. 2007. gads. *Tereses Korsakas albums*

Bērziņu dzimtas Latvijas un ārzemju radi Alūksnes Lielo kapu
kapusvētkos. 2001. gada 5. augusts. *Baibas Koemecas albums*

Kapusvētkos Alūksnes Lielajos kapos, 2013. gada 4. augusts. *Edgara Bībera foto*

Bērziņu dzimtas sievietes kapusvētkos Alūksnes Lielajos kapos.
2005. gada 7. augusts. *Baibas Koemecas albums*

Kapusvētku dienā Baltinavas novada Čudarienes kapos.
2011. gada jūlijs. *Klintas Ločmeles foto*

Kapusvētku dienā pie Baltinavas novada Dansku kapsētas žoga
satiekas divi transporta laikmeti. 2012. gads. *Klintas Ločmeles foto*

Kapusvētkos Rēzeknes novada Mīzānu kapsētā. 1997. gads. *Tereses Korsakas albums*

Rēzeknes Ratinīku pilskalna kapsētas kapusvētkos. 2012. gads. *Jāņa Ratinīka albums*

Luterāņu kapusvētki Klaipēdas Aglonēnas kapsētā (Lietuva).
2012. gada 17. jūnijs. *Silvas Počelutes foto*

Kapusvētku dienā pie Katlakalna kapsētas. 2012. gada 19. augusts. *Ilzes Buzjukas foto*

Dukšinsku dzimta kapusvētkos Naujenes pagasta Stropu kapsētā. 2001. gads. *Bronislavas Sprūģes albums*

Katoļu kapusvētku altāris Baltinavas novada Dansku kapsētas stūrī. 2012. gads. *Klintas Ločmeles foto*

Bērziņu un Putānu dzimtas kapusvētkos Alūksnes Lielajos kapos.
1998. gads. *Baibas Koemecas albums*

Katoļu kapusvētki Vecumnieku novada Kurmenes pagasta
Sietiņu kapos. 2013. gads. *Māra Zemīša foto*

Ķuzānu dzimtas pēckapusvētku mielasts pie Staburaga pagasta Brantānu kapsētas. 1999. gads. *Evijas Ziemeles* albums

Bērziņu un Putānu dzimtas pēckapusvētku mielasts Alūksnes Lielajos kapos. 2005. gads. *Baibas Koemecas* albums

Katoļu kapusvētki Rēzeknes Ratinīku pilskalna kapsētā.
2012. gads. *Jāņa Ratinīka* albums

Cakulu dzimta kapusvētkos Varakļānu novada
Varakļānu kapsētā. 2013. gads. *Evijas Ziemeles albums*

Katoļu kapusvētkos Varakļānu novada Varakļānu kapsētā.
2013. gads. *Evijas Ziemeles albums*

Luterāņu kapusvētki Baltinavas novada
Čudarienes kapsētā, 2011. gads. *Klintas Ločmeles foto*

Ķuzāņu dzimta kapusvētkos Staburaga pagasta Brantānu kapos.
2002. gads. *Evijas Ziemeles albums*

Kapusvētku dienā pie Alūksnes Lielajiem kapiem.
2013. gada 4. augusts. *Edgara Bībera foto*

Katoļu kapusvētkos Krāslavas novada Vecelišķu kapsētā.
2011. gads. *Ingrīdas Pucēs albums*

Ķuzānu ģimene atpūtas mirklī pēc talkas Staburaga novada Brantānu kapsētā. 1999. gads. *Ēvijas Ziemeles albums*

Gatavojoties kapusvētkiem Kandavas novada
Cikundes kapsētā, 2013. gada 17. augusts. *Gitas Siliņas foto*

Luterāņu kapusvētki Katlakalna kapos.
2012. gada 19. augusts. *Ilzes Buzjukas foto*

Jānis Dukšinskis un Broņislava Sprūģe pie vecāku kapiem kapusvētkos
Naujenes pagasta Stropu kapsētā. 2001. gads. *Broņislavas Sprūģes albums*

Veronika Čakule un Anna Ķuzāne ar draudzeni Varakļānu novada
Varakļānu kapos. 1997. gads. *Evijas Ziemeles albums*

Kapusvētku dienā Alūksnes Lielajos kapos.
2013. gada 4. augusts. *Edgara Bībera foto*

Īpašs aizlūgums luterāņu kapusvētkos pie Jūlija Kuzāna kapa
Staburaga novada Brantānu kapsētā. 1999. gads. *Ēvijas Ziemeles albums*

Cakulu ģimenes un draugu atmiņu vakars Varakļānos pēc kapusvētkiem. 1998. gads. *Evijas Ziemeles albums*

Radu tikšanās pirms kapusvētkiem Veronikas un Pētera Cakulu mājās, Varakļānos. 1998. gads. *Evijas Ziemeles albums*

Pēckapusvētku mielasts pie Staburaga novada
Brantānu kapu vārtiem, 1995. gads. *Evijas Ziemeles albums*

Kapusvētki Jelgavas Meža kapos, 2012. gada 15. jūlijs. *Elīnas Šmites foto*

Kapusvētku dienā pie Katlakalna kapsētas. 2012. gada 19. augusts. Ilzes Buzjukas foto

Dodoties uz kapusvētkiem Katlakalna kapsētā. 2012. gada 19. augusts. Ilzes Buzjukas foto

NOBEIGUMĀ

Kapussvētki ir savdabīga latviešu kultūrprakse un tradīcija, kas tiek kopta visā latviešu apdzīvotajā zemē un vietās, kur kapsētās atdusas latvieši, neatkarīgi no viņu konfesionālās piederības vai nepiederības. Pat Latvijas tuvākajiem kaimiņiem — lietuviešiem, igauņiem un baltkrievi — kapussvētki nav nacionāla mēroga notikums. Lietuvā tos atzīmē tikai luterāņi. Igaunijā — dažviet, Latvijas pierobežā, bet igauņiem visā visumā kapussvētki vairāk saistās ar padomju perioda jaunajām sadzīves tradīcijām, kas tika ieviestas 20. gadsimta 50. gadu beigās un 60. gados.

Kaimiņzemēs, tāpat kā visā kristīgajā pasaulē, tiek atzīmēta Mirušo piemiņas diena rudenī. Arī igauņi un lietuvieši pret šo atceres dienu izturas ar lielu atbildību. Piemēram, Lietuvā, atzīmējot Mirušo piemiņas dienu (*Visu Šventuju diena*, dažkārt saukta arī par *kapu šventē*), 1. novembris ir oficiāla brīvdiena, kad nestrādā nedz veikali, nedz skolas, nedz uzņēmumi. Cilvēki sarūpē ziedus, brauc uz kapsētām, sakopj piederīgo kapu kopiņas, lūdzas. Ap pusdienas laiku baznīcās notiek dievkalpojumi, pēc kuriem mācītāji kopā ar sanākušajiem cilvēkiem dodas uz kapsētu, kur notiek aizlūgumi un dziedājumi, cilvēki pulcējas pie piederīgo kopiņām, aizdedzina svecītes, noliek ziedus, skaita lūgšanas.¹

Latvieši arī emigrācijā sev līdzī paņēma kapussvētku tradīciju. Piemēram, presē rodamas ziņas, ka jau 1899. gadā Pleskavas guberņas Lauru latviešu kolonijā svinēti kapussvētki,² 1900. gadā latvieši atzīmēja kapussvētku Vitebskas Ev. luteriskajā kapsētā,³

¹ Intervija ar Biruti Krivmani 2012. gada 16. novembrī Rīgā.

² [B. a.] (1899, 29. jūl.). No Lauriem. *Baltijas Vēstnesis*. 3. lpp.

³ [B. a.] (1900, 14. okt.). Latviešu kolonijas. *Baltijas Vēstnesis. Pielikums*. 5. lpp. Kapussvētkos Vitebskā kopā bija sanākuši 300 latvieši.

1903. gadā — Mogiļevas guberņas Grudinovskas latviešu kolonijas kapsētā,⁴ 1911. gadā — Novgorodas guberņas Tjeremces latviešu kolonijas kapsētā.⁵ Arī ārpus Latvijas kapusvētkos uzstājās mācītāji, dziedāja kori, kopā pulcējās daudz cilvēku un pēc svētkiem izskanēja vērtējums, ka aizvadīts ļoti labs notikums.

Kapusvētkus svinēja arī tie latviešu trimdinieki, kas nonāca Rietumos pēc Otrā pasaules kara. Senču kapsētas bija viens no trimdinieku dzimtenes zaudējuma emocionālākajiem simboliem. Pieminot Latviju, rakstnieks Jānis Jaunsudrabiņš atgādināja: ”*Atceries Latvijas ziedošās kapsētas, kur tu varēji sastapties ar aizgājušo tuvinieku dvēselēm kā rožu dārzā un dalīties ar tiem savās bēdās un priekos, ja tev tuvinieku nebija starp dzīvajiem.*”⁶ Kapusvētku pasākumi notika gan bēgļu nometņu laikā Vācijā, gan arī vēlāk — izklistot pa citām valstīm un kontinentiem. Protams, nepastāvot atsevišķām latviešu kapsētām, šī tradīcija transformējās. Daudzviet kapusvētki tika svinēti draudzes un/vai biedrību namos, ne kapsētās, tomēr, saglabājot aizgājēju atceri un dzīvo kopā sanākšanas prieku. Tāpat kā Latvijā, arī trimdā kapusvētku būtiskākie rituālelementi ir tuvinieku kapavietu apkopšana, mācītāja sprediķis, korāļu dziedājumi, aizlūgumi un pēcāk arī savstarpējā sadraudzība. Kapusvētki ir iespēja restaurēt latviskuma izjūtu, tajā audzināt bērnus un mazbērnus.⁷

Atbildi uz jautājumu: kāpēc latvieši jau turpat 200 gadu riko kapusvētkus, kāpēc tie ir dziļa identitātes un lietu/dzīves kārtības daļa? — rast nav viegli. Ir iespējami vairāki skaidrojumi.

Latviešu kapusvētki savulaik tapa kā īpata sakausējuma kultūras prakse, kopā saviļojoties dažādām un atšķirīgām pieredzēm — pagāniskajai un kristīgajai tradīcijai un rituāliem, lokālajai un nacionālajai identitātei, kā arī modernā laikmeta publiskās telpas veidošanas, sabiedriskās un kultūras aktivitātes izpausmju mijiedarbībā. Tik daudzveidīgais sakņojums sekmēja to, ka kapusvētki spēja dzīvot kopā ar laiku, sociālām un

⁴ Valdemars (1903, 3. sept.). No Grudinovskas. *Balss*. 6. lpp.

⁵ Zaļkalnu Jēkabs (1912, 28. febr.). No Tjeremces latviešu kolonijas. *Latviešu Avīzes*. 3. lpp.

⁶ Jaunsudrabiņš, J. (2008). *Piemini Latviju*. Rīga: Zvaigzne ABC. 33. lpp.

⁷ Piemēram, par vērienīgiem kapusvētku pasākumiem trimdā sk.: [B.a.]. (1977, 21. sept.). Kapu svētki ar 2000 dalībniekiem. *Laiks*. 2. lpp.; [B.a.]. (1985, 21. sept.). Gājputniem līdzīgi. *Laiks*. 7. lpp.; [B.a.]. (1986, 17. sept.). Mīlestības parāds. *Laiks*. 7. lpp.; [B.a.]. (1990, 19. sept.). [B. nosauk.]. *Laiks*. 7. lpp. Latviešu kapusvētki emigrācijā un trimdā ir atsevišķa pētījuma vērti. Šis fenomens ir daudzveidīgs savā formā un izsējies visā pasaulē. Ceram, ka būs pētnieks, kurš saliks kopā visus mozaikas gabaliņus un izveidos pētījumu. Vēlam veiksmi!

politiskām pārvērtībām, reaģēt uz tām. Saglabājot formu, mainīt jēgu. Un, gluži otrādi, padomju laikā, mainot formu, saglabāt jēgu.

Iespējams, ka kapusvētkos atspoguļojas latviešu esības būtība — uzturēt kārtību, mieru, cilvēkcieņu, latvisko kultūru un dzīvesveidu, kā arī ainavas estētiku Latvijas zemē, kas atrodas ģeopolitiski trauksmainā un nestabilā vietā. Latvija ir bijusi ierauta lielajos militārajos konfliktos, dalīta starp lielvarām, 20. gadsimtā piedzīvojusi arī sovetisko kolonizāciju.

Latvieši savā zemē vairākkārt ir jutuši tautas iznīcības ēnu. Demogrāfisko katastrofu 18. gadsimtā radīja Lielais mēris, ko izraisīja Ziemeļu karš. Tajā gāja bojā vairāk nekā puse visu latviešu (viņu kopskaits kļuva mazāks nekā pirms diviem gadsimtiem). Pirmā pasaules kara laikā mūžībā aizgāja trešdaļa latviešu kopskaita. 20. gadsimta 40. gados Latvija zaudēja 400—450 tūkstošu latviešu jeb gandrīz 30%. Nelaika nāvju un nedzimušo bilance ir liela. Pēc katra kara un iebrucēju postījumiem Latviju ir nācies sakārtot no jauna — novākt drupas, sakopt kaujas laukus un frontes līnijas, uzcelt jaunas ēkas un ierīkot tīrumus un pļavas, savest kārtībā ainavu.

Padomju okupācijas laikā latvieši bija tuvu robežai, lai kļūtu par mazākumu Latvijā. 1989. gada oficiālie dati vēstīja, ka latvieši veido vien 52,04% no iedzīvotāju kopsummas.⁸ Nācijas apdraudējums bija ļoti tuvu, un padomju okupācijas periodā tam pretī stāvēt varēja tikai nacionālā kultūra un vērtības, tradīciju kopšana un tautas garīgās veselības pazīme — zobošanās par sovetisko impēriju. Nacionālās telpas kopšana Dziesmu svētkos, kapusvētkos lauku kapsētās, Dzejas dienās, arī Teātra dienās un Mākslas dienās, vides sakopšanas talkās un lauku viensētās bija latviskās identitātes pretstrāva rusifikācijai un sovetiskajai dzīveskārtībai.

Padomju okupācijas, represiju un nacionālās politikas veidotā apdraudējuma sajūta nav pilnībā zudusi, par to atgādina ne vien šā laika Krievijas impēriskā politika, bet arī Latvijas prokrieviski noskaņoto sabiedrības grupu darbības, nīcinot latvisko Latvijā.⁹

⁸ Ir izteiktas šaubas par šo oficiālo datu ticamību. Saskaņā ar citiem aprēķiniem, 20. gs. 80. gadu beigās padomju okupācijas īstenotās koloniālās demogrāfiskās politikas rezultātā latvieši bija 47,4% no Latvijas iedzīvotājiem. Vēl citi dati vēsta, ka — 49%. Sk.: Zvidriņš, P., Vanovska, I. (1992). *Latvieši. Statistiski demogrāfiskais portretējums*. Rīga: Zinātne. 52. lpp.

⁹ Piemēram, referendums par valsts valodas statusa piešķiršanu krievu valodai 2012. gadā, Padomju Savienības uzvaras dienas Lielajā Tēvijas karā, kas aizsāk jaunu Latvijas okupācijas un represiju posmu, grandiozā svinēšana, Nacionālās bibliotēkas kā nacionālā kultūras mantojuma glabātavas

Dzīve līdzās nāvei vai tās tuvumā ilgu laiku ir bijusi latviešu ikdiena. Ne velti tautas rakstura iezīmes ir stoicisms, kas liek samierināties, pielāgoties un (iz)dzīvot, un fatālisms, kas arī liek samierināties un apzināties cilvēka niecību varu, iekarotāju un ļaunuma priekšā, paļaujoties uz likteni un taisnīguma uzvaru.¹⁰ Latviešu sakoptās kapsētas, cieņa pret aizgājējiem un, savā ziņā, būšana kopā ar viņiem, iespējams, ir atbilde uz šo uzspiesto samierināšanos un dzīves kārtību, kā arī izaicinājums liktenim. Kapsētas, pārtopot kultūrā, — tautas morālē un vides estētikā, kļūst par mūžīgām vērtībām.

Statistika vēsta, ka Latvijā ir mazāk latviešu nekā 1897. gadā un vēl mazāk nekā 1935. gadā.¹¹ Fiziskā un morālā atlabšana pēc padomju okupācijas, šķiet, ir grūtāka un sarežģītāka nekā pēc Lielā mēra.

Latviešiem vēsturiski pašidentifikācijā ar savu tautu svarīgāko vietu ieņem valoda, zeme un tradicionālā kultūra.¹² Kapusvētki, tāpat kā otra latviešu spēcīgā un tikpat senā tradīcija — dziesmu svētki —, ir rituāls, kas atjauno tautas esības jēgas sapratni, tās emocionālo un estētisko satvaru. Satikšanās prieks, būšana kopā, kopīgi padarīts darbs — nodziedātas dziesmas vai sakopti kapi un godāti senči — liek apzināties nāciju, tās dzīvesprieku un spēku, kas stiprina latviešu kopienas saites. Abām tradīcijām ir spēcīga arī izrādes, teatrālisma stīga, tāpat gaišs nebēdnīgums un neuzspēlēts sentiments. Kapusvētki un dziesmu svētki vieno latviešus, vairo spēku saglabāt un kopt nācijas kultūras vērtības un identitāti.

Latviešu kapusvētku tradīcijā (līdzīgi kā koru kustībā) vienlīdz stipra ir nacionālā un lokālā dimensija. Tie ar piederības konkrētajai dzimtai un vietai sajūtu veido saista ar novadu, ar tās starpniecību — piederību Latvijai. Lauku kopienu (pašvaldību, lokālo līderu) ziņā ir arī kapusvētku tradīcijas tuvākā nākotne.

un attīstītājas būves — kā ienaidnieka — pozicionēšana vēlēšanu kampaņās, nicīgā attieksme pret latviešu Dziesmu svētkiem krievu medijos u.c. Daļa krievvalodīgo politiķu un ekspertu arī joprojām iestājas, ka integrācijas politikā nav iekļaujamas nekādas latviešu kultūrvērtības.

¹⁰ Latviešu raksturojumu, piemēram, sk.: Apine, I. (2002). Latvieši. Psiholoģiskā portretējuma mēģinājums. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, 56, 4/5/6, 71.

¹¹ Saskaņā ar 1897. gada tautskaites datiem bija 1,32 miljoni latviešu, 1935. gadā — 1,47 miljoni un 2013. gadā — 1,24 miljoni.

¹² Apine, I. (2001). *Politoloģija. Ievads etnopsiholoģijā*. Rīga: Zvaigzne ABC. 49., 54. lpp.

Līdzīgi kā salikteni “kapu ↔ svētki” veido divi savstarpēji emocionāli pretējas nozīmes vārdi, proti, bēdas un prieks, tā arī kapusvētku apmeklētāju līdzdalības motivācija sakņojas vienlaikus gan priekā par atkalredzēšanos, gan arī skumjās par savulaik zaudētā neatgriezeniskumu. Kapusvētku apmeklējums ik gadu atjaunina cilvēkos piederību lokālajai videi un konkrētajai kopienai, veicinot ne vien ģimenes un lokālās kopienas, bet arī nacionāla mēroga vērtību un identitāšu veidošanos un saglabāšanos.

Kapusvētki kā ikviena tradīcija un rituāls ir kopjami un attīstāmi, “izgudrojami” aizvien no jauna. Tas panākams, piemēram, veidojot interesantāku un daudzveidīgāku kapusvētku programmu, iesaistot korus un mūziķus, aicinot spilgtus viesmāksliniekus. Kapusvētku organizēšanā un norisē labi izmantojamas arī mūsdienu mediju iespējas, piemēram, virtuālo kopienu rosīšanās sociālajos tīklos, video translācijas, sarunas *skype*. Šā laika kapusvētkos ar dievkalpojumu vien nepietiek, lai piesaistītu plašu dalībnieku loku. Kapusvētku diena ir piemērots laiks pagasta vai pilsētas svētkiem un novadnieku salidojumiem, kas kopā pulcētu to bijušos un esošos ļaudis. Kapusvētku dzīvīgums ir atkarīgs no cilvēku vēlmes nezaudēt saikni ar dzimtas izcelsmes vietu, “saviem kapiem”, “saviem laukiem” un tikšanās prieka nepieciešamības. Latviešu apziņā arī kapsēta, kārtība tajā un kapusvētki ir simbolisks tautas kultūras kods.

Kapusvētku — identitātes daļas — raksturojumam atbilstīga ir tautasdziesmu metafora “liepu laipa”. Tie “liek laipu” starp paaudzēm, latviešiem šaisaulē un viņšaulē, starp novadiem, starp pagātņi un nākotņi. Tāpat arī starp prieku un sērām, lūgšanām un dziesmām, un dejām. “Liepu laipa” ir garīgais ceļš, kurā tiek pārmantots krietnums, godaprāts, pašvērtības spēks.

Kapusvētki ir viena no neatņemamām latviešu identitātes šķautnēm, kas, līdztekus Dziesmu svētkiem, Lielvārdes jostai, dainām un rudzu rupjmaizei, Rainim un Aspazijai, Rīgas Brāļu kapiem un Brīvības piemineklim, Vācietim un Ziedonim, vienotībai Atmodā un daudzām citām vērtībām ir iegūluši tautas kultūrvēsturiskajā mantojumā un šodienā. Iespējams, ka latvieši allaž reizi gadā — gan reālā, gan virtuālā, gan arī vēl kādā šobrīd nezināmā nākotnes vidē — atvadīsies ar vārdiem: “Tiksimies kapusvētkos!”

LATVIAN CEMETERY FESTIVALS: RITUALS OF IDENTITY

Summary

In Latvia, cemeteries and the rituals associated with them are an important “memory location” (*lieu de mémoire*) in which the nation’s cultural memory is rooted and where communicative memories function. The careful renovation and tending of gravesites, particularly during the cemetery rituals that take place in the summer, is a part of Latvia’s cultural canon.

1. NATIONAL IDENTITY AND RITUALS. Over the past century, the national identity of Latvia and Latvians has undergone fundamental transformations in terms of content and purpose. The post-Soviet era, globalisation, and the flourishing of consumerism and pop culture have all, to a certain extent, created confusion in the value system on which Latvian identity is based. There are many long-lasting and durable values, including, for instance, the Latvian language, the culture of singing and song festivals, as well as the traditions and rituals that shape the potency and restorative capacity of Latvian identity. This book is devoted to one of these rituals: the cemetery commemorations that are known in Latvian as “*kapusvētki*,” or “cemetery festival.” The ritual requires a discussion of the cultural context of death and dying, and of the disposition of the dead. The research in the book draws on theoretical approaches to identity, rituals, ritual communication, and the nature of social memory.

Early publications about cemetery rituals described them in a diversity of ways. In the 19th century periodical press, we find such word combinations as “cemetery festival,” but also “cemetery worship service,” “grave celebrations” and even “celebration of the

dead.” The unique nature of the concept resides in an emotional dichotomy: the words “grave” and “graveyard,” on the one hand, relate to sadness and seriousness; while, on the other, the word “celebration” suggests joy. The linguist Konstantīns Karulis has argued that the Latvian word “*svētki*” comes from the Old Russian “*svyatok*” and that at its root is related to the word “*svēts*” or “holy.” The folklorist Janīna Kursīte has written that the word “*svēts*” is of Indo-European origin and that it is present in many languages and serves to link light (the shining of the heavens and of water) to the colour of white and to an implied sacredness. In the Latvian setting, this connection is seen in the names of rivers such as the Svēte and the Sventaja, as well as in the name used to describe the white stork — “*sventelis*” (or, more recently, “*svētelis*”). The pagan goddess Māra was sometimes known as “*svētā Māra*” or “holy Māra.”

“Celebrations in pre-Christian times could have meant a moment of internal enlightenment that takes place with the help of ritualised activities,” Kursīte writes. “If we assume that the word “*svētki*” is at least one of the components of the pre-Christian layer of meaning, then we see that it has nothing to do with ‘joy’ as such. The compound word “*kapusvētki*” thus suggests the experiencing of a moment of enlightenment and clarification at the cemetery.” The word “*kapusvētki*” easily took root in everyday Latvian vocabulary, and it has been useful ever since the beginning of this tradition in that it is simple, convenient in conversation, and reflective of the content of this summertime festival.

Relatively little has been written about the phenomenon of graveyard celebrations. The most thorough analytical and factual account was produced by the Rev. Alvis Āboliņš of the Viesīte Evangelical Lutheran Church, entitled *Cemetery festivals in Latvia*. The literary scholar Valentin’s Lukaševičs has gathered information about cemetery festivals in the Latvian region of Latgale; and the researcher of religions, Agita Misāne, has written about the origins of the ritual. In recent years, there have been many press publications about the traditions of cemetery festivals in various parts of Latvia. Fragmentary information can be found in memoirs, reports and in academic literature.

2. THE GENESIS AND TRADITIONS OF CEMETERY FESTIVALS. The tradition of Latvian cemetery festivals emerged in the first half of the 19th century as an element in the changes brought to Latvian territory by overall modernization. Social emancipation led to new social forms, and people’s lifestyles came to include new cultural elements.

The general calendar of festivals and holidays included religious celebrations, the birthdays and namedays of the Russian emperor and his family members, the celebratory date of the emancipation of serfs, and especially the “round” anniversaries (those ending in zero) of these events. Mass entertainments flourished in the late 19th and early 20th century in Latvian cities, and particularly in Rīga. There were also major festivals such as the celebration of Rīga’s 700th anniversary in 1901. Of great importance in the public arena were national Latvian traditions, among which the most vivid one was the Latvian Song Festival. There were various local celebrations, as well as charity events. Church festivals became more democratic, the effort being made to attract more people. The Evangelical Lutheran Church organised Bible festivals, mission festivals, church festivals and, also, cemetery festivals. The origins of the latter must be sought in the opening and consecration of new graveyards and to annual commemoration of such openings thereafter.

Many new cemeteries were opened in Latvia during the late 18th and early 19th century. On December 18, 1772, the Russian Empire issued a decree which banned the burial of dead people in and around churches. In 1773 in Vidzeme and in 1795 in Kurzeme, it was decreed that that church structures themselves in cities or in the countryside could not be used for burials. Fenced cemeteries had to be created outside of populated areas. The new graveyards were usually put in attractive locations where they became part of the landscape. Some were opened on hillocks. Cemeteries had fences, a bell tower and a chapel (or, in some cases, a church). It is believed that in Vidzeme the Hernhutian movement (the Moravian Brethren) was responsible for establishing the tradition of regular grave-tending. Earlier, memorial plaques and monuments were installed only for the nobility and for members of the clergy, but the countryside cemeteries established in the 19th century now contained gravestones for the deceased regardless of their social status. Even if the deceased person’s name was not engraved on a monument or a wooden cross, the name of the deceased was usually known not just by his or her relatives, but also by most people in the local community for generation after generation.

Various changes in the maintenance of cemeteries were implemented during the Soviet occupation. In 1950, the Soviet Latvian government decreed that urban and rural cemeteries would be taken over by local governments. Today, Article 15 of the Latvian code on local governments states that the establishment and maintenance of

cemeteries, as well as burial locations for dead animals, are autonomous functions for local governments. The issue of cemeteries is also discussed in other legal acts.

People in Latvia treat cemeteries with great respect. Graveyards are well-tended and decorated, and people who visit them exhibit polite, disciplined and worshipful attitudes. This is a tradition that has been passed down through generations and appears enshrined in many memoirs and other types of written accounts.

There is no precise information about when the first cemetery festival took place. The origins of the tradition are linked to a new type of worship service at the opening of cemeteries, the consecration of graveyards, and the commemoration of the anniversary of such openings by worship services at cemeteries. Gradually the tradition took on an annual nature and became known as the cemetery festival. There is fragmentary information from the past about these events, and Latvian press reports included information about the ceremonial opening of cemeteries and the related worship services ever since the 1820s. The *concept* of cemetery festivals as such appeared first in newspapers in 1854, but there is evidence to suggest that cemetery celebrations were held as early as the 1830s in Vidzeme. The ritual involved cleaning up graves, a worship service at church, a march from the church to the cemetery, and a worship ceremony there, all of which provided opportunities for local residents to interact socially. People usually spent the whole day at or near the cemetery where the festival was taking place. In some cases, attendance numbered in the thousands and cemetery festivals became one of the most popular festivals in the countryside.

People were also interested in cemetery festivals because they occurred outdoors during the summer. Also of importance were the aesthetics of new and orderly cemeteries, as was the emotional aspect of the event when compared to the ancient Latvian rituals meant to commemorate the dead. Broadly speaking, cemetery festivals brought together the old and the new era, with pagan and Christian traditions both in evidence. The origins of cemetery festivals in Latvia thus involved three seemingly contradictory elements — the Christianisation of life, secularisation, and the presence of paganism, as seen, for instance, in the tradition of feeding the spirits of the dead, which is still alive in many parts of contemporary Latvia.

By the last decade of the 19th century, cemetery festivals were accepted as a legitimate ritual for the Evangelical Lutheran Church. A hymnal from Vidzeme published in 1891, for example, includes sample prayers for the festivals.

3. TIMELINE. In this chapter, the authors present the timeline of the history of cemetery festivals from the first decade of the 20th century until the late 1950s. Throughout this half-century, the ritual was organised by the Christian church and the local rural community, bringing together from near and far the relatives of those who were buried in the commemorated graveyard, as well as other local residents. Although the ritual basically remained unchanged during the period, the timeline does show differences in the purpose of the festivals and for the gathering together of people for them. Cemetery festivals appear to have always been similar to radar systems in terms of perceiving the era's social, political, cultural and moral mood.

Cemetery festivals really began to flourish four or five years after the 1905 Revolution and the subsequent period of Tsarist repressions. This reflected the collective mood of the local population, as well as perceptions of the meaning of the 1905 events. Major cemetery festivals were held in Vidzeme and Kurzeme, and the summertime tradition took deeper and deeper root. Of essential importance in the popularisation of cemetery festival traditions in Kurzeme was the figure of the Lutheran Archbishop, Teodors Grīnbergs, while in Vidzeme the festival sermons of the pastor and writer Andrievs Niedra achieved almost legendary importance.

As one result of the events of 1905, the self-confidence and self-respect of Latvians became closely interwoven with the culture of cemetery festivals. The festivals became part of the “shadow” (or counter-) public sphere that stood in opposition to the official public sphere accepted by the Tsarist regime. This represented Latvian resistance against the order of life that was dictated by the Russian Empire and the local nobility. The festivals also offered an alternative location for the emergence of public opinions and value systems. The Russian Empire's police structures did not monitor cemeteries to any great extent, and therefore the behaviour, the demonstration of a common set of values, and conversations of people amongst themselves could be more open and authentic. Cemetery festivals strengthened links within local communities. They were distinctly “in-group” festivals, with deceased being the ancestors, relatives, neighbours, friends or acquaintances of the participants. People had to think about the reason why they were in attendance, about their social and familial linkages, about how such ties made them part of the “in-group.” The *horizontal links* that brought the “in-group” together in time and space were as significant as the *vertical links* that tied them to those who had passed away and were in their final resting places. This double link confirmed both roots and succession.

In several areas of Vidzeme, cemetery festivals turned into major collective performances, with people consciously demonstrating their best, materially attractive, and aesthetically most pleasing sides. The worship service thus became just one of many parts of the festival. The main thing for those assembled was to meet one another. Banquets were always part of the mix, with people treating each other with special food brought along from home. In some locations, markets were held outside of the cemetery boundaries. Cemetery festivals were usually followed by well-attended outdoor gatherings with brass bands and choirs.

World War I did not bring the tradition of cemetery festivals to an end. Indeed, cemeteries and cemetery festivals help to preserve a sense of normality during the chaos of war. People refurbished gravesites, came together for sermons, choral singing and instrumental music and, in many places, outdoor social gatherings — just as during peacetime.

The war came to an end in Latvia in 1920. The national state had been proclaimed in 1918 and its institutions were being formed in reality. During the first half of the 1920s, many Latvians came home from war and for a time remained in a refugee status. As the most important and extensive summertime event in Latvia's countryside, the cemetery festival once again became a place where people could meet and learn the good and bad news about friends and relatives. Essentially, cemetery festivals allowed parish residents to "audit souls." People counted up those who had been lost during the war and those who had survived. A new tradition manifested itself in the organization of cemetery festivals at the "cemeteries of the brethren" where Latvian riflemen were buried. These events always attracted a very large audience. It must be stressed that cemetery festivals in Latvia's countryside during the 1920s involved not just mourning and grief, but also rejoicing and the enjoyment of life.

After World War I and during the first decade of Latvian independence, the tradition of Latvian cemetery festivals had a binary nature, merging two contradictory domains (e.g., Christianity and paganism, mourning and joy, worship services and dancing). Cemetery festivals also included less positive aspects of public life, such as boasting about one's social status and wealth.

During the 1930s, Latvia experienced a serious economic crisis, a period of economic growth, the sunset of democracy, and the establishment of an authoritarian system of government. All of these processes had an effect on cemetery festivals,

though they did not change their general purpose. In 1932, Bishop Antonijs Springovičs of the Rīga Roman Catholic Church Archdiocese recommended that cemetery festivals at all Catholic graveyards be held on a Sunday during the latter half of the summer and offer prayers for the dead. The country's economic achievements and the active propaganda of nationalist ideology increased the self-confidence of rural residents, and this was evidenced by the fact that the cemetery festivals became major summer events in rural parishes. The authoritarian regime of Kārlis Ulmanis turned the tradition of cemetery festivals in Latgale into an obligatory event, making use of the festival tradition to try to integrate this region into general Latvian traditions.

Latvia lost its statehood in the summer of 1940. That summer, the tradition of cemetery festivals continued throughout Latvia. In the latter half of June, as well as in July and August, Latvia was being absorbed into the USSR, and there was media censorship in the country. Cemetery festivals turned into internal communications platforms for local communities. At them, people could exchange news and discuss their future. There is evidence to show that the occupant regime used the fact that people were gathering for cemetery festivals to engage in “ideological upbringing” of the nation.

During the summer of 1941, Latvia succumbed to occupation by Nazi Germany. Cemetery festivals, as had been the case after World War I, became a process of “auditing souls.” People commemorated those who had been killed or arrested by the Soviet regime and prayed for their souls. This also applied to those who had fallen in the war or had been murdered by the Nazis. During the German occupation, the culture of cemetery festivals flourished. The ritual was comparable to the status it had had before the loss of statehood, but the purpose of coming together was now different. The main organizers of cemetery festivals changed because Soviet repression, particularly the deportation of thousands to Siberia, had targeted many clergymen as well as leaders of local communities — parish council members, chairpersons of local organisations, teachers, as well as conductors and members of choirs and orchestras. The Nazis gave churches larger freedom than had been the case with the Soviets, though the Nazis also demanded obeisance and co-operation.

The “auditing of souls” occurred each year at cemetery festivals, because the stream of untimely deaths did not end, and once men were drafted into the Latvian Legion, such deaths increased. There was also ongoing uncertainty about those who

had been deported to Siberia by the Soviet regime. The mood of the festivals again turned against the public sphere. Open opposition to the totalitarian regimes was immediately repressed and those who expressed it were punished, but cemetery festivals were a place where communities could preserve their solidarity at least in part.

When in the mid-1940s Latvia once again became a Soviet republic and repressions continued as a fact of life, cemetery festivals became quiet gatherings and their organizers and participants sought to avoid public notice. Together with other community cultural traditions such as outdoor social get-togethers, however, cemetery festivals continued to uphold unchanging human values such as helpfulness, friendship, solidarity and *joie de vivre*. The Soviet-era political and social elite did not take part in these festivals, which at its level were seen increasingly as a socially less important. Taking part in a public worship service in the early 1950s was something that only retirement-age people and people with low-quality jobs could afford to do. Still, that does not mean that the repressive Soviet apparatus completely ignored cemetery festivals and their participants. In public discourse, the regime continued to condemn the festivals. The Young Pioneer and Komsomol organizations mocked those who took part in them, as did people at many educational institutions and places of employment. Children and adolescents became ashamed of the festivals and objected to their parents' wish that they, too, visit graveyards.

If cemetery festivals continued to be silent celebrations during the early 1950s, their characteristics changed after Stalin's death, and particularly so during the middle and latter half of the decade when prisoners and deportees began to return. Once again, cemetery festivals were an event where people could come together. Participants included deportees and their friends, relatives and acquaintances who had remained in Latvia. Many repressed persons had lost their homes and social standing, but they still had their cemeteries and the graves of their ancestors.

Rural cemeteries were one of the few public sites in Latvia where there was little or no presence of Soviet ideology. Memories about the Latvia's and the past of Latvians remained visible there, no matter how much the regime tried to suppress and eliminate them. Cemeteries were memorials to the lost state, to national culture and to the collective memory of the local community. "Audits of souls" continued to be important. Cemetery festivals were also a place where information could be exchanged about people who had remained in Siberia for life, about survival, experiences in exile and

about coming home. Broken links among communities and families could be restored at these meetings. It must also be said, however, that the 1940s, which involved people going into permanent exile or being deported, had fundamentally and irreversibly changed local communities. These earlier experiences also influenced relationships among people. Families and communities were split up, scattered and their residents rendered mutually hostile far more than was the case in 1905, during World War I, or during the establishment of Kārlis Ulmanis' authoritarian government.

The performance aspects of cemetery festivals that had existed until 1940 gradually recovered. During the mid-to-late 1950s, the regime increasingly became worried about these events and tried to sovietize the tradition, but the fact is that cemetery festivals largely remained the same as they had been before the Soviet occupation. They provided sanctuary for people so that they could think about their past and about Latvia as a country. The procedures were nearly the same as in the 1930s. This was seen in the fact that gravesites were refreshed, people of all generations dressed in their finest to participate, the Latvian language was spoken, people were on their best behavior, and prayers were sent up to God. The situation as a whole and the festival ritual services in particular worked together to restore the national identity of Latvians.

4. SOVIET CEMETERY FESTIVALS. In the late 1950s, the Soviet Union launched a new ideological campaign to promote atheism and to declare that the country had achieved a new phase of development — it was ready to create a communist society. One of the most important prerequisites for this, as far as Soviet ideologists were concerned, was to “overcome religious biases in the minds of the people.” Religious celebrations, traditions and rituals had to be replaced with Soviet celebrations and secular ceremonies. The practical tasks of introducing new Soviet traditions were initially assigned to the Central Committee of the Soviet Latvian Leninist Communist Youth Association, but the central government worked out the main scenarios for the various events. During the 1960s and 1970s, the practical aspects of initiative — scripts, the repertoire of amateur collectives, training of conductors, and the involvement of professional artists — remained under the purview of the Soviet Latvian Ministry of Culture and the Melngailis People's Art Centre. Ideological oversight of the whole process was in the hands of the Republican Soviet Life Tradition Commission,

which operated under the wing of the Central Committee of the Soviet Latvian Communist Party.

The first Memorial Day for the Dead was organised as a Soviet life tradition in the village of Palsmane in the Valka District of the Latvian SSR in June 1959. During 1960, such an event was repeated in comparatively few locations. In most parts of Latvia, people began to seriously celebrate this secular cemetery festival only in 1962 or 1963. This type of festival included ideological speeches in commemoration of former supporters of the Soviet regime and of Soviet soldiers who had died in battle. Only afterwards were local people commemorated. There was a mandatory Soviet song to sing, and only then could people sing their traditional mourning melodies and folk-songs. These cemetery festivals were usually directed by local ideological workers or schoolteachers. Local orchestras, choirs, ensembles and orators took part. In 1965 it was reported that more than a quarter million people had taken part in that year's cemetery festival — nearly one-quarter of the Soviet Latvian population. Soviet statisticians set the number of participants at 269,489.

In many places, the ideological rituals of the secular cemetery festival programme were formal and consequently marginal. During the latter half of the 1970s and during the 1980s, people paid increasingly less attention to the formal components, and in many places they disappeared altogether. In most cemeteries during the 1970s, once the secular ritual was over, a clergyman conducted the rest of the ceremony. The secular and religious events were separated by one or two hours. People who, for reasons of social standing or their jobs, were prohibited from taking part in the events organised by the church, left the graveyard. For many Latvians, moreover, religious cemetery festivals involved the only worship service that they attended during the course of the year. Many people visited their former places of residence or their relatives and attended cemetery festivals there even if they dared not attend religious events back home. They did so to escape the everyday control implemented by the regime and by their acquaintances in the places where they lived. The worship services at cemetery festivals facilitated the preservation of Christian worldviews and values during the Soviet period.

The Soviet version of commemorating the dead remained in place for nearly 30 years — until the late 1980s, when the Latvian National Renaissance began. During its existence, the secular cemetery festival became a popular and prestigious occurrence,

and in many parts of the countryside it was clearly the main local event of each summer. During the Soviet occupation, secular cemetery festivals were used as a form of sovietisation, but they also became a way of opposing this process. At the basis of this memorial culture were social activities that were massively apolitical and sometimes on the edge of opposition to the regime. Indeed, the domain of culture held out the only possibility of expressing opposition to the Soviet regime. This did not involve direct confrontation; instead, it meant expanding the boundaries of content, purpose and form, or even changing or partially replacing mandated procedures while publicly insisting that it was all in line with the dictates of the Soviet regime.

The secular cemetery festivals created a public site for the national community in a manner that did not require any confrontation with the occupying regime. This was very necessary at the national and individual level. The most important functions of secular cemetery festivals between the 1960s and 1980s included the maintenance, renewal and strengthening of family ties, as well as the establishment of solidarity among generations. As had been the case after the events of 1905, cemetery festivals were distinctly an event for “insiders” in that if one wished to participate fully, one had to have links with other participants. This was based on the graves of ancestors, links among relatives, and membership in the local community that had created shared memories. “Aliens” had no part to play in cemetery festivals.

It is also true that in the countryside where most residents were Latvians, the Soviet-era festivals served as a safety zone for the Latvian language, in comparison to cities, where the Russian language dominated in the public arena. Also of essential importance was the behaviour that was expected of people who took part in festivals. This entailed self-discipline, respect for others, patience, and good manners. These features, too, stood in contrast to the Soviet model of everyday life, which included a careless and polluting attitude toward the environment, non-normative vocabulary in Russian, vulgarity and intolerance. Cemetery festivals were a form of performance art in that they were thought to be restoring the atmosphere of the pre-occupation period, with its typical behaviours and a culture of mutual and respectful relationships. The present was woven together with the past, and the cemetery festivals sustained a nostalgia for the Latvia that had been lost.

As a people’s tradition, cemetery festivals during the Soviet period also had a dimension of ironic fatalism that was initiated by the critical demographic situation

of the Latvian nation. The intensive participation of Latvians in cemetery festivals in the 1960s and 1970s subconsciously compensated for and reflected close familiarity with death, the instability of the lives of those who were present, and the short expected lifespan of the country's residents, particularly of its men.

During the late 1980s and amidst the growing importance of the Latvian "Third Awakening", cemetery festivals lost their importance as publically occurring opposition events. Protests against the Soviet regime and over the fact that Latvia was part of the Soviet Union were visible in mass demonstrations and heard and read about in the media of the day. Half-spoken and indirect opposition no longer had any meaning. The tradition of cemetery festivals continued during this period as well, but their religious aspects regained their previous meaning. The content of secular cemetery festival rituals also changed, with people including previously banned poems and songs in the process. People also sang the Latvian national anthem, "God bless Latvia!" They commemorated the victims of Soviet repressions and installed memorials to them.

5. CEMETERY FESTIVALS AND CEMETERIES IN THE 21ST CENTURY. The authors represented in the present volume attended cemetery festivals at 37 graveyards in Latvia between 2011 and 2013 and surveyed participants with the help of a questionnaire. The aim was to determine the significance of cemetery festivals in the identity of Latvians in recent times. Festivals in various parts of Latvia were documented with written descriptions and photographs, and 500 people at the events filled out questionnaires. The typical portrait of a visitor to a cemetery festival was that of a retirement-age woman who came to the graveyard several times a year to refresh the gravesites of her loved ones. She certainly attended cemetery festivals, as well. Most often such women brought their children and grandchildren with them so as to discuss family history, explain the meaning of the cemetery festival tradition, and encourage younger people to continue the custom in the future. It is no accident that nearly 4/5 of respondents were certain that cemetery festivals are a component of the national identity of Latvians and that they therefore must be protected and handed down from generation to generation. Most of the survey respondents linked visits to a cemetery with a sense of duty and responsibility toward their dead ancestors. Men most often indicated neutral emotions in this regard, while those in whose families a loved one had passed away recently linked the visit to the cemetery with sadness. People cited

happiness a bit less often, and those who did said that the festival offers an emotional way of drawing closer to relatives who have passed on. In associative terms, people most often linked cemeteries to sacred places that are green and decorated with flowers — places where peace and quiet rule. Asked about how visitors to graveyards during cemetery festivals behaved, 76% of respondents spoke of positive things — people respected the regimen of apparel and behaviour; they acknowledged one another with a greeting, spoke in lowered voices, did not walk about aimlessly, helped each other to tend the graves, and took the trouble of explaining to their children how one should behave at such a special location. Those who criticised the behaviour of others referred to cases of inappropriate actions — someone was drinking alcohol, someone else was smoking, other were shouting, someone was talking on a mobile phone during the pastor's sermon, someone else dropped refuse on the ground, someone vandalized demolished graves or stole things from gravesites. Respondents also described as impermissible behavior at cemeteries allowing children to misbehave, to run around at will and jump over graves, pick flowers to take with them, or eat berries that might be growing in the cemetery. In most cases, respondents linked the graveyard to spirituality and the idea of the sacred, and also observed that a cemetery always implies some secrecy, mysticism and superstition. Especially among elderly people, there existed “unwritten norms of politeness” that came with special rituals. The last person to leave the cemetery was expected to close its gate. Growing things in a cemetery were not to be eaten or picked, since such actions disturb the peace of the dead who then might become ghosts, frighten the living or cause their premature death.

The authors' observations and the data from the questionnaire confirm that cemetery culture is practiced at a high level of seriousness in Latvia. Graveyards are well-tended not just for celebrations, but also for everyday use. In the respondent questionnaires and in the mass media, cemeteries are described as green gardens, and they are praised for being orderly. Latvians also speak of respect and responsibility as the necessary attitudes toward the resting places of the dead. At the same time, approximately 1/3 of respondents were critical about the condition of cemeteries, explaining to the researchers that in some cases people do not take care at all of the graves of their relatives, leaving gravesites untended for years and thus demonstrating disrespect not only toward their deceased loved ones but also toward others who are buried there and their living relatives. Such behaviors turn cemeteries into unattractive places and,

these respondents say, creates for the younger generations false behavioral codes about traditions that have been nurtured for many generations. Visitors to urban cemeteries complained about thefts and about cases in which gravesites and monuments were vandalized or damaged.

Nearly 1/3 of the surveyed respondents said that the cemetery festival was the main reason why they visited graveyards in the first place, which means that this particular celebration is a key ingredient in maintaining the festival process and in enriching memory culture, as well. There are three phases in visits to cemeteries — preparation for the visit, the event itself, and the post-event activities. Everyone prepared for cemetery festivals several days in advance. They went to the cemetery to rake leaves, decorate graves with flowers, or plant new decorative greenery. They prepared their best clothes and provided a well-stocked meal for their relatives. Many people sewed or purchased new apparel. They cleaned up their yards, baked cakes, buns and tortes, and telephoned each other to remind about the upcoming event. On the day of the event itself, people put on their best clothing and gathered at the home of one of the family members. They went to the cemetery as a group to take part in the ritualized procedures — singing songs, praying for the dead, receiving a blessing, and meeting and conversing with acquaintances and friends. After the ceremony in the graveyard, many people went to the home of a relative to continue to celebrate the very fact of meeting, to remember the past and to spend time with loved ones. The questionnaire data indicate that the tradition of families coming together has mostly been preserved in the cultural and historical regions of Latgale and Vidzeme.

6. THE ROLE OF RELIGION IN CEMETERY FESTIVALS AND THEIR DEVELOPMENT. The frequency of cemetery festivals declined during the period of the Soviet occupation when they were targets for the introduction of secular components as part of the effort to eliminate the role of spirituality and the church. Once Latvia regained its independent statehood, however, the spiritual dimensions of the cemetery festivals regained their brilliance. Today, however, research shows that the importance of the church is diminishing in society in general. Fewer and fewer people believe in God or call themselves Christians. Particularly in rural areas, as older people die, the number of worshippers at churches and at cemetery festivals is declining, and this may well endanger the future of the festivals. The replacement of older by younger generations

is also transforming individual understanding of about the basic mission of cemetery festivals. Each year, pastors who proclaim the Gospel during sermons at the cemeteries try to remind listeners of this mission — that the end of one's life is inevitable, and that it is necessary to evaluate one's personal activities in light of the commemoration of and prayer for the souls of relatives who have already passed away.

Members of Latvia's two largest denominations (Lutherans and Catholics) pray for the souls of their deceased relatives during cemetery festivals and also pray for peace. Catholics believe that after death, everyone except those who are sainted end up in Purgatory, where they have to redeem their sins before they can get to Heaven. Catholics pray for the dead, celebrate special Masses and take part in prayer worship services to reduce the amount of time that will have to be spent in Purgatory. There are also several rituals during cemetery festivals that emphasise the spiritual dimension. The altar is prepared, Mass is celebrated, prayers are said, a procession is organised, psalms are sung, and people receive blessings. Lutheran pastors, too, proclaim the Christian message of eternal life and judgment day, encouraging people to analyse their lives, to regret their sins and to pray for the dead. Lutherans, however, are more likely to identify the cemetery festival with the nation's identity, as opposed to it link to religious belief. Because many of those who take part in the process are not believers and do not attend church on a regular basis, pastors write sermons that relate to everyday lives. In choosing songs, they select both church hymns and secular melodies so that everyone who is there can understand the ideas that are being expressed, take part in the process, and gain spiritual satisfaction. Unlike Catholics, Lutherans do not organise processions. The central event at a Lutheran cemetery festival is the pastor's sermon, which is supplemented with readings from the Bible and several songs, whether secular or spiritual (hymns). Spiritual links with the dead are established through prayer, including the Lord's Prayer. The pastor blesses those who have gathered.

Pastors also say that the motivations for attending cemetery festivals differ widely among those present. Older people link attendance to a sense of duty toward the dead (taking care of graves) and toward their grandchildren (transferring cultural values and traditions). Elderly people also know that their lives are drawing to an end, and they wish to gain spiritual strength, to deal with their sins of the past, to quiet their emotions, to reach concord with themselves and with others, and to draw near to the boundary between this world and the world beyond. Middle-aged people identify cemeteries

and participation in cemetery festivals with a sense of duty toward the dead (taking care of graves) and toward their living relatives (providing them with transport). They also want others to appreciate them and to avoid gossip about themselves. For children and adolescents, a cemetery can create fears (finding out about those who are buried there), but also happiness (meeting friends, putting on their Sunday best) and interest (watching the ceremony). For every generation, an important driving force behind visiting cemeteries for the festivals is what others think about them. People want to feel a sense of belonging, to be positively viewed, and to continue to pursue inherited traditions.

It is not just the attitude and understanding of people about the fundamental meaning of cemetery festivals that have been changing. The festivals themselves have changed in that they have become something of a business. Whereas a sermon delivered by a minister of a particular denomination used to be the central part of the festival program, new research suggests the presence of new traditions that center around making a profit by providing a service. There are places in Latgale where the pastor delivers the sermon, but there is also a master of ceremonies. This incorporates both a spiritual and a secular message during a single event. There are also cases in which more than one cemetery festival is held at a specific cemetery each year. These involve pastors from various denominations and spiritual and secular cemetery festival elements so as to satisfy the expectations of different denomination members and those of believers and nonbelievers. Analysis of press publications about this matter shows that attempts to implement innovations in the process and to transform existing habits create ambiguous views among local residents, and in many cases these changes are not seen as being appropriate.

7. THE REPRESENTATION OF CEMETERY FESTIVALS IN THE MEDIA AND IN CULTURE. The relationship between cemetery festival traditions and the culture of the professional world has always been fairly distant, but, as an inviolable part of the everyday lives of Latvians, the festivals have predictably been reflected in literature and art. This has created a context for certain images relating to life in the countryside, the everyday lives of people, and the ability of people to meet with one another. The topic of cemetery festivals also appears in Latvian poetry, especially in nostalgic poems about traditions, childhood, the beauty of the environment, and the countryside.

Émigré poets have written about cemetery festivals as a symbol of their homeland. When it comes to poetry, this tradition serves well as a metaphor and framework for comparisons.

Over the past decades, the media — particularly regional newspapers as well as story-based and lifestyle magazines — have been devoting increasing attention to cemetery festivals. The festivals have taken on greater importance in the media and among cultural professionals because of the commercialisation of culture and the entry of popular culture into the lives of individuals and society. The flourishing of consumerism has forced the media and cultural institutions to find as broad an audience as possible by offering interesting products to it.

Between 1991 and 2013, 42% of the articles in the Latvian press that focused on cemetery festivals had to do with the cultural and historical region of Vidzeme, 16% focused on events in Kurzeme, 14% centred on Latgale, and 5% focused on Zemgale and Sēlija. 23% of the analysed publications discussed the tradition of cemetery festivals in a number of smaller administrative districts.

Media reports about cemetery festivals in Kurzeme, Zemgale and Sēlija show that there the events have less significance for local identity there than in Vidzeme and Latgale, and therefore people in the former places are concerned about whether the traditions will continue. Generally, however, the differences between the rituals of cemetery festivals in Latvia's various cultural and historical regions strengthen local identities. Media accounts of them ensure an exchange of experiences, as well as knowledge about what the events in have in common and how they differ. They also strengthen the national identity of Latvians.

There were two plays in the professional theater in Rīga in the first decades of the 21st century that focused on cemetery festivals and did quite well — the tragicomedy “Cemetery Festivals” at the New Riga Theatre, and the comedy “Cemetery Festival PR” at the National Theatre, which also attracted a large audience.

The topic of cemetery festivals also has occasionally appeared in Latvian motion pictures and on television. During the Soviet period, the topic was placed in the category of propaganda films about new social traditions and was discussed in the cinematic journal *Padomju Latvija (Soviet Latvia)*. The treatment of these festivals as an essential element in the national identity of Latvians, however, first appeared in the Aivars Freimanis' documentary “Amber Latvian-87.” Cemetery festivals were also

documented in the film “Cemetery Festivals” by Normunds Čirkste, a graduate of the TV director course at the Latvian Academy of Culture. In it, the young director presented a cemetery festival held in Zeltiņi in the Alūksne District on August 8, 1999. Latvian Independent Television, in turn, included the topic of cemetery festivals in its cycle of documentaries, “Latvian Files” (2013). Rumor circulated in 2012 to say that there were plans for a comedy feature film, “Visiting the Forefathers,” which would center on cemetery festivals in Latgale, but the project never found financial support.

The topic of cemetery festivals has mostly been viewed in professional Latvian culture in recent decades in the twin genres of popular comedy and irony. This means that the representation of national identity has become part of the modern flow of entertainment that facilitates stereotypes about the festivals, in contrast to a carefully drawn explanation and understanding of this national tradition.

8. TRANSFORMATION AND EXPANSION OF THE TRADITION OF CEMETERY FESTIVALS. In Latvia’s cultural, political and media arenas, cemetery festivals have manifested themselves in a transformatory mode. The format of this stable and widely known tradition has been used for events that are only partly related to it or not at all related to cemeteries and the commemorations of the dead. There are hybrid practices in the culture of cemetery festivals today, involving not just the commemoration of the dead and the caretaking of cemeteries but also involving features that have absolutely nothing to do with the traditional process. The result is the creation of alternative traditions. In 2011, for instance, a protest was held on the banks of the Daugava River against the role of Latvia’s oligarchs in politics, and this was described as a cemetery festivals. Many people, including church representatives, objected against the name of the event, arguing that neither the event nor the goal of the organizers — to symbolically destroy oligarchy in Latvia and in the lives of ordinary people — corresponded to the traditional precepts of the festivals. The organizers of the event, in turn, said that they hoped to attract maximal public interest by using the words “cemetery festival” in the name of the production, and, in any case, they attracted between 5,000 and 8,000 protesters on the AB Dam in the Daugava. Plans for a continuing series of events in this vein, however, were never realized.

Another hybrid practice has had to do with the closing of small rural schools. This is a frequent occurrence in contemporary Latvia, and the policy is helping to empty

the countryside of residents. Working-age people are increasingly moving to cities when basic educational institutions are shut down, because they want to provide better educational and work opportunities for themselves and for their children. This in turn means that the everyday existence and future prospects of the remaining populations of local communities are diminished. In the summer of 2013, for instance, the programme of a cemetery festival in the Kurmene Parish of the Vecumnieki Administrative District involved a special unlocking of the door of a school that had been closed so that former students could enter the building and walk through it. Because this event was held for the first time, there were relatively few participants, but in future plans call for the expansion of this tradition and the organizations of more interesting events at closed schools — all this as part of the cemetery festival traditions.

Another new phenomenon in the tradition is that cemetery festivals are now being organised at cemeteries where pets and other animals are buried. This has been true ever since the “Other Hunting Grounds” animal graveyard was opened, and these events attract many people.

Even traditions related to the commemoration of the dead have been changing as a result of changing trends in modern communications and in the exchange of information. There are virtual cemeteries on the Internet, for instance, which allow people to post the virtual profile of a person (or animal) that has died, or to commemorate the passing of someone who has suffered in a natural disaster or an accident. People can post messages of compassion and create virtual flowers or virtual candles, thus preserving memories for time eternal. In order to ensure that this innovation is commercially advantageous, there are fee-based services such as the posting of announcements, for instance, about upcoming cemetery festivals or funerals. Such virtual offers are very popular in other parts of the world, but less so in Latvia. Still, they are gradually earning the confidence of users in Latvia as well. People are increasingly using social networks such as *Twitter*, *Facebook* or, in Latvia, *Draugiem.lv* to post information about upcoming cemetery festivals. This means that individual and local community memories are taking on a virtual form.

CONCLUSION. Cemetery festivals are a unique cultural practice among Latvians, constituting a tradition that has been continued anywhere where Latvians live or where Latvians have been buried (irrespective of their faith, their denomination, or

their lack of faith). Latvia's nearest neighbours — Lithuanians, Estonians and Belarussians — however, do not perceive cemetery festivals as national events. Only Lutherans in Lithuania hold cemetery festivals. In Estonia, some local communities located close to Latvia's borders have organized cemetery festivals. For the most part, Estonians link the idea of cemetery festivals to the new Soviet traditions that were introduced in the late 1950s and the 1960s.

Émigré Latvians have carried the cemetery festival traditions along with them. Latvian colonies in Russia were celebrating the festivals from the late 19th century onward, and the same is true of émigré Latvians who have lived in the West since World War II. Cemeteries at which parents and grandparents were buried became one of the most emotion-laden symbols of the fact that these émigré had lost their homeland.

It is not easy to answer the question of why Latvians have been organising cemetery festivals for nearly 200 years and why these are an important component of identity and the ordering of people's lives. There are several possible explanations.

Latvian cemetery festivals first emerged as a composite cultural practice, bringing together various different elements such as pagan and Christian traditions and rituals, local and national identity, and the formation of a public arena through the social cultural activities of modern-age people. These diverse origins increased the capacity of cemetery festivals to survive various eras and socio-political transformations and to react to them by maintaining the essential form while purposes changed. During the Soviet era, by contrast, cemetery festivals changed their form, but maintained their purpose.

Perhaps cemetery festivals represent the essential features of the Latvian id — to maintain order, peace, respect among human beings, Latvian culture and lifestyles, and the aesthetics of the Latvian land, which is located in a geopolitically unstable and unpredictable space.

Life alongside or near death was an everyday matter for Latvians for a very long time. It is no accident that stoicism is a key element in the nation's character, with people making peace with their situation, adapting to it for survival, and exhibiting a fatalism that allows them to accept the insignificance of individuals in confrontation with threatening regimes, various conquerors and general evil, instead of relying on the hope that justice will prevail. The fact that Latvians refurbish their graveyards, respect the dead and want to be together with them may be an answer to this externally

imposed life order, as well as defiance of a fate that has imposed it. As cemeteries turn into important elements of culture and become a part of a nation's public morality and environmental aesthetics, these resting places themselves take on eternal value.

Appropriate in describing the identity of cemetery festivals is a Latvian folksong that speaks of a "linden pathway." Used about the festivals, the metaphor signifies a "pathway" among generations, between Latvians in this world and in the world beyond, among districts, and between the past and the future. The same is true when it comes to joy and sorrow, prayer and song and dance. The "linden pathway" is a spiritual road that involves uprightness, decency, and the power of self-worth.

Cemetery festivals are therefore an inviolable component in the identity of Latvians. Alongside the Song Festival tradition, the woven Lielvārde belt, Latvian folk songs (*dainas*), rye bread, the playwrights Rainis and Aspāzija, the Cemetery of the Brethren in Rīga, the Freedom Monument, the poets Ojārs Vācietis and Imants Ziedonis, the unity demonstrated during the Third Awakening, and many other similarly valued elements, cemetery festivals have become a part of the cultural and historical heritage of the nation as it manifests its existence in the contemporary world.

BIBLIOGRĀFIJA

- Ackermann, A. (2012). Cultural hybridity: Between metaphor and empiricism. In: Stockhammer, P. W. (ed.). *Conceptualizing Cultural Hybridization. Transdisciplinary Approach*. Berlin: Springer-Verlag. P. 5—26.
- Adamovičs, L. (1933). *Vidzemes baznīca un latviešu zemnieks. 1710—1740*. Rīga: Ģenerālkomisija Latvijas Vidusskolu Skolotāju Kooperatīvā.
- Adamovičs, L. (1947). *Dzimtenes baznīcas vēsture*. 2. izd. [Detmolda]: Pēterā Mantinieka apgāds; Edgara Ķiploka apgāds.
- Andersons, J., Sāre, M. (1960). *Padomju sadzīves tradīcijas*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
- Apine, I. (2005). *1905.—1907. gada revolūcija Latvijā un latviešu sociāldemokrāti*. Rīga: Zelta grauds.
- Apsītis, V. (1995). *Brāļu kapi*. 2. izd. Rīga: Zinātne.
- Aričs, P. (1981). *The Hour of Our Death. The Classic History of Western Attitudes Toward Death Over the Last One Thousand Years*. New York: Vintage Books.
- Assmann, J. (1995). Collective memory and cultural identity. *New German Critique*, 65, 125—133.
- Assmann, J. (2006). *Religion and Cultural Memory*. Stanford: Stanford University Press.
- Āboliņš, A. (2004). Kapu svētki Latvijā. *Svētdienas Rīts*. 4. jūl.—16. okt.
- Ātrenš, E. (1979). *Nekad nevar zināt, ko tie ... atkal izgudros!* Toronto: Amber Printers & Publishers Ltd.
- Austrums, Ģ. (1939). *Tautas senās godu un audzināšanas tradīcijas*. Rīga: Literatūra.
- Barisons, P. (2007). *Pa pagātnes tekām. Dienasgrāmata rakstūta no 1915. līdz 1947. gadam*. Jūrmala: Praktiskā grāmata.
- Barts, R. (2010). *Sēru dienasgrāmata. 1977. gada 26. oktobris—1979. gada 15. septembris*. Rīga: Laikmetīgās mākslas centrs.
- Bauman, Z. (1992). *Mortality, Immortality and Other Life Strategies*. New York: Polity Press.
- Bela, B., Zepa, B. (red.). (2012). *Identitātes. Kopienas. Diskursi*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- Bērks, P. (2013). *Kultūru hibriditāte*. Rīga: Mansards; LU LFMI.
- Bērziņš, J. (red.). (2000). *Latvija 19. gadsimtā. Vēstures apceres*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds.

- Bērziņš, J. (1995). 1905. gada revolūcijas ietekme uz latviešu sabiedrības garīgo dzīvi. Jautājuma ievirzei. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, 9/10, 62—70.
- Bērziņš, V. (red.). (2000). *20. gadsimta Latvijas vēsture. 1. sēj.: Latvija no gadsimta sākuma līdz neatkarības pasludināšanai*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds.
- Bērziņš, V. (red.). (2003). *20. gadsimta Latvijas vēsture. 2. sēj.: Neatkarīgā valsts: 1918—1940*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds.
- Bērziņš, V. (1998). Latvijas lauku iedzīvotāji 19. un 20. gadsimta mijā. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 4, 33—49.
- Biezais, H. (1986). *Saki tā, kā tas ir*. [Linkolna]: Gauja.
- Bilenšteins, A. (1995). *Kāda laimīga dzīve*. Rīga: Rīgas Multimediju centra apgāds.
- Blaua, L. (2013). *Jānis Stradiņš. Ceļš cauri laikiem*. Rīga: Jumava.
- Bleiere, D. (2013). Latvijas sovietizācija un tās ietekme uz sabiedrību un ekonomiku. Grām.: Stradiņš, J. (galv. red.). *Latvieši un Latvija. 2. sēj.: Valstiskums Latvijā un Latvijas valsts — izcīnītā un zaudētā*. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija. 470.—496. lpp.
- Bleiere, D., Butulis, I., Feldmanis, I., Stranga, A., Zunda, A. (2005). *Latvijas vēsture. 20. gadsimts. 2. izd.* Rīga: Jumava.
- Bleiere, D., Butulis, I., Feldmanis, I., Stranga, A., Zunda, A. (2008). *Latvija Otrajā pasaules karā (1939—1945)*. Rīga: Jumava.
- Blūzma, V., Jundzis, T., Riekstiņš, J., Strods, H., Šārps, Dž. (2008). *Nevardarbīgā pretošanās: Latvijas neatkarības atgūšanas ceļš, 1945—1991*. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija.
- Bondarevs, P. u.c. (1987). *Latvijas Ļeņina Komunistiskās jaunatnes savienības vēstures apcerējumi (1919—1986)*. Rīga: Avots.
- Brēde, A. (red.). (1972). *Svētku varavīksne. Tradīciju gadagrāmata*. Rīga: Liesma.
- Brēde, A. (red.). (1979). *Svētku varavīksne. Palīgs tradīciju kopējiem*. Rīga: Liesma.
- Britāne, A. R. (2007). *Vēji dzied, vēji raud. Atmiņu skices*. Rīga: Jumava.
- Caune, A. (2014). *Rīgas Vidzemes priekšpilsēta pirms 100 gadiem*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds.
- Cēbere, G., Rivare, Dz., Rivars, J. (1987). *Meža kapu memoriālā skulptūra*. Rīga: Zinātne.
- Chadwick, O. (1975). *The Secularization of the European Mind in the 19th Century*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cimdiņa, A., Raubiško, I. (red.) (2012). *Dzīve, attīstība, labbūtība Latvijas laukos*. Rīga: Zinātne.
- Cimermanis, S. (red.). (1985). *Padomju Latvijas lauku iedzīvotāji un viņu kultūra mūsdienās*. Rīga: Zinātne.
- Clark, K. (2000). *The Soviet Novel. History as Ritual*. 3rd ed. Bloomington; Indianapolis: Indiana University Press.
- Connerton, P. (2011). *The Spirit of Mourning. History, Memory and the Body*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cubitt, G. (2007). *History and Memory*. Manchester; New York: Manchester University Press.
- Čaklais, M. (2000). *Laiks iegravē sejas*. Rīga: Jāņa Rozes apgāds.

- Čivkule, E., Jefremova, L. (1970). Padomju sadzīves tradīcijas lauku darbaļaužu dzīvē. Grām.: Strods, H. (red.). *Arheoloģija un etnogrāfija. Rakstu krājums. XI sēj.* Rīga: Zinātne. 211.—239. lpp.
- Dinsbergs, E. (1904). *Autobiogrāfija ar ģimetni un ievadu no Poruku Jāņa*. Cēsis: J. Ozols.
- Draviņš, K. (2000). *Kurzemē aizgājušos laikos*. Rīga: Jumava.
- Durkheim, E. (1912/2001). *The Elementary Forms of Religious Life*. New York: Oxford University Press.
- Dzenovska, D. (2012). *Aizbraukšana un tukšums Latvijas laukos: starp zudušām un iespējamām nākotnēm*. Rīga: Turība.
- Eglīte, P. (2002). Latvijas iedzīvotāju skaita un etniskā sastāva veidošanās XX gadsimtā. Grām.: Strods, H. (red.). *Latvijas Okupācijas muzeja gadagrāmata. 2001. Nācija gūstā*. Rīga: Latvijas 50 gadu okupācijas muzeja fonds. 94.—110. lpp.
- Eglīte, P., Mežs, I. (2002). Latvijas kolonizācija un etniskā sastāva izmaiņu cēloņi 1944.—1990. gadā. Grām.: Šneidere, I. (red.). *Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti. 7. sēj.: Okupācijas režīmi Latvijā 1940.—1956. gadā. Latvijas Vēsturnieku komisijas 2001. gada pētījumi*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds. 403.—443. lpp.
- Erll, A., Nünning, A. (eds). (2008). *Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook*. Berlin; New York: Walter de Gruyter.
- Evarts, E. (2003). Latvijas iedzīvotāju politiskais noskaņojums vācu okupantu skatījumā (1941.—1944. gads). *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2, 76—98.
- Evarts, E., Pavlovičs, J. (2011). Ikdienu dzīve “Kurzemes katlā” 1944.—1945. gadā. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 3, 84—111.
- Ērmans, J. (1930). *Krimuldas baznīca un draudze. 1205—1930*. Rīga: B. Dīriķis un biedri.
- Faidžišs, O. (2010). *Čukstētāji. Privātā dzīve Staļina Krievijā*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Fišers, R., Juškevičs, B. (1964). Padomju sadzīves tradīciju attīstība Latvijā. Grām.: Strods, H. (red.). *Arheoloģija un etnogrāfija. Rakstu krājums. VI sēj.* Rīga: LPSR ZA izdevniecība. 207.—223. lpp.
- Gailītis, G. (sast.) (2011). *Rīgas Brāļu kapi. 1915 • 1936 • 2011*. Rīga: Jumava.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity. Self and Society in Late Modern Age*. Stanford: Stanford University Press.
- Gilles, J. R. (ed.). (1994). *Commemorations. The Politics of the National Identity*. Princeton: Princeton University Press.
- Gīrcs, K. (1998). *Kultūru interpretācija*. Rīga: AGB.
- Grudule, M. (2010). Stenderu dzimta Sēlijā. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, 64, 5/6, 79—95.
- Gudriķe, B. (2007). *Andrievs Niedra — rakstnieks un mācītājs*. Rīga: Zinātne.
- Guibernau, M. (2007). *The Identity of Nations*. Cambridge: Polity Press.
- Habermas, J. (1989). *The Structural Transformation of the Public Sphere. An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. New York: Polity Press.
- Ģērmanis, U. (1971). *Tā lieta pati nekritīs. Amerikas piezīmes*. [Ņujorka]: Grāmatu Draugs.
- Halbwachs, M. (1980). *The Collective Memory*. New York: Harper Colophon Books.

- Hanovs, D. (red.) (2011). *Nevajadzīgie cilvēki... : par Rīgas Lielo kapu saglabāšanu un kopīgas kultūras telpas veidošanu : albums ir veltījums visiem tiem, kas ir aizmirsti, un tiem, kas vēl neprot atcerēties*. Mārupe: Drukātava.
- Hanovs, D., Tēraudkalns, V. (2012). *Laiks, telpa, vadonis: autoritārisma kultūra Latvijā. 1934—1940*. Rīga: Zinātne.
- Hanusch, F. (2010). *Representing Death in the News. Journalism, Media and Modernity*. Basingstoke; New York: Palgrave Macmillan.
- Hartmanis, A. (2013). *Jauns un traks tu, puika, esi bijis. Ģimnāzista, lauku izpalīga, leģionāra atmiņas*. Jelgava: Aldis E. Hartmanis.
- Hobsbawm, E., Ranger, T. (eds). (1983). *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hochschild, A. (1994). *The Unquiet Ghost. Russians Remember Stalin*. New York: Viking.
- Howarth, G. (2007). *Death & Dying. A Sociological Introduction*. Cambridge: Polity Press.
- Hunt, N. C. (2010). *Memory, War and Trauma*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jankovičs, J. (2012). *Spīta krustcelēs. Stāsts par padomju režīma dzīves augstskolu*. Talsi: APL.
- Jaunsudrabiņš, J. (1971). *Baltā grāmata*. Rīga: Liesma.
- Jērāns, P. (red.). (1984). *Latvijas padomju enciklopēdija*. Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija. 5.2. sēj.
- Jērāns, P. (red.). (1988). *Rīga: Enciklopēdija*. Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija.
- Johansons, A. (1975). *Latvijas kultūras vēsture. 1710—1800*. Stokholma: Daugava.
- Johnston, T. (2011). *Being Soviet. Identity, Rumor, and Everyday Life under Stalin. 1939—1953*. Oxford: Oxford University Press.
- Jurevičs, P. (1965). *Idejas un īstenība*. Upsala: Daugava.
- Kansteiner, W. (2006). *In Pursuit of German Memory. History, Television, and Politics after Auschwitz*. Athens: Ohio University Press.
- Kaprāns, M., Procevska, O., Uzule, L. (2011). Deportāciju pieminēšanas atainojums Atmodas laika preses izdevumos. Grām.: Kaprāns, M., Zelče, V. (red.). *Pēdējais karš. Atmiņa un traumas komunikācija*. Rīga: LU SZF SPPI; Mansards. 157.—181. lpp.
- Karpova, Ā., Kraukle, I., Rutka, I., Vidnere, M. (2001). Represēto ģimeņu pārdzīvojumu pieredze. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, 55, 1/2, 10—16.
- Karulis, K. (2001). *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*. Rīga: Avots.
- Kellehear, A. (2007). *A Social History of Dying*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kirša, K., Rozenšteine, A., Uzule, L., Zelče, V. (2013). Sociālā atmiņa Latvijas identitātē. Grām.: Straidiņš, J. (red.). *Letonikas piektais kongress. Rīga, 2013. gada 28.—30. oktobris. Plenārsēžu materiāli*. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija. 244.—256. lpp.
- Krūmiņa-Koņkova, S. (red.). (2011). *Kultūras identitātes dimensijas*. Rīga: LU FSI.
- Kundiņš, K. (1935). *Mana mūža gājiens. Atmiņas un apcerējumi*. Rīga: Rīgas Latviešu biedrības derīgu grāmatu nodaļa.

- Kundziņš, K. (1955). *Laiki un likteņi. Atmiņas un apceres*. 2. izd. [Mineapole]: Sējējs.
- Kursīte, J. (2006). Veļos aiziešana latviešiem. *Kentaurs XXI*, 39, 68—78.
- Kursīte, J. (2008). *Sfumato. Nesfumato. Ekspedīciju ceļi un neceļi*. Rīga: Madris.
- Ķiploks, E. (sast.). (1970). *Arhibīskaps Dr. Teodors Grīnbergs: rakstu krājums 100. dzimundienas atcerei*. [B. v.]: Latvijas Ev.-lut. baznīca un Latviešu Ev.-lut draudžu apvienība Amerikā.
- Lane, C. (1981). *The Rites of Rulers. Ritual in Industrial Society — the Soviet Case*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lasmane, S. (1989). Baltā pasaules izjūta. Grām.: Drīzule, R. (sast.). *Liepu laipa. Tautasdziesmu izlase*. Rīga: Zinātne. 5.—39. lpp.
- Latkovskis, L. (2012). *Aglonas baznīcas un klostera vēsture*. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevniecība.
- Liepiņš, P. (2012). *Dzimtenē — draugu pulkā*. 2. izd. Rēzekne: Latgales Kultūras centrs.
- Losberga, M. (2001). *Mirdzošais dvīnis*. Rīga: Nordik.
- Lukaševičs, V. (2012). Kopusvātki. Grām.: Šuplinska, I. (red.). *Latgales lingvoteritorialā vārdnīca*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola. 1. sēj. 305.—307. lpp.
- Lūse, D. (2008). *Latviešu literatūra un 20. gadsimta politiskās kolīzijas*. Rīga: Valters un Rapa.
- Macdonald, S. (2013). *Memorylands. Heritage and Identity in Europe Today*. London; New York: Routledge.
- Mach, Z. (1993). *Symbols, Conflict, and Identity. Essays in Political Anthropology*. Albany: State University of New York Press.
- Margalit, G. (2010). *Guilt, Suffering, and Memory. Germany Remembers Its Dead of World War II*. Bloomington; Indianapolis: Indiana University Press.
- Metcalf, P., Huntington, R. (1991). *Celebrations of Death. An Anthropology of Mortuary Ritual*. 2nd ed. New York: Cambridge University Press.
- Mežgailis, V. (atb. red.). (1960). *Materiāli mirušo piemiņas dienai un mirušo izvadīšanas gadījumos (lauku rajonu pieredzes apmaiņa)*. Rīga: Latvijas PSR Politisko zināšanu un zinātņu popularizēšanas biedrība.
- Miller, D. (1997). *On Nationality*. Oxford: Oxford University Press.
- Millere, S. (sast.) (2004). *Sirds apklususi... Atvadvārdi*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Misāne, A. (2012). Piezīmes par kapu svētku sākotni Latvijā. Grām.: Krūmiņa-Koņkova, S. (red.). *Reliģiozitāte Latvijā: Vēsture un mūsdienu situācija*. Rīga: LU FSI. 245.—257. lpp.
- Misiunas, R., Taagepara, R. (1993). *The Baltic States. Years of Dependence. 1940—1990*. Berkeley; Los Angeles: University of California Press.
- Mosse, G. L. (1990). *Fallen Soldiers. Reshaping the Memory of the World Wars*. New York; Oxford: Oxford University Press.
- Mugurevičs, Ē. (2013). *Mana dzīve — no ganuzēna līdz akadēmiķim. Vēsturnieka liecības par savu darbu, laikabiedriem un radiniekiem*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds.
- Muižnieks, N., Zelče, V. (red.). (2011). *Karojošā piemiņa: 16. marts un 9. maijs*. Rīga: Zinātne.

- Muktupāvela, L. (2002). *Ducis*. Rīga: Daugava.
- Neiburgs, U. (2006, 30. jūn.). Baltie krusti čekas upuriem. *Latvijas Avīze*. Piel. *Mājas Viesis*. 22.—23. lpp.
- Niedra, A. (1977). *Mana bērība un mani puikas gadi*. [Īstlansinga]: Gauja.
- Niedre, U. (1993). *Iršu dārzs. Vēstījums par vidzemnieka Augusta Pakalna mūža laiku un darbiem*. Rīga: Izdevniecība “Latvijas enciklopēdija”; Latvijas Etnogrāfiskais brīvdabas muzejs.
- Niven, B. (2002). *Facing the Nazi Past. United Germany and the Legacy of the Third Reich*. London; new York: Routledge.
- Nora, P. (1998). The era of commemoration. In: Nora P. (ed.) *Realms of memory*. Vol. III: *Symbols*. New York: Columbia University Press. P. 609—637.
- Novick, P. (1999). *The Holocaust in American Life*. Boston; New York: Houghton Mifflin Company.
- Nusbergs, A. (1996). *Atmiņu zīmējumi*. Rīga: Artava.
- Ozoliņa, A. (2012). *Padomju laika zaļumbaļļu reprezentācija Rubenes pagasta vecākās paaudzes iedzīvotāju atmiņās. Maģistra darbs*. Rīga: LU SZF Komunikācijas studiju nodaļa.
- Pavlovičs, J. (2011). Latgales iedzīvotāju atmiņas par ikdienas dzīvi vācu laikā. Grām.: Saleniece, I. (atb. red.). *Vēsture: Avoti un cilvēki. XX zinātniskie lasījumi. Vēsture XIV*. Daugavpils: Saule. 243.—247. lpp.
- Pelēcis, A. (1991). *Ar Melno vēju*. Rīga: Avots.
- Pelkaus, E. (red.). (1999). *Okupācijas varu politika Latvijā. 1939—1991. Dokumentu krājums*. Rīga: Nordik.
- Perrot, M. (ed.) (1990). *A History of Private Life. Vol. IV: From the Fires of Revolution to the Great War*. Cambridge; London: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Pirangs, H. (1932). Rīgas kapsētas. Grām.: Liventāls, T., Sadovskis, V. (red.). *Rīga kā Latvijas galvaspilsēta*. Rīga: Rīgas pilsētas valde. 501.—506. lpp.
- Plakans, A. (2002). Ģimenes struktūras: dzīves cikls Baltijas pagātnē. Grām.: *Baltija — jauns skaatījums*. Rīga: Atēna. 123.—138. lpp.
- Plaudis, A. (sast.). (1976). *Liecības par dzīvi padomju jūgā Latvijā*. Vesterosa: Latviešu Nacionālais fonds.
- Plech, E. H. (2000). *Celebrating the Family. Ethnicity, Consumer Culture, and Family Rituals*. Cambridge; London: Harvard University Press.
- Plūme, B. (2013). *Ceļš uz Latviju*. Limbaži: Limbažu lauvas.
- Puriņš, Ā., Andersone, I. (1994). Andrieva Niedras “Tautas nodevēja atmiņu” npublicētā nodaļa. *Latvijas Arhīvi*, 2, 51—54.
- Puriņš, Ā. (2005). *Andrievs Niedra. Četri gadi un viss mūžs*. Rīga: Valters un Rapa.
- Purvs, Z. (sast.). (1974). *Atvadoties: dzejas rindas bērēm*. Rīga: Zvaigzne.
- Rasa, I. (2008). *Latviešu sabiedrības kultūrk aktivitātes (1800—1991)*. Rīga: RaKa.
- Resnais, G. (red.). (2006). *Akmenī iecirstā sāpe. 1940—1990*. Rīga: Biedrība “Latvijas politiski represēto apvienība”.
- Rolf, M. (2013). *Soviet Mass Festivals, 1917—1991*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.

- Rothenbuhler, E. W. (1998). *Ritual Communication. From Everyday Conversation to Mediated Ceremony*. Thousands Oaks: Sage Publications.
- Rukmanis, A. (sast.). (1939). *Dziesmu grāmata katoļiem. Kapu svētku dziesmas ar officiiju*. Rīga: Katoļu gāmatnīca.
- Runce, I. (2005). Baznīca un 1905. gada revolūcija Latvijā. Grām.: Bērziņš, J. (red.). *1905. gads Latvijā: 100. Pētījumi un starptautiskas konferences materiāli. 2005. gada 11.—12. janvāris*, Rīga. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds. 346.—358. lpp.
- Schöpflin, G. (2010). *The Dilemmas of Identity*. Tallin: TLU Press.
- Serdants, A. (1958). *Sadzīvei jaunas tradīcijas!* Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
- Siliņš, K. (1965). *Mana dzīve. Manu dienu atmiņas*. [Aijovas Veiverlija]: Latvju Grāmata.
- Skujenieks, M. (1927). *Latvija. Zeme un iedzīvotāji*. 3. izd. Rīga: A. Gulbis.
- Skulme, J. (1966). *Jaņa Rozentāla dzīves un darba vietas*. Rīga: Liesma.
- Smith, K. (1996). *Remembering Stalin's Victims. Popular Memory and the End of the USSR*. Ithaca; London: Cornell University Press.
- Stankevičs, A. (1981). *Pēc pirmajiem cīruļiem*. Rīga: Liesma.
- Straubergs, K. (2006). Latviešu tautas ticējumi par mirušajiem. *Kentaurs XXI*, 39, 14—34.
- Strods, H. (red.). (1969). *Latviešu etnogrāfija*. Rīga: Zinātne.
- Strods, H. (1996). *Latvijas katoļu baznīcas vēsture. 1075—1995*. Rīga: [b. i.].
- Sumiala, J. (2013). *Media and Ritual. Death, Community and Everyday Life*. London; New York: Routledge.
- Suny, R. G. (2012). The contradictions of identity: being Soviet and national in the USSR and after. In: Bassin, M., Kelly, C. (eds). *Soviet and Post-Soviet Identities*. Cambridge: Cambridge University Press. P. 17—36.
- Šmits, P. (1940). *Latviešu tautas ticējumi*. Rīga: Latviešu folkloras krātuve. 1. sēj.
- Šulce, Dz. (1984). Kapusvētki. Grām.: Līce, Z. (sast.). *Stāsti*. Rīga: Liesma. 208.—218. lpp.
- Talonen, J. (2004). The Latvian Evangelical-Lutheran Church during the German Occupation in 1941—1945. Grām.: Ērglis, Dz. (red.). *Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti. 11. sēj.: Latvija nacistiskās Vācijas okupācijas varā. 1941—1945. Starptautiskās konferences referāti, 2003. gada 12.—13. jūnijs*, Rīga. Rīga: Latvijas vēstures institūts. 197.—220. lpp.
- Talons, J. (2009). *Baznīca staļinisma žņaugos. Latvijas Evāņģēliski luteriskā baznīca padomju okupācijas laikā no 1944. līdz 1950. gadam*. Rīga: Luterisma mantojuma fonds.
- Temps, E. (1987). Mirušo piemiņas diena Alūksnes rajonā. Grām.: Cimermanis, S. (red.). *Sociālistiskie svētki un ieražas*. Rīga: Zinātne. 212.—222. lpp.
- Tēvs Benedikts MIC. (2014). *Kapusvētki un lūgšanas par mirušajiem*. Viļāni: [b. izd.].
- Treija, R. (2006). Latviešu kapsētu epitāfiju tekstu struktūra: Galvenās aprises. *Letonica*, 14, 259—284.
- Uzule, L. (2013). Kapusvētku fenomens Latvijā: preses satura analīze un kapusvētku apmeklētāju anketēšana. Grām.: Lāms, E. (red.). *Aktuālās problēmas literatūras zinātnē. Rakstu krājums*. Liepāja: Liepājas Universitāte. 314.—321. lpp.

- Uzule, L. (2013). Kapusvētku reprezentācija presē: rituāli Latvijas kultūrvēsturiskajos novados. Grām.: Zelče, V. (red.). *Letonika. Piektais kongress. Latvijas sociālā atmiņa un identitāte. Ziņojumu kodoli. 2013. gada 29. oktobris*. Rīga: Mansards. 34.—36. lpp.
- Vaivods, J. (1994). *Katoļu baznīcas vēsture Latvijā. Baznīcas vēsture Kurzemē XIX un XX gadsimtos*. Rīga: Rīgas Metropolijas kūrīja.
- Valters, M. (1969). *Atmiņas un sapņi. 1. d.* Stokholma: Daugava.
- Vanaga, L. (2006). Ieskats Latvijas pagastu sabiedrības etnopsiholoģiskajā raksturojumā 1905. gada revolūcijas laikā. Grām.: Bērziņš, J. (red.). *1905. gads Latvijā: 100. Pētījumi un starptautiskas konferences materiāli. 2005. gada 11.—12. janvāris, Rīga*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds. 526.—552. lpp.
- Vanaga, L. (2003). Migrācija un dažu Pierīgas lauku pagastu sabiedrība 20. gadsimtā: Etnoloģisks ieskats. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2, 35—52.
- Vankina, L. (1994). *Mūsu mājas. Pa atmiņu ceļiem*. Rīga: Zinātne.
- Verdery, K. (1999). *The Political Lives of Dead Bodies. Reburial and Postsocialist Change*. New York: Columbia University Press.
- Wertsch, J. V. (2002). *Voices of Collective Remembering*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Winter, J. (1995). *Sites of Memory, Sites of Mourning. The Great War in European Cultural History*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Winter, J. (2006). *Remembering War. The Great War Between Memory and History in the Twentieth Century*. New Haven; London: Yale University Press.
- Zavarina, A. (1970). Padomju sadzīves tradīciju attīstība Latvijas pilsētās. Grām.: Strods, H. (red.). *Arheoloģija un etnogrāfija. Rakstu krājums. XI sēj.* Rīga: Zinātne. 195.—209. lpp.
- Zehfuss, M. (2007). *Wounds of Memory. The Politics of War in Germany*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zelče, V. (1998). Auf dem Wege zu einer lettischen Nation. Deutschbaltische Pastoren in den sozialen und nationalen Prozessen von der ersten Hälfte bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts. *Nordost-Archiv*. Bd. VII. Heft 2. S. 417—442.
- Zelče, V. (2007). Pieminēšana. Piektais gads. Grām.: Zelče, V. (red.). *Zīmes. Mēs. Pieminēšana. Piektais gads*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 9.—75. lpp.
- Zelče, V. (2011). *Latviešu aviēzniecība. Laikraksti savā laikā un sabiedrībā. 1822—1865*. Rīga: Zinātne.
- Zelče, V., Sprugaine, V. (2005). *Marginālās jeb 1376. fonds*. Rīga: Latvijas Valsts arhīvu ģenerāldirekcija; Latvijas Valsts vēstures arhīvs.
- Zellis, K. (2007). Alkohols latviešu sabiedrības ikdienas dzīvē nacistu okupācijas laikā, 1941—1945. Grām.: Strods, H. (red.) *Latvijas Okupācijas muzeja gadagrāmata 2006: Karš pēc kara. 1944—1956*. Rīga: Latvijas Okupācijas muzeja biedrība. 58.—73. lpp.
- Zikmane, E. (2003). Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas attiecības ar valsti 1944.—1959. gadā. Grām.: Šķiņķe, I. (red.). *Latvijas vēsturnieku komisijas raksti. 9. sēj.: Padomju okupācijas režīms*

- Baltijā 1944.—1959. gadā: Politika un tās sekas. Starptautiskās konferences materiāli 2002. gada 13.—14. jūnijs, Rīga.* Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds. 287.—298. lpp.
- Zobena, A. (red.). (2014). *Ad locum: Vieta, identitāte un rīcībspēja.* Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- Zupa, D. (2002). *Skolotāj, partija jā-klausā. Gobi dzimtas liktenis.* Rīga: Anitas Mellupes SIA BO “Likteņstāsti”.
- Zvidriņš, P., Vanovska, I. (1992). *Latvieši. Statistiski demogrāfiskais portretējums.* Rīga: Zinātne.
- Žigure, A. (2000). *Es stāstu par Latviju.* Rīga: Karogs.
- Ассман, А. (2014). *Длинная тень прошлого. Мемориальная культура и историческая политика.* Москва: Новое литературное обозрение.
- Брудный, В. (1968). *Обряды вчера сегодня.* Москва: Наука.
- Кампарс, П., Закович, Н. (1967). *Советская гражданская обрядность.* Москва: Мысль.
- Котович, О., Крук, Я. (2013). *Золотые правила народной культуры.* 8-е изд. Минск: Адукация і выхаванне.
- Печура, П., Сердант, А. (1960). *Новая жизнь, новые традиции. (Из опыта внедрения традиций в Литовской и Латвийской ССР).* Москва: Знание.
- Терентьева, Л. (1960). *Колхозное крестьянство Латвии (Историко-этнографическая монография по материалам колхозов Екабпилского района Латвийской ССР).* Москва: Издательство Академии наук СССР.
- Топоров, В. (1995). *Святость и святые в русской духовной культуре.* Москва: Гнозис; Языки русской культуры.
- Шенкао, М. (2003). *Смерть как социокультурный феномен.* Киев: Ника-Центр, Эльга; Москва: Старклайт.

Attēlu saraksts

48. lpp. Jaņa Rozentāla glezna “No kapsētas” (1895). *Latvijas Nacionālā mākslas muzeja krājums*
50. lpp. Jaņa Rozentāla gleznas “No kapsētas” (1895) prototips — Saldus Sv. Jāņa Ev. luteriskās baznīcas vārti. 2014. gada 8. maijs. *Lauras Uzules foto*
59. lpp. Mācītājs Teodors Grīnbergs. 20. gs. sākums.
63. lpp. Mācītājs un rakstnieks Andrievs Niedra. 1902. gads
65. lpp. Mācītājs Andrievs Niedra kapusvētkos Jaunpiebalgā. Pastkarte. Ap 1914.—1919. gadu. *Latvijas Nacionālās bibliotēkas krājums*
72. lpp. Svētbrīdis Rīgas Brāļu kapos. 1924. gads. *Jāņa Rieksta foto*
75. lpp. Publikācija par kapusvētkiem Ložmetējkalnā. *Nedēļa, 1925, Nr. 27, 16. lpp.*
77. lpp. Kapusvētku lapiņa. 20. gs. 20. gadi. *Klintas Ločmeles arhīvs*
83. lpp. Romas Katoļu baznīcas Rīgas arhidiecēzes bīskaps Antonijs Springovičs. 20. gs. 20. gadu beigas
87. lpp. Kapusvētku lapiņas. 20. gs. 30. gadi. *Klintas Ločmeles un Lauras Uzules arhīvi, Alūksnes novadpētniecības muzeja krājums*
88. lpp. Kapusvētku dziesmu un sprediķu grāmatas. 20. gs. 30. gadi. *Latvijas Nacionālās bibliotēkas krājums*
92. lpp. Zeltiņu kapusvētku lapiņa. 1941. gads. *Alūksnes novadpētniecības muzeja krājums*
92. lpp. Kapusvētku lapiņa nacistiskās okupācijas laikā. *Annas Lodiņas arhīvs*
101. lpp. Karikatūra par Balvu rajona Valeriāna Kuibiševa vārdā nosauktā kolhoza komjaunatnes pirmorganizācijas sekretāres Bronislavas Vasariņas un Leontīnes Bogdanes piedalīšanos kapusvētkos. Gunāra Bērziņa zīmējums. *Padomju Jaunatne, 1953, 29. aug.*
103. lpp. Kapusvētku lapiņa. 20. gs. 50. gadi. *Alūksnes novadpētniecības muzeja krājums*
105. lpp. Kapusvētki Klaipēdas novas Šilutes rajona Begeđžas kapsētā. Ap 1958.—1959. gadu. *Betiņas Matcpreiķšas foto. Klaipēdas Universitātes Baltijas reģiona vēstures un arheoloģijas insitūta projekta “Ģimenes albumu vēstures. Mēmele, 1944—1960” arhīvs*

112. lpp. Pirmie jaunās padomju sadzīves tradīcijas popularizējošie izdevumi. 1958.—1960. gads. *Latvijas Nacionālās bibliotēkas krājums*
116. lpp. Mirušo piemiņas dienas un bērņu organizatoriem adresētais metodiskais līdzeklis. 1960. gads. *Latvijas Nacionālās bibliotēkas krājums*
133. lpp. Mirušo piemiņas dienas lapiņas. *LU Latvijas vēstures insitūta Etnogrāfisko materiālu krātuve, E 26*
175. lpp. Kapusvētku lapiņas. 20. gs. 90. gadi un 21. gs. pirmā desmitgade. *Mārītes Dreimanes, Lauras Uzules un Ivitas Žiaugres arhīvs*
176. lpp. Luterāņu kapusvētki Alojās kapsētā. 2012. gada 15. jūlijs. *Lienes Ancītes foto*
181. lpp. Katoļu kapusvētku altāris Baltinavas novada Dansku kapsētas stūrī. 2012. gads. *Klīntas Ločmeles foto*
182. lpp. Kapusvētki Krāslavas novada Vecēlīšķu kapsētā. 2011. gada jūnijs. *Ingrīdas Pucēs foto*
183. lpp. Katoļu kapusvētki Rēzeknes Ratinīku pilskalna kapsētā. 2012. gads. *Jāņa Ratinīka foto*
187. lpp. Luterāņu kapusvētki Katlakalna kapos. 2012. gada 19. augusts. *Ilzes Buzjukas foto*
190. lpp. Limbažu pilsētas kapsēta. 2012. gada 5. augusts. *Līgas Vikses foto*
195. lpp. Kapusvētkiem veltītās publikācijas latviešu presē. *Latvijas Nacionālās bibliotēkas krājums*
197. lpp. Ziedu tirdziņš pie Alojās kapsētas kapusvētkos. 2012. gada 15. jūlijs. *Lienes Ancītes foto*
198. lpp. Alūksnes Lielo kapu vārti kapusvētku dienā. 2013. gada 4. augusts. *Edgara Bībera foto*
199. lpp. Kapusvētki Alūksnes Lielajos kapos. 2013. gada 4. augusts. *Edgara Bībera foto*
201. lpp. Katoļu kapusvētki Rēzeknes novada Mīzānu kapsētā. 2007. gads. *Tereses Korsakas albums*
204. lpp. Luterāņu kapusvētki Baltinavas novada Čudarienes kapsētā. 2011. gada jūlijs. *Klīntas Ločmeles foto*
206. lpp. Brocēnu novada Gaiķu kapsētas vārti kapusvētku dienā. 2011. gads. *Lauras Uzules foto*
208. lpp. Kapusvētki Jelgavas Meža kapsētā. 2012. gada 15. jūlijs. *Elīnas Šmites foto*
210. lpp. Izrādes “Kapusvētki” dienā Jaunajā Rīgas teātrī. 2014. gada 6. marts. *Vitas Zelčes foto*
214. lpp. Izrāde “Kapusvētku PR” Latvijas Nacionālajā teātrī. 2011. gads. *Gunāra Janaiša foto. Latvijas Nacionālā teātra publicitātes foto*
223. lpp. Akcijas “Oligarhu kapusvētki” atainojums latviešu presē. 2011. gads. *Latvijas Nacionālās bibliotēkas krājums*
227. lpp. Paziņojums uz Kurmenes pagasta ziņojumu stenda par slēgtās Kurmenes skolas atvēršanu kapusvētku dienā. 2013. gada augusts. *Valda Veispala foto*
228. lpp. Kurmenes skolas ēka. 2014. gada jūnijs. *Vitas Zelčes foto*
232. lpp. Virtuālās kapsētas *Nekropole.info* mājaslapas ekrānuuzņēmums. 2014. gads
236. lpp. Kapavieta dzīvnieku kapsētā “Citi medību lauki”. 2013. gada oktobris. *Lauras Uzules foto*
237. lpp. Kapavietas dzīvnieku kapsētā “Citi medību lauki”. 2013. gada oktobris. *Lauras Uzules foto*
238. lpp. Kapavietas dzīvnieku kapsētā “Citi medību lauki”. 2013. gada oktobris. *Lauras Uzules foto*
239. lpp. Dzīvnieku kapsētas “Citi medību lauki” mājaslapas ekrānuuzņēmums. 2014. gads

Ielikumā

- Kandavas orķestris spēlē vietējā kapsētā. 20. gs. 30. gadi. *Annas Lodiņas albums*
Uz zaļumballi Saldū. 20. gs. 30. gadi. *Lauras Uzules albums*
Kapusvētki Trikātā. 20. gs. 20. gadi. *Latvijas Fotogrāfijas muzejs, LFM7425, 367*
Kapusvētki Strenčos. 1925. gads. *O. Spundes foto. Nedēļa, 1925, 39, 12.*
Kristīgās Centrālbiedrības koris (vadītājs — M. Saulītis) pēc Ķekavas kapusvētkiem. 1925. gads.
Nedēļa, 1925, 34, 12.
Kapusvētkos Preiļu apriņķa Galēnu pagasta Ugaiņu-Puduļu sādžā. Ap 1925. gadu. *LU LVI EMK, E35, 514*
Kapusvētku dienā Vietalvas kapsētā. *Visvalža Jankava foto. Mūsu Mājas Viesis, 1939, 29, 5.*
Kapusvētku dienā Trikātā. 20. gs. 30. gadi. *Latvijas Fotogrāfijas muzejs, LFM7425, 276*
Kapusvētkos Jaunraunā. 1937. gads. *Raimonda Brieža albums*
Kapusvētkos Abrenes apriņķa Tilžas pagasta Kāpessila kapsētā. 20. gs. 30. gadi. *Venijas Augstkalnes albums*
Dukšinsku ģimene kapusvētkos Naujenes pagasta Stropu kapos. 1940. gads. *Broņislavas Sprūģes albums*
Kapusvētkos Mērdzenes pagasta Stiglovas Vecpirogovas kapsētā. 20. gs. 40. gadi. *Maritas Kroičas albums*
Mielasts pēc kapusvētkiem Balvu rajona Viļakas pagasta Kvintes kapsētā, aiz žoga. 20. gs. 50. gadu sākums. *LU LVI EMK, E27, 8339*
Kapusvētku dienā pie Valkas rajona Ēveles kapsētas vārtiem. 1958. gada 6. jūlijs. *Dz. Feldmanes foto. LU LVI EMK, E13, 2733*
Mirušo piemiņas svētki Krāslavas rajona Vāveru ciema Jaunokras kapos. 1968. gads. *LU LVI EMK, E35, 2847*
Kapusvētku dienā pie Valkas rajona Ēveles kapsētas. 1958. gada 6. jūlijs. *Dz. Feldmanes foto. LU LVI EMK, E12, 2752*
Galarovsku ģimene kopā ar radiem pēc kapusvētkiem Kurmenes pagasta Sietiņu kapos. 1954. gads. *Selgas Stepenas albums*
Galarovsku ģimene kopā ar radiem pēc kapusvētkiem Kurmenes pagasta Sietiņu kapos. 1956. gads. *Selgas Stepenas albums*
Kapusvētku dienā pie Valkas rajona Ēveles kapsētas vārtiem. 1958. gada 6. jūlijs. *Mirdzas Slavas foto. LU LVI EMK, E13, 4874*
Mājup no kapusvētkiem Valkas rajona Ēveles kapsētā. 1958. gada 6. jūlijs. *Mirdzas Slavas foto. LU LVI EMK, E13, 4865*
Kapusvētku dienā pie Valkas rajona Ēveles kapsētas. 1958. gada 6. jūlijs. *Mirdzas Slavas foto. LU LVI EMK, E13, 4866*
Mājup no kapusvētkiem Valkas rajona Ēveles kapsētā. 1958. gada 6. jūlijs. *Mirdzas Slavas foto. LU LVI EMK, E13, 4868*

Kapusvētku dienā pie Valkas rajona Ēveles kapsētas žoga. 1958. gada 6. jūlijs. *Mirdzas Slavas foto. LU LVI EMK, E13, 4876*

Groziņš, kurā tika likts cienasts, dodoties uz kapusvētkiem Valkas rajona Ēveles kapsētā. 1958. gada 6. jūlijs. *Dz. Feldmanes foto. LU LVI EMK, E13, 2748*

Mājup no kapusvētkiem Valkas rajona Ēveles kapsētā. 1958. gada 6. jūlijs. *Dz. Feldmanes foto. LU LVI EMK, E13, 2749*

Janovsku dzimta kapusvētkos Kurmenes pagasta Sietiņu kapos — kopā no izsūtījuma Sibīrijā atgriezušies un Latvijā palikušie radi. 1959. gads. *Selgas Stepenas albums*

Janovsku dzimta kapusvētkos Kurmenes pagasta Sietiņu kapos — kopā no izsūtījuma Sibīrijā atgriezušies un Latvijā palikušie radi. 1959. gads. *Selgas Stepenas albums*

Kapusvētki Rēzeknes Ūsišu kapos. 1960. gads. *LU LVI EMK, E35, 815*

Uz kapusvētkiem Baltinavā. 20. gs. 60. gadi. *Klintas Ločmeles albums*

Briežuciema puses ļaužu tikšanās pēc kapusvētkiem Baltinavā. 1961. gada 28. maijs. *Dzintras Loginas albums*

Briežuciema puses ļaužu tikšanās pēc kapusvētkiem Baltinavā. 1961. gada 28. maijs. *Dzintras Loginas albums*

Pēc luterāņu kapusvētkiem Rēzeknes rajona Dricānos. 20. gs. 60. gadi. *Skaidrītes Lasmanes albums*

Galarovsku ģimene kopā ar radiem pēc kapusvētkiem Kurmenes pagasta Sietiņu kapos. 1962. gads. *Selgas Stepenas albums*

Jauju ciema ļaužu tikšanās pēc kapusvētkiem Tilžā. 20. gs. 60. gadi. *Vitas Zelčes albums*

Mirušo piemiņas diena Balvu rajona Bērzpils kapsētā. Runā Bērzpils vidusskolas skolotājs Jānis Graudumnieks. 1963. gada 17. jūlijs. *R. Fišera foto. LU LVI EMK, E27, 9464*

Balvu rajona Bērzpils kultūras nama ansamblis mirušo piemiņas dienā Bērzpils kapsētā. 1963. gada 17. jūlijs. *R. Fišera foto. LU LVI EMK, E27, 9467*

Mirušo piemiņas dienā Balvu rajona Bērzpils kapsētā. 1963. gada 17. jūlijs. *R. Fišera foto. LU LVI EMK, E27, 9468*

Kapusvētku dienā pie Ludzas kapsētas. 1964. gada 19. jūlijs. *Mirdzas Slavas foto. LU LVI EMK, E28, 4010*

Mirušo piemiņas diena Dobeles kapsētā. 20. gs. 60. gadi. *Skaidrītes Lasmanes albums*

Kapusvētku dienā pie Ludzas kapsētas. 1964. gada 19. jūlijs. *Mirdzas Slavas foto. LU LVI EMK, E28, 4008*

Mirušo piemiņas diena Dobeles kapsētā. 20. gs. 60. gadi. *Skaidrītes Lasmanes albums*

Kapusvētkos Rēzeknes novada Mīzānu kapsētā. 1997. gads. *Tereses Korsakas albums*

Kapusvētkiem sapostie kapī Alojās kapsētā. 2012. gadā 15. jūlijs. *Lienes Ancītes foto*

Mirušo piemiņas diena Alūksnes Lielajos kapos. 20. gs. 70. gadi. *Alūksnes novadpētniecības muzejs*

Mirušo piemiņas diena Alūksnes Lielajos kapos. 20. gs. 70. gadi. *Alūksnes novadpētniecības muzejs*

Mirušo piemiņas diena Alūksnes Lielajos kapos. 20. gs. 70. gadi. *Alūksnes novadpētniecības muzejs*

Kapusvētku dienā Ķekavas novada Katlakalna kapos. 2012. gada 19. augusts. *Ilzes Buzjukas foto*

Kapusvētki Alūksnes Lielajos kapos. Sprediķi saka Alūksnes Ev. luteriskās baznīcas prāvests Magnuss Bengtsons. 2013. gada 4. augusts. *Edgara Bībera foto*

Luterāņu kapusvētki Klaipēdas Elnisku kapsētā (Lietuva). 2012. gada 8. jūlijs. *Silvas Počelutes foto*

Katoļu kapusvētki Vecumnieku novada Kurmenes pagasta Sietiņu kapos. 2013. gads. *Māra Zemiša foto*

Kapusvētki Rēzeknes novada Mīzānu kapsētā. 2007. gads. *Tereses Korsakas albums*

Katoļu kapusvētki Rēzeknes Ratinīku pilskalna kapsētā. 2012. gads. *Jāņa Ratinīka foto*

Kapu pieminekļa iesvētīšana kapusvētkos Varakļāņu novada Varakļāņu kapsētā. 2013. gads. *Evijas Ziemeles albums*

Katoļu kapusvētku altāris Baltinavas novada Merkuzienes kapsētā. 2012. gads. *Klintas Ločmeles foto*

Kapusvētkos Alojās kapsētā. 2012. gadā 15. jūlijs. *Lienes Ancītes foto*

Kapusvētkos Kandavas novada Cikundes kapsētā. 2013. gada 17. augusts. *Gītas Siliņas foto*

Kapusvētkos Rēzeknes novada Mīzānu kapsētā. 1997. gads. *Tereses Korsakas albums*

Kapusvētkos Kandavas novada Cikundes kapsētā. 2013. gada 17. augusts. *Gītas Siliņas foto*

Kapusvētkos Varakļāņu novada Varakļāņu kapsētā. 2013. gads. *Evijas Ziemeles albums*

Dukšinsku dzimta kapusvētkos Naujenes pagasta Stropu kapsētā. 2001. gads. *Broņislavas Sprūģes albums*

Korsaku dzimta kapusvētkos Rēzeknes novada Kantinieku kapos. 2007. gads. *Tereses Korsakas albums*

Bērziņu dzimtas Latvijas un ārzemju radi Alūksnes Lielo kapu kapusvētkos. 2001. gada 5. augusts. *Baibas Koemecas albums*

Kapusvētkos Alūksnes Lielajos kapos. 2013. gada 4. augusts. *Edgara Bībera foto*

Bērziņu dzimtas sievietes kapusvētkos Alūksnes Lielajos kapos. 2005. gada 7. augusts. *Baibas Koemecas albums*

Kapusvētku dienā Baltinavas novada Čudarienes kapos. 2011. gada jūlijs. *Klintas Ločmeles foto*

Kapusvētku dienā pie Baltinavas novada Dansku kapsētas žoga satiekas divi transporta laikmeti. 2012. gads. *Klintas Ločmeles foto*

Rēzeknes Ratinīku pilskalna kapsētas kapusvētkos. 2012. gads. *Jāņa Ratinīka albums*

Luterāņu kapusvētki Klaipēdas Aglonēnas kapsētā (Lietuva). 2012. gada 17. jūnijs. *Silvas Počelutes foto*

Kapusvētku dienā pie Katlakalna kapsētas. 2012. gada 19. augusts. *Ilzes Buzjukas foto*

Dukšinsku dzimta kapusvētkos Naujenes pagasta Stropu kapsētā. 2001. gads. *Broņislavas Sprūģes albums*

Katoļu kapusvētku altāris Baltinavas novada Dansku kapsētas stūrī. 2012. gads. *Klintas Ločmeles foto*

Bērziņu un Putānu dzimtas kapusvētkos Alūksnes Lielajos kapos. 1998. gads. *Baibas Koemecas albums*

Katoļu kapusvētki Vecumnieku novada Kurmenes pagasta Sietiņu kapos. 2013. gads. *Māra Zemiša foto*

Ķuzānu dzimtas pēckapusvētku mielasts pie Staburaga pagasta Brantānu kapsētas. 1999. gads. *Evijas Ziemeles albums*

Bērziņu un Putānu dzimtas pēckapusvētku mielasts Alūksnes Lielajos kapos. 2005. gads. *Baibas Koemecas albums*

Katoļu kapusvētki Rēzeknes Ratinīku pilskalna kapsētā. 2012. gads. *Jāņa Ratinīka albums*

Cakulu dzimta kapusvētkos Varakļānu novada Varakļānu kapsētā. 2013. gads. *Evijas Ziemeles albums*

Katoļu kapusvētkos Varakļānu novada Varakļānu kapsētā. 2013. gads. *Evijas Ziemeles albums*

Luterāņu kapusvētki Baltinavas novada Čudarienes kapsētā. 2011. gads. *Klintas Ločmeles foto*

Ķuzānu dzimta kapusvētkos Staburaga pagasta Brantānu kapos. 2002. gads. *Evijas Ziemeles albums*

Kapusvētku dienā pie Alūksnes Lielajiem kapiem. 2013. gada 4. augusts. *Edgara Bībera foto*

Katoļu kapusvētkos Krāslavas novada Vecelīšķu kapsētā. 2011. gads. *Ingrīdas Puces albums*

Ķuzānu ģimene atpūtas mirklī pēc talkas Staburaga novada Brantānu kapsētā. 1999. gads. *Evijas Ziemeles albums*

Gatavojoties kapusvētkiem Kandavas novada Cikundes kapsētā. 2013. gada 17. augusts. *Gītas Siliņas foto*

Luterāņu kapusvētki Katlakalna kapos. 2012. gada 19. augusts. *Ilzes Buzjukas foto*.

Jānis Dukšinskis un Bronislava Sprūģe pie vecāku kapiem kapusvētkos Naujenes pagasta Stropu kapsētā. 2001. gads. *Bronislavas Sprūģes albums*

Veronika Cakule un Anna Ķuzāne ar draudzeni Varakļānu novada Varakļānu kapos. 1997. gads. *Evijas Ziemeles albums*

Kapusvētku dienā Alūksnes Lielajos kapos. 2013. gada 4. augusts. *Edgara Bībera foto*

Īpašs aizlūgums luterāņu kapusvētkos pie Jūlija Ķuzāna kapa Staburaga novada Brantānu kapsētā. 1999. gads. *Evijas Ziemeles albums*

Cakulu ģimenes un draugu atmiņu vakars Varakļānos pēc kapusvētkiem. 1998. gads. *Evijas Ziemeles albums*.

Radu tikšanās pirms kapusvētkiem Veronikas un Pētera Cakulu mājas, Varakļānos. 1998. gads. *Evijas Ziemeles albums*

Pēckapusvētku mielasts pie Staburaga novada Brantānu kapu vārtiem. 1995. gads. *Evijas Ziemeles albums*

Kapusvētki Jelgavas Meža kapos. 2012. gada 15. jūlijs. *Elīnas Šmites foto*

Kapusvētku dienā pie Katlakalna kapsētas. 2012. gada 19. augusts. *Ilzes Buzjukas foto*

Dodoties uz kapusvētkiem Katlakalna kapsētā. 2012. gada 19. augusts. *Ilzes Buzjukas foto*

PERSONU RĀDĪTĀJS

- Aizupe, Ieva — 200
Akuraters, Jānis — 117
Alberte, Ieva — 196
Alksnis, Ādams — 53
Ancīte, Liene — 178
Apalups, Raitis — 43, 217
Apine, Maija — 211
Apšucāns, Jāzeps — 203
Artmane, Vija — 232, 233
Asmane (*Assmann*), Aleida — 31, 32
Asmans (*Assmann*), Jans — 31
Aspazija — 245
Augstkalns, Vilis — 86, 94
Avdjukevičs, Longins — 145
Avotiņa, Daina — 191
Avots, Kārlis — 69
Āboliņš, Alvis — 34, 177, 179, 207
Āboliņš, Gundars — 211, 217
Ātrenis, Eduards — 45, 144
Balodis, Jānis — 84
Baltiņš — 97, 98
Bambāns, Atis — 177
Barčs — 113, 114
Barisons, Pēteris — 74, 82, 84
Barts (*Barthes*), Rolāns — 28
Baumans (*Bauman*), Zigmunds — 24
Benedikts MIC, Tēvs — 180
Bengstons, Magnuss — 281
Bergs, Edgars — 73, 84
Bergs, Kristaps — 73
Bērziņa, Ilona — 217
Bērziņa, Rasma — 225
Bērziņi — 280, 281
Bērziņš, Andris — 220
Bērziņš, Gunārs — 100, 101, 276
Bērziņš, Ludis — 68
Bērziņš, R. — 84
Biezais, Haralds — 62
Bikše, Aigars — 220
Biligs (*Billig*), Maikls — 20
Birbele, Aiva — 212, 213, 215, 234
Bižāns, Francis — 98
Bilenšteins (*Bielenstein*), Augusts — 52
Blaua, Līga — 194
Bleiere, Daina — 135
Blūmbergs, O. — 94
Bogdane, Leontīne — 100, 101, 276
Bonāte, Dace — 213
Borovkovs, Aivars — 231
Brežņevs (*Брежнев*), Leonīds — 126

Britāne, Aina Ruta — 136
 Brūvelis, Ainars — 231
 Burkovska, Indra — 205, 207
 Burkovskis, Haralds — 217
 Burtiece, Anda — 212
 Buzjuka, Ilze — 188
 Cakule, Veronika — 280
 Cakuli — 280
 Cakuls, Pēteris — 280
 Cauka, Lolita — 212
 Caune, Dainis — 134
 Cābelis, Haralds — 127
 Ceipe, Gundars — 173
 Celms, Agris — 131
 Cincendorfs fon (*Zinzendorf von*), Nikolajs Lud-
 vigs — 40
 Čaikovskis (*Чайковский*), Pēteris — 117
 Čaklais, Māris — 104
 Čakste, Jānis — 144, 145
 Čirkste, Normunds — 217
 Čivželis, Aivars — 224
 Daudziņš, Vilis — 211
 Dimiters, Artūrs — 233
 Dinsbergs, Ernests — 54
 Dirkeims (*Durkheim*), Emīls — 25
 Draviņš, Kārlis — 43
 Dukšinski — 278, 279, 281
 Dukšinskis, Jānis — 280
 Dumpis, Uldis — 213
 Dūle, Viesturs — 220
 Dūmiņa, Livija — 212
 Džobss (*Jobs*), Stīvs — 230
 Džonstons (*Johnston*), Timotījs — 135
 Eglīte, Sandra — 155
 Ernesakss (*Ernesaks*), Gustavs — 117
 Erts, Jānis — 220
 Evarts, Edvīns — 94
 Ērmanis, Pēteris — 74
 Faidžiss (*Fige*), Orlando — 137
 Freimanis, Aivars — 215, 216
 Gaidamaviča, Gunta — 161
 Gailītis, Uldis — 174, 179
 Galarovski — 278, 279
 Gavars, Gatis — 220
 Gāga, Gatis — 211
 Gāliņš — 60
 Geikina, Silvija — 213
 Gidenss (*Giddens*), Entonijs — 23
 Glāznieks, Voldis — 98
 Godiņš, Jānis — 233
 Gorbačovs (*Горбачёв*), Mihails — 216
 Grauds, Mārtiņš — 161, 196, 212, 217
 Graudumnieks, Jānis — 279
 Grīnbergs, Jānis — 60
 Grīnbergs, Teodors — 59, 276
 Grīnblats, Jānis — 80, 84
 Gudriķe, Biruta — 64
 Gulbis, Harijs — 191
 Gustavo — 221
 Ģērmanis, Juris — 138
 Halbvakss (*Halbwachs*), Moriss — 31
 Hāna fon (*Hahn von*) — 47
 Hartmanis, Aldis — 91
 Hendelis (*Händel*), Georgs Frīdrihs — 117
 Hermanis, Alvis — 209, 210, 212
 Hitlers (*Hitler*), Ādolfs — 96
 Hovarts (*Howarth*), Glenijs — 21
 Ikstena, Nora — 21
 Indrāne, Ilze — 191
 Irbe, Žanis — 164
 Jakovļevs, Ģirts — 213
 Jankovičs, Juris — 144, 145
 Janovski — 279
 Jansone, Dace — 154
 Jansone, Kristīne — 227
 Jaunķīķis, Jānis — 98

Jaunsudrabiņš, Jānis — 40, 242
 Johansons, Andrejs — 79, 80
 Jurevičs, Pauls — 80
 Jurgensons, Gints — 217
 Kairiņš, Rolands — 186
 Kalme, Guntis — 225
 Kalniņa, Ieva — 45
 Kalniņa, Ieva J. — 61
 Kalviša, Genovefa — 170
 Kampāns, Francis — 98
 Kampars, Pēteris — 123, 145
 Karulis, Konstantīns — 33
 Kažoka, Iveta — 224
 Keišs, Andris — 211
 Klarka (*Clark*), Katerina — 115
 Klovāns, Agris — 217
 Kmeļņika, Lonija — 102
 Kojāns — 110
 Kokins, Ralfs — 179
 Kolsnova, V. — 129
 Komarovskis (*Komarowski*), Pēteris — 227
 Kondrotaite, Kristīna — 227
 Korsaki — 281
 Krasts, Ivars — 211
 Kreituse, Ilga — 225
 Krigers (*Krueger*), Valters — 62
 Krivmane, Birute — 241
 Krūmiņš, Ģirts — 211
 Krūmiņš, Juris — 139
 Kufalts (*Kuphaldt*), Gustavs — 41
 Kuibiševs (*Куйбышев*), Valeriāns — 100, 101,
 276
 Kundziņš, Kārlis — 39, 52, 65, 85
 Kursīte, Janīna — 33, 34, 43, 44, 46, 217
 Ķesteris, Ģirts — 221
 Ķirsītis — 73
 Ķuzāne, Anna — 280
 Ķuzāne, Lūcija — 206
 Ķuzāni — 280
 Ķuzāns, Jūlijs — 280
 Lasmane, Skaidrite — 23
 Latkovskis, Bens — 161
 Lebeda, Dace — 168
 Leibomi — 196
 Leibons, Pēteris — 217
 Lembergs, Aivars — 224
 Liepa, P. — 118
 Liepiņa, Līga — 212
 Liepiņš, Pēteris — 91, 92, 97—99
 Līne, Velta — 233
 Ločmele, Ināra — 140
 Ločmele, Klinta — 140, 142
 Ločmelis, Anatolijs — 141
 Lorbegs, Voldemārs — 94
 Losberga, Milda — 93
 Lucaus fon (*Lutzu von*), Viktors — 59
 Lujāns, Jānis — 111
 Lukaševičs, Valentīns — 34
 Lundbergs (*Lundberg*), Jākobs — 47
 Lūriņa, Dita — 221
 Lūriņš, Valdis — 213
 Lūse, Lolita — 155, 201
 Luters (*Luther*), Mārtiņš — 40
 Ļeņins (*Ленин*), Vladimirs — 125
 Malinovskis (*Malinowski*), Broņislavs — 22
 Mangulis — 93
 Mašnovskis, Vitolds — 207, 208
 Mārtuža, Eva — 155
 Meierovics, Zigfrīds Anna — 144
 Melbārdis, Egils — 212
 Melderis, Valdis — 220
 Mellins (*Mellin*), Augusts Ludvigs — 51
 Melngailis, Emīlis — 128
 Meluškāns, Guntars — 220
 Mišāne, Agita — 35, 40
 Mugurevičs, Ēvalds — 136

Muižniece, Inga — 207
 Muktupāvela, Laima — 191, 202, 203
 Muskars, Renārs — 217
 Nātre, Dzidra — 132
 Neikens, Juris — 64
 Neilands, Māris — 185
 Niedra, Andrievs — 54, 55, 63—68, 276
 Niedre, Uģis — 70, 146
 Nikolovskis, Ansis — 211
 Nīmanis, Jēkabs — 211
 Norā (*Nora*), Pjērs — 32
 Nusbergs, Arvīds — 74
 Olsons, Magnuss — 189
 Ostrovskis, Nikolajs — 117
 Ozoliņa, V. — 129
 Ozoliņš — 113
 Paiders, Juris — 225
 Pakalns, Augusts — 70
 Pauls, Raimonds — 222
 Pavlovičs, Juris — 94
 Pāvuls, Eduards — 233
 Pelēcis, Aleksandrs — 45
 Pelše, Arvīds — 145
 Peters, Jānis — 222
 Piņķis, Varis — 211
 Piziča, Vija — 202
 Plakans, Andrejs — 71
 Plūdons, Vilis — 68, 111, 114, 117
 Plūme, Bruno — 45
 Podnieks, V. — 129, 130
 Pole, Iveta — 211
 Prancāns, Voldis — 203
 Puce, Ingrīda — 180—182, 184, 189
 Puisītis, Jānis — 228
 Pujāte, Inta — 53
 Puķītis, Kārlis — 179, 207
 Pumpurs, Andrejs — 55
 Putāni — 280
 Putniņš, Pauls — 191
 Puzāns — 127
 Pūcītis, Uldis — 233
 Rainis — 42, 210, 245
 Ramoliņš, Teodors — 63
 Ratinīks, Jānis — 183
 Ratnieks, Sandis — 174, 176, 178, 185, 186,
 189, 190
 Reinīks, Lauris — 221
 Remarks (*Remarque*), Ērihs Marija — 23
 Rēnbergs (*Rehnberg*), Matss — 79, 80
 Rikmanis — 99
 Rolfs (*Rolf*), Malte — 126
 Roze, Guna — 171
 Rozenbergs — 68
 Rozentāls, Janis — 48, 50, 53, 276
 Rubenis, Mārcis — 224
 Rumba, Edgars — 62
 Ruņģe, Zelma — 98
 Rūja, Valdis — 191
 Rūķītis, Uģis — 235, 237
 Salmiņš, Jānis — 205
 Samītis, Edgars — 211
 Sanders, Visvaldis — 60
 Sanijs (*Suny*), Ronalds — 135
 Saulietis, Augusts — 68, 117
 Saulītis, A. — 278
 Sauškina, Gundega — 156, 200
 Selecka, Maija — 215
 Serdants, Arnolds — 122
 Siliņš, Kārlis — 65
 Sīpeniece-Gavare, Baiba — 221
 Sirmāis, Māris — 221
 Sirlaks, Valdis — 100
 Skalbe, Kārlis — 79
 Skrodelis, A. — 80
 Smilga — 102
 Sniedze, Evita — 164

Springovičs, Antonijs — 83, 85, 276
Sprūģe, Broņislava — 280
Staļins (*Сталин*), Josifs — 102, 103, 109
Stenders (*Stender*), Johans Kristiāns — 47
Stradiņa, Laima — 102
Strazdiņš, Valdis — 197
Streičs, Jānis — 215
Strods, Andis — 203
Strods, Heinrihs — 83
Svile, Ruta — 194
Svīre, Māra — 139, 142, 143, 191
Šahnova, Vera — 227, 228
Ščipčinskis, Ainārs — 220
Šics, Uģis — 220
Šimkus, Vestards — 221
Šlesers, Ainārs — 224
Šopēns (*Chopin*), Frederiks — 117, 132
Šteinberga, Anna — 217
Šteinberga, Zane — 217
Šulce, Dzintra — 136
Tamužs, Viesturs — 220
Tečere (*Thatcher*), Mārgareta — 230
Terentjeva (*Терентьева*), Ludmila — 106
Teriņš, Jānis — 73, 84
Tirole, Inta — 212, 213
Tirzmaliete — 68
Toporovs (*Топоров*), Vladimirs — 34
Tornis — 89
Tūrs, Gustavs — 95
Ulmanis, Kārlis — 84, 87, 103
Upmale, Vija — 191
Ūbelis, K. — 118
Ūdre, Elita — 217
Vahi, Jans — 199
Vaickovkis, Atis — 225
Valters, Miķelis — 44
Valters (*Walter*), Tonijs — 22
Vanaga, Leontīne — 100
Vanaga, Lilita — 34
Vanags, Jānis — 173, 188
Vankina, Lūcija — 63, 68
Vasariņa, Broņislava — 100, 101, 276
Vācietis — 245
Veita, Velta — 208
Veldre, Biruta — 124
Veselovs — 127
Vēvers, Jānis — 145
Vikse, Līga — 189
Vinters (*Winter*), Džejs — 71
Virkava, Gunta — 213
Virkstene, D. — 215
Viksna, Aiva — 164
Vītols, Jāzeps — 117, 132
Voss, Augusts — 145
Zatlers, Valdis — 220
Zālīte, E. — 197
Zeiferts, Mārcis — 168
Zeltiņš, Jānis — 98
Zeļģe, Līga — 213
Zēmelis, Kārlis — 154
Ziedonis, Imants — 46, 245
Ziemcietīte — 68
Zilgalve, Lauma — 217
Zunde, Biruta — 104
Zupa, Daina — 75
Zvagule, Alīda — 217
Žigure, Anna — 44, 145

Sērijā “*imperfectum*”

Kaspars Zellis “Ilūziju un baiļu mašīnērija. Propaganda nacistu okupētajā Latvijā: vara, mediji un sabiedrība (1941—1945)” (2012)

Laura Uzule, Vita Zelče “Latviešu kapusvētki: Identitātes rituāls” (2014)

Sagatavošanā

Laura Ardava, Didzis Bērziņš, Kristiāna Kirša, Uldis Neiburgs, Gita Siliņa, Vita Zelče, Kaspars Zellis “Latviešu leģionāri: Kolektīvais portrets”

Uldis Neiburgs “Latvijas pretošanās kustība un Rietumu sabiedrotie, 1943—1945”

Mansarda grāmatas internetā:
www.apgadsmansards.lv
un
grāmatu un kultūrpreču mājā
NicePlace Mansards
Kr. Barona ielā 21a, Rīgā

SIA *Apgāds Mansards*,
reģ. nr. 40003697813,
adrese sūtījumiem: a/k 61, Rīga, LV-1011, Latvija,
tālr. 26577695,
e-pasts: info@apgadsmansards.lv
www.apgadsmansards.lv
Grāmata iespiesta SIA *Jelgavas tipogrāfija*